

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

06 листопада 2020 року

ТЕРНОПІЛЬ – 2020

O-72. Освіта XXI століття: реалії та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 06 листопада 2020 року). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, А. Janowski, Ф. І. Полянський, Г. І. Герасимчук, Т. В. Магера, М. П. Мамус, М. А. Мартинів, Т. О. Сергуніна. Тернопіль: ТОКІППО, 2020. 328 с.

O-72. Education of the XXI century: realities and prospects of development: Materials of All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Ternopil, Ukraine, November 6, 2019). Scientific, methodological, information articles collection of Ternopil Regional Communal Institute of Postgraduate Pedagogical Education / Editorial Board: O. Petrovskyi, V. Mysyk, I. Vitenko, O. Kohut, Yu. Shainiuk, A. Yanovskyi, F. Polianskyi, H. Herasymchuk, T. Mahera, M. Mamus, M. Martyniv, T. Serhunina. Ternopil: TRCIPPE, 2020. 328 p.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників.
Усі матеріали подаються в авторській редакції.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № 6 від 29 грудня 2020 р.)

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

НАУКОВИЙ, МЕТОДИЧНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК

**ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

06 листопада 2020 року

З М І С Т

СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ НАПРЯМ

<i>Бабовал Н. Р.</i> Формування професійної компетентності педагога в умовах сучасних освітніх реформ.....	с. 9
<i>Боднарук Н. В.</i> Використання методів нейропсихологічної діагностики і корекції у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями.....	с. 12
<i>Борисюк З. В.</i> Створення безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі.....	с. 18
<i>Брик Р. С.</i> Ціннісний підхід до організації освітнього процесу в сучасному закладі освіти.....	с. 25
<i>Буняк С. М.</i> Дистанційне навчання: перспективи розвитку.....	с. 30
<i>Гаврищак І. І., Проців О. Я.</i> Роль фонових знань у формуванні лінгвокультурних компетенцій студентів-іноземців.....	с. 35
<i>Гайда В. Я.</i> Мотиваційний аспект процесу формування самоосвітньої компетентності учнів.....	с. 38
<i>Герасимчук Г. І.</i> Педагогічний коучинг – технологія формування особистості в освітньому процесі.....	с. 43
<i>Голуб М. Я.</i> Засоби збереження психічного здоров'я учнів початкових класів в умовах дистанційного навчання.....	с. 48
<i>Гринюка Б. М.</i> Упровадження технології дистанційного навчання в Тернопільській загальноосвітній школі І–ІІІ ступенів № 22 у 2019–2020 навчальному році.....	с. 53
<i>Жизномірська О. Я.</i> Нова українська школа: психологічна площина реальності педагога.....	с. 58
<i>Зварич Г. В.</i> Особистість вчителя – важливий показник якості освітніх послуг у закладі загальної середньої освіти.....	с. 64

Кавецький В. Є., Кавецька Н. М. Особливості розвитку професійно значущих якостей вихователів ЗДО.....	с. 68
Камінська В. В. Пізнання історії рідного краю крізь призму вивчення сакральних пам'яток.....	с. 73
Коненко Л. Б. Ігрові та діяльнісні методи навчання в початковій школі	с. 78
Коротюк З. М. Безпечне освітнє середовище: виклики сучасності.....	с. 83
Костюк С. В. Деякі аспекти просвітницько-виховної діяльності Тернопільського обласного краєзнавчого музею у 2019 – 2020 роках...	с. 86
Костюк С. В. Фонд ученого-ономаста Дмитра Бучка у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї.....	с. 92
Костючок П. Л. Етнополітичні орієнтації українців/русинів карпатського регіону в 1918–1919 рр.	с. 94
Крупа М. П., Кондирєва М. М. Література рідного краю: формування літературної та комунікативної компетентностей в учнів 5–11 класів на зразках сучасної літератури Тернопілля.....	с. 97
Куриш О. С. Проєкти як метод налагодження мнемонічних зв'язків сучасного покоління школярів з історичною спадщиною сім'ї і громади через дослідження родинних реліквій.....	с. 104
Левицький В. Е. Окремі аспекти визначення завдань гендерного виховання дошкільників.....	с. 110
Магера Т. В. Особливості впровадження науково-дослідної діяльності в закладах освіти.....	с. 114
Мамус М. П. Основні соціокультурні функції сучасних освітніх систем.....	с. 122
Мартинів М. А. Музейна педагогіка в контексті системи освіти ХХІ століття.....	с. 128
Мерена Н. М. Роль життєстійкості у психологічному благополуччі та вмінні долати труднощі.....	с. 133

Мудрик Л. Є. Особливості превентивної системи виховання Дона Боско.....	с. 138
Олійник О. Й. Освіта Тернопільщини в контексті сучасних суспільних викликів.....	с. 145
Онищук Л. З. Освітні оцінювання як інструмент удосконалення національної системи освіти.....	с. 150
Петровський О. М. Інновації у неперервному розвитку професійної компетентності педагогічних працівників як важлива умова забезпечення якості освіти.....	с. 154
Полянський Ф. І. Документальна спадщина УНР у фондах ДАТО.....	с. 158
Приймич Л. І. Проблеми формування національної свідомості українців Шумщини на початку ХХ ст.	с. 167
Сергуніна Т. О. Формування духовно-моральних цінностей учнів на прикладі із життя дітей біблійних часів.....	с. 172
Сесик О. О. Моделювання позитивного мислення як одна з технік гуманістично орієнтованої професійної діяльності педагога.....	с. 181
Сигіль Н. М. «Календар «Яблунів крізь призму часу»». Робота клубу від задуму до реалізації.....	с. 184
Сидорська О. Я. Формування уміння вчитися як ключової компетентності в освітньому процесі.....	с. 186
Смерека Г. І. Інноваційні технології навчання в контексті педагогічної підготовки майбутнього педагога.....	с. 191
Хома С. О. Основні орієнтири компетентнісного виховання особистості учня.....	с. 197
Яковишин Р. Я. Причини виникнення та шляхи корекції девіантної поведінки індивіда в освітньому процесі.....	с. 202
Ярмолицька С. О., Дисевич О. С. Деякі аспекти толерантності в контексті педагогічної взаємодії.....	с. 215

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ

- Брик Ю. Р.** Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх перукарів на заняттях з основ санітарії та гігієни..... с. 221
- Вітенко І. М.** Практичні аспекти реалізації інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «Еко-школа»..... с. 225
- Горда Г. А.** Сучасні інформаційні технології у професійній діяльності вчителя..... с. 231
- Городецька О. В.** Цифрова грамотність як базовий компонент освіти.. с. 234
- Іванюк Т. Г.** Мисленнєва діяльність як інструмент формування математичної грамотності здобувачів освіти..... с. 239
- Колісниченко Ю. В.** Формування понять про розчини в учнів з особливими освітніми потребами..... с. 247
- Колодійчук О. Я.** Розвиток інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів ЗЗСО у процесі трудового навчання під час виготовлення виробів з деревини та деревинних матеріалів..... с. 252
- Корнієнко С. М.** Особливості формування культури здоров'я у дітей дошкільного віку..... с. 255
- Кравцова І. В.** Географічні особливості садово-паркових ландшафтів Тернопільської області..... с. 262
- Лопатка Г. Ф., Смук Н. Р.** Здоров'я – явище людського життя, його необхідна й основна характеристика..... с. 267
- Олексюк О. Р.** Застосування технології доповненої реальності в освітній галузі..... с. 272
- Похлєстова О. Ю.** Особливості використання навчальної платформи GOOGLE CLASSROOM у навчанні хімії..... с. 277
- Сіньковська І. М.** Використання новітніх технологій та електронних засобів інформаційно-бібліотечного обслуговування..... с. 282

Чередник Д. С. Методичні особливості організації та проведення практичних занять із природничих дисциплін на засадах компетентнісного підходу.....	с. 286
Черняк В. М., Вітович Л. М., Вітович Т. Б. Екологічна стежка «Неоціненні пам'ятки культури і природи Бучаччини».....	с. 292
Черняк В. М., Кучер Л. А. Роль біостанонару ТОКІППО в організації інноваційної освітньої діяльності та дослідно-експериментальної роботи.....	с. 302
Яценко Д. С. Інноваційна дослідницько-експериментальна робота як інструментарій у реалізації екологічної змістової лінії у ЗЗСО.....	с. 322

СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ НАПРЯМ

УДК 378.373

Бабовал Надія Ростиславівна,
кандидат економічних наук,
викладач кафедри менеджменту та
методології освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

Сьогодні затребуваними стають педагоги нової формації, які є компетентними, вмотивованими, мають академічну свободу й розвиваються професійно впродовж життя, орієнтовані на потреби учнів у освітньому процесі, впроваджують ідеї дитиноцентризму, працюють на засадах педагогіки партнерства, а також готові до самоосвіти та постійно удосконалюють свій професійний рівень.

Саме від педагогів нової формації залежать усі зміни в освіті. Завдання, що стоять перед сучасним учителем, є різнопланові, а саме: забезпечувати безпечність освітнього середовища; створювати такі умови навчання, які сприяли б розвитку учнів, їх задатків, кожного зокрема; навчати учнів не лише давати відповіді на запитання вчителя, а й вміти самому формулювати їх і не боятися ставити; розвивати критичне та креативне мислення; формувати мотивацію до навчання; розвивати навички soft skills (працювати в команді, вирішувати проблеми тощо); навчати дітей бути гнучкими і швидко адаптуватися до змін; впроваджувати навчання впродовж життя. Вчитель нової школи має, безумовно, працювати на засадах педагогіки партнерства і залучати батьків до освітньої траєкторії своєї дитини. Педагоги мають володіти самоменеджментом, ТІМЕ-менеджментом (вміти правильно планувати свій час

і навчати цього учнів), ставити SMART-мету, яка передбачає чіткість, вимірюваність, досяжність, а також постійно аналізувати результат своєї роботи (SWOT та PEST-аналізи). Важливо зрозуміти, що впровадження однієї з ключових компетентностей Нової української школи «навчання впродовж життя» має досягатися не лише учнями, а й самими педагогами, оскільки професійне зростання, розвиток їх майстерності залежить і від того, чи працює він над собою, над своїм культурним і фаховим рівнем самостійно [1].

Професійна компетентність педагога аналізується багатьма дослідниками як сукупність особистісних якостей, знань, умінь, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності, її результатів, самопізнання та саморозвиток; як складне системне утворення, що є складовою професійної діяльності вчителя і основою його майстерності та творчості. Отже, професійна компетентність – сукупність знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, що забезпечують здатність виконувати на певному рівні трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом [2]. Зазначимо, що компетентність – багатогранна, тобто ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі собою не є компетентністю, лише спільно.

Педагоги сучасної школи мають використовувати у своїй роботі нові практики, технології, методики, форми і методи роботи, які зорієнтовані на інноваційних освітніх підходах. Говорячи про вчителя нової формації, необхідно наголосити, що важливо керуватися у професійній роботі вимогами Державного стандарту щодо компетентнісного, особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів; досконало володіти теорією та практикою цих підходів і реалізовувати їх; активно долучатися до сертифікації; впроваджувати важливу навичку XXI століття – навчання впродовж життя; перетворювати свої уроки на мініпроекти тощо. Необхідно зазначити, що сьогодні вчитель нової формації має поєднувати у собі нові ролі, а саме: *фасилітатора*, який створює усім учням сприятливі умови для навчання; *супервайзера*, який організовує освітній процес і одночасно виступає менеджером; *модератора*, який виступає

партнером для учнів у груповій роботі; *коуча*, який є і тренером, і режисером; *тьютора*, який виступає і репетитором, і наставником для своїх учнів [1].

На сьогоднішній день ми очікуємо затвердження Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Професійним стандартом встановлюються єдині вимоги до вчителів закладів загальної середньої освіти всіх рівнів відповідно до кваліфікаційної категорії. Планується, що одночасно з набранням чинності цього документа буде скасовано наказ Міністерства соціальної політики України 10.08.2018 р. № 1143 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». Метою професійного стандарту є опис основних педагогічних функцій, встановлення єдиних вимог до загальних та фахових компетентностей вчителів закладів загальної середньої освіти, їх допуску до роботи та умов праці. Особливістю професійного стандарту є опис професійних компетентностей педагогічних працівників відповідно до кваліфікаційних категорій: спеціаліст, II категорія, I категорія, вища категорія. Це дозволить учителям визначати критерії самооцінювання, а також оцінити готовність вчителя до професійної діяльності у рамках певної кваліфікаційної категорії, проходження атестації та сертифікації.

Отже, за цим документом на вчителя мають бути покладені такі функції:

- навчання учнів предметів (інтегрованих курсів);
- партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу;
- участь в організації безпечного, здорового, розвивального, інклюзивного освітнього середовища;
- управління освітнім процесом;
- безперервний професійний розвиток [3].

Також у межах трудової функції стандарт даватиме професійні компетентності, якими має володіти педагог. Усі компетентності діляться на дві групи:

➤ **загальні:** громадянська, соціальна, культурна, лідерська й підприємницька компетентності;

➤ **професійні:** мовно-комунікативна, предметна, методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, компетентність педагогічного партнерства, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювальна-аналітична, інноваційна, здатність до навчання впродовж життя та рефлексивна компетентності [3].

Вчитель, маючи професійний стандарт як орієнтир, зможе після самооцінювання будувати свою траєкторію професійного розвитку.

Сучасному вчителю необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін та умов життя, а це можливе лише за наявності високого рівня професійної компетентності, розвинених професійних здібностей. Саме педагогам відводиться ключова роль у реформі загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабовал Н. Р. Розвиток професійної компетентності педагога в контексті Нової української школи. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (12–18 травня 2020 року, м. Запоріжжя). Електронний збірник наукових праць ЗОШПО. Випуск №1(38)/2020. URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip38.html, <https://drive.google.com/file/d/1L9Uz0xF6XKxzBS7nfLFMaoqVUA7rdno> (дата звернення: 27.10.2020).

2. Проєкт Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» URL: <https://cutt.ly/7gEdKjT> (дата звернення: 26.10.2020).

3. Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: зб. матеріалів III Всеукраїнської Інтернет-конф. (18 квітня 2018 р. м. Київ): у 2-х частинах: Ч. 1. / наук. редакція, упоряд.: В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. К.: Агроосвіта, 2018. 286 с.

Боднарук Наталія Володимирівна,
практичний психолог Заліщицького
обласного багатопрофільного
навчально-реабілітаційного центру

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ І КОРЕКЦІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

***Анотація.** В сучасних умовах все більшого поширення набуває нейропсихологічний підхід до діагностики та корекції порушень психічного розвитку, який передбачає аналіз стану мозкових систем та цілеспрямований вплив на слабкі ланки з опорою на сильні. Теоретичні та практичні аспекти використання нейропсихологічного підходу у корекційній роботі з дітьми, що мають порушення інтелектуального розвитку, розглядаються в роботах Т. В. Ахутіної, Н. А. Бастун, А. Л. Бітової, Н. М. Пилаєвої, А. М. Савицького, А. В. Семенович, Б. М. Ткача, А. А. Циганок та ін. У дітей з порушенням інтелектуального розвитку вищі психічні функції розвиваються із затримкою, головний мозок не функціонує нормально. Для проведення якісної корекційної роботи необхідно розуміти етіологію та походження симптоматики. На особливу увагу в даному випадку заслуговує нейропсихологічний підхід. У статті наведено основні теоретичні положення засновника нейропсихології – О. Р. Лурії, що розкривають її зміст, визначають основні принципи та завдання, окреслюють напрями її застосування. Зазначено, що нейропсихологічні методи діагностики допомагають виявити причину відставання в розвитку дитини, показують ступінь зрілості та рівень взаємодії різних відділів головного мозку. Відстеження динаміки індивідуального розвитку дозволяє виявити первинні та вторинні зміни, компенсуючі процеси, визначити функціональний діагноз і організувати корекційно-розвивальну роботу з урахуванням слабких і сильних складових пізнавальної діяльності дитини. Зроблено висновок, що поєднання науки і практики, на якому базується дитяча нейропсихологія, є могутнім діагностико-прогностичним та корекційно-розвивальним засобом у руках практичного психолога, який працює з дітьми з інтелектуальними порушеннями.*

***Ключові слова:** нейропсихологія, вищі психічні функції, інтелектуальні порушення, діагностика, корекція.*

Нейропсихологія – галузь психологічної науки на межі психології, медицини і фізіології, що вивчає мозкові механізми вищих психічних функцій на матеріалі локальних уражень головного мозку. Предметом нейропсихології є зв'язок вищих психічних функцій та поведінки зі структурами мозку. Нейропсихологія застосовує науковий метод та розглядає окремі психічні процеси як процеси обробки інформації.

Розвиваючи ідеї Л. Виготського, О. Р. Лурія розробив культурно-історичну концепцію розвитку психіки, брав участь в обґрунтуванні теорії діяльності. Започаткував новий напрям – нейропсихологію. Запропонував новий підхід до проблеми локалізації вищих психічних функцій, методи нейропсихології, діагностики локальних уражень головного мозку, основні принципи відновлення порушених психічних процесів. Здійснював клініко-фізіологічне вивчення дітей з різними формами інтелектуальних порушень, що стало основою для створення їхньої класифікації.

Аналіз наукових джерел в галузі нейропсихології (Т. В. Ахутіна, Т. Г. Візель, Ж. М. Глозман, Н. К. Корсакова, Ю. В. Мікадзе, Н. М. Пилаєва, А. Ю. Потаніна, Н. Я. Семаго і М. М. Семаго, А. В. Семенович, Е. Г. Симерницька, А. Л. Сиротюк, А. Е. Соболева, Л. С. Цветкова, Е. Д. Хомська та ін.) свідчить про ефективність нейропсихологічної діагностики та корекції дітей з інтелектуальними порушеннями. В Україні нейропсихологія як наука розвивається досить повільно. Як окрема галузь вона почала розвиватися у 70 – 80-х роках ХХ-го століття. Її розвиток започаткувала учениця О. Р. Лурії – Е. Г. Семерицька.

Метою статті є вивчення напрямів використання нейропсихологічного «лурієвського» підходу у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку.

Т. В. Ахутіна та Н. М. Пилаєва вказували на те, що «нейропсихологічні методи діагностики є адекватним засобом виявлення сильних і слабких ланок функціональних систем. Відстеження динаміки розвитку (зони найближчого

розвитку, повторні дослідження, «супроводжуюча» діагностика) дозволяє виявити первинно і вторинно страждаючі процеси» [1, с. 64–65]. Також автори зазначають: «... внаслідок того, що зв'язок між органічними порушеннями і функціональними розладами в дитячому віці менш прямий, ніж у дорослих, а первинний дефект зумовлює вторинні системні дисфункції, на практиці говоримо про принципову неможливість топічного діагнозу. Отже, основним і вирішальним завданням нейропсихологічної діагностики є оцінка стану компонентів функціональних систем, які складають ВПФ... [1, с. 66]. Психолог зацікавлений в реальній допомозі дитині, може визначити функціональний діагноз і організувати корекційну роботу з урахуванням слабких і сильних складових пізнавальної діяльності дитини» (Н. К. Корсакова та ін., 1997. Цит. за Т. В. Ахутіною, Н. М. Пилаєвою) [1, с. 78–79]

Загалом, нейропсихологічна діагностика є важливим етапом корекційної роботи, на якому використовуються різні модифікації методики О. Р. Лурія, адаптовані для дитячого віку для виявлення не лише актуального рівня розвитку вищих психічних функцій, а й тих причин, які призвели до наявних порушень. На основі діагностичних даних складається карта особливостей функціонування мозкових структур та розробляється корекційна програма, індивідуальна для кожної дитини. Діагностичні дані використовуються не лише для вибору корекційних прийомів, а й для оцінки ефективності корекційного впливу.

В основі нейропсихологічної діагностики лежать певні завдання та вправи, створені засновником нейропсихології Олександром Лурія. Результати діагностики допомагають визначити:

- рівень розвитку пізнавальної, емоційної, моторно-рухової сфери; зорового, слухового і тактильного сприйняття; просторових уявлень, довільної регуляції і самоконтролю;
- стан вищих психічних функцій;

- перевіряють роботу правої і лівої півкуль головного мозку, сферу просторових уявлень.

Проведене діагностування допомагає правильно організувати корекційну роботу. Психокорекція дітей, у яких аномальний розвиток, визначається його складною структурою та соціальною ситуацією розвитку дитини. У зв'язку з цим І. І. Мамайчук виділяє психокорекцію у вузькому та широкому розумінні. У широкому розумінні – це комплекс клініко-психолого-педагогічного впливу, спрямований на виявлення та виправлення розладів у розвитку психічних функцій і особистісних властивостей. У вузькому розумінні психокорекція – це метод психологічного впливу з метою оптимізації розвитку психічних процесів і функцій та гармонічного розвитку особистісних властивостей [5, с. 24–25]. За результатами детального нейропсихологічного аналізу психологом розробляється індивідуальна програма корекційно-розвиваючого навчання для конкретної дитини. В основі нейропсихологічної корекції – теорія Олександра Лурії про три основні функціональні блоки мозку:

- блок регуляції тонуусу і бадьорості;
- блок прийому, переробки і збереження інформації;
- блок програмування, регуляції і контролю складних форм діяльності.

З огляду на вищесказане, нейропсихологічна корекція – це трирівнева система.

Перший рівень – корекція мимовільної саморегуляції, енергопостачання та балансу, статокінетичних процесів. Психолог працює над оптимізацією загального тонуусу тіла, розширення полів зорового сприйняття, формування сенсорних взаємодій; налагодження функцій зворотного зв'язку «мозок – рух».

Другий рівень – корекція операційного забезпечення взаємодії з собою та зовнішнім світом. Працюємо над формуванням просторових уявлень, розвитком цілісного образу тіла, зорово-моторної координації, спритності та влучності.

Третій рівень – корекція довільної саморегуляції, мислення та змістовних функцій психічних процесів. На цьому рівні зосереджуємося на певних ритуалах, правилах гри та ролях. Підбираються вправи та завдання, що сприяють розвитку пам'яті, уваги, логічного й образного мислення, допомагають встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, послідовність. Працюємо з довільною увагою, розвиваємо навички співпраці та комунікації.

Корекційні заняття з нейропсихології спрямовані на розвиток півкуль головного мозку та складаються з декількох частин:

- сенсомоторні вправи;
- розвиток та корекція когнітивних функцій;
- ігри та вправи на розрізнення звуків, побутових шумів...

Висновки. Використання знань дитячої нейропсихології в діяльності практичного психолога є вагомим діагностико-прогностичним та корекційно-розвивальним засобом, за допомогою якого ми можемо вирішити такі завдання:

- визначити актуальний та потенційний розвиток дитини з інтелектуальними порушеннями;
- відстежити індивідуальний розвиток дитини й вибрати оптимальні методи корекційно-розвивальної роботи.

Нейропсихологічний супровід спрямовано на те, щоб допомогти мозку дитини працювати на інтегрування розвитку ресурсів і мотивувати її до певної дії. Таким чином, корекційні заняття – це гармонійна і комплексна програма, яка сприяє всебічному розвитку та враховує індивідуальні можливості дитини.

Корекційні нейропсихологічні заняття спрямовані на:

- розвиток пізнавальних процесів; комунікативних навичок; самооцінки;
- формування довільності пізнавальних процесів та поведінки, зокрема вміння зосереджуватися, переключати увагу й цілеспрямовано працювати;
- підвищення працездатності дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахутина Т. В. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход / Т. В. Ахутина, Н. М. Пылаева. Серия «Детскому психологу». СПб.: Питер, 2008. 320 с.
2. Бастун Н. А. Можливості нейропсихологічного підходу в освітній практиці *Горизонти науки*. № 2 (30). 2010. С. 88–94.
3. Глозман Ж. М. Нейропсихология детского возраста. М.: Издательский центр «Академия», 2009. 272 с.
4. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2003. 384 с.
5. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. СПб.: Речь, 2003. 400 с.
6. Нейропсихологическая школа А. Р. Лурия. *Вопросы психологии*. 1997. № 5
7. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 232 с.
8. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза: Учебное пособие. 7-е изд. М.: Генезис, 2015. 474 с.
9. Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста / Под ред. С. Ю. Циркина [2-е изд., перераб. и доп.]. СПб.: Питер, 2004. 896 с.

УДК 37.01

Борисюк Зоряна Володимирівна,
методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО І ЗДОРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Основні аспекти щодо створення безпечного і здорового освітнього середовища відображені у певних нормативних документах (подані у методичних рекомендаціях до початку 2020/2021 н. р. методистами центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти). Особливо треба звернути увагу на Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі, схваленої Указом Президента України від 25.05.2020 року № 195/2020.

У цьому навчальному році пропонуємо звернути увагу на такий напрям як рухова активність учнів.

Регулярна фізична активність є ключовою умовою для профілактики і лікування неінфекційних хвороб, серед яких захворювання серця, інсульт, діабет, рак тощо. За даними ВООЗ, кожен п'ятий дорослий у світі і 4 із 5 підлітків 11–17 років недостатньо фізично активні. Саме тому Всесвітня організація охорони здоров'я розробила «Глобальний план дій ВООЗ щодо підвищення рівня фізичної активності на 2018–2030 рр.».

Сидячий або малорухомий спосіб життя є дуже небезпечним. Є багато проблем, які виникають у людини за умов відсутності регулярної фізичної діяльності та недостатньої рухової активності.

Важливість для здоров'я учнів дотримання належного обсягу рухової активності беззаперечна. Так, за даними Державної установи «Інститут громадського здоров'я імені О. М. Марзєєва Національної академії медичних наук України» середньодобова норма рухової активності для учнів віком 5–6 років становить 15–17 тис. локомоцій (*від лат. locus – місце и motio – рух – сукупність рухів*), 7–8 років – 17–20 тис. локомоцій, 9–10 років – 20–21 тис. локомоцій, 11–12 років – 18–21 тис. локомоцій.

Значною мірою здоров'я дитини залежить від дорослих. Тому вчителі мають регулярно наголошувати на тому, що потрібно зробити фізкультхвилинку, рухливу перерву тощо.

У разі тривалого перебування учнів у домашніх умовах ефективним буде проведення учнями самостійних занять. До основних форм рухової активності, які учень може виконувати самостійно, належать:

- ранкова гігієнічна гімнастика;
- фізкультурні хвилинки;
- фізкультурні паузи (динамічні перерви, руханки тощо);
- самостійні домашні тренування.

Ранкова гігієнічна гімнастика (далі – гімнастика) входить у розпорядок дня та виконується в ранковий час після пробудження від сну. У комплекс гімнастики доцільно включати вправи для всіх груп м'язів, вправи на гнучкість і

дихальні вправи. Не рекомендується виконувати вправи статичного характеру, зі значними обтяженнями, на витривалість (наприклад – тривалий біг до втоми).

Відразу ж після виконання комплексу гімнастики рекомендується зробити самомасаж основних м'язових груп ніг, тулуба, рук і виконати водні процедури з урахуванням правил та принципів загартовування.

Фізкультурні хвилинки проводяться учнями систематично під час уроків і виконання домашніх завдань у групі продовженого дня. Їх завдання – відновити працездатність, зняти розумове і м'язове напруження, попередити порушення постави.

Проводити фізкультурні хвилинки потрібно при перших ознаках втоми або після 20–30 хвилин роботи (залежно від віку та інтенсивності розумової діяльності учнів). Час початку заходу визначається вчителем (у разі проведення онлайн-уроків), батьками (іншими дорослими) або самим учнем.

Фізкультхвилинки можуть бути скорочені або повні. *Скорочені фізкультхвилинки* складаються з однієї-двох вправ, спрямованих на зняття втоми і напруження певних частин тіла або систем організму. Зміст скорочених фізкультурних хвилинок може складатися:

- з ізометричних вправ (максимальна напруга і розслаблення м'язів кистей, рук, ніг, тулуба);
- спеціальних вправ для м'язів очей (рухи очей вправо-вліво, вгору-вниз, кругові рухи);
- окремих вправ для рук, для відчуття правильної постави та ін., які можуть виконуватися за робочим місцем школяра (парта, письмовий стіл тощо).

Повні фізкультхвилинки можуть складатися з трьох-чотирьох вправ для рук, ніг і тулуба.

Під час укладання комплексу вправ доцільно використовувати вправи, вивчені на уроках фізичної культури. Це заощадить час, який довелося б витратити для уявлення того або іншого вихідного положення і виконання вправи.

Під час організації та проведення повних фізкультурхвилинок важливо дотримуватися певних методичних умов, а саме: належної тривалості (2,5–3 хвилини), включення 3–4 вправ із 6–8-разовим повторенням. Комплекс передбачає виконання вправ для м'язів рук, спини, ніг, які здатні зняти статичне напруження, активізувати дихання, посилити кровообіг.

Зміст вправ фізкультурхвилинки може формуватися за такою схемою:

- розгинання тулуба разом із рухами рук і дихальними вправами;
- вправи для рук (розгинання та потрушування, піднімання й опускання верхніх кінцівок);
- вправи для тулуба (нахили, повороти);
- вправи для ніг (напівприсідання, піднімання навшпиньки) тощо.

Вимоги до проведення:

- надати доступ свіжому повітрю;
- вправи виконувати стоячи або сидячи;
- амплітуда вправ невелика;
- повторювати вправу 6–8 разів;
- вправи підбирати координаційно нескладні, прості за технікою.

Фізкультурні паузи (динамічні перерви, руханки тощо) проводять після 45–60 хвилин навчальної роботи у перервах між уроками.

Тривалість проведення фізкультурної паузи – 5–10 хвилин, а кількість вправ – 5–7. До змісту заняття можуть бути включені вправи з аеробіки, фітнесу, танцювальні вправи тощо.

Руханки належать до однієї із найемоційніших форм проведення фізкультурних пауз. Вони допомагають учням швидко відпочити, покращити самопочуття, налаштуватись на нові звитяги в навчанні. Крім того, активний перепочинок у процесі навчання дозволяє вивільнити зайву енергію школярів, спрямувавши її в потрібне русло.

Руханки транслюються на каналі «Ютуб» Міністерства освіти і науки

України за участю знаменитих спортсменів, артистів та інших відомих людей. Вони стали найбільш популярними відео Всеукраїнської школи онлайн – у рейтингу переглядів за перший, другий та третій день руханки посідають перші три сходинки найпопулярніших відео на каналі «Ютуб» МОН. Сумарно в них понад півмільйона переглядів.

URL: <https://cutt.ly/napLo6L>

URL: <https://cutt.ly/CarLjNT>

URL: <https://cutt.ly/rapLn9p>

Самостійні тренування (у домашніх умовах) сприяють розвитку фізичних якостей, попередженню порушення постави, покращенню самопочуття та настрою, підвищенню працездатності учнів.

Вибір кількості занять у тиждень залежить значною мірою від мети самостійних занять. Для підтримки фізичного розвитку на досягнутому рівні досить займатися двічі на тиждень; для його підвищення – не менше трьох разів, а для досягнення помітних результатів – 4–5 разів на тиждень і більше.

Тренуватися рекомендуємо через 2–3 години після прийому їжі. Не варто тренуватися вранці натщесерце, відразу після сну, а також пізно увечері.

Тренувальні заняття, як правило, мають комплексний характер, тобто повинні сприяти розвитку всього комплексу фізичних якостей, а також зміцненню здоров'я та підвищенню загальної працездатності організму. Спеціалізований характер занять вимагає індивідуального підходу і попередньої підготовки, тобто спеціального добору тренувальних засобів, навантажень, місця і часу занять, консультацій із фахівцями.

Основні вимоги до самостійних тренувань (у домашніх умовах):

- до складу комплексів можна включати вивчені на уроках фізичної культури або аналогічні до них вправи, що не потребують складної координації, не дають силового навантаження (стосується учнів 1–4 та 5–6 класів);
- змінювати комплекси рекомендується через кожні два-три тижні;
- комплекс складається з 5–8 вправ;

– залежно від підготовленості учня виконується 3–4 підходи на кожну вправу із кількості повторень від 4–6 разів у молодших класах до 8–12 – у старших;

– темп виконання – повільний та середній, дихання рівномірне.

Кожен комплекс повинен відповідати таким правилам:

– відповідати статі, стану здоров'я, рівню фізичної підготовленості учня та місцю проведення;

– складатися з вправ, які знають діти, або легкі для сприйняття;

– вправи в комплексі повинні бути у такій послідовності, щоб чергувався їх вплив на різні м'язові групи (наприклад, якщо в комплекс включено вправу, яка найбільш сильно впливає на м'язи тулуба, то наступна вправа повинна бути така, яка впливала б переважно на м'язові групи ніг або рук);

– різносторонньо впливати на м'язову систему і помірно активізувати серцеву діяльність;

– не перевтомлювати і не перезбуджувати учнів;

– позитивно впливати на поставу учнів;

– викликати емоційний підйом.

Вправи кожного комплексу повинні мати певне дозування.

Головним завданням у діяльності педагогічних колективів освітніх закладів на сучасному етапі повинно бути збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації щодо здорового способу життя у вчителів, учнів та їхніх батьків.

Проект щодо формування здорового способу життя

Конкурс відеороликів «Здоров'я – моя цінність»

Мета конкурсу: популяризація та пропаганда здорового способу життя, запобігання негативним проявам серед дітей та молоді, виявлення та підтримка талановитої молоді.

Організатори обласного конкурсу: Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Учасники: учні закладів загальної середньої освіти, вихованці позашкільної освіти 10–17 років.

Умови конкурсу: відеоролик, знятий самими дітьми, героями є теж діти. Не допускається зображення у роликах негативних елементів: процес вживання наркотичних речовин, безладні стосунки, стан сп'яніння. Відеоролик має бути позитивного змісту. Подавати матеріали потрібно до 25 грудня 2020 року на електронну адресу: admin@ippro.edu.te.ua

Найкращі роботи залишаються в організаційному комітеті для використання у роботі з метою профілактики негативних явищ.

Тривалість – 7–10 хв.

Районний етап – 07–25 грудня 2020 року.

Обласний етап – 25 грудня 2020 року – 15 січня 2021 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Венглярський Г. Б. Рухова активність як стимулятор розвитку організму. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів і студентів України*: збірник наукових статей галузі фізичної культури і спорту. Суми: СумДПУ, 2004. С. 178–183.
2. Глобальний план дій для підвищення рівня фізичної активності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vooz-predstavila-globalnij-plan-dij-dlya-pidvishennya-rivnya-fizichnoyi-aktivnosti-moz> (дата звернення: 24.10.2020).
3. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення: 23.10.2020).
4. Концепція Нової української школи. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/21/108#1> (дата звернення: 23.10.2020).
5. Сироватко О. Підходи до формування здоров'язберігаючого середовища в закладі освіти. *Директор школи*. 2009. № 38 (566).
6. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Рад. шк., 1976. Т. 1. С. 209–396.
7. Ровний А. Фізіологія рухової активності / А. С. Ровний, В. А. Ровний, О. О. Ровна. Харків, 2014. 344 с.
8. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії та методики фізичного виховання: підруч. у 2 т./ Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімп. літ, 2008. Т. 1. 391 с.

Брик Роман Степанович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри менеджменту і
методології освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ЦІННІСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Сьогодні у світовій практиці ефективність навчання і виховання пов'язується з реалізацією особистісно орієнтованого, компетентнісного та ціннісного підходів, які становлять основу методології гуманістичної парадигми сучасної освіти.

Ціннісна спрямованість національної освіти знаходить своє відображення в Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.) та ін. Ідея ціннісного підходу – одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості і затребуваний сучасним суспільством.

У Законі України «Про освіту» мету освіти визначено як всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого,

культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

Проблема розкриття суті і механізмів застосування ціннісного підходу у навчанні та вихованні учнів, формування в учнів ціннісних ставлень до навчання і виховання привертала увагу та розроблялася як українськими, так і зарубіжними науковцями (І. Бех, О. Вишневський, В. Киричок, І. Коберник, А. Нікора, О. Савченко, О. Скрипченко, М. Савчин, Р. Фрейджер та ін.), у працях яких розкрито наукове розуміння філософських, психолого-педагогічних поглядів на природу цінностей та ціннісних ставлень.

Цінність – термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [7].

Зауважимо, що під поняттям «цінність» розуміємо будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, заради якого вона живе. Цінності – це також соціально схвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо [1].

О. Сухомлинська у своїй праці «Духовно-моральне виховання дітей та учнівської молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук» розглядає цінності як утворення, в основу яких покладено почуття людей, спрямовані на те ідеальне, до чого людина прагне. Цінність – це опосередкований культурою досвід, еталон належного в досягненні актуальних потреб особистості [6].

Концепція Нової української школи декларує, що виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу й орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема:

- морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей),

- соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [2].

Реформування загальної середньої освіти полягає у переході від школи знань до школи компетентностей XXI століття. Цей перехід ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

- повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;
- забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;
- становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;
- формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;
- створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;
- формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;

– плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [4].

Ціннісний підхід у навчанні і вихованні в сучасному закладі освіти є важливою складовою методологічного інструментарію Нової української школи. Процес навчання і виховання є наскрізним, повністю охоплює усі моменти функціонування школи як інституції, формує цінності, дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя. У такий спосіб компетентнісний підхід корелюється із ціннісним.

Для усвідомлення сучасних викликів виховання, на наш погляд, важливу роль відіграє Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей», розроблена під керівництвом академіка, доктора психологічних наук Івана Дмитровича Бега. У ній сформульовані засади сучасного виховання:

1. Гуманізм – система ідей і поглядів на людину як на найбільшу соціальну цінність, створення умов для її повноцінного життя і психофізичного, духовного та соціального розвитку.

2. Дитиноцентризм – наскрізний принцип виховного процесу, що орієнтує на незаперечне визнання цінності у житті людини періоду дитинства, соціальні, вікові та індивідуальні потреби учня в освітньому процесі, його активну участь у шкільному житті та прийнятті рішень.

3. Холізм виявляється у єдності навчання, виховання та розвитку. Єдності цілей виховання. Узгодження підходів у вихованні особистості дитини у школі, сім'ї та позашкільному закладі освіти.

4. Патріотизм – особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. Базовими складниками почуття патріотизму є: любов до Батьківщини, народу, родини; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; гуманістична моральність; готовність до самопожертви; почуття власної гідності.

5. Повага виявляється у повазі до особистості учня, незалежно від його віку, статусу та національної приналежності, дотримання його прав і свобод; недопустимість приниження честі та гідності, фізичного або психічного насильства, дискримінації за будь-якими ознаками. Орієнтує на взаємоповагу педагогів, учнів, батьків.

6. Рівність – визнання унікальності кожної дитини, в тому числі і з особливими потребами; недопустимість дискримінації дітей, зокрема й через формулювання неадекватних вимог до їхніх досягнень; допомога дітям і їхнім батькам у розкритті та реалізації здібностей і талантів дитини; визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіра між партнерами організації освітнього процесу.

7. Діалогічність – налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії та спілкування між учасниками виховного процесу; створення умов в освітньому середовищі для налагодження порозуміння, самовираження, вільного висловлювання і можливості бути почутим; узгоджене розв'язання виховних проблем і досягнення виховних цілей [5].

У програмі визначені базові духовно-моральні цінності – любов, повага до інших, гідність, відповідальність, совість, свобода, толерантність, справедливість, рівноправ'я, ініціативність; подано основні форми і методи виховної роботи з молодшими учнями, дітьми підліткового віку, старшокласниками.

Цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і ключових мотивів життєдіяльності. Вони визначають моральні устої і принципи поведінки. Саме тому будь-яке суспільство є зацікавленим у тому, щоб люди притримувались тих чи інших норм поведінки, щоб актуалізувались ті чи інші цінності та пріоритети життя, і щоб людина неминуче ставала об'єктом цілеспрямованого виховання.

Отже, щоб ідея виховання на цінностях була реально, а не декларативно, втілена в життя, всі учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, їхні батьки,

вчителі, керівництво закладів освіти тощо) незалежно від віку, знань, досвіду чи соціального стану мають відчувати необхідність самокритично оцінювати себе та самовдосконалюватися. У комунікації та впровадженні ціннісної зміни потрібно також враховувати ціннісні принципи у формуванні шкільного середовища та освітніх взаємодій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 22.10.2020).
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).
3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.10.2020).
4. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 27.10.2020).
5. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення: 30.10.2020).
6. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та учнівської молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. К., 2006. 43 с.
7. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, 2002.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (дата звернення: 22.10.2020).

УДК 378.018.43

Буняк Світлана Миколаївна,
методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Діти можуть повноцінно здобувати знання вдома. Але треба змінювати освітню модель. По-перше, вчитель має поєднувати різні форми в оптимальні освітні маршрути для кожної дитини. Тобто, організовувати процес

навчання по-іншому, ніж у класі. По-друге, має бути відповідальність дитини, яка навчається.
**(Вчитель-переможниця Global Teacher Prize Ukraine
Наталія Кідалова)**

Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією, став неочікуваним та доволі серйозним випробуванням для усіх учасників освітнього процесу. Після тимчасової розгубленості всім довелося прийняти цей виклик та швидко адаптуватись до нових реалій, але питання розвитку дистанційної освіти набуло неабиякої актуальності. І хоча дистанційне навчання не є заміною очного та ніколи не планувалося на довгострокову перспективу, воно може стати ефективним інструментом не тільки під час карантину.

Відповідно до Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні (2000) «Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання» [3]. Інтеграція дистанційного навчання в шкільну програму, в межах якої учні самостійно опрацьовуватимуть теоретичний матеріал, а практичні завдання виконуватимуть у групах, – одна із задач програми реформування Нової української школи [2].

Положення про дистанційне навчання затвердили і збиралися розвивати як одну з можливих форм навчання ще задовго до Covid – у 2013 році. Карантин просто пришвидшив цей процес і продемонстрував, як одні школи здатні успішно використовувати дистанційні інструменти, а інші можуть лише присилати завдання у viber.

Саме карантин виявив недоліки в дистанційному навчанні, які ми можемо виправити. Так, Центр інноваційної освіти «Про.Світ» визначив 10 найпоширеніших проблем, з якими зіштовхувалися учасники освітнього процесу під час реалізації дистанційного навчання. На першому місці – ігнорування такого навчального процесу учнями (72,6% респондентів). Далі йде

відсутність попереднього досвіду (49,6%); труднощі, пов'язані зі збором дітей онлайн у один час (38%); велика кількість респондентів не знають, скільки протриває карантин і що буде після нього (32,8%); відсутність підтримки та розуміння від батьків (27,2%); відсутність чітких інструкцій із формування та створення документації (15,4%); відсутність потрібної техніки вдома (13,7%); важко навчати своїх учнів, коли вдома власні діти, що потребують постійної уваги; надто багато вимог щодо звітності (11,6%); психологічно некомфортно працювати в режимі онлайн (11,4%) [1].

Які уроки можна винести з тримісячного досвіду дистанційного навчання:

- Переглянути тривалість занять – не більше 20 хвилин. Потім – обов'язково перерва хоча б на 5–10 хвилин. Наприклад, в Естонії вчителям радили зменшити на 40% обсяг матеріалу, виокремивши найважливіше. Також добре починати таке навчання з того, що діти уже знають, а не з нових тем.

- Переглянути зміст уроків. Заняття не може перетворюватися виключно на передачу знань вчителем. Це – нудно і це можна просто записати на відео, яке дитина переглядатиме самостійно, коли їй зручно, або зможе повернутися ще раз до незрозумілих моментів.

- Важливо чітко і детально прописувати, що саме вимагається від дітей (йдеться про надсилання завдань через Viber, e-mail тощо).

- Мінімізувати платформи, які використовують вчителі однієї школи. Завдання керівника навчального закладу – разом із педагогами вибрати найкращі, щоб учні та їхні батьки не були змушені опановувати весь спектр доступних на ринку ресурсів.

- Важливе постійне вдосконалення ІКТ навичок педагогічних працівників. Нова система підвищення кваліфікації дозволяє це зробити. Крім того, вже сьогодні існує низка рекомендацій щодо роботи з різними комунікаційними платформами для вчителів, і вони активно розповсюджуються в інтернеті.

- Вчитель має підрахувати, скільки часу школяр витратить на виконання самостійних завдань, враховуючи те, що учні навантажені й іншими предметами. Часто діти фізично не встигали виконувати все.

- Для батьків: допомогти дитині організувати навчальний процес, скласти розклад та нагадувати, щоб вона протягом дня не забувала про перерви: вправи для очей, фізичні рухи, обід тощо. Тому що є ризик «залипнути» за комп'ютером до вечора, так і не зробивши багато корисного.

При врахуванні принаймні наведених проблем і їх успішному рішенні в Україні є всі шанси вже після карантину перейти до нової форми навчання – змішаної. Змішане навчання передбачає можливість, наприклад, опановувати теоретичний матеріал вдома – за підручниками, онлайн-уроками тощо [4]. А певні активності, як лабораторні роботи чи групові проєкти, – у школі, взаємодіючи з іншими.

«Дистанційна освіта – це інструмент, який дозволяє індивідуалізувати навчання та дати знання дітям із високою мотивацією», – зазначає голова ГС «Освіторія», засновниця Новопечерської школи та премії Global Teacher Prize Ukraine Зоя Литвин. Експертка зазначає, що на сьогодні не бачить форматів, які були б прототипом повноцінного дистанційного навчання. «Майбутнє – за поєднанням дистанційного та очного форматів. Змішане навчання є найкращою світовою практикою у найбільш інноваційних школах світу, адже воно дозволяє і розробляти індивідуальні навчальні траєкторії, і розвиватися у напрямку живого спілкування» [2].

Безперечно, карантин дещо дискредитував цю форму навчання у нас, хоч все вказує на те, що цей напрямок буде розвиватися: уже відкривається багато приватних проєктів, деякі державні школи також починають удосконалювати цей компонент.

Експерти прогнозують: протягом 5 років весь світ перейде з очної класно-урочної системи на змішану форму дистанційного навчання, яка – більш прогресивна, гнучка та ефективна [1].

Сучасні школярі потребують сучасних методів отримання знань. Просто не треба забувати, що діти не можуть жити виключно в цифровому світі. Тому дуже важливо поєднати їх потребу у русі й спілкуванні та новітні технології, що за правильного застосування лише допомагають.

Звісно, освіта онлайн не замінить звичайної, але вона має свої переваги. Наприклад, є періоди, коли діти хворіють і їм потрібно навчатися, щоб потім не наздоганяти програму. Крім того, дистанційна освіта допомагає людям розкриватися – наприклад дітям, які за психотипом є інтровертами. Такі діти не завжди активно проявляють себе на уроках, їм простіше навчатися дистанційно.

Найкращий варіант – поєднувати. Коли основне засвоєння предметів відбувається в класі, а вдома дистанційна освіта – як додаткова, яка допомагає краще заглибитись у предмет або тему.

Також дистанційна освіта привчає дітей до самонавчання.

У сучасному світі дистанційна освіта давно зайняла місце на рівні зі звичайною.

В Україні карантин рано чи пізно завершиться, і від нас залежить, або ми далі використовуватимемо можливості онлайн навчання як додаткового, або дистанційна освіта знову піде в небуття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дистанційне навчання в Україні: які висновки карантину й чи готуватися до повтору. 24Освіта: веб-сайт. URL: https://education.24tv.ua/distantsiyne-navchannya-v-ukrayini-chi-vidkriyutsya-shkoli_n1386122
2. Дистанційне навчання: сучасний формат освіти, який має лишитися. Українська правда життя: веб-сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/07/2/241517/>
3. Положення про дистанційне навчання. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Міністерство освіти І науки України наказ 29.11.2004 № 888. URL: <https://res.in.ua/polojennya-pro-distancijne-navchannya-konceptsiya-rozvitku-dist.html?page=2>
4. Чи підуть діти до школи? Дистанційне навчання як норма. Місто: інформаційний веб-портал. URL: <https://misto.vn.ua/osvita/chi-pidut-diti-do-shkoli-distancijne-navchannya-yak-norma/>

Гаврищак Ігор Іванович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Тернопільського національного
медичного університету імені

І. Я. Горбачевського МОЗ України;

Проців Олена Ярославівна,

директор бібліотеки Тернопільського
національного медичного університету

імені І. Я. Горбачевського МОЗ України,
м. Тернопіль

РОЛЬ ФОНОВИХ ЗНАНЬ У ФОРМУВАННІ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Міжнародна комунікація, як наголошує польський науковець Тадеуш Палечни, є найбільш динамічним та найважливішим явищем сучасних суспільних змін. Вона відбувається як між народами, так і між цивілізаціями, але має передусім інтерперсональний характер, бо комунікують між собою не системи цінностей чи норм, а люди [5, с. 37–38].

Успішність комунікації взагалі й результативність комунікативного акту зокрема залежить від того, чи в одній лінгвоконцептуальній системі знаходяться його учасники (при цьому основоположним вважаємо визначення поняття «комунікація» американським ученим Н. Хомським: спілкування між N особами, де $N \geq 2$). Комунікативний мовленнєвий акт може відбутися, якщо «учасники володіють загальним кодом (мовою) – словником і граматиною, а також правилами синтезу й аналізу граматично оформлених і осмислених речень і правилами кодування і декодування мовленнєвих намірів» [1, с. 106].

Повне або часткове нерозуміння висловлювання одним із учасників діалогу визначається як комунікативна невдача, що спричинена перш за все відмінностями в їхніх індивідуальних картинах світу, сформованих різними національно-лінгвістичними культурами, системоутворюючою для яких є мова.

Саме вона, за словами Ф. де Соссюра, це – «скарб, що практикою мовлення відкладається у всіх, хто належить до одного суспільного колективу, це граматична система, що існує віртуально у кожного в мозку, точніше кажучи, в цілої сукупності індивідів, тому що мова не існує повністю в жодного із них, вона існує в повній мірі лише в колективі» [7, с. 52].

Саме комунікативна невдача на початковому етапі взаємодії іноземця з новою для нього соціокультурною реальністю спричиняє т. зв. «культурний шок». Термін «культурний шок» увійшов у науковий дискурс у 1960 р. завдяки системним дослідженням американського науковця К. Оберга, який трактував його як наслідок тривоги, що з'являється в результаті втрати усіх звичних знаків і символів соціальної взаємодії, а входження в нову культуру, на думку вченого, супроводжується досить неприємними відчуттями.

Сучасний світовий простір характеризуються інтенсивною динамікою діалогу між представниками різних культур не лише в царині політики, економіки, мистецтва, але й освіти. Так, в Тернопільському національному медичному університеті ім. І. Я. Горбачевського упродовж 2019–2020 н. р. навчалося майже 2,5 тис. іноземних студентів, з-поміж яких громадяни азійських (Індія, Афганістан та Пакистан), африканських (Нігерія, Гана, Конго, Єгипет, Марокко), американських (США, Еквадор) та європейських (Польща, Португалія) країн. «Культурний шок» (або, як тепер частіше говорять, «стрес акультурації») переживають, звичайно, усі іноземні студенти, проте він є різним за тривалістю та ступенем напруженості.

На основі результатів усного опитування можемо стверджувати, що найменш вразливою групою загального контингенту студентів-іноземців, які навчаються в ТНМУ імені І. Я. Горбачевського, є громадяни Республіки Польщі. Саме вони найкраще і найшвидше адаптуються до освітніх, мовних, культурних і соціальних реалій українського простору, що історично зумовлено спільним (у певні періоди) соціально-політичним життям і тривалими лінгвокультурними контактами. Як зазначав відомий лінгвіст О. Б. Ткаченко,

польсько-українські мовні контакти простежуються ще з часів Київської Русі, й особливо вони активізуються з кінця XIV ст. Тому їхній взаємовплив позначився на обох літературних мовах, причому майже на всіх рівнях – фонетичному, лексичному й граматичному [8, с. 743]. Крім того, «мовні контакти обох мов, що сприяли певному їх зближенню... стали для цих мов ще й джерелом семантичного і стилістичного забарвлення» [8, с. 743–744]. Низка слів української мови належить до розряду еквівалентної лексики, що відображає реалії історичного чи національного колориту, тому вона сприймається польськомовними студентами на загальній основі й не потребує розширеного тлумачення.

До групи ризику належать студенти з азійсько-африканських країн, які, хоч і послуговуються англійською мовою, проте для багатьох із них вона також є нерідною (мовою-посередником). Отже, доводиться констатувати і враховувати специфіку конкретної ситуації, коли за допомогою мови-посередника (нерідної, чужої) студенти вивчають ще одну чужу мову (доволі часто спостерігаємо, як, прочитавши/вислухавши речення/запитання українською мовою, іноземний студент спочатку перекладає англійською та уточнює, чи правильно він зрозумів!). Цим і пояснюється високий рівень «стресу акультурації» у представників цієї групи, що позбавлені звичного соціокультурного середовища, зіткнулися з іншою лінгвокультурною системою.

Студенти-іноземці гостро відчують проблеми на рівні комунікації – специфічного виду діяльності, змістом якого є обмін інформацією для досягнення взаєморозуміння і взаємодії. Знання лексичного мінімуму та основ граматики забезпечують тільки компенсаторну компетенцію – важливу складову загальної комунікативної компетенції. Необхідно враховувати, що розвиток культури завжди випереджує розвиток мови, тому декодування інформації іноземним студентом здійснюється лише в горизонтальній площині, поза його увагою залишаються вертикальні смисли (підтексти, вербальні

символи тощо), котрі для носія мови є цілком зрозумілими. Тому саме фонові знання, як знання, що властиві на даний момент тим, хто розмовляє конкретною мовою (загальнолюдські, національні, регіональні, локальні та групові знання), є важливою передумовою результативності комунікативних стосунків. Розуміння специфічної особливості комунікативного методу навчання як спроби наблизити процес навчання до процесу реальної комунікації дає усі підстави вважати фонові знання важливою передумовою стратегії і тактики мовленнєвої комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: ИКАР, 2009. 448 с.
2. Бахтин М. М. К вопросам методологии эстетики словесного творчества. *Бахтин М. М. Собрание сочинений: в 7-и т.* Москва: Русские словари. Языки славянской культуры, 2003. Т. 1. 957 с.
3. Геннеп А. ван. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / пер. с франц. Москва: Восточная литература РАН, 1999.
4. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию* / пер. с нем. Москва, 1984. С. 37–298.
5. Paleczny T. Komunikacja międzykulturowa w globalizującym się świecie. *Państwo i Społeczeństwo VIII*. 2008. № 1. S. 35–57.
6. Питерова А. Ю. Культурный шок: особенности и пути преодоления. *Наука. Общество. Государство*. 2014. № 4. С. 159–172. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnyy-shok-osobennosti-i-puti-preodoleniya> (дата обращения: 05.10.2020).
7. Соссюр Ф. де Курс общей лингвистики / пер. с франц. А. М. Сухотина. *Труды по языкознанию*. Москва: Прогресс, 1977. С. 31–269.
8. Ткаченко О. Б. Українсько-польські мовні контакти. *Українська мова: Енциклопедія* / за ред. Русанівський В. М. та ін. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 743–744.

УДК 94 (477)

Гайда Василь Ярославович,
методист відділу методик навчальних предметів і професійного розвитку педагогів Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Швидкий розвиток сучасних технологій потребує підготовки учнів, здатних швидко адаптуватися до соціальних змін та викликів. Особливої важливості набуває вміння знаходити, аналізувати, узагальнювати та систематизувати інформацію, критично її оцінювати та ефективно використовувати для розв'язання життєвих проблем, чітко висловлювати власну думку. Важливими характеристиками такого процесу є наявність пізнавальних мотивів, ефективних самоосвітніх знань, умінь і навичок, цінностей, що визначають готовність і здатність особистості ефективно здійснювати самоосвітню діяльність.

Дослідження мотивації в цілому і мотивації самоосвіти учнів ЗЗСО є однією з важливих проблем педагогічної науки. Ґрунтовно вивченням питань мотивації займалися Л. С. Виготський, І. М. Сеченов, К. Д. Ушинський та ін. Серед зарубіжних дослідників питання мотивації розглядали Дж. С. Брунер, Х. Хекхаузен, Д. К. Макклеланд. Психологічні аспекти мотивації самоосвітньої діяльності учнів досліджували Є. М. Ільїн, П. М. Якобсон. У підручниках із педагогіки мотивація навчання розглядається Ю. К. Бабанським, І. П. Подласим, І. Ф. Харламовим та ін.

Проте, незважаючи на велику увагу багатьох вчених до проблеми самоосвітньої діяльності, питання мотивації самоосвіти учнів закладів загальної середньої освіти потребує уточнення та доповнення у зв'язку із сучасними тенденціями в освіті, спричиненими динамічним розвитком цифрового суспільства.

У психологічній думці мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини [1, с. 96]. С. Л. Рубінштейн розглядає «мотив як спонукач – джерело дій» [6, с. 42]. У філософії під мотивами розглядають усе те, що спонукає діяльність людини. До них відносять потреби й інстинкти, емоції і потяги,

установки та ідеали. Термін «мотивація» тлумачиться в українському педагогічному словнику як система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [4, с. 217]. У процесі навчання відбувається розвиток і трансформація мотиваційної сфери учнів. У структурі мотивації і динаміки мотивів діяльності науковці виокремлюють чотири структурні компоненти мотивації: задоволення від самої діяльності, значущість для особистості результату діяльності, «мотивувальну» силу винагороди за діяльність, тиск, що примушує особистість до певної діяльності [5, с. 126].

Розрізняють два види мотивації особистості: внутрішня – керована потребами, інтересами, переконаннями людини; зовнішня – пов'язана зі стимулюванням розвитку мотиву і містить мотив самоідентифікації й виконання обов'язків, авторитет, незалежність, самостійність [6]. Внутрішня мотивація є найбільш продуктивною в навчальній та самоосвітній діяльності учня, оскільки ґрунтується на зацікавленості у тому, що є для них важливим і необхідним, а саме: прагнення до знань, розширення власного кругозору, поглиблення та систематизація знань, покращення результатів власної діяльності.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що мотиваційна складова містить мотиви, потреби та виступає своєрідним індикатором, який дає змогу судити про ставлення учня до навчання та особистісного розвитку. Формування мотиваційного складника відіграє значну роль у стимулюванні учнів до активного оволодіння знаннями й уміннями. Саме тому мотивація виступає першою ланкою в системі формування самоосвітніх навичок учнів, бо саме потреба в самоосвіті виступає домінуючою причиною самостійного засвоєння знань та створення відповідної ситуації для її задоволення.

Для якісного формування мотиваційного аспекту у структурі самоосвітньої компетентності нами визначено, що самоосвітня компетентність учнів закладів загальної середньої освіти являє собою інтегровану якість, що визначається чіткими мотивами освітньої діяльності, сформованими ціннісними

орієнтаціями, певним чином організованими і систематизованими знаннями, самоосвітніми вміннями та навичками, прагненням до самовдосконалення, що дозволять успішно вирішувати питання самореалізації, саморозвитку та спрямованістю на здобуття освіти впродовж життя [2]. Компоненти самоосвітньої компетентності (мотиваційно-ціннісний, організаційно-змістовний, емоційно-вольовий та рефлексивно-аналітичний) формуються комплексно [3].

Зрозуміло, що чотири елементи компетентності ми виокремили теоретично. Проте, застосовуючи відповідні форми, методи та засоби організації освітнього процесу, можемо певним чином впливати на рівень сформованості мотиваційно-ціннісної компоненти самоосвітньої компетентності та надавати їй певний вектор розвитку. Від сформованості позитивної мотивації учня до навчання залежить ступінь його самоосвітньої діяльності, прагнення до здобуття знань та його успішність у житті. З метою виявлення рівня мотиваційно-ціннісного компонента учнів закладів ЗСО, їхньої потреби у самовдосконаленні, мотивації до навчання та вивчення фізики зокрема нами було проведено відповідне дослідження. Опитування здійснювалося в рамках діяльності обласної творчої групи вчителів фізики ЗЗСО Тернопільської області «Методичний супровід та діагностика якості сформованості самоосвітньої компетентності учнів ЗЗСО», який відбувався на сторінках блогу «Учителю фізики». В опитуванні взяли участь 634 учні 7–9 класів закладів загальної середньої освіти. Варто зазначити, що 43% опитаних учнів подобається брати участь у конкурсах, олімпіадах та інших змаганнях та 68% прагнуть до найвищих результатів. 62% опитаних вважають, що людина повинна доводити свої вміння та навички до досконалості. 65% розуміють, що для того, аби почуватися впевнено, потрібно добре вчитися, 70% учнів переконані, щоб досягти досконалості в чомусь, обов'язково потрібно опиратися на самоосвіту. 76% учнів розуміють, що у навчанні потрібно покладатися тільки на самого себе. У питаннях мотивації до вивчення фізики

варто звернути увагу, що 12% учнів самостійно додатково вивчають фізику, 11% учнів свої захоплення пов'язують із фізикою, 10% цікавляться фізикою та фізичними явищами під час канікул, 18% передбачають свою майбутню професію, пов'язаною із фізикою. Проте 79% учнів вважають, що є багато предметів, які цікавіші за фізику. Підсумовуючи викладене вище, можна виокремити певну тенденцію, коли учні розуміють важливість освіти, навчання для формування особистості, проте мотивація до вивчення фізики проявляється лише у невеликій частини учнів 7–9 класів закладів ЗСО. Підтвердженням цього є і кількість абітурієнтів, які мають намір здавати під час ЗНО фізику.

Тому сучасний учитель повинен вміти використовувати сучасні технології, які сприяли б розвитку навчально-пізнавальної активності, самостійності, а також формуванню та розвитку ключових компетентностей. Наприклад, технологія мобільного навчання з використанням принципу BYOD. BYOD (Bring Your Own Devices – «взьми свій власний пристрій») – це принцип активного використання для навчальних занять смартфонів, ноутбуків, планшетів та інших цифрових пристроїв, які можна застосовувати в якості експериментальних інструментів під час дослідження різних фізичних процесів. Під час дистанційного навчання, зумовленого карантинними заходами, активно впроваджуються елементи технології змішаного навчання, які поряд із традиційними підходами до навчання послуговуються інструментами електронного навчання: веб-технології, інтерактивні електронні курси, блоги, чати, форуми та ін.

Запровадження в освітній процес нових технологій вносить певні зміни і у форми та методи навчання. Учні мають можливість організувати та проводити віртуальні спостереження та дослідження. Використовуючи сучасне програмне забезпечення, наприклад додаток Algodoo, моделювати явища та процеси, впливати на їх хід, створювати інтерактивні анімації. Реалізація навчальних проектів на основі сучасного цифрового обладнання дає можливість глибше та гнучкіше планувати та проводити дослідження у тих

ділянках, які були недоступні для типового лабораторного обладнання. Поступово стає доступнішою технологія доповненої реальності на уроках фізики, все частіше учителі впроваджують у практику роботи елементи STEM-освіти. За цих умов учитель стає порадиником, наставником учня, створюючи йому сприятливі умови для особистісного розвитку та розвитку мотиваційно-ціннісної сфери учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтко В. І. Психологічний словник. К.: Вища школа, 1982. 216 с.
2. Гайда В. Я. Структура самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка. Науковий журнал*. Одеса: Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2019. Випуск 17. Том 2. С. 83–87.
3. Гайда В. Я. Суть самоосвітньої компетентності учнів закладів середньої освіти в умовах інформаційного суспільства: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Випуск 25. С. 80–83.
4. Гончаренко У. С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
5. Додонов Б. И. Структура и динамика мотивов деятельности. *Вопросы психологии*. 1984. № 4. С. 126–130.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. М.: Мин. просвещ. РСФСР, 1946. 704 с.

УДК 378

Герасимчук Галина Ігорівна,
методист відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОУЧИНГ – ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

***Анотація.** У статті автор розкриває та аналізує поняття коучингу – інтерактивної технології в освітньому процесі, яка допомагає розкрити внутрішній потенціал дитини, навчити її долати перешкоди на шляху до досягнення своїх цілей.*

Сучасне суспільство має запит на вільну, відповідальну, комунікативну, активну особистість, яка усвідомлює право вибору і вміє його здійснити.

Реаліями нашого часу є:

1. високий темп;
2. стреси;
3. відсутність довіри;
4. конфлікт цінностей;
5. лідерство;
6. боротьба за таланти;
7. мода на «навчання впродовж життя»;
8. учні навчаються краще, коли хочуть, а не коли повинні.

Тому вчитель сьогодні має знаходити, освоювати і застосовувати нові знання, щоб навчити учнів «йти в ногу з часом». Учні ж, з допомогою сприйняття цих знань, мають виробити навички самоосвіти, що є сьогодні конкурентною перевагою. Діяльність сучасного педагога повинна стати коучингом: він має бути більше тренером, ніж традиційним вчителем.

Дослівний переклад слова «коучинг» – «тренерство». Отже, коуч – це тренер, здатний зробити з людини чемпіона, тобто мова йде про навчання і виховання успішних людей-переможців. Слово «коуч» угорського походження, воно почало вживатись активно в Англії у XVI столітті. Тоді воно означало віз, карету, тобто те, що швидко допомагає рухатись до мети. У 2-й пол. XIX ст. англійські студенти називали цим терміном приватних репетиторів, а на початку 90-х рр. коучами стали спортивні тренери. Згодом цей термін перейшов на означення будь-якої діяльності, що пов'язана з наставництвом, інструктуванням, консультуванням.

Як пов'язані коучинг і освіта? Педагогічний коучинг є новим напрямом і полягає у формуванні та швидкому досягненні мети завдяки розкриттю внутрішнього потенціалу учня, розвитку і вдосконаленню його здібностей і навичок. Цей напрям мало вивчений навіть за межами нашої країни, тому

розвиток коучингової педагогічної технології є надзвичайно актуальним, особливо зважаючи на мету освіти щодо формування нової генерації громадян. До цілей коучингу в освіті ми можемо віднести: розкриття внутрішнього потенціалу особистості дитини, розвиток відповідальності, освоєння інноваційних методик і технологій, визначення ключових моментів коучингу [1].

Основне завдання коуча (вчителя) – навчити дитину рухатись вперед, усвідомити ціль, яку вона ставить перед собою і йти до неї, але при цьому нести відповідальність за свою роботу. Щоб визначити ціль, потрібно поставити запитання: «Що я хочу?».

Поради для початківців коучів-педагогів:

1. встановити партнерські взаємостосунки з учнем;
2. спільно визначити завдання для досягнення конкретної мети;
3. дослідити поточну ситуацію чи проблеми учня;
4. визначити внутрішні і зовнішні перешкоди на шляху до результату;
5. виробити і проаналізувати можливості для подолання труднощів у вирішенні проблеми;
6. вибрати конкретний варіант дій і скласти план;
7. домовитись про те, що конкретно повинно бути зроблено і у які терміни, тобто кожне наступне коучинг-заняття починається з огляду [1].

Вчитель-коуч має допомогти дитині сказати «стоп», скерувати в правильне русло, коли вона нашттовхується на якусь проблему. Коуч роздумує з учнем, як досягнути поставленої мети, але при цьому не нав'язує своїх варіантів, а підштовхує, мотивує до цього дитину. Такі заняття мають завжди чітко визначені терміни (здебільшого тривалість коуч-заняття не перевищує 60 хв). Починається воно з того, що кожна дитина каже, що вона сьогодні зробила. Тоді аналізується, що зроблено, а що вийшло не так. Якщо дитина відхилилась від мети, то коуч має її зупинити і проаналізувати, що не так, не дати вийти за допустимі межі. Після заняття домашнє завдання записується в

спеціальний щоденник, щоб аналізувати, що зроблено, а що – ні. Коучинг як педагогічна технологія також вирішує проблему мотивації. Людина сама визначає ціль і як її досягти. Вчитель при цьому йде з дитиною в одну ногу, але на крок випереджає. Коуч підтримує, допомагає учню рухатись тільки вперед. Він повинен бути другом, співрозмовником, до якого прийде дитина і розповість правду, розкриється. Коуч має підштовхнути учня до того, що ти це зможеш, я в тебе вірю. Завдання педагога не тільки вчити, а показати, як ці знання можна використати на практиці. Він має навчити думати, розвинути навички для майбутнього життя. Коучинг – це технологія, що допомагає розкрити потенціал. Вона сприяє тому, щоб навчальний процес не було замкнено на вчителю, роль якого полягає в тому, щоб забезпечувати інтеракцію учасників, які, в свою чергу, теж беруть на себе відповідальність за процес та результати, навчаючись на власному досвіді.

Отже, чим відрізняється коуч від вчителя? Тим, що вчитель ставить задачу і контролює, а коуч підтримує і скеровує дитину в процесі навчання. Він більше психолог і мотиватор, ніж наставник. Коуч не надає рекомендацій, а вчитель дає поради.

Всі ми хочемо досягати своїх цілей у житті, але не завжди знаємо, що для цього потрібно. Коуч – це людина, яка допомагає зрозуміти, як стати кращим, щоб досягнути бажаного. Навчальний процес передбачає не лише навчити чомусь, а перш за все, навчити вчитись: досліджувати, аналізувати, зіставляти, порівнювати. Це і є коучинг, який до цього підштовхує. Досягнути всього цього можна лише за умови довіри та партнерства учасників.

Коучинг актуальний і для випускних класів. До прикладу, американські коучі Хайден і Вілдер працюють із такими дітьми, аналізуючи цілі, які вони та їхні батьки ставлять перед собою. Разом обговорюють не тільки питання кар'єри. Вони допомагають підліткові зрозуміти, яким він хоче бачити себе через 10 років, що для нього означає сім'я, чим він готовий пожертвувати для досягнення своєї цілі.

З метою забезпечення безперервного педагогічного зростання вчителя доречно використовувати таку інноваційну технологію, як коучинг в закладах післядипломної педагогічної освіти. Це дасть можливість співтворчості методиста і вчителя, самореалізації педагога, підняття його самооцінки, можливість робити свій вибір, а не сприймати лише чиюсь ідею. Вчитель не повинен пасивно очікувати на готові рекомендації, матеріали, розробки. Тут на допомогу прийде коучинг, що передбачатиме цілеспрямовану та активну роботу методиста-коуча та вчителя.

Отже, робимо висновок, що коучинг – це педагогічний метод, який може виступати потужним засобом усвідомленого навчання та його активізації серед учнів. Його мета – допомогти розібратися у власних здібностях та навчитись їх використовувати з максимальною користю та перспективою для себе. Коучинг є феноменом освітнього процесу, що полягає у мотивуючій взаємодії, при цьому вчитель створює такі умови, щоб розкрити особистісний потенціал учня для досягнення ним цілей в найоптимальніші терміни. Його недолік полягає лише в браку часу, який вчитель повинен знайти для спілкування з кожним учнем. Сподіваємось, що таку новітню технологію, як коуч, буде використано в навчально-виховному процесі активніше. Коучинг – це не мода, яка швидко мине. Це потреба Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вебінар: Коучинг в освіті. URL: [youtube.com/watch?v=rUVM5eZkcq4](https://www.youtube.com/watch?v=rUVM5eZkcq4) (дата звернення: 29.09.2020).
2. Пашенко О., Сокол Л. Коучинг-сесії для педагогів. Київ: Шкільний світ, 2019. 218 с.
3. Проект «Коучинг в освіті»: які навички стануть в нагоді сучасному вчителю. URL: [youtube.com/watch?v=_CQyOPEklvs](https://www.youtube.com/watch?v=_CQyOPEklvs) (дата звернення: 29.09.2020).
4. Романова С. М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті. URL: <http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/2145/2136> (дата звернення: 29.09.2020).
5. Сидоренко В. В. Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково-методичного супроводу професійно-особистого розвитку вчителя в системі післядипломної освіти. URL: lib.iitta.gov.ua/106529/1/стаття%20КОУЧИНГ%20сидоренко.pdf (дата звернення: 29.09.2020).

Голуб Марія Ярославівна,
методист центру виховної роботи, захисту
прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ЗАСОБИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Соціально-економічні події, що відбуваються останнім часом у нашій країні, віддзеркалюються не лише на долі Української держави, а й на долі кожної людини. Вразливою категорією населення є діти молодшого шкільного віку, у яких ще недостатньою мірою сформовані психічні процеси, в результаті чого вони досить часто неадекватно діють у складних ситуаціях, не в змозі належно аналізувати події та робити правильні висновки, а це, у свою чергу, призводить до виникнення дискомфорту і стресів.

Молодший шкільний вік вважається основним періодом розвитку особистості, її природних задатків, формування моральних якостей, рис характеру та набуття соціального досвіду. У віці 6–10 років активно формується прагнення на все мати своє бачення, з'являються думки про власну соціальну значущість, розвивається самооцінка, формується самосвідомість та зворотність зв'язку з оточенням. Важливим новоутворенням цього віку вважається рефлексія, за якої діти навчаються оцінювати свою діяльність, поведінку. Водночас розвиваються й дитячі страхи, що відображають сприйняття ними подій, інформації, навколишнього світу загалом, межі якого у нинішніх умовах розширюються. Нез'ясовні та вигадані страхи минулих років змінюються іншими, більш усвідомленими [2].

Психічне здоров'я молодшого школяра залежить від багатьох чинників, серед яких: сім'я, школа, телебачення та інші засоби масової інформації. З іншого погляду, психічне здоров'я – це стан рівноваги між людиною і

зовнішнім світом, адекватність реакцій на соціальне середовище, а також на фізичні, біологічні й психічні впливи, відповідність нервових реакцій силі і частоті зовнішніх подразників, гармонія між людиною і оточуючими людьми, узгодженість уявлень про об'єктивну реальність даної людини з уявленнями інших людей, критичний підхід до будь-яких обставин життя

Сьогодні дистанційне навчання передбачає організацію освітнього процесу з використанням трансляцій у режимі відеоконференцій, навчальних та виховних заходів, відвідування онлайн бібліотек, музеїв.

Оскільки в початковій школі під час дистанційного навчання у ролі тьютора виступають батьки і це дещо нова їхня роль в освітньому процесі, тому для успішної реалізації мети такого навчання важливо уміти раціонально планувати свій час. Це дозволить знизити рівень стресу і при цьому встигати робити більше, а також навчитися розставляти пріоритети.

Упорядкувати життя допоможе матриця Ейзенхауера. Вона має два параметри: «важливо» і «терміново» [1].

Важливо – справи, які допомагають досягти визначених цілей і здійснити місію. Терміново – те, що неможливо відкласти на потім, що потребує негайного вирішення.

Одним із важливих засобів є створення сприятливої психологічної атмосфери, позитивного емоційного тла навчання, бо для формування і збереження психічного здоров'я дітей важливу роль відіграють позитивні емоції, зумовлені доброзичливими взаєминами учнів і вчителів, дітей і батьків, батьків і педагогів, пов'язані з усвідомленням кожним учнем своїх можливостей у досягненні успіхів у навчанні.

Дистанційне навчання дає можливість здобувачам освіти самостійно вивчати матеріали та виконувати поставлені завдання в зручний для кожного час та спосіб. І тут потрібно подякувати, в першу чергу, батькам вихованців, які активно долучилися до навчання, створили умови, підтримували та хвилювалися за своїх дітей. Батьки стали невід'ємною частиною процесу

навчання в домашніх умовах. Вони активно брали участь у цьому процесі, телефонували, радилися з вчителями, адміністрацією закладу і таким чином налагоджували позитивну взаємодію під час дистанційного навчання. Але, разом з тим, батьки не очікували такого психологічного та емоційного навантаження. Тому важливим аспектом у супроводі дистанційного навчання є навички та вміння вчасного психологічного, емоційного розвантаження для забезпечення та збереження психічного здоров'я кожного.

Перелік рекомендацій для підтримки емоційного благополуччя та збереження психічного здоров'я під час взаємодії дітей та батьків у ситуації кризи:

- Забезпечення присутності дбайливого дорослого та своєчасна його підтримка в житті дитини (наприклад, фостерні батьки, інші родичі, друзі).
- Соціальна згуртованість – підвищує резистентність дитини і допомагає протистояти життєвим негараздам (прикладом може бути написання листів, онлайн відеочати).
- Надання адаптивної інформації для дитячого сприйняття (доступ дітей до книжок, веб-сайтів та інших активностей з урахуванням вікових особливостей; обмеження впливу на дитину негативної інформації із соцмереж, медіа та розмов дорослих, оскільки така інформація може привести до непотрібного стресу та переживань у дітей).
- Створення безпечного фізичного та емоційного середовища (наприклад, режим дня – щодня однаковий час прийому їжі та відходу до сну; саморегуляція – заняття фізкультурою, глибоке дихання, майдфулнес або заняття з медитації та інші способи самозаспокоєння).
- Креативні види діяльності (наприклад, ігри надворі, гра з конструктором, ліпка, малювання, заняття музикою, ігри вдома).
- Підтримка впевненості дітей у власних силах (наприклад, діти можуть допомагати в контролі за дотриманням правил безпеки, бути волонтером у

громаді: писати листи чи малювати листівки для людей похилого віку чи друзів, що захворіли, ділитися їжею з сусідами).

– Подбай про себе. Благополуччя дітей залежить від благополуччя їхніх батьків та інших піклувальників (відновлююча активність – фізичні вправи, медитація, читання, заняття на свіжому повітрі, звернення за психологічною підтримкою).

– Звернення за професійною допомогою, якщо діти демонструють ознаки травми (наприклад, нічні кошмари, постійний фокус на тривогах, підвищена агресія, регресивна поведінка чи самопошкодження).

– Позитивне фокусування на власних силах (історії успіху, об'єднання зусиль, творчі вирішення в складних ситуаціях та подолання негараздів під час соціальних криз).

Збереження психічного здоров'я школярів.

Очевидно, що подальше удосконалення навчального процесу, пов'язане з дистанційним навчанням, має стати поглибленням його індивідуалізації, що потребує пильної уваги до психологічних особливостей дитини та впливу оточення на її подальший розвиток у новостворених умовах.

Також однією із нагальних проблем, що виникла під час дистанційного навчання, є те, що не всі учні мають необхідні технічні засоби та належний доступ до інтернету. А ми, як організатори навчання, маємо позитивно та з розумінням посприяти у засвоєнні навчального матеріалу, підтримати та дати можливість кожній дитині повірити у свої сили і можливості, не зважаючи на різний рівень підготовки та технічні перепони до засвоєння навчального матеріалу. Слід уважно відноситись до стану кожної дитини, оцінювати її настрій та емоційні реакції.

Для збереження психічного здоров'я дітей також потрібна правильно та доступно організувати навчальний процес. Тому потрібно враховувати багато важливих аспектів:

– слідкувати за тим, щоб навчальне навантаження відповідало віковим та індивідуальним можливостям школярів;

– дотримуватись раціонального режиму праці та відпочинку (бажано зі сном і достатнім перебуванням на свіжому повітрі, рухливими іграми);

– створити оптимальні умови середовища навчання (мікроклімат, освітленість, шкільне обладнання та ін.), які відповідають гігієнічним нормативам та вимогам;

– організувати режим навчальних занять з урахуванням динаміки розумової працездатності учнів протягом навчального дня, тижня, року тощо.

Особливу увагу під час дистанційного навчання має бути приділено певним категоріям дітей. Таким як: «діти з проблемами в розвитку», «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти групи ризику».

Спільним для них є несприятлива ситуація психічного розвитку (що може загостритися під час перебування вдома, ізоляції, збільшення часу спілкування з рідними), під впливом якої виникають труднощі оволодіння знаннями, змінюється поведінка, деформуючи особистість дитини та її соціальну адаптацію. Вони потребують підвищеної психолого-педагогічної уваги з метою нівелювання несприятливих умов розвитку, гармонізації соціально-адаптивних зв'язків, а отже і збереження психічного здоров'я.

Тільки така тісна співпраця, розуміння, підтримка та індивідуальний підхід до кожної ситуації, що склалася між учителями, батьками чи учнями, дасть змогу ефективно та комфортно навчатися в тих умовах, які склалися в нелегкий для нас час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Матриця Ейзенхауера для складання списку справ. URL: https://chicagorazom.com/matrycy_eizenhauera_dlya_skladannya_spysku_sprav/ (дата звернення: 06.10.2020).
2. Як зберегти психічне здоров'я дитини. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3645/1/S.Martinenko_PSH_5_2014.pdf (дата звернення: 07.10.2020).

Гринюка Богдан Михайлович,
кандидат історичних наук, вчитель історії
Тернопільської загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 22; науковий
співробітник науково-дослідного відділу
«Адміністрації історико-культурного
Заповідника «Давній Пліснеськ», м. Львів

**УПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ I–III СТУПЕНІВ
№ 22 У 2019–2020 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

***Анотація.** У статті розглянуто упровадження в освітньому процесі технології дистанційного навчання у Тернопільській загальноосвітній школі I–III ступенів № 22 в 2019–2020 навчальному році.*

***Ключові слова:** дистанційне навчання, відеоконференція, Тернопільська загальноосвітня школа I–III ступенів № 22.*

У XXI ст. відбуваються світові глобальні процеси, які також впливають на традиційну систему освіти України. В карантинних умовах коронавірусного захворювання (COVID-19) освіта перейшла на дистанційне навчання (у тому числі Тернопільська загальноосвітня школа I–III ступенів № 22).

В Україні дистанційне навчання стало викликом для вчителів, учнів та батьків як учасників освітнього процесу. Переважно вони зіткнулися з низкою проблем, а саме: відсутність чи обмеженість доступу до інтернету або мобільного зв'язку; невелика кількість навчальних ресурсів, які могли б бути використані для всіх предметів з обраного класу; не існувало єдиного ресурсу, який мав адмініструвати навчальні предмети для учителя та учнів. Між іншим, на початку карантину учителі початкової школи зіткнулися з проблемою налагодження дистанційного навчання з учнем без безпосередньої їх зустрічі. Тому переважно спілкування відбувалося через батьків/опікунів, а вже потім долучалися діти.

Загалом дистанційна форма навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) усіх учасників освітнього процесу, а також те, що вчителі мають володіти технологіями

дистанційного навчання [2, с. 4]. Основним принципом дистанційного навчання є інтерактивне спілкування між вчителем і учнем без безпосередньої їх зустрічі та самостійне освоєння навчального матеріалу. Важливо й те, що дистанційна освіта дає школярам можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів та відео уроку в режимі online, що призведе до успішного процесу навчання [3, с. 491].

Для забезпечення дистанційного навчання в Тернопільській загальноосвітній школі I–III ступенів № 22 учитель/вчителька використовували на свій вибір різні ресурси. Так, найпоширенішою формою онлайн-комунікації була соціальна мережа Facebook та мобільний застосунок Viber. З них останній дозволяє здійснювати безкоштовні дзвінки і передавати текстові повідомлення, зображення, відео та аудіо повідомлення. Окрім цього, учасники дистанційного навчання також використовували один із сервісів інтернету – електронну пошту. Завдяки системі обміну миттєвими повідомленнями Telegram, спілкування відбувалося зазвичай текстовими повідомленнями та відеофайлами.

У спілкуванні на відстані також застосовували відеоконференцію в режимі реального часу, яка відбувалася у визначений день і час. Переважно учителі проводили відеоконференції за допомогою Google Meet та Skype, які мають зручний інтерфейс. Завдяки цим додаткам під час відеодзвінка учитель/вчителька та учні бачили одне одного і спілкувалися.

Однією з найдоступніших веб-ресурсів дистанційного навчання є Zoom – сервіс для проведення відеоконференцій. Так, вказаний веб-ресурс використовували учителі англійської мови Тернопільської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 22 (фото 1). Програма підходить для індивідуальних та групових занять, які за планом можна провести заздалегідь чи у певний час. Важливо, що у Zoom-конференції відбувається живе спілкування, а учні висловлюються та отримують зворотний зв'язок. Окрім цього в платформу вбудована інтерактивна дошка, яку можна демонструвати учням [2, с. 23].

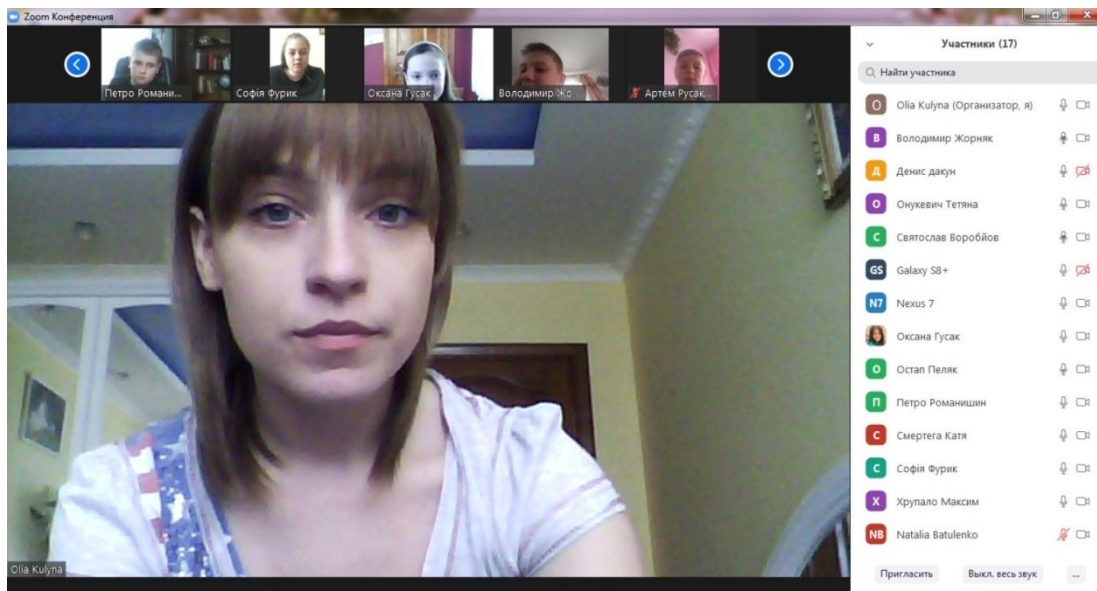

Фото 1. Проведення онлайн-заняття з англійської мови через веб-ресурс Zoom (учитель Ольга Володимирівна Кулина)

Важливо й те, що в дистанційному навчанні учителі активно використовували відеоролики на YouTube. Саме там розміщений проєкт Міністерства освіти України «Всеукраїнська школа онлайн» з уроками для учнів 1–11 класів. Для початкової школи транслявалися уроки української мови, математики, науки та мистецтва, а для 5–11 класів – українська мова, українська література, історія України, всесвітня історія, англійська мова, географія, біологія, хімія, фізика, алгебра та геометрія [4].

Окремо також зупинимося на перевірці знань учнів. Переважно виконані роботи учні фотографували і надсилали учителю. Однак, враховуючи якість фото, почерк, відсутність інтернету тощо, перевірка знань школярів займала багато часу. Відповідно, щоб побачити рівень володіння теоретичним матеріалом, учителі почали надавати перевагу тестам. Згодом, щоб запобігти списуванню чи копіюванню тексту з інтернету, перевагу отримали творчі завдання, заповнення таблиць, карт, тощо. У випадку, якщо потрібно було вивчити напам'ять вірш з української чи зарубіжної літератури, учні записувати відео, як їх декламують [1].

Доречно також відзначити успіхи окремих учнів Тернопільської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 22, які під час карантину здобули призові місця. Так, команда десятикласників «Петлюрівці» (10–А клас) брали участь в IV Відкритому Західноукраїнському інтелектуальному турнірі «NATUS VINCERE» на кубок ректора Тернопільського національного економічного університету. Турнір відбувався дистанційно із використанням сучасних онлайн-платформ. Команда «Петлюрівці» здобула номінацію «Майбутнє правосуддя». До її складу увійшли Вікторія Грицишин, Лілія Ворошук, Каріна Левчук, Владислав Мацієвський та Соломія Ступак, які консультувалися під керівництвом Руслани Андріївни Краснопольської – заслуженого учителя України, учителя історії (фото 2). У тому самому заході взяли участь учні 11–А класу – Юлія Яруш і Денис Репетинський (класний керівник Марія Луківна Петриків), які у складі команди «ЗноВці» здобули перемогу в правовій секції турніру (фото 3).

Фото 2. Команда десятикласників «Петлюрівці» (10–А клас) з учителями О. А. Климчуком (директор ТЗОШ № 22) та Р. А. Краснопольською

Фото 3. Переможці Юлія Яруш і Денис Репетинський (команда «ЗноВці»)

Школа також гордиться ученицею 11–А класу Софією Процик, яка дистанційно отримала нагороду гран-прі четвертого сезону проекту «Школа має талант» Університету Короля Данила (м. Івано-Франківськ).

Фото 4. Диплом і сертифікат Софії Процик в четвертому сезоні проекту «Школа має талант» Університету Короля Данила

Окрім цього їй надали сертифікат на 100% навчання у вказаному навчальному закладі. До речі, Софія стала учасником конкурсу із власною авторською піснею, яку записала за сприяння Молодіжного Центру «Кайрос» (фото 4).

Отже, дистанційне навчання підвищує ефективність самостійної роботи та розкриває нові можливості творчих навичок школярів, а для учителів – дозволяє реалізувати принципово нові форми і методи дистанційної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дистанційне навчання в 3–4 класах: інструкції, приклади уроків та комунікації з батьками [Електронний ресурс]. URL: <https://nus.org.ua/articles/dystantsijne-navchannya-v-3-4-klasi-instruktsiyi-pryklady-urokiv-ta-komunikatsiyi-z-batkamy/>.
2. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. 2020. 71 с.
3. Штихло Л. Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Молодий вчений*. № 6 (33). 2016. С. 489–493.
4. MON Ukraine [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/c/MONUkraine/videos>.

УДК 378.147.091.33-027.22

Жизномірська Оксана Ярославівна,
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри педагогіки і психології та
інклюзивної освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: ПСИХОЛОГІЧНА ПЛОЩИНА РЕАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Нова українська школа. Яка вона насправді? Педагог сучасної школи має чітко розуміти та усвідомлювати власну відповідальність у співпраці з учнями, значущість та актуальність інформаційного контенту, враховувати потенційні можливості, здібності, прагнення молодого покоління задля досягнення успіху. У реаліях сьогодення та соціально-економічної кризи особистості педагога та

учня відчувають себе доволі невпевнено, нерішуче у завтрашньому дні, але все ж таки намагаються продемонструвати позитивну «Я-концепцію» у різних соціальних спільнотах. Так, вищезазначене має неабиякий вплив на розвиток самосвідомості, самопізнання та самоставлення особистості дитини та дорослого. Особистість у період свого дорослішання, зокрема молодший школяр, намагається наповнити свою «інтелектуальну корзинку» (головний мозок) різними думками, емоціями, діями, вчинками та, зрештою, вибудовує особистісну траєкторію навчальних досягнень. В освітній площині, де відбуваються реформування та переструктурування, спонукають фахівця Нової української школи до впровадження інноваційних технік і технологій, пошуку різновекторних шляхів, способів, підходів у співпраці з дітьми, батьками, а також швидко саморозкриття, що сприяє позитивній самореалізації.

Актуальним постає питання професійної культури та мистецтва конструктивного спілкування вчителя початкових класів та молодших школярів. З нашої точки зору, педагог нової формації має вміти швидко оволодівати психолого-педагогічними методиками, методами, навчальними практиками, онлайн-інструментами, оскільки це виклики сьогодення та позитивні очікування підростаючої молоді. Переконані, що сучасний вчитель – це вчитель інноваційного мислення, нестандартного вирішення різних ситуацій, адекватного реагування на успіхи та недоліки своєї праці та праці інших, прагнення заволодіти аудиторією дітей шляхом розуміння, визнання, прийняття, підтримки, любові, підбадьорення, досягнення спільними зусиллями поставленої мети (навчальної, життєвої, професійної), прояв позитивних емоцій та внутрішньої мотивації до справи. Розуміємо, що педагог Нової української школи цілеспрямовано працює над власним самовдосконаленням, професійним зростанням, провадить уроки на різних онлайн-платформах, певніше користується різними новітніми додатками, сервісами, що дозволяють розкривати йому цілісну «картинку» актуальних тем. Доречним буде сказати, що важливим для діяльності педагога початкової школи є школярі позитивного

спрямування, котрі проявляють активність, ініціативність, кмітливість, мобільність, пізнавальну гнучкість, стійкість до різних труднощів. Цілком упевнені в тому, що вчитель початкової ланки освіти демонструє позитивний приклад, досвід, зокрема форму для наслідування гідної поведінки, позитивного мовлення, реагування, емоційного піднесення та натхнення.

У межах карантинного часу ми спостерігаємо тенденцію дітей до дистанціювання у міжособистісних контактах, натомість яскраво проявляють свої активності й взаємодії в соціальних мережах, розробляють аудіо-відео контент та жваво обговорюють різні дописи, перегляди із ровесниками, однолітками, друзями. Необхідними мірилами успіху педагога в навчальному та виховному аспектах є професійна майстерність, вишуканість, довершеність та багатогранність науково-практичних позицій та прагнень.

Варто пригадати, що в основі формування та професійного становлення «Я»-педагога є гуманістичні ідеї (принципи) особистісно орієнтованої освіти та виховання (концепція І. Д. Беха), а саме: зрозуміти, визнати й прийняти особистість дитини та дорослого в певній соціальній спільноті (громаді), а також розвинути, сприяти, підтримати, допомогти у вирішенні складних шкільних і життєвих ситуацій, точніше закласти «фундамент» самопізнання, самомотивації, саморозуміння та самоцінності. Сьогодні учитель початкових класів постійно ставить собі питання різного спрямування: як саме позитивно налаштувати, мотивувати дітей до навчання; як правильно оцінювати; як адекватно реагувати на їхні труднощі на уроці; як формувати наскрізні вміння та навички; як приймати правильні рішення та здійснювати вибір тощо.

Учитель 21 століття, який він? Авторське бачення та перспективи особистісного та професійного саморозвитку, насамперед:

- учитель (керівник), який випромінює щастя, радість, енергійність, жвавість, завзятість;
- уміє бути інноваційним та нестандартним у своїй роботі;

- уміє перебувати у партнерській позиції (помічник, порадник, радник, друг для колег, учнів, батьків);
- уміє поглянути на ситуацію з різних науково-методичних та життєвих позицій (учня, вчителя, класного керівника, батька);
- уміє працювати в різних командах (мікро-групах);
- уміє досягати успіху та долати труднощі будь-якого змісту;
- учитель креативний, медіакомпетентний, із критичним, перспективним та аналітичним мисленням;
- володіє лідерськими, організаторськими, управлінськими здібностями, якостями;
- прагне бути експериментатором, дослідником, розвідником, випробувачем;
- уміє жартувати, використовувати дотепні жарти, гумор;
- учитель інтерактивний, комунікативний, нелінійний;
- володіє позитивним мисленням, намірами, думками;
- уміє створювати позитивну (сприятливу) атмосферу в класі, закладі;
- учитель гнучкий, адаптований, спокійний, поміркований;
- умотивований, відкритий для усіх (учасники освітнього процесу);
- постійно вчиться та самовдосконалюється;
- володіє сучасними інноваційними технологіями;
- «молодий» душею, зокрема своїми намірами, ідеями, прагненнями, пропозиціями, побажаннями, порадами;
- уміє любити, поважати, цінувати себе та інших;
- уміє поставити себе на паузу;
- розвиває в собі емоційний інтелект;
- уміє бачити себе з боку (побувати в різних ролях, іпостасях);
- із відповідальністю приймати рішення (управлінські);
- уміти вирішувати конфліктні ситуації і навчитися мирному врегулюванню непорозумінь професійного рівня;

– робити самоаналіз своєї діяльності (рефлексія робочого дня, тижня, місяця, року);

– схвалювати себе та інших учасників освітнього процесу за певну виконану дію, вчинок, поведінку (за наполегливість, толерантність, щирість, добре ставлення, моральність тощо);

– уміти робити побажання школярам, наприклад, «Я би дуже хотів (ла).....», «Мені було б дуже приємно, якщо ми (діти)....», «Я був (ла) б рада, коли ми разом з вами...», «Я так мрію про...., чи можливо це реалізувати...., як ви гадаєте?», «Я хочу вас почути, окреслюйте свої пропозиції щодо..... ;

– цінувати працю кожного, проявляти доброзичливе ставлення та позитивно висловлюватися в педагогічному та учнівському співтовариствах.

Учитель цифрової компетентності. Як маємо розуміти таку особистість, як це впливає на якість освіти та надання освітніх послуг...?

Освіта із цифрового громадянства – це розширення можливостей молоді через освіту або набуття компетентностей для навчання та активної участі в цифровому суспільстві. Цифрове громадянство експерти Ради Європи визначають як грамотне та позитивне залучення до цифрових технологій та баз даних (створення, публікування, опрацювання, обмін, пошук, гра, спілкування, навчання); активну та відповідальну участь (цінності, навички, ставлення, знання та критичне розуміння) у громадах (місцевому, національному, глобальному) та на всіх рівнях (політичному, економічному, соціальному, культурному та міжкультурному); залучення до процесу навчання впродовж життя у (формальних, неофіційних, неформальних умовах) та постійному відстоюванні людської гідності та прав людини [5].

Дослідниця О. Овчарук систематизувала та вибудувала модель цифрового громадянства, що включає 10 галузей, до яких відносяться:

1) Доступ та включення: доступ до цифрового середовища та компетентності щодо подолання різних форм цифрової ізоляції, навички участі в цифровому просторі.

2) Навчання та творчість: готовність та ставлення до навчання у цифрових середовищах упродовж усього життя, готовність розвивати творчість у різних контекстах.

3) ЗМІ та інформаційна грамотність: здатність розуміти та виявляти творчість через цифрові ЗМІ, медійна та інформаційна грамотність.

4) Етика та емпатія: етична поведінка, взаємодія в Інтернеті з іншими, емпатія.

5) Здоров'я та добробут: усвідомлення проблем, можливостей, що можуть впливати на оздоровчий процес, зокрема інтернет-залежність, надмірне використання цифрових інструментів.

6) Присутність та комунікації: онлайн-спілкування, взаємодія з іншими у віртуальних просторах, управління даними.

7) Активна участь: здатність усвідомлювати те, яким чином взаємодіяти у цифровому форматі демократичної культури середовища.

8) Права та обов'язки: обов'язки та поведінка: етика та співчуття, обов'язки щодо забезпечення безпеки та відповідальної поведінки у цифровому середовищі.

9) Конфіденційність та безпека: конфіденційність, особистий захист інформації, обізнаність поведінки у мережі.

10) Поінформованість споживачів: розуміння наслідків реальності в Інтернеті [4; 5].

Отже, педагог Нової української школи має володіти багатьма (особистісними та професійними) компетенціями та компетентностями, вміннями критичного мислення, креативного бачення питань, завдань, здійснювати правильні вибори, керуватися моральними чеснотами в повсякденному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Батраченко О. В. Освітній проєкт «Від інновації – до успіху» як засіб формування інноваційної компетентності педагогів. *Управління школою*. 2020. № 1–3 (січень). С. 2–12.

2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наукове видання. Київ: Видавництво «Либідь», 2006. 272 с.
3. Калошин В. Ф., Гоменюк Д. В. Шлях до успіху забезпечує позитивна життєва філософія. *Управління школою*. 2020. № 13–15 (травень). С. 2–21.
4. Калошин В. Ф., Гоменюк Д. В. Різнобарвна палітра типології вчителя (або пізнай себе, щоб стати кращим). *Управління школою*. 2020. № 4–6 (лютий). С. 2–7.
5. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2020: глобалізований простір інновацій: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 28 травня 2020 р. / НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України; за заг. ред. О. І. Локшиної. Київ: Біла Церква, «Авторитет», 2020. 444 с.

УДК 371.10

Зварич Ганна Володимирівна,
магістр педагогіки вищої школи,
заступник начальника-начальник відділу
реформування освітньої діяльності
управління освіти і науки Тернопільської
ОДА, м. Тернопіль

ОСОБИСТІТЬ ВЧИТЕЛЯ – ВАЖЛИВИЙ ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Згідно Концепції Нової української школи [1], вчитель покликаний опанувати педагогіку партнерства, залучати учнів до спільної діяльності, сприяти формуванню загальнолюдських цінностей у шкільному середовищі та формувати у школі особистісно-орієнтовану модель освіти, пристосовану до особливостей кожного учня. Сучасна людиноцентрична освіта повинна готувати учня як людину, здатну відповісти на виклики ХХІ століття. Постіндустріальна цивілізація потребує людину знаючу, творчу, ініціативну і водночас інноваційно мислячу. Враховуючи всі ці високі вимоги, потрібно ствердити, що відповідна особиста і професійна підготовка педагогічних кадрів ХХІ століття не може не включати в себе духовно-цілісного формування. Найбільш фундаментальне визначення показників якості сучасної освіти знайшло відображення у тезі Президента НАПНУ В. Г. Кременя про те, що освіта повинна готувати демократичну, знанієву, інноваційну людину з інноваційним типом мислення, культури, діяльності; самодостатню особистість, здатну ефективно жити і діяти в глобалізованому середовищі [2, с. 4–5]. У цих словах закладена загальна канва для визначення базових критеріїв ефективності освітнього середовища. Як зазначається в «Рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення*

якості освіти...» [3, с. 2]: «Головною метою освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Досягти даної мети можна, забезпечивши високий рівень якості освіти.

Ключові слова: *якість освітніх послуг; моніторинг освітнього процесу; активність; управління; ціннісно-орієнтований підхід.*

В умовах глобальних викликів, зокрема тотальної цифровізації освітніх послуг, система загальної середньої освіти змінює стратегічні цілі. Зокрема, оновлені цілі, пов'язані із забезпеченням якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти. Спираючись на Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), на «Порядок проведення моніторингу якості освіти» (2020 р.) та на «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» (2019 р.) можна зазначити, що провідним завданням системи освіти України є створення умов для успішного розвитку життєвої компетентності кожної особистості на основі актуального та доступного змісту освіти. Ключовим аспектом в цьому є реальні вимірювані фактичні результати освітньої діяльності та визначення їх відповідності заявленим цілям освіти. Якість освіти в сучасному світі є однією з провідних вимог соціокультурного й економічного розвитку, відіграє ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору й розглядається як ключовий чинник стабільності держави. Педагог, як один із ключових учасників освітнього процесу, покликаний робити гідний фундаментальний внесок у формування кожного учня. Йдеться не тільки про професійну компетенцію вчителя, але й про його участь в інтегральному процесі, який допомагає належно формувати людину відповідно до ціннісно-орієнтованого підходу. Крім цього, вчитель покликаний сприяти всебічному розвитку дітей, формуванню моральної стійкості та особистого морально-етичного вибору – вільного і такого, що допомагає вже молодшим школярам якнайбільш зріло ставитись до вибору між добром і злом на користь добра. Важливим елементом формування людини є навчання. Воно, будучи пізнанням правди,

мусить мати добрий вплив на людину, однак за умови, що одночасно з розумом розвивається і воля, і серце людини. Коли наука не веде до пізнання правди або коли вона однобічна чи одностороння, тоді представляє тільки частину правди, з якимось, хоча би мовчазним запереченням глибшої чи вищої правди. Така наука може принести людині справжню шкоду. [4]

У сучасних умовах вирішення проблеми якості все більше визначається людським чинником, на чому наголошено в концептуальних положеннях людиноцентричного підходу та теорії загального управління якістю (Total Quality Management), а розроблення систем управління якістю на основі системного та процесного підходів до управління дозволить досягати постійного вдосконалення процесу надання освітніх послуг, а також більш ефективно використовувати наявний кадровий, матеріально-технічний і фінансовий потенціал освітньої установи. Тому одним із можливих шляхів вирішення проблеми забезпечення успіху школи в конкурентній боротьбі на ринку послуг у сфері загальної освіти може бути створення системи моніторингу й корекції якості освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Важливим інструментом є природний експеримент в педагогічному середовищі, що полягає у вивченні переметів явища, які склалися шляхом тривалої діяльності педагогічного колективу і його керівників, і системного впливу на освітні процеси багатьох педагогів-новаторів або інноваційно налаштованих простих вчителів. Результати природного педагогічного експерименту – це не що інше, як передовий педагогічний досвід. Тому його результати часто бувають ефективнішими, ніж результати спорадичного формуючого експерименту. І тому цінність природного педагогічного експерименту нерідко навіть вища, ніж цінність експерименту формуючого. А вивчення і систематизація багатьох природних педагогічних експериментів, багатьох передових педагогічних досвідів взагалі здатне принести результати і узагальнення, які безцінні з точки зору педагогічної науки і практики.

Одним із чинників, який впливає на професійне зростання педагогічних працівників, є співпраця і комунікація з педагогами, налагодження командної роботи. Атмосфера доброзичливості в педагогічному колективі сприяє ефективному розв'язанню освітніх проблем. Взаємне збагачення педагогічними здобутками, спільний пошук оптимальних методів і форм викладання призводить до професійного зростання та вдосконалення системи освітньої діяльності. [5]

Серед тактичних критеріїв і показників якості освіти, зокрема, зазначимо:

1. Інноваційність змісту та форм організації освітнього процесу у ЗЗСО; акцент переноситься з навчання як трансляції інформації за принципом вертикальних стосунків «учитель-учень» на перехід у новий вимір діяльності, в якій учень – співавтор навчально-пізнавальної діяльності.

2. Реалізація в освітньому процесі методів, форм і засобів розвитку креативності, інноваційності і творчого мислення школярів.

3. Реалізація особистісно орієнтованого підходу, в основі якого – диференціація навчання у відповідності з індивідуальними особливостями учня з урахуванням його здібностей, рівня навченості й освітніх потреб.

4. Професійна підготовленість й готовність до інноваційної діяльності педагогічних працівників. До цього критерію входять такі показники, як володіння професійними знаннями й навичками; постійне оновлення методичного інструментарію; інноваційне системне мислення тощо.

5. Втілення й системне використання в освітньому середовищі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) управління якістю освіти.

6. Налагодженість системи оптимальної взаємодії ЗЗСО із оточуючим середовищем: батьками, громадськістю, управлінськими структурами.

Якісна освіта, що є однією із найголовніших характеристик ЗЗСО, разом із сприятливою атмосферою навчання покликана створити для учнів оптимальні умови для їхнього розвитку.

Одним із найскладніших аспектів освітнього процесу є рівень професіоналізму й готовності до інноваційної діяльності викладацького складу школи. Для цього треба виробити показники й критерії діяльності педагогів і перетворити ці показники у емпіричні індикатори, за допомогою яких можна вимірювати рівень активно-позитивного ставлення до професійної викладацької діяльності. Крім цього, необхідно розробити особистісну типологію ставлення викладачів до педагогічної діяльності. Така типологія має інтегрувати цілий комплекс особистісних інваріантів, які включатимуть як такі особистісні якості, без яких інноваційна діяльність і здатність вчителя до оновлення методичного інструментарію неможливі – творчу активність, інноваційне мислення, ініціативність, відповідальне ставлення до виконання професійних завдань, прагнення до самостійності. [6]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М. та ін. Нова українська школа. Порадник для вчителя. Київ, 2017.
2. Кремень В. Г., Яку людину має готувати освіта: на чому слід зосередити увагу, модернізовуючи освітню діяльність. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*. 2006. № 5. С. 4
3. Бобровський М. В., Горбачов С. Г., Заплотинська О. О., *Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти*. Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.
4. Митрополит Андрей Шептицький, Декрет «Про виховання» та правила до декрету «Про виховання молоді». Львів, 1942.
5. ДСЯО – Абетка для директора. *Рекомендації для побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти*.
6. Зварич Г. В. Теоретичні і практичні основи визначення інструментів моніторингу професійної діяльності викладачів закладів загальної середньої освіти. *Вісник післядипломної освіти. Серія Педагогічні науки*. 2020. Вип. 11(40). С. 70–83.

УДК 159.9

Кавецький Віктор Євгенович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри педагогіки
і психології та інклюзивної освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль;

Кавецька Надія Михайлівна,
вихователь Тернопільського закладу
дошкільної освіти № 19, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

***Анотація.** У статті розглянуто підходи до визначення структурних компонентів професійно значущих якостей вихователя, визначено особливості розвитку ПЗЯ у контексті конструювання індивідуальної траєкторії фахового зростання педагога.*

Кардинальні зміни щодо організації освітнього процесу в ЗЗСО, розбудова Нової української школи передбачають якісно нові підходи в системі дошкільного виховання з метою дотримання наступності у навчанні та вихованні дітей. Також свій відбиток на функціонування ЗДО накладає і поширення у світі пандемії, що суттєво впливає на систему взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу в дошкільних закладах. Тож виникає необхідність переосмислити підходи щодо визначення вимог до професійно значущих якостей вихователя. Проблемою дослідження ПЗЯ педагога займалися Ю. Бабанський, І. Зязюн, Ф. Гоноволін, А. Капська, Є. Клімов, А. Майер, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Мороз, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Є. Панько, В. Хрипун, Н. Цибуляк, Л. Шавшаєва, О. Щербаков. та ін. Однак нині важливо проаналізувати особливості розвитку професійно значущих якостей вихователів через призму нових суспільних викликів.

На думку А. Орлова, особистісна центрація вихователя є «інтегральною та системно утворюючою» характеристикою діяльності педагога. Характер центрації визначає стиль, відношення, соціальну перцепцію вихователя. Виділяється 7 основних центрацій, які можуть домінувати у педагогічній діяльності в цілому чи в окремих, конкретних, ситуаціях: егоїстична (базується на інтересах свого «Я»); бюрократична (базується на інтересах адміністрації, керівництва); конфліктна (базується на інтересах колег); авторитетна (базується

на інтересах, запитах батьків); пізнавальна (базується на вимогах навчання та виховання); альтруїстична (базується на інтересах, потребах дітей); гуманістична (центрація вихователя базується на інтересах (проявах) своєї сутності та сутності інших людей (адміністрації, колег, батьків, дітей).

У структуру особистості вихователя входять такі якості, як спрямованість і мотивація (соціальна, пізнавальна, професійна – що утримує педагога в цій професії). Особистість визначають і педагогічні здібності, які забезпечують успішне виконання роботи. Також прийнято виділяти дві великі групи педагогічних здібностей: перцептивні, власне людинознавчі, які пов'язані з розумінням іншої людини, та управлінські, що лежать в основі впливу на неї. До узагальнених характеристик можна віднести індивідуальний стиль педагогічної взаємодії педагога з дітьми (вихованцями), під яким розуміється стійке поєднання завдань, засобів і способів діяльності та спілкування вихователя як педагога, що визначається його психофізіологічними особливостями й минулим досвідом.

При аналізі психології особистості вихователя виділяють ті особливості, риси, прояви особистості, які відповідають вимогам педагогічної професії, забезпечують успішне оволодіння повноцінною педагогічною діяльністю, тобто набувають професійно педагогічну значущість. Виходячи з вимог до вихователя, визначають складові особистості педагога відповідно до структури особистості, запропонованої К. Платоновим.

Перша підструктура особистості включає її соціальну спрямованість, систему провідних ставлень і потреб. Відповідно, першу найважливішу групу вимог до особистості педагога складають вимоги до нього як до представника суспільства і виконавця важливого соціального замовлення: вихователь формує особистість. Це морально-педагогічні якості педагога, його інтереси, потреби, переконання, ідеали, мотиви поведінки, світогляд, характер. Інтегральним показником професійної підготовленості вихователя є педагогічна

спрямованість його особистості: позитивне ставлення до педагогічної діяльності, любов до дітей, психолого-педагогічна культура.

Друга підструктура – це підструктура досвіду. Вимоги до індивідуального досвіду вихователя: професійна підготовленість і загальний розвиток (розвиток емоційно-вольової сфери, процесів педагогічного творчого мислення, сформованості вольових звичок тощо). Компетентність вихователя передбачає і практичну підготовленість: оволодіння основними педагогічними знаннями, навичками, вміннями (з фахового предмету, педагогіки, психології).

Третя підструктура – підструктура форм відображення. Це вимоги до особливостей розвитку його психічних процесів. Змістом інтелектуального самовиховання є: розвиток здібностей до педагогічного аналізу і синтезу; розвиток таких якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість; розвиток спостережливості, педагогічної пам'яті та творчої уяви; розвиток культури мовлення вихователя, його словникового запасу.

Четверта підструктура охоплює спадкові індивідуальні особливості особистості. Важливим є стан здоров'я вихователя, природні дані, зокрема, самовиховання культури темпераменту, сенсорної організації, емоційно-вольових якостей особистості, здатності свідомо керувати своїми емоціями [2].

Наведені особливості особистості педагога і є тими важливими якостями вихователя ЗДО, що забезпечують досягнення освітніх цілей. Окрім вищезазначених, Л. Шавшаєва виділяє такі професійно значущі якості вихователя, як емпатійність, рефлексивність, товариськість, гнучкість особистості, здатність до співпраці, емоційну привабливість. На думку Н. Кузьміної, педагог, окрім організаторських здібностей, повинен володіти ще комунікативними, конструктивними, проєктивними і гностичними здібностями. Є. Панько до професійно важливих якостей вихователя відносить: любов до дітей, оптимізм, установку на творчість, психологічну і соціально-психологічну

спостережливість, емпатію, емоційну стійкість, витримку, великодушність, терпіння.

Систематизуючий аналіз сучасних концепцій педагогічної праці вітчизняних і зарубіжних учених у загальних рисах розкриває схожу структуру психологічних характеристик талановитого вихователя:

1) психофізіологічні особливості індивіда: емоційна стійкість, енергійність, рухливість нервових процесів;

2) особистісні риси: просоціальний характер мотивації, настійливість, самоконтроль, самоприйняття, здатність до переконування й сугестії;

3) інтелектуальні характеристики: гностичні, проєктивні, креативні й спеціальні вміння: рівень професійної підготовленості (знання предмета); комунікативні, організаторські і конструктивні вміння [1, с. 382].

Слід зазначити, що в умовах пандемії домінуючими якостями вихователя ЗДО також є його врівноваженість і здатність не губитися в екстремальних ситуаціях.

Загалом, розвиток професійно значущих якостей кожного конкретного вихователя сприяє формуванню в нього індивідуального стилю діяльності, який дозволяє ефективно розв'язувати педагогічні завдання у найсприятливіший спосіб. Власне ж розвиток ПЗЯ можливий у контексті конструювання індивідуальної траєкторії фахового зростання педагога, що базується на напрямах професійно-педагогічного самовдосконалення вихователя, а саме:

1) розвиток професійної компетентності, що забезпечує успішність професійної діяльності;

2) опанування практикою самоменеджменту, що дозволяє управляти найважливішим ресурсом – власним часом;

3) розвиток власної сфери спілкування й взаємодії з іншими людьми, що дозволяє ефективно спілкуватися, будувати та розвивати міжособистісні (формальні та неформальні) стосунки, працювати в команді;

4) розвиток власного інтелектуального й загальнокультурного потенціалу,

що забезпечує поповнення власного ресурсу, задовольняти духовні потреби [3, с. 7].

Створення умов для ефективної реалізації вищезазначених напрямів удосконалення вихователя і є пріоритетним завданням усіх інституцій, які працюють у сфері підвищення кваліфікації педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібник. К.: Либідь, 2005. 400 с.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
3. Олійник В. В. Безперервний професійний розвиток педагога в умовах реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. *Науково-методичне забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі*: темат. зб. пр. Всеукр. наук.-практ. семінару в рамках Всеукр. Школи новаторства кер., наук.-пед. і пед. працівників післядиплом. пед. освіти / упоряд.: Н. В. Любченко [та ін.]; за заг. ред. В. В. Олійника; Нац. акад. пед. наук України. Рівне: ПП Лапсук, 2012. С. 3–13.

УДК 378.091: 908 (477.82)

Камінська Валентина Василівна,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії освітніх інновацій
Волинського інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Луцьк

ПІЗНАННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИВЧЕННЯ САКРАЛЬНИХ ПАМ'ЯТОК

Анотація. У статті висвітлено значення сакральних пам'яток як уособлення національних цінностей українського народу; розкрито роль сакральних об'єктів у пізнанні історії рідного краю, духовному розвитку особистості. Охарактеризовано використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі.

Волинська область багата історичними пам'ятками, мальовничими краєвидами, працьовитими, героїчними людьми, старовинними поселеннями, які виділяються своїм національним колоритом та архітектурою, зберегли свою

самобутність, регіональні особливості. Пізнання історико-культурної спадщини краю, вивчення духовних пам'яток має вагомий вплив на формування особистості, її загальнолюдських цінностей, розвиток морально-етичних, духовних якостей, загальнокультурної компетентності, що передбачає «глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [3].

Сакральні пам'ятки завжди виступали уособленням національних цінностей українського народу, величі його творчого генію. У добу нищення більшовицьким режимом українських святинь працівники музейних установ сміливо виступали на їх захист. Вивчення цього досвіду сприятиме пошануванню внеску музейників у порятунок сакральної спадщини, вихованню в молоді поваги до історико-культурних об'єктів минулого.

Різні аспекти музейної педагогіки, зокрема питання використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі, досліджували Л. Гайда, Н. Ганусенко, Л. Гурин, О. Караманов, І. Ткаченко, М. Струнка [2]. Освітній потенціал мережі Інтернет, питання використання екскурсій як однієї з форм навчальної роботи висвітлено у працях: А. Бабарицької, В. Заболотного, О. Овчарук, І. Підласого, Н. Савченко, А. Хуторського, С. Корнієнко, О. Міщенко, С. Нездоймінова, В. Якубовського [1, 4, 5, 6].

Одним із засобів пізнання історико-культурної спадщини краю є різні види екскурсій (оглядові, тематичні, віртуальні, мультимедійні). Цікавими для учнів є проведення інтерактивних екскурсій з використанням елементів квест-технології, одним із видів яких є *екскурсія-мандрівка*, що проводиться за чітким маршрутом, що поділяється на оснащені необхідним обладнанням та матеріалами інтерактивні зони, де учням пропонується виконання завдань, створення нового продукту. Будь-яке запропоноване під час екскурсії творче завдання допускає допомогу один одному, поради та невеликі підказки. Як винагороду за пройдений шлях, учасники екскурсії отримують подарунок – це

може бути майстер-клас, безкоштовна екскурсія, невеличкі тематичні сувеніри (значки, магніти, наклейки, блокноти).

Екскурсія – цілеспрямований, наочний процес пізнання оточуючого середовища, що будується на основі продуманого використання заздалегідь відібраних об'єктів у відповідності до визначеної тематики [5, с. 8]. Екскурсійні об'єкти, зокрема культові споруди, мають власну історію, свій особливий стиль, містять сакральні мистецькі пам'ятки, на основі яких можна розробляти тематичні мультимедійні екскурсії, елементи яких можна використовувати під час уроків української мови та літератури, зарубіжної літератури, інтегрованих курсів «Історії України. Всесвітньої історії», «Я досліджую світ», «Мистецтво: образотворче мистецтво», проведенні виховних заходів, а також у процесі дистанційного навчання. Таким способом учитель на уроці може подати і пояснити більше навчального та інформаційного матеріалу, поглибити знання з предмета, активізувати пізнавальну активність школярів. Тому для педагога важливо володіти методикою створення та проведення екскурсій.

У процесі дослідження культових пам'яток методичними прийомами організації історичних, краєзнавчих, архітектурних екскурсій є прийоми: зорової реконструкції, порівняння, архітектурного, мистецтвознавчого (особливостей стилю, ролі будівельного матеріалу й декору) та історичного аналізу (характеристика епохи, в яку об'єкт було споруджено), прийоми руху (огляд об'єкта з різних позицій), використання тактильних, звукових прийомів (звук кроків у храмі, звучання органа, торкання до стін, предметів). Усе це сприяє розкриттю конструктивних особливостей, естетичного, духовного значення, формуванню єдиного художнього образу культової архітектурної пам'ятки.

При розкритті певної історичної тематики з використанням культових споруд для вчителя важливим є правильний вибір екскурсійних об'єктів, уміння скласти картку об'єкта, що має містити наступну інформацію: найменування екскурсійного об'єкта; історична подія, з якою пов'язана

пам'ятка, дата події; фото екскурсійного об'єкта; розташування об'єкта, адреса; час спорудження; автор (пам'ятки); зовнішні ознаки (стиль, характеристика); призначення і використання; коротка історія об'єкта; збереження об'єкта; охорона об'єкта; цитати, цифрові дані; прогнозовані зміни; джерело відомостей про об'єкт (література, архівні дані, усні перекази); прізвище, ім'я, по батькові укладача, посада, установа; рік складання картки.

На допомогу педагогам щодо використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі (в тому числі і різних видів екскурсій), розвитку їхньої загальнокультурної компетентності Волинським ІППО проводяться різноманітні заходи: круглі столи, конференції, семінари-практикуми, тренінги з проблематики. Науково-дослідною лабораторією освітніх інновацій 23 червня 2020 року було проведено круглий стіл «Втрачені святині: сакральні пам'ятки західних областей України 1945–1965 рр.», метою якого було висвітлення проблематики долі сакральної спадщини західноукраїнського регіону і Волині у перше повоєнне двадцятиліття, ролі духовних пам'яток у пізнанні історії краю, формуванні морально-етичних якостей особистості, патріотизму, національної свідомості, загальнокультурної грамотності; проведено семінар-практикум «Музейна педагогіка в практиці сучасного закладу освіти». Організовано роботу квест-студії «Культурний маршрут», що виконує культурно-просвітню, дозвіллеву функції, забезпечує організацію та проведення для педагогів, учасників різноманітних науково-методичних заходів екскурсій історико-культурним заповідником «Старе місто» з оглядом культових споруд, відвідуванням Музею волинської ікони та інших музеїв міста.

Методистами, науково-педагогічними працівниками Волинського ІППО розроблено програми спецкурсів з навчально-методичними матеріалами, зокрема «Основи музейної діяльності в закладах загальної середньої освіти»; методичні рекомендації щодо використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі («Історико-краєзнавчі екскурсії як засіб розвитку

загальнокультурної компетентності педагогів», «Використання віртуальних екскурсій у професійній діяльності педагога», «Історико-культурна спадщина міста Луцька як джерело виховання учнів: інформативні матеріали для роботи вчителя»). Інформаційно-методичні матеріали культурно-просвітнього спрямування квест-студії «Культурний маршрут» (каталог корисних посилань на інтернет-джерела культурно-просвітницького спрямування, каталог «Екскурсійні об'єкти як засіб пізнання історико-культурної спадщини краю», мультимедійна презентація «Пізнання історії рідного краю крізь призму вивчення його культових споруд») розміщено на сайті ВІППО, сторінці науково-дослідної лабораторії освітніх інновацій у рубриці «Культурно-педагогічний експрес».

В умовах карантину педагоги можуть скористатися послугами Віртуального освітнього центру Волинського ІППО (сайт ВІППО, URL: <https://sites.google.com/vippo.org.ua/virtual/>), де у рубриці «Віртуальна кав'ярня» пропонується цікава інформація культурно-просвітнього спрямування у підрубриках: «Серед бібліотечних полиць», «Волинь: у подіях і особистостях», «Цікаве до кави», «Віртуальні подорожі: музеями, бібліотеками, містами...», здійснено опис віртуальних екскурсій з посиланнями на інтернет-джерела.

Використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі, вивчення культових споруд, історичних подій, пов'язаних з ними, є вагомим засобом пізнання історико-культурної спадщини краю, його регіональних характеристик та особливостей, популяризації національних цінностей, дає можливість педагогу збільшити вибір засобів вивчення навчального матеріалу, використовувати духовний потенціал сакрального мистецтва, його засадничу роль у виховній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 464 с.
2. Гайда Л. Музей у навчальному закладі. Київ: Шк. світ, 2009. 128 с.

3. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навч.-метод. посіб. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.
5. Павловська Т. С. Організація екскурсійних послуг: навч.-метод. комплекс. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 192 с.
6. Якубовський В. Музеєзнавство: навч. посіб.-практикум. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2006. 272 с.

УДК 373.3.091.31(075.8)

Коненко Лариса Богданівна,
завідувач відділу дошкільної та
початкової освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти;
Іваночко Ольга Василівна,
методист відділу дошкільної та
початкової освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ІГРОВІ ТА ДІЯЛЬНІСНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

***Анотація.** Актуальність гри в даний час підвищується і через перенасиченість сучасного школяра інформацією. У всьому світі, і в Україні в тому числі, незмірно розширюється інформаційне середовище. Телебачення, відео, радіо, комп'ютер, мережа Інтернет останнім часом виливають на учнів величезний обсяг інформації. Актуальним завданням школи стає розвиток самостійної оцінки та відбору отриманої інформації. Однією з форм навчання, що розвиває подібні вміння, є дидактична гра, що сприяє практичному використанню знань через діяльнісні методи, отримані на уроці і в позаурочний час.*

Метод навчання, при якому дитина не отримує знання в готовому вигляді, а здобуває їх сама в процесі власної навчально-пізнавальної діяльності, називається діяльнісним методом.

Технологія діяльнісного методу навчання сприяє особистісно зорієнтованому навчанню, що дозволяє учням реалізувати свої задатки, здібності, показати високий рівень знань, самостійність у різних сферах діяльності. На уроках потрібно вчити школярів самостійності, умінню створювати освітній продукт як результат спільної діяльності учня та вчителя.

Технологія діяльнісного методу (ТДМ) навчання (включає структуру сучасного уроку і системну типологію уроків), яка дозволяє замінити методи пояснення нового матеріалу на уроках у початковій школі побудовою усвідомлених учнями способів самостійного «відкриття» нових знань, проектування способів вирішення завдань, корекції та самооцінки власної діяльності, рефлексії її результатів. Ця технологія забезпечує:

- ефективний розвиток інтелекту і творчих здібностей молодших школярів;
- виховання соціально значущих особистісних якостей при збереженні здоров'я учнів;
- сприяє активному формуванню здатності до рефлексивної самоорганізації, що дозволяє учням ставати самостійними суб'єктами своєї навчальної діяльності і в цілому успішно орієнтуватися і самовизначатися в житті.

Діяльнісний метод навчання молодших школярів знімає в учнів страх перед помилкою, вчить сприймати невдачу не як трагедію, а як сигнал для її виправлення. Такий підхід до вирішення проблем, особливо у важких ситуаціях, необхідний і в житті: у разі невдачі не впадати в зневіру, а шукати і знаходити конструктивний шлях вирішення проблеми

Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення предметів. Цікавість умовного світу гри робить позитивною, емоційно забарвленою монотонну діяльність із запам'ятовування, повторення, закріплення чи засвоєння

інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси і функції дитини.

Іншою позитивною особливістю гри є те, що вона сприяє використанню знань у новій ситуації, так вивчений учнями матеріал проходить через своєрідну практику, вносить різноманітність й інтерес у навчальний процес.

Однією із відомих і поширених на сьогодні педагогічних систем, що використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище навчання та розвитку дитини, є LEGO. Основним принципом навчання є принцип «Навчання через дію» – діти отримують знання у процесі побудови та дослідження моделей із конструктора.

Компетентнісна освіта передбачає відповідальність вчителя за формування у школярів умінь і навичок, необхідних для повноцінного життя в сучасному суспільстві. У зв'язку з цим пріоритетного значення в освітньому процесі набувають розвиток емоційного інтелекту, креативності, формування навичок соціальної взаємодії, здоров'язбереження.

Використання конструктора LEGO дає можливість педагогам вирішувати завдання освітньої діяльності початкової школи за наступними напрямками:

- розвиток дрібної моторики рук, стимулюючи в майбутньому загально-мовленнєвий розвиток і розумові здібності;
- навчання правильному і швидкому орієнтуванню в просторі;
- ознайомлення з математичними поняттями, розв'язування математичних та логічних задач;
- розширення уявлень про навколишній світ, архітектуру, транспорт, ландшафт;
- розвиток уваги, пам'яті, творчого мислення;
- формування навички діалогічного мовлення, розширення словникового запасу;
- вміння працювати у групі, спілкуватися, бути толерантними один до одного.

Знайти оптимальні способи ефективного навчання учнів з LEGO допоможуть такі рекомендації:

- LEGO – один із елементів уроку, який необов'язково має бути на кожному уроці, однак системне його застосування – запорука досягнення результативності в роботі з дітьми;

- LEGO на уроці має допомагати, а не заважати, тому важливо продумувати місце його в структурі уроку та передбачати час;

- використання LEGO супроводжується шумом, створеним брязкотінням конструктора, розмовами учнів; не вимагати цілковитої тиші, а заохочувати до спілкування;

- не пропонувати дітям готових рішень, давати можливість реалізувати власні задуми; дотримуватись принципу відкритого закінчення, коли відповідями в завданні можуть бути кілька варіантів і всі вони правильні;

- усвідомлення не домінуючої, а регулюючої позиції учителя, заміна ролі педагога-виконавця на роль педагога-дизайнера.

Крім уроків, LEGO-конструктор можна включати в широкий спектр життєвих подій класу: ранкові зустрічі, виховні години, дидактичні ігри, LEGO-свята і розваги, оформлення класної кімнати до свят, що є потужним джерелом формування у дітей інтересу до конструювання.

Отже, ігрова технологія LEGO відповідає ідеям, втіленим у Концепції Нової української школи, заслуговує на увагу педагогів та глибоке вивчення. Проте варто пам'ятати, що LEGO не є панацеєю. Це лише допоміжна ланка освіти, націлена на гармонійний розвиток дитини. Чи збагатить вона методичний арсенал учителів початкової школи, залежить від прогресивності їхнього педагогічного мислення, ініціативності, прагнення до самовдосконалення.

Використання конструктора LEGO сприяє досягненню основних цілей навчання:

- дослідження, моделювання та конструювання рішень;

- залучення учнів до вивчення предметів за допомогою практико-орієнтованого підходу;
- розвиток базових навичок програмування і алгоритмічного мислення;
- розвиток навичок спільної роботи, комунікативних та презентаційних компетенцій, вміння аргументовано представити свою точку зору;
- розвиток критичного мислення, навичок пошуку рішень поставлених завдань;
- використання наукового підходу при вивченні природних явищ і законів.

За рахунок активної, захоплюючої діяльності освітні рішення LEGO для початкової школи формують навички, необхідні для успішного розвитку протягом усього життя. Практико-орієнтовані рішення пробуджують у дітей природну тягу до досліджень і відкриттів. Завдяки використанню наборів конструкторів учні ефективніше засвоюють мови, математику, із захопленням вивчають навколишній світ. Таким способом ігрова та діяльнісні методи навчання можуть органічно зв'язати усі без винятку освітні галузі та навчальні предмети, сприяючи формуванню ключових компетентностей.

Сьогодні стало вже очевидним, що саме таке навчання не тільки робить уроки цікавими, а засвоєння знань успішним, але й допомагає дітям набути досвіду діяльності і спілкування, завдяки якому їм легше своєчасно знайти своє покликання й успішно реалізувати себе в житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кирилюк К. В. Ігрові технології молодших школярів. URL: <https://cutt.ly/ggRQIwn> (дата звернення: 23.10.2020).
2. Коротун І. В. ЛЕГО-система в освітньому просторі нової початкової школи. URL: <https://www.schoollife.org.ua/586-2018/> (дата звернення: 26.10.2020).
3. Кошелєв О. Л., Грицай С. М. Компетентнісний потенціал LEGO EDUCATION у початковій школі. «*Young Scientist*», № 9.2 (49.2), 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.2/2.pdf> (дата звернення: 27.10.2020).
4. Методичний посібник «Шість цеглинок» в освітньому просторі школи / Упорядник О. Рома- The LEGOF oundation, 2018. 32 с.

5. Рома О. Гра по-новому, навчання по-іншому: метод. посіб. The LEGO Foundation, 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/po-novomu-navchannya-po-inshomu.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).

6. Солодкіна Т. М. «Технологія діяльнісного методу навчання і його реалізація на уроках в початкових класах». URL: http://plotnikovans.blogspot.com/2017/04/blog-post_17.html (дата звернення: 29.10.2020).

УДК 378:356:355:37

Коротюк Зоряна Михайлівна,

в. о. завідувача навчально-методичного центру психологічної служби і соціальної роботи Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Сьогодні суспільство бажає бачити школу не лише одним із освітніх ресурсів, а, скоріше, простором розвитку та співпраці як всередині, так і по відношенню до зовнішнього світу. Основне завдання сучасної школи – створення безпечного освітнього середовища для розвитку особистості, яке справляє неповторне індивідуалізоване та персоналізоване враження, де у кожного є можливість відшукати себе. Середовище школи – це місце, де зустрічаються та взаємодіють не тільки учні, вчителі, навколишні мешканці та гості школи, де відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції та семінари, діють відкриті лабораторії та майстерні у різних галузях науки, мистецтва та технологій. Окрім цього, освітнє середовище має відображати філософію концепції Нової української школи та освітню програму. Усі діти заслуговують навчатися у такому середовищі, де забезпечуються їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, додаткові потреби (для дітей з особливими освітніми потребами) . У такому освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, ініційованими самими дітьми. Таке середовище

забезпечує можливості дітям робити власний вибір, розвивати нові та удосконалювати наявні практичні навички, отримати нові знання, розвинути своє позитивне ставлення до інших [3, с. 51].

Освітнє середовище – це місце, де діти відчують себе захищеними, де відбувається більшість навчальних видів діяльності. Тож, організація освітнього середовища, яке відповідає сучасним освітнім тенденціям, належить дітям і забезпечує їх особистісний розвиток, має бути у центрі уваги педагогів. У Концепції Нової української школи наголошено на необхідності створення нового освітнього середовища, тож цілком закономірно, що сьогодні педагоги багато говорять та докладають максимум зусиль задля його створення. Освітнє середовище в Новій українській школі (далі – НУШ) – це сучасний простір, сукупність умов, засобів і технологій для комфортного навчання учнів, вчителів і батьків [1].

Вітчизняні та зарубіжні науковці та практики трактують освітнє середовище, як частину життєвого, соціального середовища людини, яка виявляється у сукупності усіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, в якому здійснюється розвиток особистості.

Що впливає на безпечне освітнє середовище?

1. Якість міжособистісних відносин – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).

2. Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. До уваги! Найчастіше жертвами насильства стають певні категорії дітей. Зокрема, діти, які мають фізичні вади, особливості зовнішності та поведінки, низький інтелект і труднощі в навчанні, страждають від хвороб, відчувають страх перед школою, мають погані соціальні навички або не мають досвіду життя в колективі (так

звані «домашні діти») тощо. Для того, щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник освітнього процесу повинен мати уявлення не тільки про те, що вважається насильством, але й про те, як мінімізувати ризики та небезпеки, і, в результаті, створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного докiлля. А це стає можливим лише завдяки спiльній цiлеспрямованiй дiяльностi педагогiв, учнiв i батькiв.

3. Комфортнiсть в освітньому середовищі – оцiнка емоцiй, почуттiв та домiнуючих переживань у процесi взаємодiї дорослих i дiтей в освітньому середовищі закладу. Нерозвиненiсть системи психологiчної допомоги в освітнiй установi може призвести до неефективного психологiчного супроводу дитини, а у педагогiв – емоцiйного вигорання i, як наслiдок, спричинити професiйну деформацiю, що i в першому, i в другому випадку, створить серйозну загрозу психiчному здоров'ю особистостi.

4. Задоволенiсть освітнiм середовищем – задоволення базових потреб дитини у:

- допомозi та пiдтримцi;
- збереженнi та пiдвищеннi її самооцiнки;
- пiзнаннi та дiяльностi;
- розвитку здiбностей i можливостей.

Отже, безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистiсна взаємодiя, що сприяє емоцiйному благополуччю учнiв, педагогiв i батькiв, вiдсутнi будь-якi прояви насильства та є достатнi ресурси для їх запобiгання, а також дотримано прав i норм фiзичної, психологiчної, iнформацiйної та соцiальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс безпечного освітнього середовища. Тетяна Цюман. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).

2. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. С. 2, С. 51.
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja: navch.-metod. posibnik. Чернівці, 2018. 61 с.
5. Центр інноваційної освіти «Про Світ». Київ, 2018. URL: <http://www.prosvitcenter.org/uk/7-navchalnykh-zon-yaki-povynen-maty-kozhen/> (дата звернення: 15.10.2020).

УДК 069.5:908(477.84) (045)

Костюк Степан Володимирович,
директор Тернопільського обласного
краєзнавчого музею, голова
Тернопільської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України,
м. Тернопіль

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ У 2019–2020 РОКАХ

***Анотація.** У науковий обіг уперше вводиться інформація про нові проекти/заходи Тернопільського обласного краєзнавчого музею щодо залучення відвідувачів у відповідності до норм Української хартії вільної людини.*

***Ключові слова:** Хартія, проєкт, заходи, рідкісні артефакти, аудиторія.*

Життя – навчання щодень. Враховуючи часові потреби, науково-просвітницька діяльність музею систематично вдосконалюється новими вкрапленнями творчого підходу. Запровадження нових форм щодо залучення відвідувачів потребує відповідного креативу. Відтак, подаємо лише окремі описи реалізованого впродовж двох останніх років.

2019 рік

Наприклад, Міжнародний день захисту дітей 2019 року зібрав бажаючих на «рухоме» дійство «Завітала в музей казка», програмою якого запропоновано: тематичні екскурсії: «Дивовижні скам'янілості ...», «Так влаштована природа:

немає без бджіл у природі меду, без квітів немає бджіл» (дивовижні історії про бджіл та продукти їх життєдіяльності), «Весела наука про природу. Цікаві дослідження», «Бився з Змієм булавою, захистив братів з сестрою», «Івасику-Телесику, приплинь, приплинь до бережка» (Рибальський промисел на Тернопільщині), «Ковалю, ковалю, скуй мені тоненький голосок» (Ковальська справа на території краю), «Квіти Щастя Богдана Лепкого»; майстер-класи: виготовлення відбитків давніх рослин і тварин або як простий гіпс перетворити на скам'янілість, творчий малюнок «Квітка Щастя очима дітей»; конкурс «Найсильніший богатир»; інтерактивну гру «Ми всі родом з дитинства...»; виставку фондових матеріалів «Казковий світ дитини» тощо [1].

Серед «нових» музейних заходів юних відвідувачів зацікавив майстер-клас «Писанковий вернісаж» (2019).

Музей пропонує також заходи людям поважного віку. Спрацьовує. Наприклад, нашу пропозицію «приймають» своєю присутністю клієнти Благодійного фонду «Єднання поколінь» (Шевченківські науково-краєзнавчі читання та комплексно-тематична виставка фондових матеріалів «Живе, Кобзарє мій, поміж нас голос твій», презентація виставки живопису та графіки із приватної колекції Галини Подольської (Ізраїль), вернісаж персональної виставки малярства Наталії Басараб, ін.).

Упродовж 04–19 червня 2019 року зреалізовано практичний проєкт «Пізнавальні канікули з музеєм»: експозиційні зали, інші наявні «майданчики» послужили «розгортанню» 20-ти тематичних локацій. Зокрема, 07 червня музей відвідали 24 пацієнти Центру соціально-психологічної реабілітації дітей Тернопільської обласної державної адміністрації, які «вибрали»: тематичні екскурсії («Морські чудовиська юрського періоду (життя динозаврів і не тільки)» з використанням мультимедійних технологій, «Магічні властивості рослин», «Обрядовість купальської ночі», «Свято Івана Купала: сакральний зміст та язичницькі корені», «Таємниця бабусиної скрині...», «Квіти Щастя Богдана Лепкого», «Весільний коровай. Традиції поколінь», «Пізнай свій обряд

або таємниці весільної обрядовості»); майстер-класи («Як рослини перетворити на обереги» (створення оберегу з рослин), «Ми кривого танцю йдемо. Ми в нім кінця не знайдемо» (відтворення кривого танцю), пов'язування хустки та намітки, «Одягну на голівку віночок з барвінку» (вінкоплетення), творчий малюнок «Квіти Щастя очима дітей») та ін.

Сповідання принципів Української хартії вільної людини підтверджено тематичною виставкою репродукцій «Духовне відродження нашого краю: чудотворні ікони Божої Матері Тернопілля» (проект-ініціатива «Громада і місто»), проекспонованою впродовж червня – липня 2019 року.

2020 рік

Насиченою програмою постала промоція пізнавального заходу збережених народних традицій «Зимова мандрівка. Від свята до свята» (14 січня): «Миколай іде – свята веде!» – музичні різдвяні фанти + фотозона + дарунки у резиденції Святого Миколая; «Різдвяна неповторна ніч...», «Різдвяної ночі – коляд-співи пророчі...» – огляд тематичних виставок; «Різдвяна казка» – персональна виставка членів НСМНМУ: Галина Дудар (витинанка), Алла Шушкевич (традиційна народна лялька), Оксана Черномаз (новорічний декор) + тематичний майстер-клас; «Почіпім на ялинку не свічки, лиш бажання...» (Богдан Лепкий) – тематична екскурсія + майстер-клас з виготовлення ялинкових прикрас із природних матеріалів; «З давнини язичницьких століть: зимові гостини з морозом» – тематична екскурсія + інтерактивна зона (ігри «Калита», «В горщику вари...» + приготування куті); «Одягни колядника» – демонстрація святкового зимового вбрання + тематична екскурсія + конкурс + фотозона; «Зимова подорож із історією» – квест-вікторина; «Святкування зимових свят в Українському війську під час Визвольних змагань» – тематична екскурсія; «Зима – пора чудес» (Богдан Лепкий, «Казка про Ксеню і дванадцять місяців») – тематична екскурсія + ігри «Склади пазл», «Відгадай загадку» тощо.

Зачудувала «Автентична коляда» – виступ клубу «Хранителі історії Зінькова» з Зінькова Хмельницької області.

Завдячуємо видавництву «Підручники і посібники» за надану спонсорську допомогу.

Пророча сентенція Гната Хоткевича: Мово рідна, слово рідне, // Хто вас забуває, // Той у грудях не серденько, // Тільки камінь має... надихнула розробити нову форму залучення відвідувачів.

Щоби «відігнати з грудей камінь», музеєм започатковано новий публічний проєкт – літературно-мистецька зустріч «Барвіста слова поетичність» [2].

У Міжнародний день рідної мови, 21 лютого цього року, запросили збагнути поетичне слово Лесі Українки. Відтак, учні Тернопільської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 10 (юридична адреса навчального закладу: Тернопіль, вулиця Лесі Українки) продекламували обрані твори: Ангеліна Бич (3 клас) – «Тішся, дитино, поки ще маленька...»; Лія Широка (5 клас) – «Давня весна»; Анастасія Романів (6 клас) – «Перемога»; Олександр Широкий (8 клас) – «Сафо»; Антон Ковальський (9 клас) – «Contra spem spero!».

Ансамбль бандуристок Тернопільського музичного коледжу імені Соломії Крушельницької «Веснянка» зачудував дзвінком багатоголоссям, подарувавши «Оберіг», «На вулиці скрипка грає», «Черевички», «Там, де біля тополі калина росте...», «Калина росте».

Дітям вручено пам'ятні подяки.

Приватну збірку фалеристики, кераміки представив знаний колекціонер Михайло Тимошик.

Присутні: представники Благодійного фонду «Єднання поколінь», клієнти Управління соціальної політики Тернопільської міської ради, громадськості.

Другу літературно-мистецьку зустріч «Гомін крицевого слова...» за участі дуету бандуристок «Сон-трава» (Марія Євгенєва, Олена Гаврилюк), учнів та батьків Тернопільської спеціалізованої школи I–III ступенів № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов, студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,

науковців музею проведено 5 березня. Прозвучали твори: «Пісня подяки» (слова і музика Степана Козака, аранжування Надії Севби), «Розрита могила» (слова Тараса Шевченка, музика Анатолія Житкевича, аранжування Марії Євгенєвої), «Укріпи нас, любов» (Слова Зої Ружин, музика Тетяни Саматі-Оленєвої, переклад Світлани Овчарової), «Іванку, Іванку» (українська народна пісня. Аранжування Марії Євгенєвої).

Продекламовано поезії Кобзара: «Як умру, то поховайте...» (Марта Сум), «Катерина» (Поліна Петришин), «До Основ'яненка» (Юлія Савка), «Сон» (Дарина Сабат), «Думка» (Яна Гуменна), «Утоплена» (Віка Ней), «Маленькій Мар'яні» (Софія Мариняк), «Нумо знову віршувати» (Дмитро Мойсеєв), «Мені тринадцятий минало...» (Аліна Кучер), «Русалка» (Яна Буяк), «Лілея» (Ангеліна Сірко) [3].

Напередодні пошанування Тараса Шевченка в музеї розгорнуто персональну виставку талановитої родини тернополян Гірняків: Євгена, Мирослави та їхнього сина Тараса «Шана Кобзареві».

4 березня 2020 року в музеї проведено обласний етап щорічного Всеукраїнського конкурсу екскурсоводів музеїв закладів освіти «Край, в якому я живу», організований науково-краєзнавчим відділом Тернопільського обласного комунального центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді.

Юні екскурсоводи загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів змагалися у трьох номінаціях: військово-історична, історична й технічно-галузева. Високопрофесійне та компетентне журі конкурсу – наукові співробітники Тернопільського обласного краєзнавчого музею – високо оцінило креативні «бачення» юних екскурсоводів, які презентували свої екскурсії у музеях закладів освіти, де навчаються.

Присутні урочистого відкриття: директор Тернопільського обласного комунального центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді Оксана Пшенична, завідувач науково-краєзнавчим відділом Михайло

Фалінський, педагогічні працівники закладу: Олег Роган, Василь Вовк, Ольга Ігнатєва.

Лірично-духовні пісні виконали вихованці зразкової дитячої хорової студії духовної пісні «Фантазія» Центру творчості дітей та юнацтва Тернополя.

За підсумками конкурсу, учасники, переможці та їх керівники нагороджені грамотами та дипломами управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації.

«За високий професіоналізм, креативний підхід, методичну та практичну допомогу при проведенні обласного етапу Всеукраїнського конкурсу екскурсиводів музеїв закладів освіти «Край, в якому я живу» колектив Тернопільського обласного краєзнавчого музею відзначено подякою управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації та Тернопільського обласного комунального центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді.

Висновки. Відвідувачі, споживачі музейного продукту, висловлюють особисте бачення запропонованого, що слугує підставою подальшого вдосконалення «роботи».

Організація музейних зустрічей супроводжується облаштуванням додаткових тематичних експрес-виставок, використанням інших артефактів фондів збірок, покликаних візуально збагатити набуті знання [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіт про роботу Тернопільського обласного краєзнавчого музею за 2019 рік.
2. Костюк С. Лункеє слово бадьорить: [Про літературно-мистецьку зустріч «Барвіста слова поетичність», проведену у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї]. *Вільне життя плюс*. 2020. 28 лют. (Вісті з музею).
3. Костюк С. Триквіття пам'яті Шевченка: [Про виставки «Шевченкіана у витинанці», «Шана Кобзареві» та літературно-мистецьку зустріч «Гомін крицевого слова...», проведені у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї на пошанування 206-ої річниці від народження Тараса Шевченка]. *Вільне життя плюс*. 2020. 11 берез. (Вісті з музею)
4. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Костюк Степан Володимирович,
директор Тернопільського обласного
краєзнавчого музею, голова
Тернопільської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України,
м. Тернопіль

**ФОНД УЧЕНОГО-ОНОМАСТА ДМИТРА БУЧКА
У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ**

***Анотація.** У науковий обіг уперше вводиться інформація про матеріали доктора філологічних наук Дмитра Бучка, що зберігаються у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї.*

***Ключові слова:** ойконімія, ономастика, топоніміка, фонд.*

Станом на жовтень 2020 року особистий фонд професора Дмитра Бучка [1, с. 213–214] у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї налічує лише 13 позицій: «Рідкісні книги» – 4, «Рідкісні документи» – 2, «Науково-допоміжні матеріали» – 7 (каталожна шухлядка – «Освіта – інститути: пед. унів-т, техніч. ун-т», роздільник – «Бучко Дмитро» – С. К.) [2].

Біографічна довідка. Бучко Дмитро Григорович (8 листопада 1937, с. Закіпці, нині Люблінського воєводства, Польща – 11 лютого 2014, м. Тернопіль) – український вчений-мовознавець, фахівець у галузі ономастики. Доктор філологічних наук (1993), професор (1994) Тернопільського та Львівського університетів, надзвичайний професор Люблінського католицького університету та Люблінського університету Марії Кюрі-Склодовської (1998).

Восени 1945 депортований у містечко Козлів (нині смт Козівського району, Тернопільщина). Закінчив філологічний факультет Львівського університету (1960). Працював старшим лаборантом в Інституті суспільних наук АН УРСР, викладачем, старшим викладачем, доцентом Чернівецького університету.

Доцент, завідувач кафедри українського і загального мовознавства ТНПУ (від 1993). Член авторського міжнародного колективу з укладання «Слов'янського ономастичного атласу», складу Національної ради з географічних назв при Кабінеті міністрів України, відповідальний редактор «Наукових записок ТНПУ. Серія: Мовознавство».

Учасник міжнародних наукових конференцій та конгресів (Україна, Австрія, Білорусь, Польща), перших з'їздів українців світу (Київ, 1990; Львів, 1993; Одеса, 1996). Автор понад 150 наукових праць із топоніміки України, лексикографії, мовознавства.

Хронологічно «найдавнішою» працею зафіксовано публікацію «Зразок розробки «Зворотного історичного словника української мови»» (1964, ТКМНД – 15276).

Наукові «смаки» вченого належно сприйняла навіть «Москва». Підтвердження – стаття «Ареалы украинских топонимов на -івці, -инці в XIV – XX вв.» («Перспективы развития славянской ономастики», Москва, 1980, ТКМНД – 15277).

Європейські обшири зацікавлень підтверджує стаття польською мовою – «Найдавніші ойконіми Бойківщини» (1980-ті рр., ТКМНД – 15278).

Описову локалізацію регіонів засвідчує інша стаття: «Давньоруські елементи в топонімії Покуття» (1986, ТКМНД – 15275).

Всеохопність вивчення мовних особливостей завваженої закутини зберігає монографічна праця «Походження назв населених пунктів Покуття» (Львів: Світ, 1990, ТКМРК – 4426) та «Українсько-польська взаємодія в топонімії Покуття» (Варшава, 1990, ТКМНД – 15279).

Науковій ваговитості надбаному надають автореферати на здобуття вчених ступенів кандидата – доктора філологічних наук (Львів, 1972, ТКМРК – 4676; Чернівці, 1992, ТКМРК – 4427).

Особливість «територіальної прив'язки» простежено публікацією «Назви найдавніших поселень Північної Буковини» (Варшава, 1992, ТКМНД – 15280).

Узагальнює напрацювання розвідка «Прикарпатсько-закарпатська спільність в галузі ономастики» (1993, ТКМНД – 15281).

Висновки. Опрацювання лише зазначеної частини загального доробку Дмитра Бучка «визначає» глибинні прародові корені пізнання. Поповнення надходять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Железняк М., Ханас В. Бучко Дмитро Григорович. *Тернопільський енциклопедичний словник*. Тернопіль: Збруч, 2004. Т. 1. А – Й.
2. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

УДК 323.13

Костючок Петро Леонтійович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри етнології і археології,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

ЕТНОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ/РУСИНІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В 1918–1919 РР.

Завершення Першої світової війни змінило політичну мапу Центрально-Східної Європи. Нації колишньої Габсбурзької монархії, які упродовж ХІХ – початку ХХ ст. боролися за власний суверенітет, внаслідок глибинних геополітичних трансформацій в регіоні отримали змогу реалізувати власні державотворчі плани. Природно серед них таку можливість отримали й українці. У широкому розумінні наддніпрянські та галицькі українці змогли створити відповідно Українську і Західноукраїнську Народні Республіки та реалізувати свої домагання через інституційні органи, які активували державотворчі процеси на українських землях. Упродовж 1918–1919 рр. перед УНР і ЗУНР основним питанням було вирішення власної державної екзистенції.

Водночас на етнічній периферії/пограниччі не все так було однозначно. Причиною цього були різний рівень української національної свідомості та сприйняття українських національних орієнтирів. У зв'язку з цим серед населення пограниччя існували різні версії етнополітичних орієнтирів.

Яскравим прикладом такого стану речей стали карпатські українці. У Карпатському регіоні українці мешкали у Буковині, Галичині та Угорській Русі. Зважаючи на такі обставини, у них існували різні етнополітичні орієнтації, які деколи радикально протирічили одна одній.

Карпатські українці (гуцули, бойки, лемки, русини), опинившись у нових політичних реаліях і не маючи підтримки з боку українських державних утворень, змушені були шукати власний шлях до територіального означення. З огляду на це, нові державні утворення поляків, чехів і словаків та Румунії і Угорщини розглядали терени компактного проживання українців Карпат як інтегральну частину власних національних теренів. Саме тому вони у 1918 – 1919 рр. також намагалися приєднати до своїх держав українську етнічну територію.

Відзначимо, що етнополітичні орієнтації серед карпатських українців у 1918–1919 рр. у більшій мірі були відображеннями тих суспільно-політичних процесів, які відбувалися на теренах Буковини, Галичини і Угорської Русі. Проте Велика війна 1914–1918 рр. також істотно їх скоригувала. Так, серед населення краю на зміну москвофільству почасти прийшло самоідентифікація з українцями/русинами у національно-політичному змісті. Саме тому чітко можна простежити кілька етнополітичних орієнтацій: проукраїнська, проросійська, проугорська, прочехословацька, автохтонна. Кожна з них мала свою політичну базу, яку активно використовували серед населення Карпат для аргументації тих чи інших політичних дій. Відмітимо, що на теренах Карпат українці у 1918–1919 рр. спромоглися до проголошення локальних державних утворень (республік) та інституційних органів (народних рад). Якщо в Галичині та Буковині (мова йде виключно про галицьких і буковинських гуцулів і

галицьких бойків) переважали проукраїнські етнополітичні орієнтири, то на Пряшівщині – прочехословацькі, проросійські і почасти проукраїнські. Водночас на Лемківщині були сильні проросійські та почасти проукраїнські орієнтації, в центральному Закарпатті – автохтонні (проект автономної Руської країни), прочехословацькі, проугорські, а на Марамарощині – проукраїнські та почасти проугорські чи прорумунські.

Отже, етнополітичні орієнтації карпатських українців у 1918–1919 рр. стали основою подальшого перелаштування Центрально-Східної Європи. Новоутворені держави використали власні політичні аргументи, переконали місцеві еліти або просто анексували території споконвічного проживання українців краю, позбавивши їх Вільсонівського права на національне самовизначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Віднянський С. Проблема самовизначення і розв'язання питання про державну приналежність Закарпаття після Першої світової війни *Діалоги, гіпотези, джерела*. URL: <http://histans.com/JournALL/pro/16/1/20.pdf>
2. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: Ілюстрована історія. Львів – Івано-Франківськ: Манускрипт, 2008. 524 с.; іл.
3. Костючок П. Національно-визвольні змагання 1917–1920 рр. на Гуцульщині та ідея української соборності. *Україна соборна*. URL: <http://stt.nlu.org.ua/journal.php?id=340769>
4. Любчик І. Український визвольний рух на Пряшівщині наприкінці 1918 – початку 1919 рр. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 18/2009. С. 39–41.
5. Шевченко К. «Лемки ошиблись в своих надеждах». Национальное движение русинов-лемков в 1918–1920 гг. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana Петербургские славянские и балканские исследования*. 2010. № 1(7) С. 63–76.
6. Horbal B. *Działalność polityczna Lemków na Lemkowszczyźnie 1918–1921*. Wrocław: Arboretum, 1997. 187 s.
7. Magocsi P. R. *Rusíni na Slovensku: Historický prehľad*. Prešov: Rusínska obroda, 1994, 214 s.
8. Mazur P. Czym była tzw. Republika Floryncek? Działalność polityczna Łemków w latach 1918 -1921 w świetle analizy politologicznej. *Річник Руської Бурси*. 2018, Р. 14, с. 225–246. URL: <https://doi.org/10.12797/RRB.14.2018.14.08>
9. Moklak J. *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej. Zagadnienia polityczne i wyznaniowe*. Kraków, 1997. 223 s.
10. Moklak J. *Republiki łemkowskie 1918–1919*. *Wierchy*. 1994. Rok 59. S. 63–71.
11. Onufrák A. *Štátotvorné úvahy Uhro-Rusínov na konci 1. svetovej vojny – príklon k Československej republike*. *Historická Sociologie*. 2/2019. S. 141–155

12. Pejša R. Autonomie Podkarpatské Rusi jako politicko-právní problém v prvních letech existence Československé republiky 1919–1921. *Moderní dějiny*. 14. HÚ AV ČR. Praha, 2006, s. 125–178.

13. Švorc P. Mierová konferencia v Paríži a krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (rok 1919) In: *Slovensko v dejinách 20. storočia*. Kapitoly k spoločenským a vojensko-politickým udalostiam. K 70. narodeninám PhDr. Mariána Hronského, DrSc / Bratislava, Vojenský historický ústav. 2010. s. 103–119.

14. Švorc P. Začlenenie Podkarpatskej Rusi do ČSR (1918–1920). In: *Česko-slovenská historická ročenka*. 1997, MU v Brně, 1997, s. 39–60.

УДК 37.016

Крупа Марія Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, м. Тернопіль;
Кондирєва Майя Миколаївна, методист відділу методики навчальних предметів та професійного розвитку педагогів Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ: ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ 5–11 КЛАСІВ НА ЗРАЗКАХ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТЕРНОПІЛЛЯ

Анотація. Порушено проблеми підготовки конспектів компетентнісно орієнтованих уроків літератури рідного краю, які відповідають вимогам чинних програм з української літератури і сприяють розвитку в учнів навиків аналізу різних жанрів художніх творів письменників сучасного літературного Тернопілля. За будовою такі аспектні уроки – то уроки засвоєння нових знань (за І. Кучеренко), яким властиві сучасні методи, прийоми та вправи для розвитку читацьких умінь, критичного та образного мислення учнів, формування літературної компетентності. Окрім того, цитатний матеріал творів наших краян можна використати на уроках української мови для формування комунікативної компетентності як предметної (роздавальний матеріал) та для удосконалення умінь учнів складати висловлення у форматі ЗНО (тестові завдання, цитати як тема есе, висловлення).

Концепція «Нова українська школа» [5] окреслює перспективні завдання сучасної освіти – освіти для життя: **діти мають здобути в школі уміння і компетентності XXI століття, які узгоджені з країнами Європейського Союзу і які потрібні сьогодні сучасному українцю** (знання рідної, державної й іноземних мов, інформаційних технологій, уміння критично мислити, аналізувати, працювати в команді, мати навички фінансової грамотності і підприємництва). Саме тому кожна із семи освітніх галузей, відповідно до положень Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011), має мету, зокрема **мета освітньої галузі «Мови і літератури» звучить так: «розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентностей, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій»** [9]. У Державному стандарті базової середньої освіти (2020), який реалізуватимуть у рамках НУШ, мету мовно-літературної освітньої галузі визначено як **розвиток компетентних мовців й читачів, які володіють українською мовою... для духовного, культурного й національного самовираження та міжкультурного діалогу** [8]. Звідси й вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі: учень/учениця **взаємодіє з іншими особами** усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; **сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію** в текстах різних видів, зокрема медіатекстах, та використовує інформацію для збагачення власного досвіду; **висловлює думки, почуття і ставлення**, взаємодіє з іншими особами письмово, зокрема в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; **досліджує індивідуальне мовлення**, використовує мову для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх.

Задля реалізації зазначених вище вимог необхідно вносити корективи у традиційну методичну канву уроку – відтак **сучасний урок повинен бути**

компетентнісно зорієнтованим, спрямованим на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключові, загальнопредметні і предметні (галузеві) **компетентності** (набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці) [9].

За компетентнісного підходу **учень повинен** усвідомлювати мету навчання, бути мотивованим до ефективної освітньої діяльності, організувати свою навчальну діяльність, структурувати знання, працювати за продуманим планом на досягнення поставленої мети, рефлексувати власну діяльність та її результати, прагнути самовдосконалюватися.

Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісно зорієнтованого уроку (за О. В. Голик) визначають такі структурні компоненти: **поле цілепокладання** (мета – предметні та ключові компетентності; очікувані результати), **змістове поле** (теорія, практика, виховання), **технологічне поле** (ефективні форми і методи активної діяльності учнів), **емоційне поле** (пізнавальна, творча, змагальна, ігрова, колективна, емоційна діяльність), **рефлексивне поле** (рівень розуміння навчального матеріалу, особливості психологічного стану учнів, ставлення до досліджуваного матеріалу). Отож функція учителя на такому уроці – наставник, коучер (допомагає досягти визначених цілей), що створює **відповідні навчальні ситуації** (умови) та застосовує **відповідний методичний інструментарій** (компетентнісно зорієнтовані запитання і завдання; індивідуальні завдання; вправи інтерактивного і діалогового характеру; варіантність і гнучкість структури уроку; технологізацію освітнього процесу – ІКТ, особистісно орієнтовані технології (ігрову, проектну, розвитку критичного мислення, інтерактивного навчання), методи частково-пошукові, дослідницькі) [4].

Шляхи і методи формування літературної та комунікативної компетентностей покликані **найперше формувати ключові компетентності** (вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися

іноземними мовами, математичну, екологічну, інформаційно-комунікаційну, громадянські та соціальні, культурну компетентності; компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій; інноваційність; навчання упродовж життя; підприємливість і фінансова грамотність) через розвиток наскрізних ключових умінь, як-от: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, критичне та системне мислення, творчість (продукування нових ідей), ініціативність, логічне обґрунтування позиції, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, ухвалення рішень, розв'язування проблем, співпраця з іншими [10]. Крім того, учителю з цією ж метою необхідно ефективно *щодо уроку реалізувати наскрізні змістові лінії чинної навчальної програми з української мови (мовленнєву, мовну, соціокультурну і діяльнісну) і формувати відповідно до програмних вимог з української літератури предметні уміння, навички, ціннісні ставлення* [11], [12].

Оскільки у сучасному освітньому процесі найбільше уроків засвоєння нових знань (за типом), то, на наш погляд, прийнятним і таким, який задовольняє перелічені вище вимоги, є *урок засвоєння нових знань (за І. Кучеренко), що включає такі структурні компоненти*: організація навчальної діяльності учнів; мотивація; актуалізація опорних знань, умінь та навичок; цілевизначення, засвоєння нових знань; формування первинних умінь; рефлексія; пояснення домашнього завдання; підбиття підсумків уроку [3].

Уроки літератури рідного краю, для яких у чинних програмах з української літератури у 5–11 класах передбачено лише по дві години на рік (кількість таких уроків можна збільшити за рахунок резервних годин для використання на розсуд учителя), сприяють формуванню навичок та умінь, необхідних активному читачеві; розгляду більшого обсягу матеріалу, ніж на звичайному уроці; розвитку умінь учнів організовувати самостійну роботу; зміщенню акцентів з традиційних елементів уроку, таких як опитування, пояснення та закріплення матеріалу, на презентацію результатів дослідницької роботи; інтеграції навчального матеріалу з інших навчальних предметів [7].

Учень має мати уявлення про літературний портрет письменників, визначати емоційно-ціннісний аспект художнього тексту як літературного явища у літературному процесі певного часового зрізу.

Змістове наповнення таких уроків регулює програма, рекомендована управлінням освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації до використання у закладах загальної середньої освіти [7], згідно з якою у кожному класі передбачено три-чотири теми для уроків літератури рідного краю з тим, щоб учитель мав право вибору.

Творчі учителі української мови і літератури області створили уже п'ятий посібник із серії «Література рідного краю», у якому реалізовано різні шляхи формування в учнів літературної і комунікативної компетентностей як предметних на компетентнісно зорієнтованому уроці засвоєння нових знань на основі літературних творів сучасних письменників Тернопілля (Барни В., Германа О., Вихруща В., Демківа Б., Костів-Гуски Г., Крупи Л., Левицького М., Мельничука Б., Назар М., Петрука-Попика Г., Рибцуник Г., Романчук Л., Сороки П., Юзви (Яськів) Ж.

На належному рівні реалізувати зазначені вище програмні вимоги покликана хрестоматія літературних творів Тернопілля [1]. Окрім художніх текстів, цей посібник містить довідкові матеріали з теорії літератури; цікаві рубрики, а головне – літературні портрети письменників; забезпечує широкі пізнавальні потреби учнів щодо знайомства з сучасними письменниками Тернопільщини у 5 класі (Володимиром Вихрущем, Ганною Костів-Гускою), 6 класі (Петром Сорокою), 7 класі (Богданом Мельничуком), 8 класі (Левком Крупою), 10 класі (членами Тернопільської обласної організації Національної спілки письменників України Борисом Демківим, Володимиром Вихрущем, Георгієм Петруком-Попиком, Михайлом Левицьким, Ганною Костів-Гускою).

Вивчення літературної творчості має за мету формування літературної, точніше читацької, компетентності у школярів, а також ключових компетентностей. На уроках української мови містке художнє слово є засобом

реалізації соціокультурної змістової лінії чинних програм, яка лежить в основі формування не тільки предметної – комунікативної – компетентності, а й ключових (надпредметних, м'яких) компетентностей, основною з яких є спілкування державною мовою, яка і є в ЗЗСО мовою навчання.

Лексичний та синтаксичний матеріал з художніх творів придатний для створення **тестових завдань різних типів і видів** щодо контролю рівня сформованості в учнів орфографічних, граматичних і пунктуаційних навичок (такі дидактичні матеріали пропонує Табачук Л. С., завідувач філії, учитель української мови і літератури Рохманівської ЗОШ I–II ступенів – філії Шумської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1).

Фрагменти з прозових творів доцільно використовувати для створення **тестових завдань для перевірки рівня сформованості читацьких навичок** (визначення теми висловлення, основної думки, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, дослідження мови твору, визначення аргументів, висновків тощо). Таку спробу уже реалізували члени творчої групи учителів української мови і літератури, яка працювала при ТОКІППО 2008 року. За підсумками роботи цієї групи видано посібник [2].

Рівень сформованості літературної і комунікативної компетентностей, ключових компетентностей є об'єктом обов'язкового контролю у рамках зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури [6].

Учасник ЗНО з української мови і літератури може використати у власному висловленні для прикладу з життя факти життєвого шляху, які стосуються здобуття освіти, наукової і громадської діяльності, філософсько-естетичних поглядів, письменників Тернопілля; згадувані у їхніх творах історичні події та події сучасності; як приклад з літератури – фрагменти аналізу будь-якого твору (тема, основна думка, проблематика, образи), не забувши зазначити назву твору, автора, проблему, образ і давши пояснення літературному явищу.

Отже, учитель, реалізуючи програмні вимоги у рамках підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури, найперше повинен забезпечити формування предметних і надпредметних компетентностей на аспектних уроках словесності – уроках засвоєння нових знань, а для цього він може використовувати зазначені вище шляхи ознайомлення із сучасною літературою рідного краю, що сприятиме розширенню знань, формуванню мовно-літературних умінь і навичок, виробленню морально-ціннісних орієнтирів, яких і повинен набути випускник закладу загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біловус Н., Боруцька Л., Кондирева М. Література рідного краю. 5–11 класи. Хрестоматія. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 600 с.
2. Брайко Н. С., Боруцька Л. С., Грабовська О. М., Дармохід М. Й., Качуровська Г. П., Кондирева М. М., Мокрецька Л. Т., Слюзар Г. Р., Шендеровська Л. В. Зовнішнє оцінювання з української літератури. Матеріали для підготовки / За загальною редакцією Когут О. І. Тернопіль: СМП «Тайп», 2008. 220 с.
3. Кучеренко І. Аспектні уроки української мови: витоки і сучасний стан. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 4. С. 15–22.
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням колегії МОН України 27.20.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 23.10.2020).
5. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 № 696. URL: <https://testportal.gov.ua/programe/> (дата звернення: 28.10.2020).
6. Програма літератури рідного краю. Тернопілля. 5–12 класи. Лист управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації від 25.04.2008 № 03/1081-10.
7. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.10.2020).
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.10.2020).
9. Про освіту. Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 23.10.2020).
10. Про повну загальну середню освіту. Закон України № 463-IX від 16.01.2020. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 23.10.2020).

11. Смагіна Т. Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісного уроку. URL: http://zippo.net.ua/data/files/KafMetNavPredm/NaukRobota/Smagina_TM_Teor_prakt_osn.pdf (дата звернення: 23.10.2020).

12. Чинні програми з української мови і літератури для 5–11 класів. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-rogramy.html> (дата звернення: 23.10.2020).

УДК 37(477)(092)

Куриш Оксана Степанівна,
методист відділу менеджменту,
координації та комунікації методичних
служб Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

**ПРОЄКТИ ЯК МЕТОД НАЛАГОДЖЕННЯ МНЕМОНІЧНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ СУЧАСНОГО ПОКОЛІННЯ ШКОЛЯРІВ З ІСТОРИЧНОЮ
СПАДЩИНОЮ СІМ'Ї І ГРОМАДИ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ
РОДИННИХ РЕЛІКВІЙ**

***Анотація.** Акцентується увага на проєктній технології як засобі створення сприятливого середовища для розвитку громадянських компетентностей школярів у процесі краєзнавчо-пошукової діяльності.*

***Ключові слова:** громадянські компетентності, проєктна технологія, краєзнавчо-пошукова діяльність, родинна реліквія.*

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою концепції Нової української школи і одним із завдань для організаторів освітнього процесу – створити такі умови, за яких буде здійснюватися «набуття дітьми компетентностей, що стануть у нагоді для прийняття рішень у повсякденному житті. Тобто навчити школярів самостійно аналізувати інформацію, критично мислити, швидко адаптуватися до змін, співпрацювати в команді тощо» [5]. Одним із дієвих методів формування громадянських компетентностей школярів є *проєктна діяльність*.

В основу методу проєктів покладені філософсько-гуманістичні ідеї Дж. Дьюї та його учня У. Х. Кільпатріка. Натомість вітчизняний досвід свідчить про активне його поширення лише на початку ХХІ століття. Варто вказати на відмінності у визначенні основи тлумачення. Зокрема, в одних авторів це – педагогічна технологія (С. Сисоєва та ін.) або проєктна технологія, яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в навчанні (І. Єрмаков та ін.). Інші педагоги розглядають метод проєктів як засіб організації педагогічного процесу, в основу якого покладено взаємодію педагога й учня та з навколишнім середовищем, об'єднання навчання з активною діяльністю учнів (Т. Супрун); систему навчання, за якої учень набуває знань, умінь та навичок у процесі планування і виконання певних складних завдань – проєктів (М. Ярмаченко).

Проєктна діяльність також розглядається як засіб саморозвитку учнів, оскільки сприяє створенню розвивального середовища, яке мотивує знаннево-вмінневу активність (А. Цимбалару та ін.).

Використання методу «проєктів» дозволяє реалізувати особистісно-діяльнісний (В. Давидов, Ш. Амонашвілі) і особистісно орієнтований підходи до освіти школярів (І. Якиманська, І. Бех, С. Подмазін та інші) [4].

Метод проєктів став результатом включення в освітній процес проєктування як виду діяльності. У проєктній діяльності проявляється раціональне сполучення теоретичних знань і практичних дій при вирішенні конкретної проблеми, використовується сукупність проблемних, дослідницьких, практичних методів роботи, за своєю сутністю завжди творчих.

Чіткість організації проєктування визначається конкретністю постановки мети, запланованими результатами, виясненням вихідних даних. Необхідно організувати роботу таким чином, щоб учні навчалися: визначати основні і поточні (проміжні) мету і завдання; шукати шляхи їх вирішення, обираючи оптимальні; здійснювати й аргументувати вибір; передбачати наслідки вибору; діяти самостійно (без підказки); порівнювати отриманий результат з тим, що

потребується; об'єктивно оцінювати процес (саму діяльність) і результат проектування [1].

Прикладом результативного застосування технології є здійснення учнівською молоддю опорних шкіл, гімназій, ліцеїв та колегіумів Тернопільщини краєзнавчо-пошукового проекту «Родинна реліквія».

З березня місяця 2020 року, з урахуванням епідеміологічної ситуації, перебіг шкільного життя складається з дистанційного і змішаного навчання. Школярі багато часу вимушено знаходяться в обмеженому просторі власного помешкання, тому педагогічна громадськість перебуває у перманентному пошуку цікавих ідей щодо залучення учнівської молоді до суспільно корисних справ в умовах карантину. До уваги педагогів методичними працівниками Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти запропоновано проект «Родинна реліквія», який *має мету* долучити дітей до дослідження «малих» родинних історій і сприятиме створенню позитивного психологічного клімату у сім'ях школярів; зміцненню зв'язків між поколіннями; побудові довірливих стосунків та співпраці як усередині родини, так і між представниками школи та громади; розвиватиме компетентності громадянина і патріота рідного краю та України [3].

Завданням проекту «Родинна реліквія» є налагодження комунікаційних зв'язків між поколіннями; проведення пошукової роботи з дослідження родинних реліквій; здійснення опису реліквії і фіксація у вигляді світлини; формування шкільної електронної виставки родинних реліквій.

Реалізація проекту здійснюється за таким алгоритмом: оголошення інформації про проект «Родинна реліквія»; повідомлення учнівської спільноти, батьківської та педагогічної громадськості про наміри; опис історії походження, фоторепортажі реліквії; проведення проміжного звіту про хід роботи над проектом у формі веб-конференції у травні 2021 року; організація у листопаді 2021 року обласної фотовиставки родинних реліквій.

Методистами інституту здійснюється інформаційно-комунікаційний супровід проекту, розроблено анкету-паспорт родинної реліквії, надаються консультації щодо дослідження та оформлення родинної реліквії. Наприклад, опис реліквії **«Вишита блузка з горсетом»**.

Паспорт родинної реліквії: *Вишита блузка з горсетом.*

Вік реліквії: *Більше 80-ти років.*

Вид реліквії (книга, світлина, одяг, рушник, статуетка, інше): *одяг.*

Дата створення реліквії: *1930-ті роки.*

Хто автор реліквії (відомий/невідомий):

Блузка вишита Ковалик Марією, горсет виготовлений невідомим майстром.

Стан збереження реліквії (форма, матеріал, збереженість, доглянутість): *Блузка, вишита на фабричному полотні нитками DMC, є у доброму стані; горсет виготовлений (вибитий) на оксамиті, вишитий бісером – у доброму стані.*

Хто власник реліквії: *Корпало Ганна Степанівна.*

Причетність реліквії до культури і родинних традицій (коротка історія реліквії, яким чином вона опинилася в родині, за якими правилами реліквія передається з роду в рід, інше):

Реліквія походить з Надсяння (сучасна Польща), де у селі Валява проживала моя прабабуся Оля. Дану вишиванку для Олі вишила її цьотка Марія, а «вибитий пацьорками» горсет був зроблений місцевим майстром. Ім'я його, на жаль, невідоме.

З розповідей моєї бабусі Корпало Ганни, дочки прабабусі Олі, у 30-х роках цьотка Марія (діти між собою її називали цьотка Коваличка) була молода одружена жінка. Вона мала двоє маленьких дітей, немале господарство, але захоплення рукоділлям, любов до племінниці Олі, бажання творити добро і красу спонукали знайти час і для вишивання. На запитання задивованих красою вишиванки дівчат: «Цьотко Марино, коли ви встигали таким дрібненьким хрестиком, з такою великою кількістю кольорів (10!) вишивати?» вона відповідала: «Встала раненько, як вже сонце піднялося, і, поки йшла доїти корови, напувати телятка, кормити поросята, «кинула» кілька хрестиків до узору. І так ранок за ранком, день за днем – і річ готова».

З роду в рід блузка і горсет передається дівчаткам, що досягають віку 14–16 років, і підрастають до розміру «строю». Дівчата одягають цей «стрій» на великі релігійні, національні свята чи родинні події.

Джерело інформації (особисте дослідження, опитування в родині, публікації, архіви, документи інше): *опитування в родині.*

Додаткова інформація:

Моя прабабуся Оля і вся її родина у 1945 році була депортована з Надсяння у Тернопільську область. Під час депортації сатрапи радянської НКВС дозволяли взяти з собою найнеобхідніші речі та їжу. І серед цього переліку моя родина взяла вишиванку – споконвічний символ українців, який ми бережемо як спогад, як пам'ять, як традицію нашої родини.

Ім'я та прізвище дослідників:

Софія Корпало, учениця 7-Б класу.

Повна назва ЗЗСО: ЗОШ І–ІІІ ст. № 2.

Дата: 25.10.2020 р.

Таким способом школяркою Софією здійснено цікавий пошук і дослідження родинної реліквії, описано історію походження родини, використано діалекти, які є у мовленнєвому вжитку родини, зафіксовано витвір народного прикладного мистецтва у світлинах.

У висновку можемо стверджувати, що проєктні технології відіграють значну роль у формуванні громадянських компетентностей школярів, сприяють залученню до суспільно корисної діяльності, в процесі якої вони набувають навиків критично мислити, самостійно аналізувати інформацію, швидко адаптуватися до змін, будувати довірливі стосунки та співпрацювати як усередині родини, так і між представниками школи та громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ісаєва Г. Метод проєктів – ефективна технологія навчання. *Підручник для Директора*. К.: Плеяди. № 9–10. 2005. С. 4–10.
2. Лернер П. Проєктування як основний вид пізнавальної діяльності школярів (на прикладі освоєння ПГ «Технологія»). *Завуч*. 2003. № 7. С. 6–10.
3. Методичні рекомендації краєзнавчо-пошукового проєкту «Родина реліквія». URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/my-drive> (дата звернення: 28.10.2020).
4. Мирошниченко В. О. Розвиток критичного мислення учнів засобами проєктної технології на уроках історії: зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету. *Педагогічні науки*. № 4. Бердянськ: БДПУ. 2008. 304 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: www.kmu.gov.ua/.../ukrainska-shkola-compressed (дата звернення: 29.10.2020).

Левицький Вадим Едуардович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри логопедії та спеціальних
методик Кам'янець-Подільського
національного університету імені
Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАВДАНЬ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

***Анотація.** Стаття містить результати аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічної практики для виділення та уточнення основних завдань та структури гендерного виховного впливу на дітей дошкільного віку.*

Статеве виховання, як невід'ємна частина загального, фактично розпочинається з перших років життя дитини і триває впродовж усіх вікових періодів її становлення як особистості взагалі та як представника певної статі. Цей процес відбувається завдяки тому, що дитина постійно включена в усю складну систему життєдіяльності людей.

Дуже важливо диференціювати поняття «статеве виховання», «статева освіта» та не допускати їх неадекватної взаємозаміни. У працях Ш. Берн [1], Т. В. Говорун та О. М. Кікінежді [3], Д. М. Ісаєва та В. Є. Кагана [4], І. С. Кона [5] сутність статевої освіти розглядається як інформування дітей дорослими з питань статевого дозрівання, анатомії та фізіології, гігієни, питань сексуального життя та сімейних взаємин подружжя. Статеве ж виховання є поняттям значно ширшим і становить процес впливу на представника певної статі з ціллю формування адекватної статевої поведінки та виконання гендерних ролей. Динаміка статевого виховання – послідовний та планомірний процес, кожен етап якого є базою для подальших етапів виховання та соціалізації особистості.

У середньому дошкільному віці активізується процес гендерної соціалізації. У цьому віці яскравіше проявляються психологічні особливості дівчаток і хлопчиків; починають формуватися властиві статі інтереси і схильності; відбувається початкове засвоєння типових моделей поведінки.

Первинна статева соціалізація, тобто навчання дитини поведінки відповідної статі, починається з народження. Уже в три роки діти розуміють, що дівчаткам слід поводитися не так, як хлопчикам, і навпаки. Від уявлення про зміст типової для статі поведінки, виникнення відповідних вподобань та інтересів залежить формування особистості, а саме: впевненість у собі, визначеність установок, ефективність гендерної взаємодії і благополуччя стосунків у сім'ї.

Якщо основи цих якостей не закладені у дошкільні роки, а саме цей вік визначають початковим етапом статевої соціалізації, то, ставши дорослою, людина погано оперує своїми соціальними ролями, ускладнюється процес засвоєння культурологічних норм, цінностей, моделей гендерної поведінки, прийнятих у суспільстві [1].

Аналіз практики показує, що, незважаючи на істотну психологічну аргументацію положення про необхідність цілеспрямованої роботи з формування гендерної поведінки дітей дошкільного віку, у педагогіці ці проблеми піднімаються рідко. Аналіз програм, концепцій і нормативних документів демонструє часткове ігнорування цих питань, незважаючи на існуючі науково обґрунтовані методики виховного впливу. Питання гендерного виховання гальмуються недостатністю прикладної спрямованості накопиченого науково-дослідного матеріалу.

Проведений аналіз дозволив виділити основні принципи виховання дошкільників у процесі статево-рольової соціалізації (природовідповідності, культуровідповідності, зв'язку з життям, демократичності, конкретності, доступності, адресності, безперервності виховного впливу, диференційованого підходу) і визначити завдання з гендерного виховання: вміння диференціювати

себе від представників іншої статі, прийняття свого фізичного вигляду; формування системи уявлень про маму і тата, чоловіка і жінку, особливості їх поведінки; засвоєння моделей чоловічої/жіночої статево-рольової поведінки, форм етикету у взаєминах представників різної статі; розвиток вмінь співвідносити свою гендерну поведінку з поведінкою інших, адекватно оцінювати власну, здатності ідентифікувати себе з представниками своєї статі; формування уявлень про види діяльності чоловіків та жінок без акценту за гендерним маркуванням на зовнішніх та внутрішніх аспектах мужності і жіночності; формування основ гуманного ставлення до дорослих, однолітків своєї і протилежної статі; формування загальних і відповідних віку уявлень про зародження нового життя; формування готовності та елементарних вмінь встановлювати щирі, толерантні, партнерські стосунки з дорослими та однолітками; розвиток комунікативних вмінь, навичок реалізації статево-рольового репертуару у ігрових ситуаціях і реальній життєдіяльності; допомога у пізнанні дитиною самої себе, усвідомленні власного образу «Я» хлопчика/дівчинки, переживань дошкільників [3].

Гендерне виховання передбачає становлення у дитини когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів вихованості. У свою чергу когнітивний компонент включає в себе знання про стать та статеву ідентифікацію, сформованість гендерних взірців та знань про моделі адекватної гендерної поведінки, знання про гендерні ролі дорослих. Емоційний компонент визначає позитивне ставлення до норм, що регламентують статево-рольову взаємодію та до самої взаємодії. Поведінковий компонент гендерного виховання становить адекватну гендерну поведінку [4].

Формування статево-рольової поведінки відбувається у процесі стихійної взаємодії дитини з навколишнім середовищем і під впливом різних обставин життя, а також у результаті педагогічного впливу.

Зміст статевого виховання являє собою систему знань і специфічних умінь вихователя, що дозволяють йому вирішувати поставлені завдання. До

знань можна віднести: а) сутності, специфіки методики статевого виховання (встановлення взаємозв'язків компонентів, у використанні поєднання форм і методів виховної роботи); б) специфіки вікового розвитку і гендерного репертуару хлопчиків і дівчаток; в) знання тих аспектів і сфер людської діяльності, які можуть бути доступні дитині (праця людей, функції батьків в сім'ї і т. д.); г) психологічна готовність до реалізації гендерного виховання. До вмінь: здатність ефективно реалізувати знання та окреслені завдання у процесі педагогічної взаємодії з дітьми.

Стосовно формування гендерного диморфізму, слід підкреслити наступні принципові моменти: гендерні відмінності помітні задовго до статевого дозрівання і лише посилюються у процесі його; ці відмінності у певній мірі визначаються характером виховання, але і самі значною мірою впливають на нього; ці особливості мають середньостатистичний характер і відображають швидше типи, а не обов'язкову наявність чи відсутність тих чи інших якостей у представників чоловічої або жіночої статі; загальнолюдські риси, якості, властивості – більш широкі і перекривають специфічні гендерні особливості, тому можна говорити лише про перевагу будь-якої з них у представників чоловічої або жіночої статі; наявність психологічних особливостей у характері мислення, рівні емоційності, інтересах і схильностях, реакції на різні події і явища та ін. має обов'язково розглядатися комплексно; обидві статі психологічно рівноцінні і мають переваги лише в окремих ситуаціях; знання цих особливостей має важливе значення для педагогіки і позитивно характеризує професійну обізнаність (майстерність) педагога.

Методика гендерного виховання спрямована на сприятливий перебіг процесу гендерної соціалізації хлопчиків і дівчаток; формування основ мужності і жіночності; уявлень про зміст соціальних ролей чоловіка і жінки; емоційно-позитивного ставлення до виконання майбутньої соціальної ролі; адекватної статі моделі поведінки. В основу виховної роботи покладено чітке розуміння сутності статевої вихованості, складових її становлення,

особливостей виховного процесу, сучасних підходів і течій у вітчизняній та зарубіжній гендерній педагогіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Берн Ш. Гендерная психология. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. 320 с.
2. Васютинський В. О. Хлопці і дівчата: статево-рольове виховання у родині. *Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини*: Наук. мет. зб. / За ред. Т. В. Говорун. К.: ІЗМН, 1996. 168 с.
3. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: Навч. посібн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 1999. 384 с.
4. Каган В. Е. Воспитателю о сексологии. М: Педагогика, 1991. 256 с.
5. Кон І. С. Вступ до сексології: Пер. з рос. Н. М. Пироженко. К.: Либідь, 1991. 304 с.

УДК 378.147:001.89

Магера Тетяна Володимирівна,
методист відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті проаналізовано особливості впровадження науково-дослідної діяльності в закладах освіти. Розглядаються напрямки науково-дослідної діяльності та порушуються проблеми взаємодії усіх учасників освітнього процесу при виконанні поставлених завдань.*

***Ключові слова:** науково-дослідна діяльність, напрямки, умови, мотивація, учитель, заклади освіти.*

Сучасному суспільству з його швидкими змінами потрібні освічені, порядні, відповідальні громадяни, які можуть самостійно приймати рішення, здатні критично мислити, сприймати й аналізувати дану та нову інформацію, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю. Відповісти високим вимогам сьогодення може лише людина, яка має навички науково-критичного мислення.

Перші кроки наукового пізнання світу ми проходимо в школі, а тому майбутній фахівець формується та розвивається саме завдяки шкільній повсякденній праці на уроках. Завдання педагога не тільки надати учням теоретичні знання з тієї чи іншої дисципліни, але й впроваджувати в освітній процес науково-дослідну діяльність: навчати учнів критично мислити, аналізувати, виокремлювати головне та другорядне, створювати проєкти, проводити досліді, вміти представити свою роботу перед аудиторією, відстоювати у коректній формі власну думку. Саме тому науково-дослідна робота є одним із основних напрямків діяльності в освітньому середовищі, а також об'єктом вивчення вітчизняних і зарубіжних вчених: І. Кравцової, Л. Ковбасенко, О. Микитюка, В. Моляко, Н. Недодатко, В. Паламарчук, О. Савенкова, А. Сологуба, Ю. Тамберга та інших науковців та практиків. Автори аналізують питання формування науково-дослідницьких вмінь та навичок особистості, модернізують традиційні форми та методи науково-дослідної роботи і пропонують власні навчальні програми організації дослідницької діяльності. Однак, в умовах сьогодення *є надзвичайно актуальною* та потребує вирішення проблема впровадження науково-дослідної роботи в закладах освіти, зокрема створення необхідних умов, індивідуальний підхід та мотивація учня, визначення ролі вчителя в сучасній українській школі.

Учитель ХХІ століття – це вже не просто освітянин, а педагог-новатор своєї справи, що має стати хорошим ментором, фасилітатором, коучем, навіть дизайнером інноваційних навчальних середовищ. Сучасна школа – це освітній майданчик, де навчаються не тільки учні, а й учителі. Як зауважив міжнародний освітній експерт та розробник дослідження PISA (Programme for International Student Assessment – Програми міжнародного оцінювання учнів) Андреас Шляйхер: «Якщо учні бачитимуть себе пасивними отримувачами знань, то самотійно вони перестануть вчитися. Активними вони почуватимуться, коли вчителі їх заохочуватимуть, даватимуть масштабніші завдання, на які потрібен час. Коли учні зможуть ставити власні цілі, а також

самі оцінювати навчальний процес. Тут вони можуть експериментувати, пробувати різні рішення, брати на себе ризики, робити помилки, вчитися на цих помилках» [6].

Проблема «навчити дітей вчитися» набуває особливої актуальності в умовах сьогодення, а тому в закладах освіти важливо впроваджувати такі види діяльності, які спонукають дітей до творчого пошуку та науково-дослідної діяльності. Педагог сьогодні не лише навчає, а й розуміє і відчуває, як учень вчиться, тому пріоритетним та визначальним фактором у виборі теми є стійкий пізнавальний інтерес до даної проблеми самого дослідника і його бажання внести щось нове в її розкриття.

Але чи достатньо у школі лише бажання учителя та учня, щоб впроваджувати науково-дослідну роботу у закладі освіти? Насправді – ні.

Перш за все, повинні бути створені необхідні умови для впровадження науково-дослідної діяльності в закладах освіти (див. Рис. 1).

Рис. 1. Необхідні умови для впровадження науково-дослідної діяльності в закладах освіти

Важливо, щоб адміністрація школи була зацікавлена у впровадженні науково-дослідної діяльності в закладі освіти та підтримувала усі інновації

учительської спільноти. А також має бути не лише бажання, а й спроможність учителів та учнів виконувати завдання підвищеного рівня складності. Варто зазначити, що вчитель відіграє надзвичайно важливу роль у здійсненні науково-дослідної роботи. Учитель-наставник консулює учня в процесі виконання роботи, продумує методику, шляхи вирішення поставлених проблем, враховуючи інтелектуальні та психологічні особливості дитини, оцінює отримані результати. У здійсненні продуктивного наукового дослідження обов'язкове поєднання керованої науково-дослідницької діяльності з самостійною, самоосвітньою діяльністю учня, яка є основою інтелектуального росту дитини.

Загалом, науково-дослідну діяльність у закладах освіти ми можемо поділити на три важливі напрямки.

Перший напрямок – розвиток наукового мислення школяра і майбутнього громадянина, що досягається низкою спеціальних заходів, методів і дій безпосередньо в навчальному процесі: відповідні завдання, нестандартні уроки в школі тощо (див. Рис. 2). Така діяльність є невід'ємною частиною сучасної шкільної освіти, оскільки доступна для усіх учасників освітнього процесу.

Варто пам'ятати, що саме на уроках школярі отримують важливу самоосвітню компетенцію, що виховує «внутрішню дисципліну, відсутність страху перед аудиторією, будь-якою роботою, вміння самоорганізуватися, планувати свою діяльність, обирати власні способи вирішення проблем і давати об'єктивну самооцінку своїм здобуткам» [3]. На навчальних заняттях відбувається і перше виявлення творчого потенціалу обдарованої дитини, з'являється зацікавленість предметом, що згодом може перерости у відповідну наукову діяльність.

Рис. 2. Види нестандартних уроків

Другим напрямком впровадження науково-дослідної роботи у закладах освіти слід вважати позакласну діяльність, коли учні беруть участь у роботі наукових гуртків, у колективних дослідженнях, а також в олімпіадах, змаганнях, семінарах, конкурсах тощо. В умовах сучасної наповнюваності класів учителю часто не вистачає часу, щоб здійснити на уроках індивідуальний підхід до кожного учня, тому можна успішно розвивати індивідуальні здібності учнів під час позакласних занять. Позакласні заняття допомагають учителеві краще пізнати своїх вихованців, виявити серед них обдарованих. Позакласні заняття привчають учнів до самостійної творчої праці, розвивають ініціативу, вносять елементи дослідництва в їхню роботу.

Третім і самостійним напрямком наукової діяльності є науково-дослідницька діяльність, зокрема участь школярів у роботі Малої академії наук (далі – МАН). Доцільно відзначити, що разом із загальноосвітніми навчальними закладами пошукову та науково-дослідну діяльність учнів активно впроваджують позашкільні навчальні заклади, що є справжніми творчими лабораторіями для учнівської молоді, яка має нахил та бажання займатись науковою роботою. Наукові товариства, гуртки, творчі об'єднання та Мала

академія наук із мережею секцій різних наукових напрямів створюють оптимальні організаційно-педагогічні та дидактичні умови для наукових досліджень творчо обдарованих і талановитих дітей. На сучасному етапі розвитку суспільства саме Мала академія наук створює умови для виявлення та відбору обдарованих дітей, забезпечення духовного, інтелектуального, творчого розвитку підростаючого покоління, соціального та професійного самовизначення; організовує щорічні районні, обласні, державні конкурси-захисти наукових учнівських робіт. Це вже індивідуальна наукова діяльність.

Формування науково-дослідницьких вмінь учнів – складний і довготривалий та обов’язково керований процес. Організація науково-дослідної роботи учнів потребує від учителя послідовного й методичного формування дослідницьких умінь, розвитку дослідницьких навичок, уміння створювати експериментальні завдання, постійно аналізувати й контролювати хід і результати науково-дослідних робіт, передбачати й обходити помилки, підказувати вдосконалені шляхи виконання завдань, заохочувати й підтримувати юних дослідників [2]. Також варто пам’ятати, що науково-дослідницька робота регламентується спеціальними вимогами та має відповідну структуру (див. Рис. 3).

Рис. 3. Структура науково-дослідницької роботи

Важливим кроком учителя-керівника наукової роботи є вивчення науково-пізнавальних інтересів учнів, що впливає як на вибір теми дослідження, так і на хід роботи над нею. Не секрет, що навіть надзвичайно цікава тема, викликана лише потребами часу чи нав'язана вчителем учневі, не сприятиме успішному виконанню роботи. Також запорукою успіху шкільного дослідження може стати зацікавленість учня, прагнення до пошуку і бажання щось відкрити. Зрозуміло, що дослідницька робота вимагає багато сил, часу, а значить, дитина повинна бути зацікавленою в результаті [4]. Для того, щоб учень виявив бажання працювати над науковим дослідженням, у нього необхідно сформуванати дослідницьку мотивацію, тому що без зацікавленості важко досягнути високих результатів. Учителю також варто зробити акцент на відповідальність учня та його виконавську дисципліну.

У системі роботи з обдарованими школярами важливе місце займає **проектна діяльність**, оскільки вона набуває пошукового, дослідницького характеру, спрямовується на розуміння суті понять і явищ, осмислення ідей і концепцій, сучасних проблем сьогодення в різних галузях знань. Проектна діяльність допомагає учням розвивати творчі здібності, адаптуватись до умов сьогодення, формувати науково-дослідницькі навички та розвивати почуття відповідальності за виконання колективної роботи [5].

Будь-яка проектна діяльність має мету та завдання (див. Рис. 4).

Важливим аспектом організації проектної діяльності є мотивація учнів. Як правило, школярі мають позитивну мотивацію для дослідження певної проблеми в тому випадку, коли вони отримують не тільки навчальний, а й соціальний досвід. Це відбувається за таких умов: якщо їх дослідження спрямоване на розв'язання важливої суспільної проблеми; тема дослідження для учнів є особисто цікавою, а процес дослідження захоплюючим. Результатом проектної діяльності є презентація та захист її кінцевого продукту. Успіх проекту значною мірою залежить від оформлення його результатів. Презентація матеріалів дослідження перед широкою аудиторією є неодмінною умовою

роботи над проектом. Успішне представлення результатів дослідження може дати поштовх для подальшого розв'язання проблеми. Водночас міжнародні та вітчизняні фахівці, що мають великий досвід у використанні технологій проектування, попереджують, що проектне навчання аж ніяк не повинно витіснити традиційну систему навчання, а лише стати одним із видів науково-дослідної діяльності.

Рис. 4. Завдання проєктної діяльності

Ще одним важливим етапом дослідницької діяльності є **вміння представити свою роботу**. Кожному досліднику завжди важливо почути думку колег, опонентів, простих слухачів або читачів. У школі можливостей для публічного виступу досить багато: виступ у класі, перед членами наукового товариства учнів, перед учителями, батьками, але особливе місце займають шкільні наукові конференції. Адже це необхідний елемент шкільного життя, особливо там, де на високому рівні здійснюється науково-дослідницька робота школярів [1].

Отже, у закладах освіти потрібно активно впроваджувати науково-дослідну діяльність, оскільки в її основі – не лише інноватика, а й розкриття творчого потенціалу кожного учня, розширення світогляду, підвищення рівня

самооцінки. Усе це в майбутньому матиме значний вплив на формування життєвих цінностей, удосконалюватиме навички системного мислення: від конкретно-образного до наукового.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Блог учителя української мови і літератури Н. Бугайової. URL: http://slovesnic.blogspot.com/p/blog-page_23.html (дата звернення: 09.09.2020).
2. Загальні засади організації підтримки науково-дослідної діяльності в учнів. URL: http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Naukovij_svitogljad/ZAGALNI_ZASADI_ORGANIZATSII_PIDTRIMKI_NAUKOVODOSLIDNOI_DIJALNOSTIV_UCHNIV/ (дата звернення: 11.09.2020).
3. Залучення учнів до науково-дослідницької роботи. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/27192/ (дата звернення: 15.09.2020).
4. Методичний посібник «Особливості науково-дослідницької роботи в школі». URL: <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-osoblivosti-naukovo-doslidnicko-roboti-v-shkoli-38207.html> (дата звернення: 15.09.2020).
5. Проектні технології в навчанні. URL: https://stud.com.ua/88200/pedagogika/proektni_tehnologiyi_navchanni (дата звернення: 17.09.2020).
6. «Сучасна школа – це коли щодня вчать не тільки учні, а й вчителі», – Андреас Шляйхер. URL: <https://osvitoria.media/experience/suchasna-shkola-tse-koly-shhodnya-vchatsya-ne-tilky-uchni-a-j-vchyteli-andreas-shlyajher/> дата звернення: 21.09.2020).

УДК 37.0

Мамус Марія Павлівна,
провідний фахівець відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ОСНОВНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФУНКЦІЇ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Анотація. У статті розкрито поняття освіта і наука, охарактеризовано суть основних соціокультурних функцій сучасної освітньої системи. Розглянуто норми соціокультурного виховання і навички освіти сучасності

XXI століття в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільства в цілому висуває все нові і нові завдання. Це ставить перед людиною, а отже, і перед освітою – сферою, що готує молоде покоління до життя, – небачені раніше невідомі завдання. Освіта XXI століття – це освіта для людини. Її основа – розвиваючий, культуротворчий принцип, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

XXI століття – це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, в якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни. Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер [3].

Освіта і наука – найважливіші сфери людської діяльності. Вони є складними ієрархічними системами, базовими для соціально-економічного розвитку суспільства, особливо для держав, що реформуються. А саме такою є наша країна.

Освіта – це один із найоптимальніших і найінтенсивніших способів входження людини у світ науки та культури. Саме під час здобуття освіти людина засвоює культурні цінності. Зміст освіти здобувається і безперервно поповнюється із культурної спадщини різних країн і народів, із різних галузей науки, яка постійно розвивається, а також із життя та практики людини. Міжнародна спільнота в наш час об’єднує зусилля у сфері освіти, прагнучи виховувати громадянина світу і всієї планети. Інтенсивно розвивається світовий освітній простір.

Одночасно здобуття освіти є процесом трансляції культурно оформлених зразків поведінки і діяльності, а також сталих форм громадського життя. У зв'язку з цим все чіткіше простежується залежність розвитку окремих країн від рівня та якості освіти, культури і кваліфікації громадян.

Духовне в людині проявляється завдяки її «вростанню» в культуру. Саме в процесі навчання і виховання людина набуває соціокультурних норм, які мають історичне значення для розвитку цивілізації, суспільства і людини. Тому при визначенні цілей і завдань освітніх систем уточнюється соціальне замовлення. Так само зміст освіти може бути обмежений стандартами регіону, країни, всього світу, які враховують характер взаємодії людини з культурними цінностями, міру і ступінь засвоєння і створення.

Освіта проявляє себе як практика соціалізації та наступності поколінь. У різних соціально-політичних умовах (і в період реформ) освіта виступає стабілізуючим чинником між новими соціальними уявленнями та ідеалами попередніх поколінь, які знайшли своє втілення в історичній традиції. В умовах радикальної зміни ідеологічних переконань, соціальних уявлень, ідеалів і буття людей загалом саме освіта виконує стабілізуючу функцію і сприяє адаптації людини до нових умов.

У критичні моменти історії необхідно забезпечити наступність культурно-історичної традиції, зберігаючи самобутність народу і систему цінностей, яка склалася. Збереження зазначених вище складових сприяє їх інтеграції у систему трудових цінностей як елементів макросоціуму. При цьому традиція виконує визначальну функцію у процесах освіти і виховання нового покоління.

Система освіти втілює в собі стан, тенденції та перспективи розвитку суспільства або відтворюючи і закріплюючи стереотипи, які вже склалися в ньому, або вдосконалюючи його.

Соціальна функція освіти, з одного боку, характеризується як підготовка покоління до самостійного життя, а з другого – закладає основи майбутнього

суспільства і формує образ людини у перспективі. Сутність підготовки до життя полягає у формуванні того способу життя, який прийнятий у суспільстві, в оволодінні різними формами життєдіяльності (освітньою, трудовою, громадсько-політичною, професійною, культурно-дозвільною, сімейно-побутовою тощо), у розвитку духовного потенціалу людини для творення і творчості. Тому для кожної соціально-економічної формації та культурно-історичного етапу розвитку суспільства і держави характерна своя система освіти, а для народу, нації – система виховання. Проте у міжнародних освітніх системах існують загальні риси, які закладають основи для процесу інтеграції у світовий освітній простір.

Освіта є механізмом формування суспільного і духовного життя людини і галуззю масового духовного виробництва. Освітні й виховні заклади концентрують вищі зразки соціально-культурної діяльності людини певної епохи. Тому соціальна цінність освіти визначається значущістю освіченості людини в суспільстві. Гуманістична цінність освіти полягає у можливості розвитку пізнавальних і духовних потреб людини. У цілісній системі освіти всіх видів і рівнів відбувається нагромадження і розвиток інтелектуального і духовно-морального потенціалу країни.

У процесі навчання і виховання людина засвоює соціокультурні норми, які мають культурно-історичне значення. У результаті засвоюються норми моралі та моральної поведінки людини в соціальній групі й на виробництві, в сім'ї та громадських місцях, а також правила спілкування, міжособистісних і ділових контактів. Тому сутність освіти вбачається не лише у трансляції соціального досвіду в часі, а й у відтворенні установлених форм суспільного життя у просторі культури.

Освіта здійснює функцію розвитку регіональних систем і національних традицій. У регіональних освітніх системах враховуються освітні запити різних соціокультурних груп населення.

Освіта є тим соціальним інститутом, через який передаються і реалізуються базові культурні цінності та цілі розвитку суспільства.

Освіта виступає активним прискорювачем культурних змін і перетворень у суспільному житті і в окремій людині.

Тож освіта є способом соціалізації особистості й забезпечення наступності поколінь, середовищем спілкування та залучення до світових цінностей, досягнень науки і техніки. Освіта прискорює процес розвитку і становлення людини як особистості, суб'єкта та індивідуальності, забезпечує формування духовності в людині та її світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів [2, с. 56].

Що це значить: бути освіченим дорослим у XXI столітті? Які головні компетенції мають найбільше значення в роботі, навчанні та громадському житті? Чим вони відрізняються від того, що було потрібно студентам сто років тому? Ось із цих питань і варто почати при розробці нової моделі освіти. Найперше, що потрібно зробити, – це з'ясувати, що саме вчорашній старшокласник прагнув би винести зі школи.

У цьому світі нікому не цікаво, скільки всього ви знаєте, тому що Google знає все. Людей цікавить, як ви можете застосувати те, що знаєте, і це стосується і навчання, і роботи, і обов'язків громадянина. Звісно ж, нашим учням потрібно буде знати матеріал, але це тепер – найпростіше завдання. Ми всі бачимо, що контент став безкоштовний і всюдишущий, як вода чи повітря. Кількість інформації з кожним днем збільшується, вона постійно змінюється і доступна нам із будь-якого гаджета, під'єданого до інтернету. Значно складніше завдання полягає в тому, щоб навчити і заохотити учнів ставити нові запитання, вирішувати нові проблеми та створювати нові знання. Адже саме триєдність знань, навичок та мотивації має лежати в основі усього навчання в новому столітті. І з цих трьох, на нашу думку, найважливішою є мотивація. А саме її сучасні школи руйнують найбільше. Якщо учні матимуть внутрішню мотивацію, вони набуватимуть нових навичок і вивчатимуть новий матеріал

упродовж усього життя. А це допоможе їм стати успішними в еру інновацій. Тож, розглядаючи будь-який проект внесення змін до освітньої системи, ми найперше повинні запитати себе: «Наскільки це «покращення» може збільшити чи, навпаки, зменшити мотивацію дітей навчатися, і як ми це побачимо?» [1, с. 251]. Тут мається на увазі не лише чинник зацікавленості, а й твердість характеру, наполегливість і самодисципліна.

Далі варто задуматися про навички. Останніми роками про «навички ХХІ сторіччя» було написано чимало книжок. І хоч різні автори й віддавали перевагу деяким навичкам з-поміж інших, загалом майже всі вони дійшли згоди, що потрібно розвивати навички чотирьох «К»: критичного мислення, комунікації, командної праці та креативності у розв'язанні проблем. Ми вважаємо, що саме цих навичок можна і треба навчати – і оцінювати володіння ними – у кожному класі, щодня. Та ми не пропонуємо навчати їх замість того, щоб вивчати матеріал: неможливо розвинути, наприклад, навички критичного мислення без занурення в цікаві й непрості наукові праці. Однак потрібно докладати зусиль, щоб прискіпливо обирати науковий матеріал: адже нашою метою є заохотити дітей навчатися все життя, а не ставити заучування інформації вище за розвиток потрібних навичок [1, с. 252].

Отже, освіта ХХІ сторіччя – це складне і багатовимірне питання, якому потрібно надати великого значення не тільки серед громадськості, але вона має посісти вагоме місце у державній політиці, оскільки дедалі очевиднішими стають ті недоліки в українській освіті, які були створені ще за часів Радянського Союзу. Наша освіта має бути спрямованою на формування конкретної людини – громадянина України, який пишався би тим, що живе у незалежній, національній та високоосвіченій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вагнер Тоні, Дінтерсміт Тед. Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя / пер. з англ. Надія Борис. 2-ге вид. К.: Наш формат, 2018. 312 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 448 с.

3. Освіта України в XXI столітті: проблеми та перспективи розвитку URL: <http://ua.textreferat.com/referat-13090-1.html> (дата звернення: 13.10.2020).

УДК 37.013.43

Мартинів Марія Андріївна,
в. о. завідувача відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ XXI СТОЛІТТЯ

Однією з актуальних проблем історичних досліджень в Україні є вивчення освітньої та виховної роботи музеїв, розвиток якої нерозривно пов'язаний з освітніми процесами в країні.

Сьогодні вже ніхто не заперечує, що музей є скарбницею історичної пам'яті нації, а кожний його експонат є носієм унікальної інформації, що доповнює наші знання з історії та культури народу та країни. В останні два десятиліття років набув розвитку новий напрямок у музейній справі, що отримав назву «Музейна педагогіка». Остання поєднує в собі освітній, психологічний та методичний аспекти музейної діяльності. Виникнення та формування кожної музейної колекції є подією, тісно пов'язаною як з історією країни в цілому, так і з історією окремого регіону. Музей при школі є осередком освіти і виховання, який сприяє формуванню у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури.

Музейна педагогіка вивчає освітні аспекти музейної комунікації. Її теоретична база ще окреслюється, а практичною необхідністю і сьогодні

залишається об'єктивне пізнання закономірностей її розвитку, інтердисциплінарних зв'язків, формування наукового апарату.

Роль музею в сучасному суспільстві важко переоцінити. Музей як соціальний інститут функціонує в багатьох напрямках: комплектування та збереження культурних цінностей на основі наукового підходу; популяризації знань і сприяння культурному розвитку нації тощо. У повсякденну практику сучасного музею впроваджуються нові інформаційні технології, з'являються віртуальні простори, в контексті яких відвідувачі можуть знайомитися з пам'ятками культури. Для повноцінного ознайомлення з шедеврами людського генію необхідним є паралельне існування класичних і новітніх форм музеїв. Саме такий синтез дозволить подолати просторові та часові кордони, відчутти подих часу й зануритись в унікальну мистецьку атмосферу, отримати достовірну інформацію [1]. Сьогодні, в час розквіту дистанційного навчання, роль віртуального демонстрування наочних матеріалів є найбільш затребуваною. Попитом у дистанційному навчанні є не тільки словесно поданий матеріал уроку, а й демонстрація відео, презентацій та інших наочних матеріалів. Очевидним є те, що їх можна підбирати із врахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

Музейна педагогіка розглядає музей, а надто художній, як установу, де виховуються почуття. Музей не «ілюструє» історію, не навчає історії! Він формує в людини особистісне емоційне ставлення до тих чи інших історичних фактів. Основний сенс існування музею – служіння людям, він надає відвідувачам можливість символічного доступу в простір культури [4].

Перша, найголовніша, особливість музеїв полягає в тому, що вони збирають, вивчають та експонують першоджерела або оригінали, тобто пам'ятки, які безпосередньо пов'язані з розвитком природи, життям суспільства. За цією особливістю музеї близькі до науково-дослідних установ, які також вивчають (у своїх аспектах) першоджерела.

Друга особливість музеїв полягає в тому, що вони працюють над дуже різноманітними першоджерелами – використовують геологічні, палеонтологічні, зоологічні, антропологічні та інші природничі колекції, пам'ятки матеріальної культури (знаряддя праці, інструменти, ремісничі вироби, зброю, побутові речі тощо), пам'ятки духовної культури (твори живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва тощо), а також рукописні й друковані документи, книги. Види і форми першоджерел надзвичайно різноманітні, кількість їх величезна.

Третьою особливістю музеїв є те, що вони використовують свої фонди для популяризації першоджерел – показу їх в експозиційних залах, на спеціальних виставках, за допомогою екскурсій, лекцій або інших видів інформування [5, с. 305–310].

Вони вирішують цілий комплекс завдань – від формування в учнів навичок візуального мислення та міжособистісного спілкування до отримання знань про специфіку та історію образотворчого мистецтва і розвитку здатності його інтерпретувати. Це питання розробляється у фаховій літературі. Так дослідник Томашівський вважає, що музейно-педагогічна програма дає дитині можливість отримати певні навички та вміння, зокрема:

- розвиненого візуального мислення;
- інтерпретації та оцінки зорових образів в умовах постійно зростаючого потоку візуальної інформації;
- викладу самостійних суджень;
- осмислення художніх досягнень суспільства;
- творчо-активного ставлення до навколишнього світу.

Забезпечуючи поетапний і послідовний розвиток особистості, музейно-педагогічні програми є основою моделювання системи взаємодії музею та системи освіти. При цьому розробка програми визначається:

- метою створення програми та її завданнями;
- адресою програми (на яку аудиторію вона розрахована);

- змістом програми;
- формами, засобами і методичними прийомами, які пропонують для реалізації програми;
- термінами здійснення програми;
- результативністю і оцінкою ефективності.

Тільки в цьому випадку програми, забезпечуючи поетапне і, отже, розвиток особистості, служать обґрунтуванням інноваційної освітньої практики музею [6, с. 136–148].

У цьому контексті позитивною є розробка понятійного апарату музеєзнавством упродовж всього ХХ ст. Завдяки цьому розвинулась і музейна педагогіка, яка розглядає музейну експозицію в якості важливого елементу виховання. Ще у другій половині 1980-х рр. вона трактувалася як основна форма музейної комунікації, освітні та виховні цілі якої здійснюються шляхом демонстрації музейних предметів, організованих, пояснених і розміщених відповідно до розробленої музеєм наукових концепцій та сучасними принципами [3, с. 3].

Так тривалий процес виникнення і розвитку музейної педагогіки свідчить про конвергенції культурного та освітнього просторів. Конвергенція (лат. *con* – разом, *vere* – зближуватися) характеризує тривалий процес зближення через взаємовплив, взаємопроникнення, взаємодоповнення музейної культури та освіти. Це дає підставу визначити музейну педагогіку як галузь педагогіки, інтегруючи музейну культуру і педагогіку, що володіє потенціалом розвитку ціннісного ставлення особистості до культури і актуалізації в ній [2, с. 26–34].

Музейно-педагогічні програми – це взаємодія шкільного та музейного педагога, які повинні формувати в учнів міжособистісні стосунки, активне ставлення до навколишнього середовища, розвивати візуальне мислення, учні мають давати своє бачення розвитку подій. Створена програма повинна мати мету, час, засоби і форми виконання та оцінку. Тільки так можливо впливати на учня музейними експонатами.

Карл Краус сказав: «Освіта – це те, що більшість здобуває, багато хто передає і лише дехто має». Отже, музейна педагогіка повинна дати якісну освіту, що є надбанням попередніх поколінь, які через експонати мовчать, які є носіями неоціненних знань вікової людської історії. Навики, знання і вміння, набуті в музеї, є стійкіші, адже в переважній більшості вони використовуються в житті або наближені до життя, бо взяті із самого життя. Так наука стає зрозумілішою. Музейна педагогіка в контексті реалій освіти XXI століття покликана для здобуття власними зусиллями освіти, тобто орієнтована на самоосвіту.

На даний час повністю реалізуватися музейній педагогіці не вдається. Для цього потрібно заохочувати учителів до цієї роботи, а також спростити правові норми щодо музею. Є над чим працювати, адже виклад історії від війн і видатних постатей на сьогодні в майбутньому має стати історією повсякденності. А де найбільше повсякденності, як не в музеї?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Березіна В. І. Методика проведення музейної практики студентів художніх спеціальностей. URL: <http://vis.nyk.com.ua/stattya/2953-metodika-provedennja-muzejnoyi-praktiki-studentiv-hudozhnih-spetsialnostej.html> (дата звернення: 26.10.2020).
2. Васильєва Т. Е. Генезис музейной педагогики в социокультурном образовательном контексте. / Т. Е. Васильєва, С. В. Соболев, О. Г. Панченко. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2010. № 4. С. 26–34.
3. Галкина Т. В. Музееведение: основы создания экспозиции: учеб.-метод. пособ. для студентов исторических факультетов вузов по специализации «Историческое краеведение и музееведение». Томск: Изд-во Томского государственного педагогического университета, 2004. 56 с.
4. Мелець Л. І. Музейна педагогіка як один із напрямів музейної справи. URL: <http://ukped.com/skarbnichka/1011.html> (дата звернення: 27.10.2020).
5. Рутинський М. Й. Музеезнавство: навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. К.: Знання, 2008. 428 с.
6. Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб. Пособие. М.: Высш. шк., 2004. 216 с.

Мерена Надія Михайлівна,
практичний психолог Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

РОЛЬ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧІ ТА ВМІННІ ДОЛАТИ ТРУДНОЩІ

Актуальність проблеми життєстійкості та психологічного благополуччя особистості визначається проблемами повсякденного життя. Ритм життя, рівень психоемоційного напруження зростають, відбувається велика кількість змін, підвищуються вимоги до сучасної людини, адже вона повинна вміти швидко перебудовуватися і адаптуватися до нових умов, протистояти стресу і успішно долати життєві труднощі, зберігаючи не лише фізичне, а й психологічне благополуччя [4]. Прийнято вважати, що для такої ефективної боротьби з життєвими труднощами людині необхідна деяка психологічна живучість або «життєстійкість» – «hardiness», що сприяє мобілізації її внутрішніх ресурсів [7].

Вперше термін «hardiness» (міцність, витривалість) було використано американськими вченими С. Маді та С. Кобейс при вивченні психологічних процесів протистояння людини стресам. У вітчизняних дослідженнях Д. О. Леонт'єв був одним із перших, хто займався проблемою життєстійкості. На основі праць С. Маді він розробив психодіагностичну методику життєстійкості та запропонував перекласти цей термін як життєстійкість. У своїх дослідженнях вчений зазначав, що життєстійкість – це перш за все якість людини, що виявляється в складних ситуаціях, труднощах та потребує мобілізації її життєвих сил, особистісних ресурсів [6].

На думку С. Маді, життєстійкість – це інтегральна риса особистості, відповідальна за успішність подолання життєвих труднощів. Вона дозволяє чинити опір негативним впливам середовища, підвищує стресостійкість

людини, дозволяє прогнозувати бажане майбутнє [3]. Життєстійкість – це система установок, певне ставлення до свого життєвого досвіду. Прийняття та розміщення цього досвіду, в тому числі і негативного, в душі на відповідних «поличках», сприяє розвитку і збагаченню людського потенціалу, необхідного для боротьби зі стресогенними факторами. Залученість у взаємодію з навколишнім світом, позитивне оцінювання себе і своєї роботи, самоконтроль та готовність піти на ризик – все це відображає витривалість, стійкість людини в об'єктивній дійсності.

У сучасній психології життєстійкість (*hardiness*) розуміють як систему переконань про себе, світ, стосунки з оточуючим світом.

Дослідження С. Маді і С. Кобейса продемонстрували, що життєстійкість – особистісна характеристика, яка є загальною мірою психічного здоров'я людини та відображає три життєві установки: включеність, впевненість у можливості контролю над подіями, а також готовність до ризику [9].

Включеність – визначається як «переконаність у тому, що залученість у те, що відбувається дає максимальний шанс знайти щось важливе, цікаве для особистості». Особистість з розвиненим компонентом залученості отримує задоволення від власної діяльності. На противагу цьому, відсутність подібної переконаності породжує в особистості відчуття пригнобленості, втрати повноти життя.

Компонент контролю визначається в переконаності особистості в тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, навіть якщо цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований. Протилежність цьому – відчуття власної безпорадності. Особистість з сильно розвиненим компонентом контролю відчуває, що вона сама вибирає власну діяльність, свій життєвий шлях.

Прийняття ризику – це переконаність особистості в тому, що все те, що з нею трапляється, сприяє її розвитку за рахунок знань, які можна добути з досвіду, – неважливо, позитивного або негативного. Особистість, що розглядає

життя як засіб набуття досвіду, готова діяти навіть за відсутності надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик. І саме цей компонент дозволяє особистості залишатись відкритою навколишньому світу [11].

Д. О.Леонтьєв на ґрунті наявних досліджень демонструє, що феномени саморегуляції та життєстійкості існують у взаємозв'язку [5]. Як стверджує В. В.Сушкова, дослідження з проблеми показали, що саморегуляція людини являє собою складне психічне утворення, функціонування якого підтримується комплексом чинників. До їх складу авторка включає життєстійкість людини. Така її позиція ґрунтується на тому, що розвиненість життєстійкості визначає – чому в стресових ситуаціях деякі люди впадають у відчай, а інші, навпаки, набувають здатність перемогти проблеми; чому одні благополучно справляються з труднощами в житті, а інші відразу ж «ламаються» при найменших ударах долі [10].

С. А. Богомаз і Д. Ю. Баланьов вважають, що життєстійкість особистості є необхідним ресурсом, на який людина може спертися при виборі майбутнього з його невідомістю і тривогою, що забезпечує отримання нового досвіду і створює певний потенціал і перспективу для особистісного розвитку. Так життєстійка людина навчається бачити в постійних змінах все нові і нові можливості і шляхи вирішення життєвих завдань. Згодом, з плином часу, мислення і поведінка людини з високою життєстійкістю стають все більш гнучкими, складними і індивідуалізованими завдяки її психологічному зростанню [2].

Ставлення людини до змін, як і її можливості скористатися наявними внутрішніми ресурсами, які допомагають ефективно управляти ними, визначають, наскільки особистість здатна впоратися з труднощами і змінами, з якими вона стикається щодня [8]. Окрім цього, варто знати, що життєстійка людина здатна до ефективної саморегуляції діяльності не тільки у стресових ситуаціях, а і в ситуаціях досягнення успіху у різних сферах життя. Така людина використовує «гнучку» саморегуляцію, що дає їй можливість

контролювати власну працездатність, приймати рішення припинити чи продовжувати діяльність всупереч втомі [6].

Розглядаючи життестійкість, необхідно пам'ятати й про поняття психологічного благополуччя. Визначення психологічного благополуччя зводиться до поняття задоволеності життям і зв'язується зі стандартами людини стосовно того, що є хорошим життям. Також поняття психологічного благополуччя тісно поєднується з життєвим розумінням щастя як переваги позитивних емоцій над негативними. Це визначення підкреслює приємні емоційні переживання, які об'єктивно переживає у своєму житті людина [1].

Згідно експериментальних досліджень Н. В.Каргіної психологічно благополучна особистість водночас є й життестійкою, вона не відгороджується від життя, не боїться життєвих труднощів і не уникає їх, сприймає життєві проблеми як виклик, прийняття якого, можливо, дозволить їй розкритися, дізнатися про себе більше. Здатність сміливо включатися в різні життєві події, очевидно, сприяє більшій ймовірності досягнення нею поставлених цілей. І, як наслідок, такі люди більш задоволені своїм минулим та теперішнім, відчувають себе достатньо психологічно благополучними та здоровими, повністю включеними в процес життя, навіть незважаючи на наявність в ньому деяких проблем. Поряд з цим у них накопичується життєвий досвід і складається уявлення про те, завдяки яким власним ресурсам вони зможуть впоратися з нестандартною ситуацією. Вони дізнаються про межі своїх можливостей і виявляються більш здатними контролювати свій емоційний стан, здоров'я та благополуччя зокрема [4].

Отже, життестійкість є важливою структурою особистості. Вона спрямовує людину на активний пошук способів долання труднощів, а не на використання готових стратегій опанування. Життестійка особистість завдяки своєму досвіду і власним ресурсам із виникненням труднощів буде лише загартовуватись, сміливо приймаючи нові виклики, через які вона зможе внутрішньо зростати і ще більше дізнаватися про себе. Тому, життестійкість в

цілому відіграє позитивну роль у психологічному благополуччі особистості і може виступати умовою підвищення його загального рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. Серия «Мастера психологии». Изд. 2-е. СПб.: Питер, 2003. 271 с.
2. Жизнестойкость как компонент инновационного потенциала человека / С. А. Богомаз, Д. Ю. Баланев. *Сибирский психологический журнал*. 2009. № 32. С. 23–28.
3. Зеер Э. Ф. Социально-психологические аспекты развития жизнеспособности и формирования жизнестойкости человека. *Педагогическое образование в России*. 2015. №8. С. 69–76.
4. Каргіна Н. В. Аналіз взаємозв'язків між показниками життєстійкості особистості та переживанням психологічного благополуччя / Н.В. Каргіна. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 2(43). Северодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 121–130.
5. Леонтьев Д. А. Личностный потенциал. Структура и диагностика / Д. А. Леонтьев и др. – М.: Смысл, 2011. 222 с.
6. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. М.: Смысл, 2006. 63 с.
7. Мадди С. Теории личности: Сравнительный анализ / пер. с англ. С. Мадди. СПб.: Речь, 2002. 540 с.
8. Маннапова К. Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2012. Вип. 44. Ч. 1. С 143–159.
9. Сергеева І. В., Солодка О. В. Дослідження проявів життєстійкості у сучасних підлітків. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2017. т. 22. Вип. 4 (46).
10. Сушкова В. В. Приоритеты безопасности как регуляторные механизмы жизнестойкости студентов вуза. *Личностный ресурс субъекта труда* : материалы IV Междунар. науч.- практ. конф., 08-10 октября 2015 г. Кисловодск : СКФУ, 2015. С. 213–217.
11. Фомина А. Н. Жизнестойкость личности : монография. М.: МПГУ, 2012. 152 с.

УДК 339.138:659.1

Мудрик Лілія Євгенівна,
методист центру виховної роботи, захисту
прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕВЕНТИВНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ ДОНА БОСКО

Поняття «превентивне виховання» (від франц. *preventif* з лат. *praevenio* – випереджаю, запобігаю) розглядається як діяльність, що забезпечує теоретичну і практичну реалізацію заходів, спрямованих на запобігання подолання відхилень у поведінці здобувачів освіти, розвитку різних форм їхніх асоціальних та аморальних вчинків.

Педагогічний аспект превентивної діяльності полягає у сформованості такої позиції особистості, яка конкретизується культурою цінностей, самоактуалізацією, свідомим вибором моделей соціальної поведінки.

Сьогодні в Україні проблема превентивного виховання набуває особливої гостроти. Діти і молодь, які є найбільш незахищеними у соціальному житті, зростають у складних економічних та політичних умовах. Посилюється обмеження позитивного впливу соціального оточення на дитину. Урбанізація населення, лібералізація інформаційного простору, прагматизація життя, дефіцит спілкування у сім'ї та з ровесниками, недостатня окресленість морального ідеалу на рівні державної гуманітарної політики спричиняють маніпулювання свідомістю дитини, деформують систему життєвих пріоритетів і цінностей.

Молодь, а особливо малозабезпечена, потребує опіки та допомоги, але для цього потрібно якісно з нею комунікувати, мати добрий зв'язок, йти туди, де вона проводить свій вільний час. З цього огляду цікавим для нас було би вивчення досвіду «класика західно-християнської педагогіки» італійського священника Дона Боско (*див. фото 1*), який у XIX сторіччі, не маючи жодних сучасних засобів зв'язку, згуртовував біля себе дітей та молодих осіб, навчаючи їх і допомагаючи їм проходити соціальну адаптацію, щоб бути готовими до зрілого життя. Розроблена ним система виховання лягла в основу педагогічної діяльності вже не одного закладу освіти.

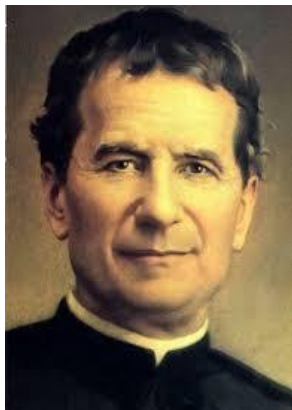

Фото 1. Дон Боско

Дон Боско (1815–1888) автор книги «Превентивна система виховання юнацтва» усе своє життя присвятив формуванню молодих бунтівних хлопців. Він приймав на виховання сотні дітей із неблагополучних сімей, навчав їх і вкладав усю свою енергію на те, щоб перетворити цих хлопців на праведних чоловіків, котрі служитимуть більшому добру суспільства (*див. фото 2*).

Фото 2. Дон Боско з хлопцями

Коли кількість його підопічних зростала, Дон Боско потребував допомоги інших. Тому йому довелось займатись формацією нових вчителів.

Отець Боско відрізняє дві системи виховання: превентивну або запобіжну і репресивну.

Репресивна система проголошує накази і заборони. У тій системі слова і вигляд вихователів мають бути суворі, і навіть погрозливі, і вони самі повинні оминати усякі дружні стосунки зі своїми вихованцями. Вихователь, вчитель для

зростання свого авторитету рідко повинен перебувати між своїми вихованцями, учнями та й то здебільшого лише тоді, коли треба покарати або застерегти. Прийоми репресивної системи добре відомі в радянській і пострадянській педагогіці, не тільки шкільній, а й сімейній, коли виховник стоїть на сторожі дисципліни. У випадку порушення певних правил педагог карає.

Італійський педагог виступає прихильником запобіжної, натомість рішуче відкидає репресивну систему виховання [4, с. 95].

«Превентивна або запобіжна система» вбачає основне завдання вихователя у тому, що він повинен запобігати провинам. Треба оточити молодь такою дбайливою опікою і такою чистою атмосферою, щоб вона не мала спроможності робити щось зле. Превентивна система не залишає вихованцям часу і не дає їм нагоди порушити етичні засади і правила доброї поведінки.

Насамперед, згідно з запобіжною системою Дона Боска, у вихованні молоді необхідна планомірна організація всього дня, тобто дитина повинна бути весь час зайнята. Друге: з молодими людьми поряд постійно повинні бути вихователі.

У листах до вчителів Дон Боско виклав детальну «Превентивну систему» виховання, метою якої є схилити «учнів до послуху не через страх чи примус, а через переконання. В цій системі слід виключити всяку силу, а на її місці рушійною силою до дії має бути доброзичливість».

Ось сім порад, які Дон Боско давав своїм вчителям, і які є актуальними і до сьогодні та можуть допомогти батькам чи вчителям у вихованні дітей.

1) Покарання має бути останньою мірою.

«Звичайно, що в десять разів простіше втратити терпець, аніж контролювати його; залякати хлопця, аніж переконувати його. Без сумніву, для нашої гордості краще покарати тих, хто нам противиться, аніж терпіти їх з наполегливою добротою. Саме такого терпцю ми потребуємо, коли маємо справу з молоддю».

2) Якщо вихователь хоче добитись поваги від своїх учнів, то повинен старатись, щоб вони його полюбили.

Успішність запобіжної системи виховання залежить від вихователя, чи, точніше кажучи, від його ставлення до учнів. Тільки той вихователь зможе ефективно використовувати цю методику, який ставиться до молоді з довір'ям, добротою і любов'ю. Доброта, довір'я і любов – це три головні чинники запобіжної системи, три стовпи виховної профілактики [4, с. 48].

Педагогіку І. Боско можна назвати виховною системою любові. Бо саме любов він вважав за наймогутніший виховний чинник. Усе, що вихователь говорить, і все, що він робить, навіть тоді, коли він докоряє і карає, повинно, на думку І. Боско, впливати з любові. Любов повинна бути в основі кожної виховної дії [4, с. 211].

3) Окрім дуже виняткових випадків, напоумлення і покарання слід проводити не на людях, а приватно і так, щоб не бачили інші.

Отець Боско був оптимістом в оцінці людської природи: він вірив, що люди від природи добрі. Зокрема він довіряв молоді. «В кожній дитині, навіть найбільш неуспішній, є щось таке, що робить можливим його відповідь на дію добра. І головне завдання вихователя – знайти це «щось», розшукати цю чутливу струну юнацького серця».

Слід виправляти дітей з батьківським терпінням. Ніколи, наскільки це можливо, не напоумлюйте публічно, а приватно, там, де ніхто не бачить і не чує. Девіз святого Боска: «Ніколи не ранили, завжди підтримувати; будувати, а не руйнувати. Бути готовим до прощення, неохочим до карання, дуже готовим до забуття провин». Стосовно нагород Дон Боско рекомендував ніколи не хвалити учня прилюдно, оскільки це також шкідливо впливає на формування характеру, може розвинути зарозумілість, зверхнє ставлення до товаришів, до того ж, менш здібні учні відчуватимуть приниження. Нагорода – це ласкавий погляд педагога, добре слово, довіра і прихильність.

4) Чого слід цілком уникати: ударів, примушувати стати на коліна та інших схожих покарань.

Правила це забороняють, і такі дії дуже дратують хлопців та понижують репутацію вихователя. Недопустимими є тілесні покарання та вживання лайливих слів. Допустимі тільки карі морального характеру, наприклад, педагог виявляє вихованцеві своє незадоволення поглядом, стриманістю чи позбавляє винуватця якоїсь приємності, наприклад, прогулянки [4, с. 232]. Педагог Дон Боско пішов ще далі: він заговорив про такі невідомі в ті часи речі, як пошана гідності дитини та її свободи. Пошана гідності дитини накладає на вихователя обов'язок не принижувати її, не упокорювати та ніколи не глузувати з неї.

5) Вихователь повинен впевнитись, що учні ознайомлені з правилами поведінки та покараннями за їх недотримання, щоб ніхто не міг оправдовуватись тим, що не знав, що було наказано чи заборонено.

Іншими словами: діти потребують рамок і добре реагують на них. Ніхто не відчуває себе в безпеці, літаючи з закритими очима, бо в такому випадку обов'язково розіб'ється.

6) Будьте вимогливі до виконання обов'язків, непохитні в прагненні добра, відважні в униканні зла, але завжди лагідні і розсудливі. Повірте, справжній успіх приходить лише від терплячості.

Нетерплячість є просто огидною для учнів і поширює невдоволення серед найкращих з них. Довгий досвід навчив мене, що терплячість є єдиним лікарством навіть у найважчих випадках непокори і несприйнятливості серед хлопців.

7) Щоб бути справді добрими батьками у ставленні до молоді, ми не повинні дозволити, щоб тінь злості затемнила наш спокій.

Самоконтроль повинен керувати усім нашим розумом, нашим серцем і устами.

У педагогічній системі Дона Боска значне місце займає дозвілля. Ігри, спорт, веселі розваги він вважав необхідними не тільки для розвитку тіла, а й душі. Причому вихователь не мав стояти осторонь і спостерігати за грою, що часто скоує ініціативу дітей, їх свободу, а приймати участь у всіх забавах молоді. Мандрівки для пізнання рідного краю, підготовка до релігійних свят, репетиції, робота у різних аматорських гуртках – всюди співтоваришами молоді мають бути педагоги.

Атмосфера виховних закладів має наслідувати атмосферу родинного дому, тобто в них має панувати дух родинної сердечності й безпосередності. Треба подбати, щоб молодь почувалася у виховних школах, інститутах життєрадісною і щасливою, немов вдома у батьків. Вихователь повинен брати собі за взірець позитивний образ батька родини (*див. фото 3*).

Фото 3. Дон Боско з вихованцями

Важливе місце у запобіжній системі І. Боско займає віра [1]. Вся програма була так спланована, щоб молодь не втомлювати і щоб вона не нудьгувала, а щоб подати їм те, що святе, у привабливій і захоплюючій формі. Велика увага

приділялась молитві, сповіді та Причастю, але жодного примусу в цьому напрямі не застосовувалось. «Віра й розум – то два стовпи, на яких спирається вся моя виховна система. Справжня віра, щира віра, що керує життям молоді, і розум, що пристосовує святі релігійні принципи до кожного конкретного випадку, – в цих двох словах міститься вся практикована мною система виховання», – писав Дон Боско [5, с. 44].

Весь західний світ вшановує класика західно-християнської педагогіки як покровителя учнів, студентів, педагогів та вихователів. Його превентивна система виховання і зараз є дуже корисною та доброю вказівкою для усіх, хто присвятив своє життя праці з молоддю та її вихованню. Вся педагогіка о. Боско – це Євангеліє, пристосоване до виховання [6]. У цьому є запорука її досконалості, її універсальності та довговічності. Таким чином, превентивна виховна система, запроваджена італійським педагогом, є альтернативою до сучасних виховних систем, які використовуються в освітніх закладах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гайдук І. Салезіянська педагогіка в Україні. URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2014/1317-hayduk.html>
2. Небесняк Є. Мама Маргарита. Львів: видавництво «Дон Боско», 2007. 64 с.
3. Пістеллато О. Салезіянський дух. Львів: видавництво «Дон Боско», 2007. 72 с.
4. Рудницька Мілена. Дон Боско. Людина. Педагог. Святий. Рим, 1963. 338 с.
5. Рудницька Мілена. Св. Іван Боско. Педагог молоді. Виховна «запобіжна система» оо. Салезіян. Львів: Салезіянське видавництво «Дон Боско», 2007. 73 с.
6. Сапеляк О. Превентивна система виховання товариства салезіян. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2012-2/9.pdf>
7. Селецький К. Отець Іоанн Боско. Його життя і діяльність. Львів: видавництво оо. Салезіян, 1992. 120 с.

УДК 37.0:371

Олійник Ольга Йосипівна,
методист центру моніторингу якості
освіти, ЗНО та аналітичної діяльності
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ОСВІТА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

До головних функцій сучасної держави належить забезпечення доступної та якісної шкільної освіти. Інвестиції у середню освіту – це інвестиції в людський капітал країни. Раціонально спланувати розподіл коштів на середню освіту і при цьому гарантувати високу віддачу від інвестицій на практиці державі важко. Для вирішення цієї проблеми важливо проаналізувати шкільну мережу, її вартість для держбюджету та те, наскільки вона виконує свої основні функції і чи надає в рівній мірі хорошу освіту усім учням країни.

Статистику, пов'язану з українською шкільною мережею, використавши дані Держстату, Міністерства фінансів, Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО) та Інформаційної системи управління освітою (ІСУО), зібрав аналітичний центр CEDOS. Результатом роботи стала «Шкільна карта України», доступна зараз на сайті CEDOS у бета-версії [2].

Починаючи з 1991 року, по всій країні припинили роботу близько 5 тисяч середніх загальноосвітніх навчальних закладів – з'ясували аналітики центру CEDOS. Особливо активно закриття шкіл відбувається в останні роки. Так, у 2013/14 навчальному році були призупинена робота 276 шкіл, у 2014/15 – 214, у 2015/16 – 234, протягом 2016/17 навчального року – ще 241. Із відкриттям нових закладів усе, на жаль, не настільки жваво: відомо, що у 2012/13 році в експлуатацію прийняли 15 шкіл (це на всю країну!), у 2013/14 – 9, 2014/15 – 5, наступного року – 4 і у 2016/17 – лише 1 [2].

Після здобуття Україною незалежності у 1991 р. дещо зросла кількість учнів: з 7 мільйонів 131 тисяч – до 7 мільйонів 142 тисяч, поки у перший клас продовжували йти діти, народжені у 80-ті роки. До початку 2000-х років ситуація змінилась: дітей стало менше, і школи почали закривати швидшими темпами, ніж відкривати нові. Протягом наступних 13 років кількість учнів скоротилась на 37,8%, тоді як шкіл стало менше на 13,1%. Учителів за цей

самий період стало менше тільки на 11,8%. Україна має один із найнижчих показників у світі за кількістю учнів на вчителя [2].

З метою аналізу шкільної мережі області, її вартості для держбюджету вже три роки поспіль центром моніторингу якості освіти, ЗНО та аналітичної діяльності проводиться регіональне моніторингове дослідження «Освіта Тернопільщини в цифрах і фактах».

У 2017/18 навчальному році в Тернопільській області надавав освітні послуги 801 заклад освіти, у 2018/19 – 783 заклади та у 2019/20 н. р. у нашій області функціонувало 755 закладів освіти [1].

В області у 2019/20 н. р. працювали 33 опорні заклади із 73 філіями [3].

У 2017 році 5 закладів освіти призупинили свою діяльність[3]:

- ЗОШ І–ІІ ступенів с. Мишків Заліщицького району,
- ЗОШ І ступеня с. Яцківці Зборівського району,
- Попівецька ЗОШ І ступеня Кременецької районної ради,
- Печірнянська ЗОШ І–ІІ ступенів Лановецької районної ради,
- Осталецька ЗОШ І ступеня Теремовлянської міської ради,

У 2018 році 18 закладів освіти області призупинили свою діяльність[3]:

- Лісниківська ЗОШ І ст., Раївська ЗОШ І ст., Бережанська спеціалізована ЗОШ І ст. з поглибленим вивченням іноземної мови Бережанської міської ради; Комарівська ЗОШ І ст., Підліснлянська ЗОШ І ст., Рибниківська ЗОШ І ст. Бережанської районної ради;

- Зеленівська ЗОШ І ст. Борщівського району;
- Доброводівський районний комунальний технічний ліцей імені Олександра Смакули Збарзького району;

- ЗОШ І ст. с. Гарбузів та ЗОШ І ст. с. Дітківці Зборівського району;
- Хоростецька ЗОШ І ст. Козівського району;

- Мисловецька філія Підволочиської ЗОШ I–III ст. та НВК «Мовчанівський ЗНЗ I ст.-ДНЗ» Підволочиської селищної ради; Мединська філія Скориківської ЗОШ I–III ст. Скориківської сільської ради;

- НВК «Деренівська ЗОШ I ст. – ДНЗ», НВК «Слобідська ЗОШ I ст. – ДНЗ», Новомогильницька ЗОШ I ст. Терехівської міської ради,

- комунальний заклад «ЗОШ I ст. с. Красівка» Великогаївської сільської ради.

У 2019 році призупинили свою діяльність 28 шкіл і вже відомо про призупинення роботи у 13 закладах освіти у 2020 році [3].

1. Волощинська ЗОШ I ст. Бережанської районної ради;

2. Гутиська ЗОШ I ст. Бережанської районної ради;

3. Квітківська ЗОШ I ст. Бережанської районної ради;

4. Павлівська ЗОШ I ст. Бережанської районної ради;

5. Підліснлянська ЗОШ I ст. Бережанської районної ради ;

6. Комарівська ЗОШ I ст. Бережанської районної ради;

7. Рогачинська ЗОШ I ст. Бережанської районної ради;

8. Монастирська ЗОШ I ст. Борщівського району;

9. Юр'ямпільська ЗОШ I ст. Борщівського району;

10. ЗОШ I ст. с. Емелівка Гусятинського району;

11. ЗОШ I ст. с. Монастириха Гусятинського району;

12. Малоберезовицька філія I ст. Доброводівської ЗОШ I–III ст.

Іванчанської сільської ради Збаразького району;

13. ЗОШ I ст. с. Красна Зборівського району;

14. ЗОШ I ст. с. Білківці Зборівського району;

15. Волицька філія Лановецької ЗОШ I–III ст. № 2 Лановецької районної ради;

16. Пахинська ЗОШ I ст. Лановецької районної ради;

17. Красіївська ЗОШ I ст. Монастирського району;

18. Підліснлянська ЗОШ I–II ст. Монастирського району;

19. Гайворонківська ЗОШ І–ІІ ст. Золотниківської ОТГ ;
20. Гниловодівська ЗОШ І–ІІ ст. Золотниківської ОТГ Тербовлянського р-ну;
21. Маловодівська ЗОШ І–ІІ ст. Золотниківської ОТГ Тербовлянського р-ну;
22. Кривківська ЗОШ І ст.;
23. Філія опорного закладу Тербовлянської ЗОШ І–ІІІ ст. № 1 НВК «Семенівська ЗОШ І ст.-ДНЗ»;
24. НВК «Боричівська ЗОШ-сад І–ІІ ст.-ДНЗ» Тербовлянської міської ради;
25. ЗОШ-садок І ст. с. Кип'ячка Тернопільського району;
26. Комунальний заклад НВК «ЗОШ І ст. ДНЗ с. Білоскірка» Великогаївської сільської ради;
27. Пробіжнянська ЗОШ І ст. Чортківського району;
28. Тернопільська вечірня школа Тернопільської міської ради.

У 2018/19 навчальному році у 4 класах загалом навчалося на 136 учнів менше ніж у 2019/20 н. р., у 9 класах – на 289 учнів більше здобували базову освіту у 2019/20 н. р. В 11 класах у 2019/20 н. р. на 665 випускників більше здобули середню освіту, ніж минулого навчального року [3].

Забезпечували навчальний процес у 2018/19 н. р. в нашій області 15 тисяч 966 педагогів. На одного вчителя припадало в середньому 7 учнів.

У 2019/20 навчальному році забезпечували навчальний процес 15 тисяч 832 педагоги, що на 134 менше ніж у минулому [3].

У 2019/20 навчальному році 4 закладам освіти області понижено ступінь з ІІІ на ІІ, а у 6 закладах освіти ступінь понижений з ІІ на І.

У 2020/21 навчальному році 10 закладам освіти у нашій області планується понизити ступінь з ІІІ на ІІ та 12 навчальним закладам – з ІІ на І ступінь [3].

Середня вартість навчання 1 учня у 2016 році становила 21 тисячу 694 гривні.

Витрати на 1 учня у 2017 році становили в середньому 26 тисяч 751 грн.

У 2018 році – 33 тисячі 912 гривень вартує для держави навчання 1 учня, хоч вона коливається від 9 812 грн (Волинський ліцей ім. Нестора Літописця Кременецької районної ради) до більше 100 тисяч (Тернопільська спеціальна ЗОШ Тернопільської міської ради – 105 тис. 200 грн.; комунальний заклад НВК Домагорицька ЗОШ I ст. - ДНЗ – 165 тис. 756 грн.) [3].

Висновки. Зібрана у «Шкільній карті України» та регіональними моніторинговим дослідженням «Освіта Тернопільщини в цифрах і фактах» статистика дозволяє по-новому подивитись на шкільну мережу і дізнатись про деякі несподівані факти.

В Україні складна демографічна ситуація, зменшується кількість учнів і в Тернопільській області. Школи, особливо сільські, катастрофічно втрачають учнів. А за відсутності учнів і немає школи, оскільки утримання 1 учня для держави обходиться надто дорого – і школа закривається.

Ключовий компонент, із точки зору дискусій про можливу оптимізацію шкільної мережі: фінансування. Ключова змінна – витрати у розрахунку на одного учня. Ці витрати є більшими у районах із великим відсотком сільського населення і значно меншими у містах обласного підпорядкування [3].

Із наведених фактів можна зробити висновок, що оптимізація шкільної мережі – закриття або об'єднання малих сільських шкіл – є виправданим заходом. Зекономлені для бюджету кошти потрібно вкласти в зарплату вчителів та капітальні видатки для шкіл. Тому будь-яка економія виправдана лише задля більш ефективного спрямування коштів в освіту [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 1. Головне управління статистики у Тернопільській області. Загальноосвітні навчальні заклади. URL: www.te.ukrstat.gov.ua. (дата звернення: 19.02.2020).

2. Самохін І. Демографічна криза та нерівність в українській шкільній системі: аналіз нової бази даних «Шкільна карта України». URL: <https://cedos.org.ua/edustat>. (дата звернення: 20.03.2019).

3. Олійник О. Регіональне моніторингове дослідження «Освіта Тернопільщини в цифрах і фактах». URL: <http://monitoringte.blogspot.com>

УДК 37(477)

Онищук Людмила Зеновіївна,
методист, в. о. завідувача центру
моніторингу якості освіти, ЗНО та
аналітичної діяльності Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ОСВІТНІ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

В Україні триває масштабна реформа «Нова українська школа». Її головна мета – перехід від школи, де дають лише знання, до школи компетентностей, потрібних для життя у 21-му столітті. Надзвичайно важливо реалізовувати реформу шкільної освіти не на порожньому місці, а володіючи різноманітною інформацією про освітній процес на всіх його рівнях (окремих учень, клас, заклад освіти, регіон, держава), доступною різним учасникам освітнього процесу (учням, їхнім батькам, учителям, адміністраціям закладів освіти, місцевим і регіональним органам управління освітою, профільному міністерству, органам контролю і громадського нагляду тощо). Йдеться про те, що у державі має функціонувати стабільна й водночас динамічна система освітніх оцінювань.

Мета дослідження полягає у вивченні стану запровадження системи освітніх оцінювань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні та методичні аспекти проведення освітніх вимірювань висвітлені у наукових працях А. Шлейхера, А. Забульоніса, М. Зельмана, С. Ракова, В. Сергієнка. Багато зусиль для

запровадження систематичних освітніх оцінювань в Україні приклали експерти профільного Міністерства та Українського центру оцінювання якості освіти Л. Гриневич, І. Лікарчук, І. Совсун та інші.

У 2018 році міжнародні експерти на замовлення Світового банку підготували для України «Аналітичну довідку з питань державної політики у галузі освіти». Серед інших рекомендацій – «Приділяти більше уваги вимірюванню результатів навчання й підвищенню якості інших важливих даних у сфері освіти та їх використанню для ухвалення рішень» [1].

Донедавна наша країна застосовувала політики, засновані на так званому «баченні» керівників, не маючи доказів щодо їхньої ефективності. Тоді як найефективніші освітні системи світу повсякчас збирають та аналізують інформацію, порівнюють власні стандарти зі стандартами інших країн і вміщують результати порівняння у свою політику і практику. Міжнародні дослідження в освітній сфері (зокрема PISA, TIMSS, PIRLS та ін.) стали поштовхом до глобальних дискусій про якість шкільної освіти та спричинили цим масштабні зміни та реформи у Європі та світі. У 2018 році під час світового тестування під назвою PISA (Програма міжнародного оцінювання учнів) кожен п'ятий учень – із 600 тисяч п'ятнадцятирічних школярів, які представляли 78 країн-учасниць тестування – не зміг виконати найпростіші завдання з читання, математики і природничих наук [4]. Цей факт спонукав уряди багатьох держав шукати пояснення власної неуспішності чи тяглості змін на тлі зростання економічних затрат на національні системи освіти.

В Україні, яка вперше доєдналася до моніторингового дослідження PISA, кожен четвертий учасник продемонстрував низький рівень сформованості читацької, математичної та/або природничо-наукової грамотності. Це стало причиною так званого «PISA-шоку»: дані дослідження розвінчують міф про те, що радянська система освіти була сильною в технічно-математичній сфері. Навіть більше, результати тестувань з математики в пострадянських країнах свідчать: успіху досягли ті освітні системи, що давно і систематично

реформують школу [3]. Безперечно, слід докласти значних зусиль, щоб уникнути простих інтерпретацій результатів оцінювання та використати отримані дані для проведення справді корисних реформ, які б дозволили зробити українську систему освіти більш інклюзивною, а знання, що вона дає – більш практичними. Зауважимо, що одноразове дослідження лише фіксує наявний стан справ у галузі. Тільки систематична участь у міжнародних проєктах з освітніх оцінювань, створення власної системи моніторингу якості освіти нададуть повну інформацію про ефективність освітньої політики держави.

У 2019 році Міжнародний фонд «Відродження» та Український центр оцінювання якості освіти за підтримки Міністерства освіти і науки України й Американських рад з міжнародної освіти підготували аналітичний документ-пропозиції щодо реалізації освітніх оцінювань на різних етапах здобуття повної загальної середньої освіти «Стратегія розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти до 2030 року» [2]. Мова йде про створення в Україні системи освітніх оцінювань, яка має орієнтуватися на чотири ключові позиції: сприяння підвищенню якості початкової, базової середньої та повної середньої освіти; накопичення об'єктивної інформації про освітній процес і результати навчання здобувачів загальної середньої освіти; підтримування освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (що і як оцінюється – тому й тією мірою приділяється увага під час організації освітнього процесу); підтримування вчителів, підвищення довіри до них. Імплементация положень аналітичного документа-пропозицій уможливить до 2027 року створення повноцінної системи освітніх оцінювань на ключових етапах здобуття загальної середньої освіти, що буде інтегральною складовою Нової української школи. Поки що завдяки зовнішньому незалежному оцінюванню, яке вже друге десятиліття проводиться в Україні, суспільство отримало достовірну інформацію про результати навчання, здобуті на основі повної загальної середньої освіти (спочатку лише випускників шкіл, а зараз і слухачів/студентів

закладів професійно-технічної та вищої освіти). Відповідно до «Стратегії...» зовнішніми освітніми оцінюваннями необхідно охопити усі рівні загальної середньої освіти (початкову, базову, старшу) та якнайширший спектр навчальних предметів (освітніх галузей), передусім, стратегічно значущих. Важливо розмежувати різні за метою освітні оцінювання: ЗОО, які спрямовані на оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти за підсумками навчання на певному рівні освіти, мають бути відмежовані від моніторингових. Дані, отримані за результатами обов'язкових оцінювань, можуть бути використані як додаткові до висновків моніторингових досліджень. Також є необхідність симбіотичного співіснування міжнародних, загальнодержавних і регіональних (локальних) моніторингових досліджень, які мають доповнювати, а не дублювати одне одного.

Висновки. У державі має функціонувати стабільна й водночас динамічна система зовнішніх освітніх оцінювань, яка охоплює основні рівні освіти. Фрагментарні, неповні й несистемні дані можуть бути маніпулятивно інтерпретовані, спотворюючи картину реальної ситуації у вітчизняній освіті, унеможливаючи реалізацію засадничих положень державної політики у сфері освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична довідка з питань державної політики у галузі освіти: «Фінансово-бюджетна сталість в процесі впровадження «Нової української школи» / Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк, 2018. URL: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/585361535952712175/pdf/129687-WP-P166106-Ukrainian-PUBLIC-B-Education-Policy-Note-UA-2018-07-18-A4-for-INTERNET.pdf> (дата звернення: 29.10.2020).
2. Стратегія розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року. URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/190523_Strategiya-osvitnih-otsinyuvan_UTSOYAO.pdf (дата звернення: 27.10.2020).
3. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття. Львів: Літопис, 2018. 296 с.
4. PISA-2018. Результати. (Том I). Що учні знають та вмють робити: Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (переклад українською мовою) / переклад.: Ларіна Т. В.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ: УЦОЯО, 2019. 324 с. URL: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/PISA2018_Mizhnarodnyj-zvit_ukr.pdf. (дата звернення: 24.10.2020).

УДК 378.018.

Петровський Олександр Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
директор Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ІННОВАЦІЇ У НЕПЕРЕВНУМУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

На сьогоднішній день Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти опанував ситуацію, пов'язану з карантинними заходами і надає освітні послуги з використанням різних форм навчання, зокрема змішаної та з використанням технологій дистанційної освіти. Ми констатуємо, що аудиторія слухачів інституту значно розширилася і кількісно, і географічно. Сьогодні ми уже отримуємо замовлення з різних регіонів України на проведення тих чи інших методичних заходів, навчальних заходів тощо.

Держава, суспільство ставлять перед системою освіти завдання забезпечити подальший економічний та соціальний прогрес шляхом створення інноваційного освітнього середовища і виховання нових поколінь громадян-патріотів, -інноваторів, -особистостей, усебічно розвинених, здатних критично мислити, приймати відповідальні рішення, розвивати економіку, діяти згідно з морально-етичними принципами. Сфера освіти є стратегічно важливою, її розвиток вимагає інновацій. Інноваційними, на засадах компетентнісного підходу, повинні бути й структура, технології післядипломної освіти, за допомогою та завдяки посередництву яких в освітній процес закладів освіти приходять інноваційні програми і проекти з психології, педагогічні інструменти й механізми сучасного інноваційного розвитку, стають ближчими і зрозумілішими сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій тощо.

Ми всі переконані у необхідності фахового компетентнісного підходу до виконання завдань освітньої реформи і потреб реалізації Концепції Нової української школи. Звичними стали для нас акценти на професійності, мотивації, створенні умов для творчої самореалізації педагога. Ми наполегливо говоримо про педагогіку партнерства і співробітництва, співпраці між усіма учасниками освітнього процесу, що ґрунтується на принципах гуманізму, творчого підходу до розвитку особистості. Водночас нам доводиться долати інертність мислення, переходити на якісно новий рівень у побудові взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу. Важливо, що наголошуємо на новій ролі вчителя, коли з єдиного наставника та джерела знань він перетворюється ще й на коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти, здійснює відповідну консультаційну підтримку. Досвід переконує, що і сам учитель потребує відповідної підтримки. Позитивним є запровадження та підтримання у закладах освіти практики педагогічного наставництва, взаємонавчання та інших форм професійної співпраці, що передбачають надання консультаційної допомоги педагогічним працівникам.

У процесі реформування освіти з 1 вересня цього року розпочали роботу там, де вони створені, центри професійного розвитку педагогічних працівників. Серед основних завдань центрів розглядається надання допомоги і підтримки педагогам. Водночас у ЦПРП відсутні функції контролюючого органу, натомість акцент робиться на їх консультативному характері. Центри мають узагальнювати і поширювати інформацію про можливості професійного розвитку освітян. Зокрема щодо програм підвищення кваліфікації, веб-ресурсів та інших інструментів, важливих для професійного зростання педагогів, залишатиметься спостереження за роботою вчителя, але в контексті особистого плану професійного розвитку, і здійснювати його буде спеціально підготовлений наставник чи супервізор. І от ненав'язлива підтримка передбачає такий підхід до справи, коли консультанти перед тим, як радити вчителіві,

поцікавляться його планами та очікуваннями щодо такої підтримки. І лише потім, після ознайомлення з результатами самооцінювання, портфолію вчителя, після розмови з учителем мають визначатися конкретні цілі професійного розвитку і розроблятися відповідний план дій. Водночас справедливим є визнання необхідності навчання працівників центрів професійного розвитку вчителів, щоб, виконуючи роль консультантів, вони її розуміли та належним чином могли реалізувати, оскільки на них покладається велика відповідальність.

З положення про центри професійного розвитку випливає, що їх працівники надаватимуть консультації з питань планування і визначення траєкторії професійного розвитку, проведення супервізії, впровадження компетентнісного, особистісного, орієнтовно-діяльнісного підходів до навчання, застосування нових освітніх технологій, організації освітнього процесу за різними формами, зокрема і з використанням технологій дистанційного навчання, розроблення документів закладу освіти. Тому важливо, щоб фахівці центрів добре орієнтувалися у новаціях, ресурсах, законодавстві, володіли необхідними навичками міжособистісного спілкування і спілкування в ролі наставника тощо. Для того, щоб працівники центрів могли ефективно реалізувати поставлені завдання, вони повинні регулярно проходити необхідну підготовку, навчання консультантів повинно не тільки містити інформацію про нову роль центрів професійного розвитку педагогів, але й допомагати опановувати чи розвивати нові навички, зокрема ведення бесіди в ролі наставника, активного слухання, допомоги вчителю у проведенні самооцінки його діяльності, у самостійному визначенні власного рівня підготовки, в усвідомленні цілей, які вчитель прагне досягти, і в організації зворотного зв'язку вчителя. Власне, ці навички і є невід'ємними складовими компетенції з надання консалтингових послуг, розвитку яким присвячено багато напрацювань інституту, що були представлені на виставці «Інноватика в сучасній освіті» і відзначені дипломами, подяками і золотою медаллю виставки.

Отже, Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти готовий надавати науково-методичний супровід діяльності консультантів центру професійного розвитку педагогів, підвищувати їхню кваліфікацію, спираючись на досвід і знання науково-педагогічних працівників кафедр, центру психології та інклюзивної освіти, методистів-предметників, та всіх інших інституту.

Наголосимо, що питання консалтингових послуг – надзвичайно актуальна проблема. Проте це не єдині інноваційні підходи у післядипломній освіті. Сьогодні дуже багато питань пов'язані з організацією дистанційного навчання. І хоч Міністерство освіти і науки України видало декілька документів, спрямованих на реалізацію завдань дистанційної освіти в освітньому процесі загальноосвітніх закладів насамперед, є розуміння, що сам собою процес не запуститься, існує потреба у науково-методичному супроводі цих питань в освітніх закладах. Післядипломна освіта, зокрема наш інститут, сьогодні цим активно опікується. Питання створення, розширення можливостей для дистанційного навчання здобувачів освіти – за дистанційною формою здобуття освіти або з використанням технологій дистанційного навчання в інших формах здобуття освіти, що потребує комплексного підходу. Його запровадження чи використання значною мірою залежить не тільки від наявного матеріально-технічного забезпечення, відповідної якості інтернет-зв'язку, але й від рівня готовності педагогів до їх застосування, якості засвоєння інформаційно-комунікаційних технологій, науково-методичного, дидактичного забезпечення тощо. Післядипломна педагогічна освіта готова надавати допомогу педагогам у розвитку необхідних для цього компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Автономія вчителя, особливості ДПА та формувального оцінювання – МОН розробило рекомендації для пілотних 4-х класів. Опубліковано 03 вересня 2020 року о 11:05. URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/avtonomiya-vchitelya-osoblivosti-dpa-ta-formuvalnogo-osinyuvannya-mon-rozrobilo-rekomendaciyi-dlya-pilotnih-4-h-klasiv>

2. Очільник МОН Сергій Шкарлет про рекомендації щодо канікул та організації дистанційного навчання. Опубліковано 12 жовтня 2020 року о 12:00. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ochilnik-mon-sergij-shkarlet-pro-rekomendaciyi-shodo-kanikul-ta-organizaciyi-distancijnogo-navchannya>

3. Положення про дистанційне навчання. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Міністерство освіти і науки України наказ 29.11.2004 № 888. URL: <https://res.in.ua/polojennya-pro-distancijne-navchannya-konceptsiya-rozvitku-dist.html?page=2>

4. Шкарлет розповів про новації в «карантинному» навчальному році. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3083794-skarlet-rozpoviv-pro-novacii-v-karantinnomu-navcalnomu-roci.html>

5. Сергій Шкарлет: Головне – здоров'я дітей і батьків. Міністерство освіти і науки України, опубліковано 15 вересня 2020 року о 15:23. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sergij-shkarlet-golovne-zdorovya-ditej-i-batkiv>

6. Шкарлет: Україна готова до дистанційного навчання, що б там не казали. НАШ 27.10. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ms7N9oyAXVo>

УДК 321 (091)

Полянський Федір Іванович,
кандидат історичних наук, доцент ТНПУ
ім. В. Гнатюка, директор Державного
архіву Тернопільської області,
м. Тернопіль

ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА УНР У ФОНДАХ ДАТО

Документальна спадщина Української Народної Республіки відображена у законодавчих і розпорядчих документах її органів влади. Спадщина офіційного документообігу доби УНР, зважаючи на державно-регіональні особливості 1917–1921 рр., найкраще представлена документами установ і організацій Кременеччини. Першим документом Генерального секретаріату УНР, що зберігається в держархіві, є лист Генерального секретаря внутрішніх справ № 1460 від 14 жовтня 1917 р. про відновлення порядку на місцях в органах судової влади [1, арк. 65].

Уже наступним листом Генерального секретаря у судових справах від 14 листопада 1917 р. було встановлено, що вироки оголошуються «Іменем УНР», замість вживаної формули «По указу Временного Правительства» [1, арк. 66].

Подальшими листами у галузі юстиції визначалось роль судів у нових умовах та повідомлялось про створення Генерального суду [1, арк. 74–77].

Серед документів законодавчої творчості відмітимо Універсал Української Центральної ради № 3, Тимчасовий земельний закон від 18 січня 1918 р., циркуляр Генерального секретаря з внутрішніх справ № 2681 до генеральних комісарів про те, що вся земля є власністю народною, а також циркуляри і розпорядження Генерального секретаріату, що стосуються передачі земельним комітетам приватних лісів і протоколи засідань земельних комітетів [2, арк. 1–37].

Для розуміння кадрової роботи пізнавальними будуть листи міністерства внутрішніх справ, народного здоров'я, Кременецького повітового староства Української Держави, державної варти Кременецького повіту, заяви осіб про прийом їх на службу в міську раду Кременця [3].

Справа про передачу військових складів із військовим майном повітовому коменданту містить листи Кременецького повітового комісара УНР від 08 березня 1918 р. Кременецькому міському голові про прийняття на облік і під охорону майна організацій Всеросійського земського суду і Всеросійського союзу міст, лист повітового коменданта Кременецького повіту УД від 25 липня 1918 р. про передачу складів військового майна районному завідувачу Яценку, а також лист комісії управління і ліквідації інституцій та організацій воєнного часу від 20 серпня 1918 р. про виконання Постанови Ради Міністрів про порядок збереження військового майна (Земського союзу, Союзу міст, військового відомства, відомства шляхів, а також Центрального військово-промислового комітету) [4].

Про перехід влади. Згідно архівної справи «Список журналів з ведення діловодства Кременецької міської ради» встановлено, що на засіданні Кременецької міської ради від 9 грудня 1918 р. слухали пропозицію Отамана Республіканського петлюрівського загону про те, що «згідно Наказу Директорії УНР від 13 листопада всі гетьманські самоврядування розпущені, такі як:

староство, державна варта, цензова міська управа і земська», а тому терміново повинні приступити до виконання своїх обов'язків всі демократичні установи, що існували до Гетьманату. Кременецька міська управа доручила Голові Кременецької міської демократичної Думи скликати Думу на предмет нових настанов [5].

Розпорядженням коменданта Першого Українського республіканського відділу ч. 77 у м Почаїв від 9 грудня 1918 р. було встановлено про поминання на службі Божій не Павла Скоропадського, а тільки УНР та його народне військо за підписом військового коменданта м. Почаєва. Натомість Волинська духовна консисторія 16 грудня 1918 р. вирішує припинити згадування на службах Божих ім'я Скоропадського, а відновити попередню формулу: «Богохранимую страну нашу, правительство и воинство ее» [6, арк. 1–3].

Листом МВС УНР від 2 грудня 1918 р. наголошувалось про використання української мови в діловодстві органів державної влади [7, арк. 46].

Згідно листа Директорії УНР про встановлення влади сповіщалось, що з лютого 1919 р. закони, прийняті Гетьманатом, не діють. [7, арк. 26].

Згідно наказу по м. Кременцю і повіту від 25 лютого 1919 р. оголошувалась загальна мобілізація. Примітно, що документ засвідчений печаткою з тризубом [7, арк. 50].

«Зброєю обороняти Українську народну Директорію та поважати свою трудову інтелігенцію, бо інакше доведеться нам її наймати та купувати так, як це не гидують робити зараз у себе більшовики злучаючись навіть з чорною сотнею та всякими злочинцями», – так закликав до мобілізації чоловіче населення української народності 26–30 років, включаючи тих, що служили в австрійській армії з збором 17 лютого 1919 року, 30 січня 1919 року, комісар міста Тернополя Сидоряк. Іншим оголошенням надавалась амністія всім дезертирам: до дня Злуки «...зголоситись всіх дезертирів 05 лютого 1919 року в окружній військовій команді до дальшої служби, а з нагоди Злуки Галицької України з Наддніпрянською буде всім дарована кара на яку заслужили» [8,

арк. 22].

Останнім документом УНР в офіційному документообігу органів державної влади на Кременеччині, що вдалось виявити, датується 23 березнем 1919 р. [7, арк. 83].

Серед трофейних документів Української Народної Республіки, які зберігаються в держархіві, зацікавить дослідників справа по встановленні особи Хоменка Олександра із фонду Тернопільського комісаріату поліції періоду польської окупації 1920–1930-х рр. Повітовий комендант Лохвицький свідчить, що Хоменко Олександр брав активну участь в виступах проти гетьманського уряду, перебував на службі осавулом з 11 грудня 1918 року по березень 1919 року. У справі є його фотографія, паспорт, особисті листи, записна книжка [9].

Особливу зацікавленість викликають зібрані й узагальнені в другій половині 1920-х – 1930-і років за розпорядженням міністерства внутрішніх справ Польщі відомості про жителів Тернопільського воєводства, які брали участь в УГА та Армії УНР. На основі виявлених документів працівниками держархіву було видано збірник документів «У боротьбі за Українську державу». У книзі подано відомості про учасників українських збройних формувань 1918–1920 рр., у яких вказані детальні біографічні дані (прізвище, ім'я та по батькові, рік і місце народження; інколи – освіта; військове знання в українській армії (тут є, на жаль, певні невідповідності, що пов'язано з конфіденційністю інформації); тогочасне місце проживання; рід занять). Суттєвим елементом документів є вказівка на ставлення названої особи до польської влади. Звичайно, в деяких документах є відхилення від цієї схеми. Доповнює персональний склад українських військових сил, список колишніх стрільців і старшин УГА та членів їх сімей, котрі перебували в таборі для інтернованих у Йозефові (Чехословаччина) і в 1924–1926 рр. виїхали на проживання в СРСР. У ньому – 360 прізвищ вихідців з усіх регіонів Східної Галичини.

Документи УНР відображають важливі державотворчі та політичні

процеси доби Української революції на території Тернопільщини. Введення в науковий обіг та оприлюднення на виставках архівних документів сприятиме їх популяризації і просвіті громадян в умовах розбудови Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). Ф.153, оп. 1, спр. 15.
2. ДАТО. Ф. 246, оп. 1, спр. 89.
3. ДАТО. – Ф. 203, оп. 1, спр. 96.
4. ДАТО. – Ф. 203, оп. 1, спр. 97.
5. ДАТО. – Ф. 203, оп. 1, спр. 95.
6. ДАТО. – Ф. 258, оп. 3, спр. 238.
7. ДАТО. – Ф. 203, оп. 1, спр. 103.
8. ДАТО. – Ф. 283, оп. 1, спр. 172.
9. ДАТО. – Ф. 275, оп. 1, спр. 48.

ДОДАТКИ

Тимчасовий земельний закон затверджений Українською Центральною Радою. 18 січня 1918 р. (Ф. 258, оп. 3, спр. 216, арк. 5, 5 зв., 6, 6 зв.)

Временный земельный законъ,

утвержденный Украинской Центральной

Радой 18 января 1918 года.

Отдѣлъ I. Основныя положенія

1. Право собственности на всѣ земли съ ихъ водами, надземными и подземными богатствами въ границахъ Украинской Народной Республики отнынѣ уничтожается.

2. Всѣ эти земли съ ихъ водами, надземными и подземными природными богатствами становятся достояніемъ народа Украинской Народной Республики.

3. На пользованіе этимъ добромъ имѣютъ право всѣ граждане Украинской Народной Республики, безъ различія пола, вѣроисповѣданія и національности, съ соблюденіемъ правилъ этого закона.

4. а) Верховное распоряженіе всѣми землями съ ихъ водами надземными и подземными богатствами принадлежитъ, до созыва Украинскаго Учредительнаго Собранія, Украинской Центральной Радѣ

б) Распоряженіе въ предѣлахъ этого закона принадлежитъ: землями городского пользованія—согласно §§ 6 и 7—органамъ городского самоуправления; другими сельскимъ обществамъ, волостнымъ, уѣзднымъ, губернскимъ земельнымъ комитетамъ, въ предѣлахъ ихъ компетенціи.

5. На верховные и мѣстные органы распоряженія землею возлагается: а) обезпеченіе гражданамъ ихъ правъ на пользованіе землею, б) охрана природныхъ земельныхъ богатствъ отъ истощенія и принятіе мѣръ къ возрастанію этихъ богатствъ.

Отдѣлъ II. Основныя начала пользованія поверхностью земли.

6. Пользованіе поверхностью земли разрѣшается:

а) для общественнаго пользованія, если органы государственной власти, органы городского самоуправления, или земельные комитеты организуютъ и ведутъ разныя коммерческія предпріятія всеобщаго или мѣстнаго общественнаго значенія; б) для частнаго трудового хозяйства, которое ведется собственнымъ трудомъ отдѣльныхъ лицъ семействами или сообща товариществами.

Примѣчаніе: Временно въ исключительныхъ случаяхъ можно примѣнять и наемный трудъ согласно съ правилами, установленными земельными комитетамъ;

в) Подъ усадьбы и постройки отдѣльнымъ лицамъ, товариществамъ или общественнымъ учрежденіямъ для жительства, или торговыхъ и промышленныхъ предпріятіи.

КОМАНДАНТ
 Першого Українського
 Республікан. отряду
 Ч. 77
 м. ПОЧАІВ
 9 грудня 1918 року

Намістнику Почаїво-Успенської Лаври
 П. отцу Архімандриту ПАЛІСІЮ.

Згідно розпорядження ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇН-
 СЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКІ від 24 листопа
 да за Ч 826, наказую надалі не поминати
 на службі Божій верою народнього ПАВЛА
 СКОРОНАДСЬКОГО і його правиве-
 лів-помічників, а лише тільки УКРАЇН-
 СЬКУ НАРОДНЮ РЕСПУБЛІКУ
 і його народне військо. Наказ цей вво-
 диться з 9 годин ранку цього 9 грудня. За не-
 виконання цього, будете відповідати пере-
 судом Української Ав. Капеланії церкви і
 Киїло-Мефодієвського басва.

Українські Військові Команди м. Почаїва
 ХОРУНЖІЙ
 О. С. А. У. Л.

Духовного Сопора
 Почаївської Св. Успенської Лаври
 27. НОЯБ 1918
 КСАДНЦІСІСІСІСІ
 Вхрл. № 1112

Розпорядження органів уряду Директорії про поминання в богослужіннях Українську Народну Республіку. 09 грудня 1918 р. (Ф. 258, оп. 3, спр. 238, арк. 1.)

Заява Хоменка Олександра про вступ до війська УНР. 1919 р. (Ф. 275, оп. 1, спр. 48, арк. 5)

Додаток до наказу Військам Дієв. Арм. ч. 49

До Наказного Отамана Українських Республіканських Військ.

З а я в а.

Бажаючи продовжувати службу *) у війську Української Народньої Республіки, прохаю о залишенні **) мене на службі і...

При цьому подаю слідуєчі відомости:

1	Прізвисьце, імя, по батькові і ранг (по російській службі)	Хоменко Олександр Якимович Внаслідок тисає вст. розр.
2	Де і коли народився (рік, місяць, число, губерня, повіт)	в м. Крутець на Полтавщині 1894 року Черевя 9.
3	Якої віри	Православної
4	Яку має освіту і коди, де і яку скін-ив школу	Скін-ив урядну Рослянду в 249 н-м. Завсид. історич. Академії.
5	Жонатий чи ні, і як є діти, то скільки	Жонатий маю двоє дітей.
6	Яку і де в останній час займав посаду і як довго: а) в російській армії б) українській	в Українській Республіці в Вірського Н-ка в тисає. тисає. тисає. в Українській Республіці в Осередки.
7	Яку бажає зайняти або має посаду	Внаслідок тисає розр.
8	Які подає або може подати по- службові документи	Документи внаслідок тисає у Франц. Н-ка 2-ї Інформ. Штатів і тисає.

Підпис

Хоменко
1 *Март* 1919 р.

*) **) Непотрібно закреслити.

19.

Н.
У. Р.

ПЕРСОНАЛЬНА Ч.

ЗАПИСНА КНИЖКА

Козака.....

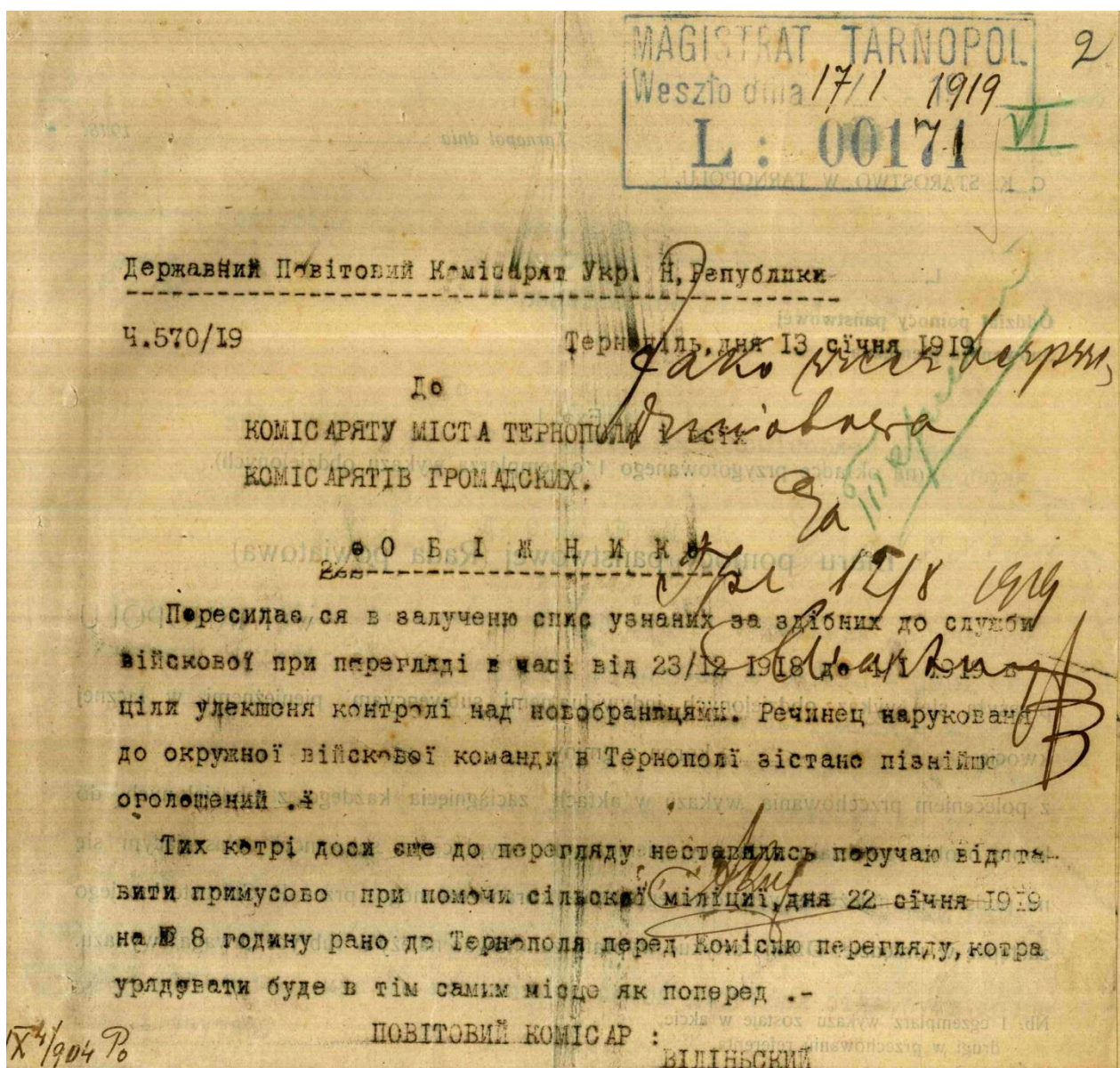
.....

Ім'я

По батькові

Прізвище

На 1919 рік.

Розпорядження Тернопільського повітового комісаріату Української Республіки про проведення мобілізації в українське військо. 1919 р.
(Ф. 32, оп. 1, спр. 65, арк. 2)

УДК 94 (477)

Приймич Лариса Іванівна,
вчитель історії та правознавства
Шумського ліцею, м. Шумськ

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
УКРАЇНЦІВ ШУМЩИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

***Анотація.** У статті систематизовано історичні події, процеси та явища початку ХХ ст. на Шумщині в загальноукраїнському контексті, показано їх безпосередній вплив на формування національної свідомості українців краю. У роботі доведено факти того, що російська імперська політика була спрямована на перетворення українців Волині в «провінційну масу», яка не мала б доступу до освіти, культури та модернізаційних процесів в економіці. Показано роль РПЦ, яка через духовенство пропагувала «єдиний російський народ» та формувала в свідомості українців Шумщини поняття, несумісні з прагненням до національного визволення. У статті проаналізовано національний та соціальний склад депутатів I–IV Державних Дум від Волинської губернії та можливість населення Шумщини отримати досвід парламентської та політичної діяльності, а також вплив подій Першої світової війни на зростання національної свідомості.*

Формування національної свідомості, її становлення – це тривалий і суперечливий процес, а не подія. Процес становлення національної свідомості не був безперервним і розвивався не лише по «висхідній» лінії: у ньому спостерігалися паузи, провали, періоди зворотного розвитку [8, с. 1]. На початку ХХ ст. Волинь перебувала у складі Російської імперії та залишалась осторонь українського національного відродження, її міста так і не стали його осередками. Шумщина напередодні доленосних подій ХХ ст. була відсталим аграрним краєм. Шумськ – звичайне провінційне волосне містечко Кременецького повіту Волинської губернії. Перед Першою світовою війною тут діяла волосна установа, міщанська управа, пошта, телеграф, поштова земська станція, акцизний дозір [12, с. 58]. Містечко належало до таких, що перебували у приватній власності. Більшість городян володіли власністю на основі «чиншового права» і сплачували на користь власника земельний податок – чинш [1, с. 271]. На початку ХХ ст. частина Шумська була володінням графині Антоніни Блудової, дочки міністра Дмитра Блудова, а інша – поміщика Антонія Рогуського [12, с. 95].

Міському населенню Волинської губернії на початку ХХ ст. була притаманна строката національна структура, найвагомішими серед них

виступали єврейська, українська, польська і російська національні групи. В містах Волині не було переваги корінного українського етносу, характерної для її сільської місцевості [1, с. 80]. У церковних записах від 1903 р. знаходимо такі відомості: всього в Шумську було 30 дворів українських селян, у них проживало 120 чоловіків та 118 жінок, тобто 238 осіб. Шумський приход включав декілька сіл: Круголець, Чирянка, Васьківці, Кути та 5 хуторів, всього було 162 двори православних, у них проживало 648 чоловіків і 655 жінок. За соціальним складом це насамперед селяни, їх найбільше було у с. Васьківці – 533 особи [2, с. 9]. За переписом 1911 р. в містечку Шумськ було 2612 жителів, серед яких основну частину становили євреї та поляки [12, с. 104].

На початку ХХ ст. економічне життя краю поживавилось. Модернізаційні процеси охопили і цю найвіддаленішу провінцію. Зокрема, з кінця ХІХ ст. у Шумську працював винокурний, цегельний, пивоварний, 3 шкіряні заводи, 2 невеликі ткацькі фабрики. У 1911 році в містечку було 4 крамниці, гуральня, горілчана крамниця, цегельня, шкіряна фабрика, водяний млин, млин Острозького братства – паровий. Центром економічного життя Шумська була Ринкова площа, де було 3 склади скупу збіжжя і проводилось 12 ярмарків щорічно [12, с. 103]. Зміни в національній свідомості українців мали відбутися зі зрушеннями в соціально-економічній сфері, передусім – із трансформацією українського суспільства з аграрно-традиційного в модерно-індустріальне. Проте українців серед власників цих підприємств не було. Українці затримувались у становищі «селянської нації». В руках євреїв зосереджувалась торгівля та виробництво. У містечку було 8 бакалійних, 7 галантерейних, 2 винні лавки, 2 трактири, власниками яких також були не українці [6, с. 2].

Українці здебільшого займались сільським господарством, проте потерпали від малоземелля. Великими землевласниками були російські та польські поміщики – Рогузькі, Блудови, Порайські, їхні володіння – це тисячі десятин землі, зокрема пани Чесновські володіли 1004 десятинами землі, а селяни мали 2–4. Українське населення продавало вироблену продукцію,

худобу. Частина наймалась до заможних євреїв, церковних служителів для виконання робіт. Цих прибутків вистачало на придбання солі, сірників, гасу, для сплати податків [6, с. 3].

Таке принижене соціально-економічне становище українців підсилювалося національно-культурним гнітом. Надзвичайно низьким був освітній рівень українського населення. У декількох селах діяли церковно-парафіяльні школи. Зокрема, в книзі Преображенської церкви м. Шумськ за 1903 рік описується, що в Шумському приході діяло 3 школи в таких селах: Васьківці, Кути та Гутисько. Вони утримувались на кошти селян. Вчителями у Васьківцях та Кутах були Микола Хршановський та Никифор Щерба, які закінчили Шумське 2-класне народне училище, а в Гутиську – місцевий селянин, який отримав домашню освіту. На утримання шкіл витрачалося 60–50 рублів, з них 50–40 руб. – платня вчителя, 10 руб. – квартира та канцтовари. Навчалось грамоті всього 23 хлопчики і 4 дівчинки. У 1871 році в Шумську було створено однокласне народне училище, яке в 1898 році було перетворене у двокласне училище. У церковній книзі за 1903 р. знаходимо відомості, що в закладі навчалися православні, католики та євреї, зокрема хлопців – 94, а дівчат – 34, тобто 128 учнів. У 1911 році тут працювало 6 вчителів і відвідувало його всього 189 учнів [3, с. 3]. Проте в Російській імперії діяла заборона навчання українською мовою, а тому воно велося лише на російській мові, що свідчить про відсутність у краї національної освіти взагалі.

На жаль, духовне життя українців перебувало під контролем російського православ'я, яке було опорою імперського панування. Зокрема, негативно на формування національної свідомості українців впливала близькість Почаївського православного монастиря. Не випадково, одним із перших у «Реєстрі союзів та товариств Волинської губернії» був внесений Почаївський «Союз російського народу», який ставив перед собою завдання «розвивати російську народну самосвідомість, об'єднувати всіх російських людей будь-яких станів для роботи на користь дорогої вітчизни – Росії, єдиної і

неподільної». Священники російської православної церкви у проповідях застерігали віруючих від шкідливого впливу україномовних публікацій [10].

Нагромадження політичних, економічних та соціальних конфліктів завершилося соціальним вибухом під час революції 1905–1907 р. Царизм був змушений піти на послаблення національного гніту. Земляки отримали можливість брати участь у виборах до Державної думи. Аналіз списку депутатів дає змогу зробити висновки про те, що у I Державній Думі від Волинської губернії брали участь 13 депутатів, 8 з них записані як малороси, тобто визнавали себе українцями, 7 з них – селяни, 1 – представник духовенства, у роботі II Державної думи було 9 українських селян – депутатів від Волині. Після завершення революції посилюється національний гніт і це проявляється в складі III Державної Думи, зокрема з 13 депутатів тільки 4 – українці, а у роботі IV Державної Думи з 14 депутатів від Волинської губернії брав участь один українець. Серед депутатів III Державної думи знаходимо і нашого земляка з с. Вілія Данилюка Якова Григоровича, селянина, 1864 р. н. Аналіз партійної приналежності дає змогу зробити висновки про те, що всі депутати-українці не належали до жодної політичної партії, але всім приписується праве спрямування, тобто відданість царизму. Можемо тільки припустити, що депутати з Волинської губернії мали змогу ознайомитись із роботою Української громади та її національними вимогами [7, с. 317].

Перша світова війна завдала мешканцям Волині, зокрема і Шумщини, значних втрат. Саме на цьому відтинку розпочався російський наступ. Проходила мобілізація, сотні жителів були мобілізовані до російської армії, серед них – Корній Прончук, Никофор Куйдич, Афанасій Собчук, вони потрапили до австрійського полону. Прокладання гужових доріг, реквізиції коней, транспортні та трудові повинності – це чекало жителів краю, які стали жертвами імперських домагань Росії [6]. Перша світова війна, яка стала випробуванням для всього українського народу, створила об'єктивні передумови для зростання української національної свідомості, скристалізувала

національні гасла та сприяла розгортанню Української революції, яка вперше за багато століть дала реальний шанс для втілення в життя віковичної мрії українців – на створення власної суверенної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бармак М. Соціальна структура, адміністративний та економічний аспекти міст Волинської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.): монографія / Микола Бармак, Надія Шкільнюк. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. 296 с.
2. «Ведомость о церкви Преображенской м. Шумска Кременецкого уезда за 1903 год». *Рукопис*. 10 с.
3. Горбань Т. Ю. Проблема формування нації та національної свідомості у поглядах українських громадсько-політичних діячів початку XX ст. URL: http://history.org.ua/JournALL/xix/xix_2011_18/38.pdf (дата звернення: 26.10.2020).
4. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Вид.2-ге. Київ: Генеза, 2000. 360 с.
5. Комарницький О. Містечка Південної Волині в контексті Української революції 1917–1920 рр. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/Slavuta/Revolution1917.html> (дата звернення: 25.10.2020).
6. Матеріали Шумського краєзнавчого музею. 4 с.
7. Милько В. І. Українське представництво в Державній думі Російської імперії (1906–1917): монографія / відп. ред. О. П. Реєнт. НАН України, Ін-т історії України. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. 395 с.
8. Прищепя О. П. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. Рівне: ПП ДМ, 2010. 287 с.
9. Рівень національної самосвідомості на Волині та Галичині на початку XX ст. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4665/> (дата звернення: 24.10.2020 р.).
10. Рудько С. Проблема «національної ідентичності» українських політичних діячів доби української революції 1917–1921 рр. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/identity.html> (дата звернення: 23.10.2020 р.).
11. Шумщина: Краєзнавчий альманах. Кн. 1. Сучасність і давнина в дослідженнях, документах і красному письмі. Тернопіль: Джура, 2005. 122 с.
12. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Вінніпег, 1984.

УДК 37.014.52

Сергуніна Тетяна Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
методист відділу організаційно-
методичної та інформаційно-видавничої
діяльності Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ НА ПРИКЛАДІ ІЗ ЖИТТЯ ДІТЕЙ БІБЛІЙНИХ ЧАСІВ

Для формування духовно-моральних цінностей учнів велике значення має використання прикладів із життя дітей біблійних часів. Через всю Біблію червоною ниткою проходить заклик бути *слухняними, покірними і смиренними*. Важливо донести дітям, що велику роль у духовному формуванні дітей часів Старого і Нового Заповітів відіграло їх виховання у сім'ї у страсі Божому. Для дітей важливо бути слухняними батькам, шанувати їх. Про це говорить п'ята заповідь Божа у Святому Письмі: *«Шануй батька твого і матір твою, і добре тобі буде, і довго житимеш на землі»* (Вихід 20: 12). Це заповідь з обітницею: хто шанує батьків, той буде довголітнім. У Новому Завіті читаємо: *«Діти, слухайтеся своїх батьків у Господі, бо це справедливе! Шануй свого батька та матір це перша заповідь з обітницею, щоб добре велося тобі, і щоб ти був на землі довголітній!»* (Ефесян 6: 1–3).

Сьогодні, як ніколи, є актуальним піклування про духовно-моральне виховання підростаючого покоління. Мета нашого дослідження – показати на прикладах дитячих років життя Ісаака, сина Авраамового, і Ісуса Христа, які цінності треба прищеплювати дітям із самого раннього віку.

У побожних сім'ях завжди вчили дітей любити Бога і ближнього, а також шанувати батька та матір. Ми можемо побачити це на прикладах життя дітей тих давніх часів. Прикладом побожного поведження дітей та юнаків у Старому Завіті є життя **Ісаака (Ісаака)**, сина Авраама та Сарри; **Йосипа**, сина Якова та Рахілі; **Мойсея**, сина Амрама та Йохевед; **Самуїла**, сина Елкани та Анни; **Давида**, сина Ессея, та **Нітцевед** (Талмуд); **дівчинки-служниці** у жінки Неємана (Наамана), **Йоаша (Йоаса)** (сина Єгоахаза), який вступив на престол семи років; **Даниїла** і його друзів **Ананії, Мисаїла та Азарії**. У Новому Завіті прикладом для дітей є дитячі роки **Ісуса Христа, хлопчика з хлібом, Тимофія** тощо.

Через великий обсяг інформації ми зупинимось лише на двох постатях: Ісака (Старий Завіт) та Ісусі Христі (Новий Завіт). Цікавим є той факт, що поява обох цих дітей на світ була передбачена ангелами.

Лише на старості років Авраам дочекався сина від Господа. Бог виконав свою обіцянку і стара Сарра народила *Ісака*, через котрого Бог обіцяв дати Аврааму багаточисельних нащадків, які стануть народом Божим: *«І Сарра зачала, і породила сина Авраамові в старості його на означений час, що про нього сказав йому Бог. І назвав Авраам ім'я синові своєму, що вродився йому, що Сарра йому породила: Ісак. І обрізав Авраам Ісака, сина свого, коли мав він вісім день, як Бог наказав був йому. А Авраам був віку ста літ, як уродився йому Ісак, син його. І промовила Сарра: Сміх учинив мені Бог, кожен, хто почує, буде сміятися з мене. І промовила: Хто б сказав Авраамові: Сарра годує синів? Бо вродила я сина в старості його. І дитина росла, і була відлучена. І справив Авраам велику гостину в день відлучення Ісака»* (Буття 21: 2–8).

Коли Ісак було підріс, Господь випробовував Авраама та наказав йому принести його сина у жертву: *«І промовив Господь: Візьми свого сина, свого одинака, що його полюбив ти, Ісака, та й піди собі до краю Морія, і принеси там його в цілопалення на одній із тих гір, що про неї скажу тобі. І встав Авраам рано вранці, і свого осла осідлав; і взяв із собою двох слуг та Ісака, сина свого, і для цілопалення дров нарубав. І встав, і пішов він до місця, що про нього сказав йому Бог»* (Буття 22: 2–3).

Авраам поклявся зробити так, як наказав йому Господь: взяв Ісака та двох своїх слуг та пішов до місця, яке Господь мав йому показати. На третій день, побачивши те місце (очевидно, це була гора Морія), він взяв дрова для цілопалення, поклав їх на сина свого Ісака, і сам взяв вогонь та ніж. Слугам же своїм сказав: *«Я й хлопець підем аж туди, і поклонимося, і повернемося до вас»*. Коли вони йшли удвох до гори, Ісак сказав: *«Ось вогонь та дрова, але де ягня на цілопалення?»*. І відказав Авраам: *«Бог наглядить ягня Собі на цілопалення, сину мій!»* (Буття 22: 8). Прийшовши на призначене місце,

Авраам приготував жертovníк, розклав дрова, зв'язав Ісака та поклав його над дровами. Взявши у свою руку ніж, він простягнув руку, щоб зарізати сина. Але ангел Господній озвався до нього з неба, і сказав йому: *«Аврааме, Аврааме! А той відізвався: Ось я! І Ангел промовив: Не витягай своєї руки до хлопця, і нічого йому не чини, бо тепер Я довідався, що ти богобійний, і не пожалів для Мене сина свого, одинака свого. А Авраам звів очі свої та й побачив, аж ось один баран зав'яз у*

гущавині своїми рогами. І пішов Авраам, і взяв барана, і приніс його на цілопалення замість сина свого» (Буття 22: 11–13).

Авраам підняв очі, та побачив барана, що заплутався рогами у тернях. Він взяв його, та приніс у жертву замість свого сина. Господь ніколи не наказував приносити у жертву дітей, як це робили язичники, що поклонялися ідолам. Це було випробування Авраама: чи той виконає волю Божу і всім пожертвує ради Нього. Цей акт принесення Авраамом у жертву сина його старості був прообразом принесення Богом Отцем Свого сина Ісуса Христа в жертву за гріхи людей. Ісус Христос, будучи Сином Божим, був відданий на хресну смерть у жертву за гріхи всіх людей. У цьому полягає і велика любов Небесного Отця до людства. Ісак за дві тисячі років до Різдва Христового, наперед, був прообразом Ісуса Христа. Він так само, як Ісус Христос, покійно йшов на місце жертви. Як Ісус Христос ніс на собі хрест, так і Ісак ніс на собі дрова жертвоприношення.

Гора, на якій Авраам мав принести у жертву Ісака, була названа *Ісгова-іре*, *«Господь побачить»*. Згодом на цій горі цар Соломон збудував, за вказівкою Бога, *Єрусалимський храм*.

Отже, юний Ісак показав своє смирення, не чинив спротиву, хоча і зрозумів, що це його має принести в жертву батько. Він знав, що на це є воля

Божа, і мовчав, чекаючи смерті. Пізніше в Ісака народились близнюки Ісав та Яків, якому Бог дав ім'я Ізраїль, і від якого пішли коліна синів ізраїлевих.

У *Новому Завіті* прикладом послуху дитини батькам є земне життя *Ісуса Христа*. Ми мало знаємо про життя Спасителя до 30-ти років, коли Він вийшов на месійну працю. Розповідається про чудесне народження Ісуса, про те, як Йосип з Марією втікали у Єгипет, щоб спасти Його від загибелі.

Цікавою є зустріч вагітної Ісусом Марії із вагітною Іваном Єлисаветою, що завагітніла у старості: *«Тими днями зібралась Марія й пішла, поспішаючи, у гірську околицю, у місто Юдине. І ввійшла вона в дім Захарія, та й поздоровила Єлисавету. Коли ж Єлисавета зачула Маріїн привіт, затріпотала дитина в утробі її. І Єлисавета наповнилась Духом Святим, і скрикнула голосом гучним, та й прорекла: Благословенна Ти між жонами, і благословенний Плід утроби твоєї! І звідкіля мені це, що до мене прийшла мати мого Господа? Бо як тільки в вухах моїх голос привіту твого забринів, від радощів затріпотала дитина в утробі моїй!»* (Євангеліє від Луки 1: 39–44). Про народження Івана і Ісуса було сповіщено ангелами Захарію, майбутньому батькові Івана, і Марії, майбутній матері Ісуса. Ще в утробі матерів Ісус і Іван були сповнені Духа Святого: навіть в утробі матері Іван (майбутній Іван Хреститель) зрадив присутності Господа.

Після смерті Ірода сім'я повернулась із Єгипту в Назарет, де проходили дитячі та юнацькі роки Ісуса. Про ці роки ми знаємо дуже мало, але те, про що можемо дізнатися з Євангелії, свідчить про повний послух Ісуса земним батькам: *«А Дитина росла та зміцнялася духом, набираючись мудрости. І благодать Божя на Ній пробувала. А батьки Його щорічно ходили до Єрусалиму на свято Пасхи. І коли мав Він дванадцять років, вони за звичаєм на свято пішли. Як дні ж свята скінчились були, і вертались вони, молодий Ісус в*

Єрусалимі лишився, а Йосип та мати Його не знали того. Вони думали, що Він із подорожніми йде; пройшли день дороги, та й стали шукати Його поміж родичами та знайомими. Але, не знайшовши, вернулися в Єрусалим, та й шукали Його. І сталось, що третього дня відшукали у храмі Його, як сидів серед учителів, і вислухував їх, і запитував їх. Усі ж, хто слухав Його, дивувалися розумові та Його відповідям. І як вони Його вгледіли, то здивувались, а мати сказала до Нього: Дитино, чому так Ти зробив нам? Ось Твій батько та я із журбою шукали Тебе... А Він їм відказав: Чого ж ви шукали Мене? Хіба ви не знали, що повинно Мені бути в тому, що належить Моєму Отцеві? Та не зрозуміли вони того слова, що Він їм говорив. І пішов Він із ними, і прибув у Назарет, і був їм слухняний. А мати Його зберігала оці всі слова в своїм серці. А Ісус зростав мудрістю, і віком та благодаттю, у Бога й людей (Луки 2: 40–52)

Ісуса, як і більшість дітей в Ізраїлі, наставляли батьки у благочесті, що у євреїв означалось словом премудрість (хохма – □□□□□). Як проходило це навчання – не відомо. Євангеліє ніби покриває завісою ці перші роки життя Христа. Із історії життя Ісуса до 30-ти років євангеліст Лука описує тільки історію Його подорожі в Єрусалим, коли Ісусу виповнилося 12 років від народження. Три рази на рік на великі свята: Пасху, П'ятидесятницю та Кущей кожний ізраїльтянин, згідно закону, повинен був приходити до Єрусалиму. Жінки та діти могли залишатися вдома, але благочестиві ізраїльтянки все-таки відвідували Єрусалим. Такою була і Марія. Вона разом із Йосипом ходила щорічно на найбільше свято – Пасху – в Єрусалим. Очевидно, що сина свого вона досі не брала із собою. Із 12-ти років зазвичай єврейські хлопчики починали вчитися закону, бути присутніми на богослужінні, постити. [2]

Коли Ісусу виповнилося 12 років, батьки його взяли з собою в Єрусалим на свято Пасхи. Із третього дня свята починались напівсвяткові дні, коли можна було вертатися додому. Тому Йосиф та Марія могли піти із Єрусалиму на третій день свята. У ті дні вчителі вели бесіди із богомольцями.

Молодий Ісус лишився в Єрусалимі: стремління до божественного могутньо заявило про себе в душі Христа під час першого відвідування Їм Єрусалиму та спонукало Його знову повернутися до храму, коли батьки пішли з Ним додому. *А Йосип та мати Його не знали того* – можливо, караван богомольців, у якому йшли Йосиф з Марією, був настільки великий, що не можна було зразу побачити відсутність Ісуса. Вірогідно, що у каравані були родичі Марії та Йосипа, у яких також були діти Його віку і Йому було дозволено йти разом із ними. Але потім непомітно Ісус вернувся в Єрусалим [2].

Батьки помітили відсутність Ісуса тільки через день дороги. Можливо, караван упродовж дня проходив невеликий шлях. Зупинка, звісно, була зроблена з приходом ночі, оскільки тепер зібралися в одне місце всі супутники Йосипа та Марії, які відстали. Стурбовані Йосип та Марія повернулися в Єрусалим і *третього дня відшукали у храмі Його*. Тобто третього дня після виходу з Єрусалиму. Перший день був проведений у дорозі, другий – в зворотному напрямку, третій – в пошуках Ісуса у місті.

Бесіда вчителів відбувалась біля входу в храм: у зовнішньому дворі, який

був доступний для всіх: чоловіків та жінок. Тут була розкішна галерея, але без лавок: слухачі сиділи на підлозі. Сидіти учням дозволялося і у присутності найповажніших вчителів. Тому апостол Павло говорить, що він вчився у «ніг» Гамаліїла [2].

Підліток Ісус не тільки сидів серед учителів, але й розпитував їх. Допитливість спонукала Отрока ближче присунутися до рабина, що навчав, тому Він опинився в центрі кола інших рабинів. У Свої 12 років Ісус проявив розуміння Слова Божого, тому всі дивувались, звідки дитина має таке пізнання: *«Усі ж, хто слухав Його, дивувалися розумові та Його відповідям»*. Його слухали не тільки прості люди, але й рабини. Вони були

вражені розумом та винахідливості у відповідях на питання, з якими, зазвичай, звертались рабини до своїх слухачів після того, як кінчали виклад того чи іншого пункту вчення [2].

Йосиф та Марія здивувались, що Ісус знаходиться у храмі серед вчителів. Вони думали, що Він ще не готовий до бесіди із ними. Мати сказала, що батько і вона з *журбою шукали* Його – грецьке слово *οδυνόμενοι*, тобто з великим душевним та фізичним болем. Ісус здивувався, що вони не знали, де його знайти: *Хіба ви не знали* – тобто вам же має бути добре відомо Моє передбачення. Тут є натяк на ті об'явлення, які отримали Йосиф та Марія від Ангела про Ісуса. Він говорить про тайну, яку, напевно, досі приховували від Нього Марія та Йосип: *«Повинно Мені бути в тому, що належить Моєму Отцеві»*. Ісус хотів сказати, що Його не треба було довго шукати – треба було зразу прийти у храм, де Христос відчував Себе ближче до Отця Свого. Ісус нагадує Марії, що Його Отець – Бог.

Проте Марія та Йосип не зрозуміли того слова, бо не отримали від Ангела настанов, як буде іти розвиток Божого Немовляти. Їм була показана тільки діяльність Христа як Месії. Марія, напевно, ще досі не сказала Сину про те, що Йосип не Його батько. Вона надала Богові це сповіщення про тайну народження Ісуса. Тому батьки не зрозуміли, що вони тепер мають робити. Чи буде Ісус їм підкорятися, як раніше, чи тепер Йому, знаючому тайну Свого народження, треба надати свободу у подальшому зростанні? Нерозуміння Йосифа та Марії продовжувалось недовго. Ісус пішов із ними до Назарету, де був покірний своїм батькам, як звичайний єврейський підліток, а потім юнак.

Ісус розвивався все більше у розумовому відношенні, а також ріс і тілесно: ставав розумним та високим юнаком. Богослови вважають, що з віком у Ісусі все більше проявлялась вища божественна мудрість. Божественне та людське перебувало у Христі нероздільно (боголюдина). Нам це неможливо зрозуміти.

У Бога й людей – Ісуса любили всі оточуючі люди. Він не відрізнявся від того типу ізраїльських підлітків, який на той час вважався ідеальним.

Ісус жив у Назареті до 30-ти років. Життя іудеїв було простим. Їли тричі на день. Носили простий одяг: нижній хітон, верхній плащ – простий кусок матерії та невеликий тюрбан на голові, зроблений із платка. Ісус перейняв ремесло свого батька, який був теслею. Він, очевидно, любив природу, що потім видно у Його промовах. Спостерігав за життям людей – сіячів та виноградарів, за життям скота та звичками пастухів, за звичками лисиці. Спостерігав обряди та життя різних за соціальним становищем людей [2]. Потім ці знання Христос використає, коли буде говорити притчами до народу.

Ісус шанував своїх батьків не тільки в дитинстві. Він не забув про Свою матір і під час страти. Коли Ісус Христос висів на хресті, Він доручив Іванові доглядати за Марією: *«це – твоя мати»* (Івана 19: 26–27).

Таким чином, земне життя Ісуса Христа є прикладом смирення, покори і шани до Бога Отця та до земних батьків.

Отже, історії життя дітей та юнаків біблійних часів є прикладом для сучасних дітей. У кожній історії діти демонструють унікальні риси характеру, наочно показуючи, як сучасні діти можуть брати участь у великих Божих справах. Особливо можна відзначити дві постаті Старого та Нового Завітів: Ісака, сина Авраама, та Ісуса Христа, Сина Божого. На прикладах життя дітей біблійних часів можна формувати у сучасних учнів такі цінності, як: смирення, покору, милосердя, щедрість, доброту, послух батькам та Богові тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біблія онлайн, 2003–2020. URL: <https://bibleonline.ru/bible/ubio/pro/>

2. Лопухин А. П. Толковая библия. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/tolkovaja_biblija_53/2

УДК 37.011

Сесик Оксана Олегівна,
методист центру виховної роботи, захисту
прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

МОДЕЛЮВАННЯ ПОЗИТИВНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОДНА З ТЕХНІК ГУМАНІСТИЧНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Вагомою й актуальною проблемою нинішнього суспільства є розбудова національної освітньої системи на основі принципу діалогізму та гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу. Безперечно, ці нові пріоритети та соціокультурні цінності вимагають від учителя творчих якостей, гнучкості та мобільності.

Тому сучасна школа має бути центром різнобічного розвитку позитивної та успішної особистості, основною метою якого є створення цілісного освітнього простору – інтегрованого, комплексного, що сприяє повноцінному розвитку дитини у всьому багатстві її запитів та інтересів. Відповідно підґрунтям для цього є гуманізм, оптимізм, позитивізм, диференціація, заохочення, сприяння, захоплення, творчість тощо.

Для формування та розвитку позитивного мислення учнів варто враховувати принципи вироблення важливих, життєстверджуючих і міцних взаємин між людьми, сформульовані в практичній педагогіці американського психолога Дороті Лоу Нолт [8]. Вона стверджує, що світ наших дітей, який створюємо ми, наповнений заохоченням, терпимістю й похвалою; це світ, у

якому вони знаходять визнання й схвалення; світ, у якому можуть відверто поділитися своїми думками та переживаннями й очікувати підтримки дорослих, їхньої доброти й поваги.

Ці принципи стимулюють педагога до органічного поєднання навчального та виховного аспекту, а відповідно, до вміння бачити дитину в цілісному контексті; психологічної готовності переходу від авторитарної до толерантної методики. Відповідно до цього учитель має володіти високою професійною культурою, яка є дієвим засобом моделювання позитивного мислення.

Працюючи в ракурсі даної тематики, Антон Макаренко стверджував, що бачити гарне в людині завжди важко... Гарне в людині треба проектувати, і вихователь зобов'язаний це робити. Він зобов'язаний підходити до людини з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть і з деяким ризиком помилитися [7]. Василь Сухомлинський стверджував, що ніякий вихователь не може затвердити в душі дитини гарне, якщо сама дитина не прагне до цього. Але це прагнення є тільки там, де колектив і вихователь бачать у дитині насамперед гарне [11]. Професор соціальної психології Гарвардського університету Роберт Розенталь писав: «Вихователь повинен іти до дітей з позитивною установкою, тоді й проектувати гарне в дітях буде легше». Великий грузинський педагог-гуманіст Шалва Амонашвілі часто наголошував на тому, що його практика роботи з дітьми і науковий пошук організації їх радісного та захоплюючого життя в школі, творча і наукова співдружність протягом довгого проміжку часу з багатьма вчителями експериментальних класів сприяли тому, що в нього склались деякі педагогічні переконання, що мають оптимістичні та гуманістичні джерела навчання і виховання [1].

Хочу зауважити, що людина з позитивним мисленням досить добре підготовлена до життєвих випробувань, впевнено дивиться у майбутнє, об'єктивно оцінює себе й власні можливості. І якщо помічає відсутність якихось талантів, то не дуже засмучується, а просто змінює сферу діяльності,

відшуковуючи ту, в якій здібності її можуть розкритися краще. Це оптиміст, який завжди досягає поставленої мети.

Технологія розвитку позитивного мислення полягає в чітко визначених цілях, засобах і методах, точно пристосованих для досягнення цих цілей; конкретних правилах, як користуватися цими засобами.

Правило 1. Взірцем позитивного мислення повинен стати вчитель, зокрема класний керівник, який тривалий час спілкується з дітьми і має неабиякий вплив на них.

Правило 2. Необхідною умовою для цього є оптимізація освітнього процесу, перетворення традиційної школи на школу радості і саморозвитку дитини та підвищення професійної культури педагога.

Правило 3. Учитель не має права бути песимістом щодо дітей різного віку, а навпаки, – дбати про зростання їхньої зацікавленості, активності до навчання та самозростання, що проявляється у підвищенні самооцінки, впевненості, гідній поведінці, тобто формуванні позитивного ставлення до себе та інших.

Правило 4. Варто пам'ятати, що розвиток позитивного мислення має своє продовження і в позаурочний час, а саме вчитель намагається враховувати запити, прагнення та вподобання всіх учасників освітнього процесу.

Правило 5. Дієвим є активне впровадження інноваційних, інтерактивних форм та методів навчання й виховання, що дає можливість для розвитку не лише творчих здібностей школярів, але й сприяє самовдосконаленню педагога.

Правило 6. Необхідно пам'ятати про важливість особистого позитивного прикладу вчителя (класного керівника), його системну, злагоджену роботу у вимірі моделювання власного позитивного мислення та мислення всіх учнів.

Правило 7. Доречною є психолого-педагогічна підтримка з боку адміністрації закладу та колег.

Правило 8. Творче використання досвіду кращих шкіл та педагогів України і світу: Макаренка, Сухомлинського, Амонашвілі, Драйдена тощо [5].

Отже, ми бачимо, що для ефективності роботи у даному напрямку треба діяти комплексно, залучаючи до співпраці широке коло людей. Проте пам'ятаймо: як би майстерно та професійно не були складені норми і правила, все одно кожен освітянин застосовує їх, здійснюючи свій індивідуальний підхід. І це природно.

Тому сьогоднішній школі потрібен учитель, який є самодостатньою особистістю, взірцем високої духовної культури; прагне до оволодіння навичками моделювання позитивного мислення – однієї з технік гуманістично орієнтованої професійної діяльності сучасного педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвілі Ш. О. Істина школи / пер. з рос. Подільський культурно-просвітницький Центр ім. Реріха, 2007. 74 с.
2. Баранова Н. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. Харків: Основа, 2009. 160 с.
3. Житник Б. О. Методичний poradник. Харків: Основа, 2005. 128 с.
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків: Основа, 2009. 176 с.
5. Калошин В. Ф. Основи позитивного мислення в освітянській діяльності: навч. посіб. К., 2005. 252 с.
6. Калошин В. Ф. Теорія і практика позитивного мислення. *Толерантна педагогіка*. 1999. № 1–2.
7. Макаренко А. С. Педагоги знизують плечима. Про мій досвід. Методика організації виховного процесу. Виховання в сім'ї. *А. С. Макаренко: хрестоматія з української класичної педагогіки* / уклад. В. П. Кравець, О. І. Мешко. Київ: Грамота, 2008. С. 223–360.
8. Панченков А., Пометун О. та ін. Навчання в дії. Київ: А.П.Н., 2003. 72 с.
9. Садкіна В. 101 цікава педагогічна ідея. Харків: Основа, 2008. 88 с.
10. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. К.: Рад. шк., 1988. 304 с.
11. Сухомлинський В. О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. *Шлях освіти*. 1996. № 1.

УДК 37.035.2

Сигіль Наталія Михайлівна,

вчитель англійської мови та фінансової грамотності, куратор шкільного клубу соціального підприємництва «Єдність», заступник директора школи з навчально-виховної роботи

«КАЛЕНДАР «ЯБЛУНІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ»». РОБОТА КЛУБУ ВІД ЗАДУМУ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

*Успіх – це здатність йти від однієї невдачі до іншої,
не втрачаючи ентузіазму.*

Вінстон Черчилль

Шкільний клуб соціального підприємництва [1] «Єдність» – ініціативна група учнів під керівництвом активних учителів, які хочуть створювати продукт, досліджуючи територію свого населеного пункту, а також беруться вирішувати проблему впізнаваності села Яблунів Чортківського району Тернопільської області на мапі нашої держави.

Аби розвинути наявні підприємницькі ініціативи шкільної молоді, потрібно поцікавитись інтересами та вподобаннями підлітків. Оскільки ми живемо у сільській місцевості, маємо змогу пізнати, дослідити та донести інформацію до зацікавлених осіб.

Така дослідницька, пошукова та краєзнавча робота [2] сприяє вихованню відповідальних громадян України, здатних реалізувати власний потенціал, критично мислити, проявляти лідерські якості та змінювати на краще світ навколо себе.

Тему нового завдання клубу «Календар «Яблунів крізь призму часу»» діти обрали самі. Адже цікаво досліджувати куточки села, де ти народився, живеш. Це земля твоїх батьків та дідусів.

Тож проєкт передбачає низку цілей, які потрібно втілити в життя. Адже під час навчання учні мають накопичувати знання, які стануть у пригоді. Вони зрозуміють, що цінність знань неабияк зростає, коли їх практично застосовують. А якщо є можливість використати набуті знання на практиці – ми робимо це.

Креативність є однією із ключових складових. Наскільки творчо та цікаво діти підійдуть до втілення усіх задумок, настільки ефективним буде кінцевий результат. А оскільки завдання проєкту – красивий, інформаційний та унікальний продукт, який треба реалізувати, тож і його втілення сприяло

неабиякій майстерності в пошуку нових підходів для збору та висвітлення інформації.

Вчимося висловлювати свої думки, комунікувати. Налагодження добрих стосунків з усіма учасниками клубу, а також іншими учнями – запорука ефективного досягнення результату. Саме за допомогою обговорень, дискусій, методу запитань-відповідей можна якомога більше дізнатись про порушену проблему.

Практикуємо занотовувати свої думки. Часто записуємо усі пропозиції та побажання. На основі зроблених заміток готуємо виступи та презентації.

Тому задля популяризації села, в якому я живу, приваблення інвесторів у мальовничий куточок, де можна створити туристичний та відпочинковий центр, здійснено реалізацію даного проєкту, який змусив дітей по-новому підійти до вирішення тих чи інших завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціальне шкільне підприємництво: твій перший стартап. URL: https://eef.org.ua/wpcontent/uploads/2020/08/Sotsialne_pidpryemnytstvo_tvuy_pershyy_startup.pdf (дата звернення: 29.10.2020)
2. Шкільне підприємництво: як запустити бізнес до 18-ти років. URL: <https://nus.org.ua/view/shkilne-pidpryemnytstvo-yak-zapustyty-biznes-do-18-ty-rokiv/> (дата звернення: 30.10.2020).

УДК 37.371.09 (477)

Сидорська Оксана Ярославівна,
методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

**ФОРМУВАННЯ УМІННЯ ВЧИТИСЯ ЯК КЛЮЧОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Освіта XXI століття спрямована на формування та розвиток особистості. У «Національній доктрині розвитку освіти України» визначено: «Головна мета української освіти – створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя...» [2]. Одним із пріоритетів підвищення якості освіти є створення умов, у яких кожен учень мав би змогу навчатися самостійно здобувати необхідну інформацію, використовувати її для власного розвитку та самореалізації, був підготовлений до самоосвіти впродовж життя. Завдання національної освіти – формування в учнів ключової компетентності уміння вчитися. Сформованістю цієї компетенції визначається готовність учня до життя, професійної діяльності. Адже сучасне динамічне суспільство потребує людей активних, творчих, ініціативних, інтелектуально підготовлених, які вміють застосовувати набуті знання в будь-якій ситуації. Ідея навчання впродовж життя входить до ключових компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту», Концепції НУШ.

Вперше поняття «навчання впродовж життя» з'явилося в роботах британських вчених на початку XX століття. У 90-х Європейський Парламент та Рада Європи взяли цю концепцію за основу нової освітньої політики, щоб допомогти майбутнім фахівцям навчитися підлаштовуватися до умов змінного ринку праці, бути конкурентноспроможними.

Гордон Драйден та Джаннетт Вос прийшли до висновку, що основу шкільної освіти повинні сформувати навчання тому, як вчитися, і навчання тому, як мислити [1]. Переорієнтація парадигми освіти зі знанневої в компетентнісну полягає у тому, що знання, нині, не вважаються головним критерієм розвитку особистості. Відбувається зміщення акцентів із накопичення знань на самостійне оволодіння знаннями, використання їх, уміння самостійно приймати рішення. Ключові компетентності не формуються лише на уроках. Це безперервний процес, що відбувається у постійній взаємодії вчителя з учнями. Наше завдання – виховати учня не як носія знань, а як

людину, яка має жити в суспільстві та приносити йому користь. Український професор І. П. Підласий акцентує увагу педагогів на тому, що головним є не предмет, якому навчають, а особистість, яку формує вчитель, те, як він вчить мислити, опановувати та самостійно продукувати знання, а не лише передавати знання та досвід попередніх поколінь [4]. Педагог повинен створити стимулююче навчальне середовище, спонукати учнів думати не за аналогією, а самостійно. Процес навчання – це спільна творчість вчителя і учня.

Освітній процес має будуватися відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей дітей.

Завдання, які стоять перед сучасною школою:

- навчати способам мислення;
- надати учням рівні можливості у виборі форми і змісту навчання;
- мотивувати дітей до навчання упродовж усього життя;
- створювати умови для опанування і самостійного продукування ще неіснуючих знань, а не змушувати заучувати давно відомі істини;
- сприяти формуванню світогляду, критичного мислення;
- сприяти становленню інформаційної культури особистості, здатної до активного управління інформацією;
- підтримувати розвиток таких навичок, як пізнавальна та творча активність, готовність до співробітництва, взаєморозуміння, емпатія.

Академік Савченко О. Я. вважає, що «вміє вчитися той учень, який:

- сам визначає мету діяльності або приймає поставлену вчителем;
- проявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- відбирає або знаходить потрібні знання;
- виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми;
- усвідомлює свою діяльність і прагне вдосконалити;
- має вміння і навички самоконтролю і самооцінки» [5].

Досліджуючи проблему формування «вміння вчитися» як ключової компетентності, О. Я. Савченко звертає увагу педагогів на те, що для вирішення зазначеної проблеми «необхідно забезпечити комплекс умов: стимулююче навчальне середовище, висококваліфікований учитель, обов'язково сприятливе родинне виховання і, безумовно, цілеспрямоване керівництво формуванням цих складників уміння вчитися» [6].

На жаль, часто педагоги зіштовхуються з проблемою, що заслуговує особливої уваги – відсутністю в учнів інтересу до навчання. Зрозуміло, що існує ряд відволікаючих факторів (телебачення, Інтернет). Але причина проблеми проста – дитина не розуміє, навіщо їй це потрібно. Тобто немає мотивації.

Мотивація до навчання – одна з головних умов реалізації освітнього процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але є рушійною силою удосконалення особистості в цілому. Формування мотивації до навчання є однією з головних проблем сучасної школи.

Основними мотивами навчання у школярів має бути особистісний розвиток, інтерес, результат діяльності, бажання в майбутньому стати кваліфікованим спеціалістом, потреба у пізнанні нового. Педагог, дбаючи про організацію і керівництво пізнавальним процесом, має цілеспрямовано працювати над формуванням в учнів дієвих мотивів.

Умовами стимулювання мотивації учіння є:

- збагачення змісту особистісно орієнтованим матеріалом;
- можливість виявляти своє ставлення, власну оцінку, позицію;
- підтримка мотивації учіння учнів з різними навчальними можливостями і навчальними стилями;
- стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів;
- розвиток пізнавальних інтересів і потреб;
- виховання активного, відповідального, ініціативного ставлення до навчання, заохочення вольових зусиль;

- формування прагнення до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення.

Важливим моментом у цьому процесі є і творчі здібності вчителя та постійне його вдосконалення. К. Ушинський писав: «Учитель живе доти, доки вчиться, щойно він перестає вчитись, у ньому помирає учитель» [7]. Він має бути щирим, доброзичливим справедливим. Тільки за цієї умови можна виховати позитивні мотиви до навчання як до цікавої і радісної праці.

Сьогоднішнє покоління Z – діти цифрового покоління, які по-іншому мислять. Вони креативні, мають свої ідеї, погляди. Школа має працювати на випередження. Адже часто інтерес до навчального предмета переростає в інтерес до певної галузі науки чи діяльності, що може визначити вибір життєвого шляху. Тому поведінка вчителя, його моральне обличчя є важливими факторами виховання позитивного мотиву до навчання. Учня не можна карати оцінкою, принижувати гідність. Важливо створити ситуацію успіху, де навчання має приносити задоволення.

Важлива роль у мотивації учнів до навчання відводиться також стилю спілкування вчителя з учнями під час уроку та в позаурочний час. Пріоритетним визнано демократичний стиль.

Важливою в цьому процесі є роль батьків. Дослідження доводять, що успішне навчання дітей залежить від певних особливостей поведінки батьків, які повинні розвивати впевненість дітей у своїх силах. Дитина має відчувати батьківську підтримку, спілкування, почуватися в безпеці.

У свій час Бакмінстер Фуллер відзначав, що всі діти народжуються геніями, а ми витрачаємо перші шість років їхнього життя на те, щоби лишити їх цієї геніальності. Тому нашим завданням є розвивати життєві навички дитини поряд з її талантом і природними здібностями. У праці «Сто порад учителям» В. Сухомлинський сказав, що завдання вчителя: «Не придушити й зламати, а підняти й підтримати, не знеособити внутрішні духовні сили дитини, а утвердити почуття власної гідності...» [6].

Отже, найважливішою компетентністю педагога ХХІ століття є забезпечення освітнього середовища, що сприятиме формуванню та розвитку ключових і предметних компетентностей, чіткої мотивації до навчання, виховання учня як гармонійної особистості, здатної до постійного самовдосконалення шляхом самоосвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Драйден Г. Революция в обучении. Перевод с англ. М.: ООО «ПАРВИНЭ», 2003.
2. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» (витяг) від 17.04.2002. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
3. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. Х.: Вид. група «Основа», 2010.
4. Савченко О. Я. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися. *Початкова школа*. 2007. № 8. С. 1–5.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вид. 7-е. К.: Радянська школа, 1981 (II кв.).
6. Емельянова В. Сучасне звучання педагогіки К. Ушинського у вихованні дитини. *Психолог дошкілля*. 2013. Січ. (№ 3). С. 15–16.

УДК 378

Смерека Галина Іванівна,
методист кафедри змісту і методик
навчальних предметів Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

***Анотація.** У статті розкрито необхідність і важливість використання та застосування інноваційних педагогічних технологій навчання в контексті підвищення професійного рівня майбутнього педагога.*

Постійне оновлення й вдосконалення змісту і технологій підготовки фахівців на основі компетентнісного підходу є важливою проблемою реформування системи освіти в Україні, тому готовність майбутніх фахівців до

інноваційної діяльності повинна забезпечуватися оволодінням сучасними технологіями навчання, їх організацією та практичним впровадженням. Головним у цьому процесі має стати питання підготовки вчителя до роботи у новітній школі, котра змінюється не лише за типом, але й за змістом освіти, формами організації навчально-виховного процесу. На сьогоднішній день є відкритою та актуальною проблема підготовки майбутнього вчителя за допомогою інноваційних педагогічних технологій.

Одним зі стратегічних завдань вищої освіти, згідно з Програмою розвитку освіти в Україні на XXI століття, є досягнення якісно нового рівня мобільності та професійно-практичної підготовки фахівців [6].

Актуальність проблеми полягає в тому, що у сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти, її вплив на особистісний розвиток дитини значною мірою залежатиме від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях [7].

Сьогодні увага науковців спрямована на пошук нових напрямів цілісного дослідження сфери освіти, виділення ціннісних основ її модернізації, визначення умов ефективності інноваційних процесів в освіті, забезпечення її неперервності (В. П. Андрущенко, Л. М. Ващенко, Л. І. Даниленко, І. М. Дичківська, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. І. Луговий, В. О. Огнев'юк, В. Ф. Паламарчук, М. М. Поташник, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєва, В. О. Сластьонін, А. В. Хуторський, Н. Р. Юсуфбекова та ін.) [1].

Метою статті є аналіз інноваційних педагогічних технологій формування фахової компетентності майбутніх педагогів технологічної освіти, їх значення у професійній діяльності учителя сучасної школи.

Стрімкий рівень розвитку суспільства вимагає систематичного перегляду освітньої тактики і стратегії, навчальних планів і програм окремих дисциплін. Незважаючи на зростання обсягів навчального матеріалу, термін навчання

залишається незмінним. Саме тому все більшого значення набувають сучасні підходи до організації навчальних занять щодо підготовки майбутнього педагога.

Сучасний педагог має виступати не стільки джерелом знань та контролюючим суб'єктом, скільки організатором самостійної активної пізнавальної діяльності учнів, їхнім консультантом і помічником. Потреба в оновленні освіти спричинила появу і поширення великої кількості нових підходів до організації навчально-виховного процесу, методів і технологій навчання та виховання.

Особливо важливо звернути увагу на проблеми і завдання, які висуваються до підготовки майбутніх педагогів і застосовувати нові методологічні засади, сучасні дидактичні принципи, які розвивають діяльнісний підхід до навчання [7].

Інновації є суттєвим діяльним елементом розвитку освіти взагалі, реалізації конкретних завдань у навчально-виховному процесі. Виражаються в тенденціях накопичення і видозміни ініціатив і нововведень в освітньому просторі; спричиняють певні зміни у сфері освіти.

Наявність інноваційного потенціалу визначають:

1. Творча здатність генерувати нові уявлення та ідеї.
2. Обумовлюється професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань освіти; вміннями проектувати і моделювати свої ідеї на практиці.
3. Реалізація інноваційного потенціалу педагога передбачає значну свободу дій і незалежність його у використанні конкретних методик, нове розуміння цінностей освіти, прагнення до змін, моделювання експериментальних систем.
4. Високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів педагога. Відкритість особистості педагога до нового розуміння і сприйняття різних ідей, думок, напрямів, течій. Базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення [2].

Поява інноваційних процесів зумовлюється рядом суперечностей, які мають різне джерело, предметне походження і різну складність. Головна суперечність розвитку системи освіти – невідповідність старих методів навчання новим умовам життя; друга – суперечність між масою нових відомостей і рамками навчально-виховного процесу; третя – суперечність старого і нового (мається на увазі становлення альтернативної освіти, нових типів навчальних закладів). Потреба педагога в оновленні психолого-педагогічних знань, інтерес до передового педагогічного досвіду, з одного боку, й усталені стандарти змісту, форм і методів освітньо-виховного процесу, з іншого, викликаючи суперечність між можливостями особистості й реальною дійсністю, також живлять педагогічні інновації.

Останнім часом досить широко почали вживати і використовувати термін «інноваційні педагогічні технології». Перш ніж розглянути сутнісні ознаки інноваційних педагогічних технологій, розглянемо ключові поняття «інновація» та «педагогічна технологія». Слово інновація має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу [3].

Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Зокрема, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [4].

Спробуємо обґрунтувати важливе значення інноваційної діяльності, покладаючись на дослідження науковців, щодо підготовки фахівців майбутніх

педагогів у вищих навчальних закладах, яка характеризується системним експериментуванням, апробацією та застосуванням інновацій в освітньому процесі.

За оцінками авторів [5] сьогодні відомі понад три сотні визначень поняття «педагогічна технологія». Охарактеризуємо декілька, найбільш часто вживаних, із них. Педагогічна технологія це строго обґрунтована система педагогічних засобів, форм і методів, їх етапність, націленість на вирішення конкретних навчально-виховних завдань [2]. Часто поняття «педагогічна технологія» розглядають як знання про педагогічну діяльність, що здійснюється за допомогою наперед визначених засобів. У такому трактуванні педагогічні технології це окрема галузь педагогічної науки про розвиток, освіту, навчання і виховання особистості студента на основі суспільно значущих загальнолюдських якостей та досягнень психолого-педагогічної думки й основ інформатики. Автори [1] стверджують, що педагогічна технологія це «... певний порядок, логічність і послідовність відповідно до поставленої мети, як певною мірою алгоритмізації спільної діяльності викладача та студентів у процесі навчання, узгодженість їхніх дій та відносин».

Розглядаючи сутність інноваційних педагогічних технологій, варто зауважити, що інновація має латинське походження та в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Інновацію можна розглядати як процес (масштабну або часткову зміну системи і відповідну діяльність) і продукт (результат) цієї діяльності.

Отже, інноваційні педагогічні технології як процес – це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [3].

Формування конкурентоспроможного фахівця майбутнього педагога в процесі професійної підготовки відбувається на основі концептуальних положень неперервної багаторівневої освіти. Головне завдання вищої освіти – якісна підготовка висококласного фахівця в відповідності до інноваційних технологій діяльності. Для вирішення цього завдання галузь вищої освіти потребує якнайшвидшого впровадження нових технологій та покращення матеріально-технічної бази. Ринок праці визначає потребу у кваліфікованих, із високим рівнем компетенції, педагогів, які відповідають новітнім тенденціям сучасного розвитку освіти. Відповідно до цього необхідно удосконалювати і формувати новий зміст освіти, фактично визначати алгоритм інноваційного стилю своєї діяльності.

Освітня інноваційна діяльність та вирішення поставлених завдань щодо підготовки фахівців майбутніх педагогів має сприяти підвищенню конкурентоспроможності випускників вищої школи, досягненню більш ефективного розвитку нашого суспільства.

Вирішення проблем підвищення якості вищої освіти нерозривно пов'язане з підвищенням інтелектуальної культури науково-педагогічних працівників, рівня їх педагогічної майстерності [1].

Отже, інновації в системі освіти допомагають краще розробити систему, завдяки якій можна передавати і засвоювати якомога більше знань, яких з часом стає дедалі більше. Для підготовки людини до життя у сучасному світі потрібна система освіти, що орієнтує на усвідомлення сутності змін, привнесених новим часом, на їх послідовне й динамічне сприйняття. Потрібно заохочувати суспільство до нових досягнень у системі освіти, які допомогли зробити навчання інформаційно-повним та необтяжливим, в основу яких покладені цілісні моделі навчально-виховного процесу, засновані на діалектичній єдності методології та засобів їх здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алфімов Д. В. Інноваційна освітня система: шляхи відродження. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*: зб. наук. праць / за ред. Л. І. Даниленко та ін. К.: Логос, 2000. С. 158–160.
2. Даниленко Л. І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі. *Управління освітою*. 2001. № 3. С. 18–24.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. Вид. 2-ге, доповн. К.: Академвидав, 2012. 349 с.
4. Загвязинський В. І. Деякі нетрадиційні погляди на творчість. *Обдарована дитина*. 2006. № 5. С. 40–43.
5. Захарчук Т. В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі. URL:http://muzicteacher.at.ua/publ/innovacijni_tekhnologiji_navchannja_v_suchasnij_shkoli/1-1-0-5 (дата звернення: 29.10.2020).
6. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. 364 с.
7. Чубко О. П. Інноваційні технології навчання в контексті педагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_37 (дата звернення: 30.10.2020).

УДК 37.091.31:001.985

Хома Світозара Олегівна,
завідувач центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

***Анотація.** У статті окреслено питання, пов'язані з розвитком соціально-педагогічної парадигми виховання, виховним компонентом змісту компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту», а також розглядається питання виховання на цінностях.*

***Ключові слова:** Нова українська школа, виховання, формування цінностей, виховне середовище, компетентнісний підхід.*

*«Зараз ініціативу можна проявляти вільно,
але має бути готовність узяти на себе
відповідальність. Не треба вказувати молоді,
що робити, вона розбереться сама.
Важним є виховати в ній правильні цінності
і дати правильні орієнтири.»*

Любомир Гузар

Складність сучасних виховних проблем потребує комплексного підходу у їх розв'язанні та розвитку соціально-педагогічної парадигми виховання. Основою нової парадигми, а тому й основою виховання виступають особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєдіяльності, отже, генерація стратегії суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Концепція Нової української школи пропонує виховний компонент змісту компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту». Закладені основні орієнтири компетентнісного виховання особистості учня можуть творчо наповнюватись конкретним змістом, з урахуванням особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних викликів.

Виховання – це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації.

На відміну від передавання знань з будь-якої навчальної дисципліни певна цінність може успішно впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад. Віктор Франкл, автор книги «Людина у пошуках справжнього сенсу», стверджував, що цінностей не можна навчитися, їх можна тільки пережити. Неможливо уявити вчителя, батька чи матері дитини, які могли би якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, самі не сповідуючи її, не будучи наставниками. Адже цінність формується щодня, а не згідно з розкладом навчальних занять. І кожна людина, а дитина і поготів, довіряє не тому, що чує, а тому, що бачить.

Варто розуміти, що виховання будь-якої цінності або чесноти у собі та інших людях, тим більше в дітях, – це титанічна праця. Неправильна інтерпретація цінності може завдати не менше зла духовному та

інтелектуальному розвитку людини, ніж її повна відсутність. Саме тому для того, щоб ідея виховання на цінностях була реально, а не декларативно, втілена у життя, всі учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, їхні батьки, вчителі, викладачі, керівництво закладів освіти тощо), незалежно від віку, знань, досвіду чи соціального стану, мають відчувати необхідність самокритично оцінювати себе та самовдосконалюватися. Треба визнати, що й у суспільстві на сьогодні часто немає єдиної думки щодо умовного переліку та більш-менш узгодженого змісту тих цінностей, які мають об'єднувати суспільство, у зв'язку з чим повсякчас трапляються випадки перекручування та маніпуляції категоріями патріотизму, гідності, верховенства права чи свободи. Тому варто глибоко переосмислити документи, на яких базується виховна робота у закладах освіти Тернопільської області: програму ««Нова українська школа» у поступі до цінностей», яка розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018 року) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018 року), а також обласну програму впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки. У статті буде проаналізовано, як ці документи взаємодоповнюють один одного.

Базовими духовно-моральними цінностями у програмі ««Нова українська школа» у поступі до цінностей» визначені любов, повага до інших, гідність, відповідальність, совість, свобода, толерантність, справедливість, рівноправ'я, ініціативність.

В Українській Хартії вільної людини – бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером, бути відкритим суспільством, бути успішною державою, бути учасником демократичної спільноти народів.

Якщо проаналізувати зміст, який вкладають автори у трактування цих цінностей, то отримаємо таку відповідність:

«Нова українська школа» у поступі до цінностей	Українська Хартія вільної людини
любов	любити
повага до інших, толерантність	бути українцем, бути відкритим суспільством
гідність	бути вільною людиною, мислити
відповідальність	бути активним громадянином, бути господарем, мислити, бути лідером
рівноправ'я, справедливість, совість	бути відкритим суспільством, бути успішною державою
ініціативність, свобода	бути лідером

Як бачимо, задекларовані цінності не суперечать, а взаємодоповнюють одна одну.

Цінності в освіті мають бути не просто добіркою хороших та гідних правил життєдіяльності у суспільстві, а наочним набором внутрішніх щоденних принципів, які допоможуть у дорослому житті не лише обрати професію, знайти своє покликання, але й реалізувати свій творчий потенціал, стати гідним громадянином, сім'янином тощо. Важливо, щоб кожен учасник освітнього процесу, і здобувач освіти зокрема, усвідомлював, що цінності – це не є щось апріорі правильне, якась божественна складова, красива на папері, проте неприкладена у житті. Математично цінність виміряти неможливо, адже принципи, якими послуговується людина при прийнятті рішень у повсякденному житті, спонукають її до певної суспільно корисної або суспільно шкідливої поведінки, визначають її долю.

Тож задля гармонійного розвитку учня вкрай необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних, соціально-правових та особистісно зорієнтованих цінностей.

З іншого боку, поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою постає завдання навчити навчатися, виробити потребу в навчанні

впродовж життя. Актуалізується ще одна функція навчального процесу – навчити людину використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності: професійній, громадсько-політичній, побутовій тощо. Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки ґрунтується на особистості учня та може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «усіх» учнів, на суб'єктивні надбання одного учня, які можна виміряти.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому результат освіти розглядається не як сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях.

Сучасні тенденції оцінювання ефективності освіти представлено трьома моделями: підхід з огляду на зміст: головним є те, що викладається: навчальний план (навчальні програми), який є набором «знанневих» можливостей тих, кого навчають, що можуть бути реалізовані у навчальній і професійній діяльності; підхід з огляду на процес навчання: аналізу підлягають реальні явища і процеси, що відбуваються у навчальному процесі, коли здійснюється пізнавальна діяльність; підхід з огляду на результати: спрямований на аналіз набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень та ін.), котрими оволоділи ті, кого навчали. Необхідність включення компетентнісного підходу в систему освіти визначається зміною освітньої парадигми як сукупності установок, цінностей, технічних засобів та ін., яка є характерною для членів конкретного суспільства. Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти, що є його безперечною перевагою над іншими традиційними та інноваційними підходами.

Отже, основні орієнтири компетентнісного виховання особистості учня можуть творчо наповнюватись конкретним змістом, з урахуванням особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів,

інших актуальних соціальних викликів. Власне, ідея Нової української школи передбачає серед засадничих стовпів освіти майбутнього, а значить, і України майбутнього, саме виховання, що ґрунтується на цінностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех, І. Д., Журба, К. О., Киричок, В. А., Чорна, К. І., Назаренко Г. А., Шкільна І. М. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: навч.-метод. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2011.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 27.10.2020 р.).
3. Концепція Нової української школи. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.
4. Концепція підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 281-р.
5. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей», розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018 року) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018 року). URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення: 26.10.2020 р.).
6. Українська Хартія вільної людини. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved...>

УДК 37.013.42

Яковишин Руслан Ярославович,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
та інклюзивної освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ІНДИВІДА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

***Анотація.** Стаття розкриває соціально-педагогічні аспекти девіантної поведінки підлітків. Розглядаються методи профілактики та корекції різних проявів девіації. Зосереджується увага на багатовимірності даної проблеми.*

***Ключові слова:** девіантна поведінка, підлітки, профілактика та корекція девіантної поведінки, реабілітація, виховний процес.*

Актуальність теми. На сьогоднішній день проблема девіантної поведінки є дуже актуальною, найбільше девіація проявляється в періоди перетворень суспільних систем, коли руйнуються застарілі норми, цінності, стереотипи і люди втрачають орієнтири. Зміни соціальних цінностей, які відбуваються в період реформування політичного та соціально-економічного життя країни, відображаються на всьому населенню України. Проте, на думку соціологів, психологів та медиків, найбільш незахищеними є підлітки, молодь та «трудові сім'ї». Проблеми виховання молоді, що має певний ступінь соціальної захищеності і соціальної дезадаптації, на сьогодні стоять дуже гостро. Це пов'язано з тим, що дезадаптовані діти, які складають так звану групу ризику, часто належать до малозабезпечених, неповних чи «проблемних» сімей. Недоліки сімейного виховання породжують проблеми при навчанні в школі, конфлікти з педагогами і, як наслідок, соціальну дезадаптацію юнака. Аналіз стану кримінальних справ показує, що за останні десять років злочинність серед молодих людей збільшилася в декілька раз, підвищується агресивність при здійсненні правопорушень.

Виходячи з результатів соціологічних досліджень, спеціалісти представляють факти насилля та жорстокості по відношенню до дітей, особливо з боку батьків, вчителів, опікунів, вихователів. Саме через це проблема профілактики і корекції девіантної поведінки дуже актуальна для сучасного стану нашого суспільства. Вона має допомогти суспільству відновити контроль за поведінкою, запобігти його розпаду, нейтралізувати відцентрові тенденції.

Постановка проблеми. Суттєвою перешкодою для сучасного виховання є розвиток та поширення негативних явищ, які спричиняють зростання антисоціальних проявів особистості, виникнення різноманітних девіантних та делінквентних форм поведінки (вживання алкоголю, наркотиків, крадіжки, злочини тощо), що призводять до деградації особистості та зумовлюють необхідність вивчення цієї проблеми.

Аналіз спеціальної літератури дає змогу виявити суперечність проблеми девіантної поведінки неповнолітніх: невідповідність традиційних методів виховання сучасній соціальній ситуації, в якій перебувають діти, що і призводить у багатьох випадках до виникнення різних проявів девіацій. Сьогодні в суспільстві відбуваються зміни, які потребують переосмислення та заміни сталих систем, тому проблема девіантної поведінки підлітків вимагає дослідження методологічних аспектів, пошуку альтернативних форм роботи з неповнолітніми. Крім того, існуючі програми профілактики й корекції такої поведінки розраховані на вже сформовані відхилення, при цьому в них недостатньо уваги приділено комплексній роботі з підлітковою групою в цілому, у якій перебувають діти з відхиленнями в поведінці.

Проблему девіантної поведінки підлітків достатньо вивчено, проте її актуальність анітрохи не зменшилась. За останні роки складної соціально-економічної ситуації в Україні спостерігається динаміка стрімкого поширення різних аспектів девіантної поведінки. Тенденції зростання кількості неповнолітніх із девіантною поведінкою свідчать про нагальну потребу залучення до її профілактики ширшого кола професійних фахівців. У даний час практичною діяльністю по запобіганню девіантної поведінки в переважній більшості займаються працівники правоохоронних органів, тобто переважає правнича профілактична діяльність. Поряд з цим, майже без уваги залишається соціально-педагогічний аспект цієї проблеми. Одна з причин зазначеного полягає у відсутності цілеспрямованої підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до здійснення профілактики та реабілітації девіантної поведінки.

Мета статті – висвітлити соціально-педагогічні аспекти девіантної поведінки підлітків, методи та способи профілактики та корекції девіацій.

Виклад основного матеріалу. Під девіантною (від лат. *Deviatio* – відхилення) поведінкою в соціології розуміють дії та вчинки людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам чи визначеним шаблонам і стандартам

поведінки [8, с. 109]. Сутність девіантної поведінки полягає в недотримуванні вимог соціальної норми, у виборі іншого, ніж вона прописує, варіанту поведінки в тій чи іншій ситуації, що призводить до порушення ступеня взаємодії особистості й суспільства, соціальної групи й суспільства, особистості й групи.

Слід зазначити, що відхилення від норми (права, культури, моралі, спілкування тощо) у поведінці можуть трактуватися як позитивні, так і негативні. Позитивні девіації характеризують нестандартну особистість, для якої характерними є оригінальні, творчі ідеї, що мають суспільну значущість, загалом свідчать про успішний процес соціалізації та відіграють позитивну роль у прогресивному розвитку суспільства [2; 3; 8]. Негативні девіації поведінки пов'язані з тим, що особистість не засвоює позитивного соціального досвіду, не може адаптуватися до моральних цінностей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства, хоча й може досить добре знати ці норми. У цьому випадку процес соціалізації особистості є порушеним, що проявляється у незбалансованих психічних процесах, неадаптованості, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді уникання морального й естетичного контролю за власною поведінкою [1; 2; 3; 5; 8].

О. В. Змановська виділяє такі характерні ознаки девіантної поведінки:

- багаторазові, тривалі порушення не будь-яких, а найважливіших норм для певного суспільства на цей час;
- поведінка зумовлена загальною спрямованістю особистості, а не є наслідком кризової, нестандартної ситуації;
- поведінка супроводжується різноманітними проявами соціальної дезадаптації, викликає негативну оцінку з боку інших людей;
- поведінка не ототожнюється із психічними захворюваннями чи патопсихологічними станами, хоча за певних умов може набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо);

– результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи оточуючим;

– має виразну індивідуальну, вікову та статеву своєрідність. Так, не можна назвати девіантною поведінкою вживання нецензурних слів трьохрічною дитиною [3]. В основі девіацій часто-густо лежить конфлікт цінностей, інтересів, розходження потреб, деформація способів їх задоволення, помилки у вихованні, негативний життєвий досвід, емоційні проблеми, неадекватність самооцінки і рівня домагань, слабкий розвиток рефлексії, низький рівень адаптивних можливостей, викривлення в когнітивній сфері тощо.

Причинами негативних змін особистості є соціальні та біологічні чинники, які діють не ізольовано, а тісно взаємодіють. Серед біологічних чинників, що призводять до акцентуації характеру, виділяють: дії пренатальних, натальної і ранніх постнатальних чинників на мозок, який формується; несприятлива спадковість, яка включає в себе певний тип вищої нервової діяльності, алкоголізм батьків, що зумовлює тип акцентуації характеру.

До соціально-психологічних чинників слід зарахувати: особливості виховання неповнолітнього в сім'ї; шкільну дезадаптацію; підліткову кризу; психічну травму. При запобіганні девіації поведінки, на думку психологів О. Є. Личко, В. В. Ковальова, потрібно спрямовувати роботу на чинники (причини), які призводять до виникнення і розвитку типу акцентуації характеру і впливають на можливі відхилення в поведінці.

Профілактика девіантної поведінки – це комплекс заходів, спрямованих на її запобігання. Психолого-педагогічне запобігання – це система профілактичних заходів, пов'язаних з усуненням зовнішніх причин, чинників і умов, що викликають ті чи інші недоліки в розвитку неповнолітніх [7].

Деякі автори всі профілактичні заходи умовно поділяють на загальні й спеціальні. До загальних зараховують політичні й соціально-економічні.

Спеціальні заходи базуються на загальних, проте мають деякі особливості при різних формах девіантної поведінки.

Виділяють первинну, вторинну і третинну профілактику девіантної поведінки.

Первинна пропедевтика (запобігання) є наймасовішою та найефективнішою. Заходи первинної профілактики спрямовані на ліквідацію несприятливих чинників (соціальних і біологічних), які впливають на формування девіантних форм поведінки або на підвищення опору особистості цим чинникам.

Головне завдання вторинної профілактики – раннє виявлення осіб з порушенням у поведінці та проведення заходів, спрямованих на психолого-педагогічну корекцію їхньої поведінки.

Третинна профілактика – проблема цілком медична, спрямована на лікування захворювань, що супроводжуються порушенням поведінки [14].

Прояви девіантної поведінки мають свої особливості для різних вікових груп. Якщо йдеться про соціальну дезадаптацію, то суб'єктами зазначених поведінкових проявів є діти, переважно підлітки. На відміну від неповнолітніх, чий розвиток може супроводжуватися постійною соціальною дезадаптацією, дорослі зазнають соціальної дезадаптації лише тимчасово, внаслідок зміни соціального середовища або свого статусу.

Якщо уявити систему профілактичної роботи школи, то передусім відмічаємо ранню профілактику, яка охоплює наступність і взаємозв'язок в системі «дитячий садок – початкова школа». Загальновідома першопричина порушень поведінки учнів – втрата інтересу до навчання. Нерідко в її основі лежить затримка чи порушення розумового, психічного розвитку, педагогічна занедбаність тощо. Як результат, уже в 3-му класі третина учнів відвідує школу без інтересу, кожен десятий – не любить школу, кожен п'ятнадцятий – її ненавидить. Немає сумніву в тому, що рання профілактика буде дійсно ранньою, якщо вона починається не з моменту зовнішнього прояву негативної

поведінки дитини чи вже скоєних серйозних проступків (що найчастіше спостерігається у підлітковому – 11–16 літньому віці), а з виявлення перших, мало примітних негативних симптомів у стосунках і поведінці дитини та їх якнайшвидшій ліквідації. Практика доводить помилковість твердження про те, що відхилення у поведінці дітей молодшого шкільного віку – це лише прояв специфічних особливостей даного віку. Насправді ж, якщо вчасно не провести відповідну роботу по виявленню незначних відхилень у моральному розвитку, то в подальшому вони не тільки не зникнуть, а навпаки – нерідко підсилюються і проявляються у вигляді жорстокості, нечесності, схильності до крадіжок, бродяжництва, неповаги до старших і однолітків, негативного ставлення до навчання та інших аномалій. До вивчення дітей із моральними і поведінковими аномаліями слід підходити дуже обережно і ретельно. Вчителі нерідко припускаються серйозної помилки: аналізуючи негативні прояви дитини, не шукають позитивних якостей особистості, на які можна покластися при вихованні.

Якраз гуманізація навчально-виховного процесу і полягає в умінні вчителя дати вичерпну оціночну характеристику позитивних рис дитини: інтелектуальних, емоційно-вольових, моральних, поведінкових, динамічних, ставлення до діяльності, її результатів, прояв інтересів і нахилів. Така діагностика дає можливість, виходячи з витоків важковиховуваності, визначити оптимальні шляхи корекції аномальних проявів у поведінці, звести до мінімуму можливість подальшого поглиблення важковиховуваності дитини. [4; с. 209]

Першим кроком педагога у реабілітації дитини в класному колективі (а відчуженість невстигаючих найгостріше і найяскравіше проявляється у початкових класах) повинне бути подолання відчуженості учня. І тут серйозною перешкодою в успішній корекційній роботі можуть стати такі якості вчителя, як низький рівень емпатії, нетерпимість, невитриманість, відмова від індивідуальних форм роботи, незнання вікових і статевих відмінностей учнів тощо. Особливо діти страждають від конфліктів з учителем, його крику,

принизливих зауважень, образ. Приниження гідності учня призводить до формування неадекватної самооцінки (зниженої чи завищеної), яка вже сама по собі може стати початком відхилень у поведінці. Неуспіх у навчанні негативно впливає на формування характеру і поведінки дитини в цілому.

Враховуючи той факт, що для молодших школярів притаманні такі антигуманні прояви, як грубість, капризність, впертість, забіякуватість, байдужість, озлобленість, брехливість та ін., рання профілактика має бути спрямована на корекцію антигуманних рис [9; с. 62].

При цьому ефективними є ігрові методи, проведення різноманітних етичних бесід із застосуванням ігрової діяльності. Мета і зміст таких бесід – нейтралізувати й попередити недостойні вчинки учнів, викликати вдовolenість від наданої комусь допомоги.

Самі заняття будуються так, щоб дитина без особливих зусиль, але послідовно і постійно оволодівала етичними знаннями й умінням застосувати їх у своєму житті і спілкуванні з оточуючими. Вікові особливості дітей вимагають, щоб такі заняття проводились у захоплюючій формі, були емоційними, методично різноманітно побудовані, насичені прикладами і конкретними фактами. Вони не повинні перевищувати 30 хвилин. Найкраще їх проводити 2–3 рази на тиждень в режимі групи продовженого дня. Зміст етичних бесід має бути спрямований на формування у школярів початкових класів установок на те, що сварки і конфлікти не можна вирішувати з позиції сили. Сильніший той, хто проявляє витримку і розум, виконує свої обіцянки перед батьками, вчителями і друзями, допомагає в сім'ї й несе покарання за підступність і зло. Такі бесіди мають вчити дітей бути не надміру високої думки про себе, визнавати свої помилки, просити вибачення, вчать милосердю і прагненню допомогти іншим. Головне навчити розуміти, що основна цінність для людини – це не матеріальні предмети, а її душа, і за погані вчинки треба відповідати. Вчити любити простоту і довірливість, формувати почуття єдності і поваги до всіх людей, прощати один одному, навіть після заподіяного зла,

допомагати дітям не відступати перед труднощами. Ігрова діяльність – елемент цілісного навчально-виховного процесу, який по суті необхідно відродити в масовій школі шляхом створення ігрових площадок, використання розвиваючих, дидактичних, спортивних, розважальних ігор. Природа створила дитячі ігри для всебічної підготовки для життя, тому вони мають генетичний зв'язок із усіма видами діяльності людини і виступають як специфічно-дитяча форма пізнання, праці, спілкування, мистецтва, спорту. Звідси – особлива активність і привабливість гри для молодшого шкільного віку. У своїй сукупності розвиваючі пізнавальні ігри повинні сприяти розвитку в дітей мислення, пам'яті, уваги, творчої уяви, спроможності до аналізу і синтезу, розвитку конструктивних умінь і творчості, вихованню спостережливості, обґрунтованості суджень, навички до самоперевірки; учити школярів підкоряти свої дії поставленій задачі, доводити почату роботу до кінця.

Досвід профілактичної роботи у початкових класах свідчить про значні можливості попередження правопорушень серед учнів засобами гуманізації навчально-виховного процесу на ранньому етапі навчання. Нижня вікова межа ранньої профілактики відносна, однак доцільно розпочинати ранню профілактику відхилень у поведінці уже в старших групах дитячого садка. До цього висновку приходять педагоги, аналізуючи успішність учнів у середніх і старших класах. Вони доводять, що незасвоєння навчального матеріалу і небажання учнів навчатися закладається у початкових класах. У свою чергу, вчителі початкових класів, не заперечуючи того, що фундамент майбутньої радості від такої копіткої праці, як навчання, залежить, у першу чергу, від них, справедливо наполягають на необхідності спеціальної підготовки дитини до школи, вмінні батьків допомогти дитині.

У системі виховання підростаючого покоління важливе місце мають займати попереджувальні заходи, які запобігали б масовій появі важковиховуваних дітей. Варто акцентувати увагу на соціальних передумовах попередження появи «важких» дітей, які мають глобальний характер. До них

належать: 1) організація здорового суспільства в соціальному і психічному плані; 2) забезпечення достатньої психолого-педагогічної культури батьків. Ці основи закладаються ще в шкільному віці, виходячи з соціальної об'єктивності, що кожна молода людина має бути насамперед відповідальним батьком чи матір'ю, а потім фахівцем певної галузі; 3) створення соціально-педагогічних умов для реалізації та задоволення кожною особистістю своїх інтересів і потреб; 4) подолання в суспільстві рецидивів насильства, жорстокості, обмеження поширення масової культури низької якості; 5) забезпечення високого соціального статусу вчителя в суспільстві. Сьогодні, у вітчизняній науці, сформувалося стійке поняття про те, що відхилення в поведінці, особливо такі його форми, як правопорушення, пияцтво, статева розбещеність, суїцидальні дії, можуть бути у здорових із нервово-психічного боку людей. Такий підхід до проблеми має принципове значення, оскільки багато в чому визначає тактику профілактичних заходів: у першому випадку – це в основному заходи медичного характеру, у другому – заходи виховного та правоохоронного порядку.

Педагогічна корекція девіантної поведінки є частиною більш широкої системи психолого-педагогічних заходів. Вона будується на встановленні психологічного контакту з неповнолітнім, знання типу особливостей характеру, специфічних для цього віку особистісних реакцій (емансипації, групуванні, самоствердження тощо), компетентності в питаннях та інтересах, близьких неповнолітнім.

На заключному етапі роботи з неповнолітніми проводяться консультативні та психотерапевтичні бесіди для підтримки тих нових форм сімейних стосунків. Основне завдання педагога при цьому повинно полягати в стимулюванні і недирективному орієнтуванні групи й окремих її членів на адекватні форми поведінки [13].

Разом із адекватними вербальними методами на заняттях можуть бути використані і невербальні методи, такі, наприклад, як проєктивний малюнок, психогімнастика, музична терапія тощо.

Отже, для запобігання девіантної поведінки в неповнолітніх використовується первинна профілактика асоціальної спрямованості і вторинна профілактика, для якої, останніми роками, актуальним завданням стало визначення так званих «груп ризику», у які входять неповнолітні з більшою за інших схильністю до формування девіантної поведінки.

Запобіганню девіантної поведінки також сприяють: інформаційно-просвітницька робота з батьками; інформаційно-просвітницька робота з педагогами; розвиток у неповнолітніх навичок взаємодії з іншими людьми на основі самоприйняття, саморозкриття і прийняття інших шляхів включення його в соціально-культурне середовище, вивчення психологічного аспекту девіантної поведінки людини. Саме психологічний аспект вивчення девіантної поведінки дає можливість здійснити своєчасну корекцію, а також попередити негативні прояви у конкретної особи.

У якості робочого визначення поняття «психокорекція» вживається наступне: система заходів, спрямованих на виправлення вад особистості та її поведінки за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу. Основна відмінність психокорекції від інших впливів, спрямованих на психологічний розвиток людини, полягає в тому, що психокорекція має справу з уже сформованими якостями особистості чи видами поведінки і спрямована на їхню трансформацію; основне завдання – при відсутності чи недостатньому розвитку сформувати в людини потрібні психологічні якості. [11, с. 153].

Психокорекційні заходи повинні бути:

- спеціальними (нормалізація окремих властивостей особистості, а саме: агресивності, ригідності, тривожності, підозрливості, зверхності);
- програмованими (на відміну від імпровізованих);

– симптоматичними (корекція симптомів) із наступним переходом до особистісно-орієнтованих;

– спрямованими на корекцію особистості та її поведінкових особливостей;

– груповими.

Отже, психокорекційна робота будується на використанні когнітивних (формування здатності до аналізу ситуації, своїх переживань, до логічного пошуку шляхів розв'язання конфліктів неагресивними методами), емоційно-вольових (рольове розігрування критичних життєвих ситуацій; навчання конструктивним формам поведінки) та поведінкових (оволодіння техніками саморегуляції для стримування небажаних поведінкових імпульсів) способів корекції.

Методами роботи можуть бути: групова дискусія, рольове програвання моделей бажаної поведінки, психогімнастика, ауторелаксація. Ці методи спрямовані на: розвиток групи або особи, розвиток уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, розуміти інших людей, обирати та реалізувати адекватні форми спілкування, розвиток внутрішньої і зовнішньої свободи; підвищення самооцінки, впевненості у собі; розвиток уяви, уміння нестандартно, оригінально мислити; підвищення пошукової активності орієнтації на активну позицію. Вони є системою спеціально організованої інтенсивної дії, яка допомагає вирішити багато актуальних проблем життєдіяльності людини та використовується для засвоєння нової або корекції старої поведінки [10, с. 31–33].

Ефективність корекції девіантної поведінки залежить від низки умов та факторів, серед яких: формування у дитини об'єму, глибини, дієвості знань про моральні цінності; принципів та норм поведінки; формування правомірності та визначеності ставлення до моральних норм; гуманного ставлення до людини; формування характеру моральних переживань, пов'язаних із нормами чи відхиленнями від них; формування морально-вольових спонук до реалізації

моральних вчинків; свідомого морального обґрунтування вибору; розвиток здатності здійснювати моральні дії, проявляти відповідальне ставлення до дійсності; вміння оцінювати поведінку сучасників з позиції чинних норм.

Девіантна поведінка – система вчинків особистості, що виходять за загальноприйняте уявлення про нормативну поведінку у певній сфері суспільних відносин; вона є наслідком викривленого процесу соціалізації і перебудови ієрархії мотивів у напрямі її спрощення та, з часом, домінування одного з них. Психологічні підходи до розуміння механізмів девіантної поведінки базуються на визначенні чинників суб'єктивного характеру, найбільш важливими серед яких є здатність особи до адаптації, цілісність її «Я-концепції», усвідомлення можливостей самореалізації, ефективність засвоєння соціального досвіду.

Корекція девіантної поведінки – це системна сумісна діяльність щодо нівелювання та подолання такої поведінки, формування здатності вирішувати проблеми, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, з використанням знань, умінь і навичок, життєвого досвіду.

Корекція девіантної поведінки також має суттєві розбіжності. Визнаючи теоретично необхідність гуманізації цієї роботи, на практиці все більше застосовують авторитарні та жорстокі методи її корекції, які не мають нічого спільного з принципами психології, педагогіки та гуманізму та, як показало вивчення історії цього питання, мають результати, протилежні поставленій меті. Водночас девіантна поведінка досить часто є першою сходинкою до асоціальних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев Н. А., Тараканов Ю. В. Асоциальное поведение несовершеннолетних. Самара, 2001. 154 с.
2. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій. К.: МАУП, 2006. 88 с.
3. Змановская О. В. Девиантология. М., 2003. 228 с.
4. Каменская Н. Л. Привычка к сквернословию и ее профилактика в условиях школы. *Ранняя профилактика отклоняющегося поведения учащихся*. К., 1989.

5. Козубовська І. В., Товканець Г. В. Особливості професійно-педагогічного спілкування з важковиховуваними дітьми молодшого шкільного віку. Ужгород, 1999. 92 с.
6. Кондрашенко В. П. Девиантное поведение у подростка. Минск, 1988. 204 с.
7. Личко А. Е. Психопатия и акцентуации характера у подростков. М., 1999. 416 с.
8. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії. К., 2004.
9. Невский И. А. Предупреждение и преодоление педагогической запущенности школьников. М., 1982. 212 с.
10. Немченко С. Г. Асертивні права особистості. Психологічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи: методичні рекомендації для вчителів, психологів загальноосвітніх шкіл. Запоріжжя, 2004. 86 с.
11. Немченко С. Г. Особистісно-орієнтований підхід до педагогічної корекції поведінки акцентуєваних-підлітків девіантів: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і практика особистісноорієнтованої освіти». Запоріжжя, 2003. С. 153–157.
12. Потапова О. В. Ігрова діяльність як провідний засіб корекції девіантної поведінки молодших школярів. Запорізький національний університет. URL: <http://nbuv.gov.ua>
13. Профилактика и преодоление отклонений от норм поведения у подростков. Челябинск, 1985. 34 с.
14. Райский Б. Ф. Условия и причины возникновения и развития отклонений в поведении детей и подростков. М., 1999.
15. Титаренко Т. М. Возрастные и индивидуальные особенности дисгармоничности развития личности учащихся. *Ранняя профилактика отклоняющегося поведения учащихся*. К., 1989.

УДК 37.013

Ярмолицька Світлана Олегівна,
методист навчально-методичного центру
психологічної служби і соціальної роботи
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти;

Дисевич Олеся Степанівна,
вихователь Тернопільського дошкільного
навчального закладу № 26, м. Тернопіль

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. У статті проаналізовано окремі аспекти педагогічної толерантності, її значення в системі взаємодії «вчитель – учні».

У період реформування освіти та становлення Нової української школи передбачається докорінна зміна позиції вчителя, особливостей здійснення ним

освітнього процесу, перебудова його свідомості та перехід на якісно новий рівень взаємовідносин у системі «вчитель – учень – батьки», що базується на взаєморозумінні, взаємоповазі та співпраці, єдності інтересів і прагнень з метою інтелектуального та соціального розвитку школярів. Виконання цього завдання можливе завдяки дотриманню принципу партнерства між усіма учасниками освітнього процесу: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [4, с. 14; 8, с. 16]. А реалізувати такий підхід може педагог, який толерантно і з повагою ставиться до дітей, батьків, які так само відчують належне й терпляче ставлення вчителя до себе, йдуть на контакт і таким способом переймають його поведінку, погляди, позиції.

Питання толерантності та його аспекти було і залишається предметом дослідження у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних учених філософів, соціологів, психологів, педагогів [2; 3; 5; 6; 7]. Зокрема, осмислення сутності феномена «толерантність» та його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога науковці розглядали в різноманітних напрямках: теоретичні засади виховання гуманістичних цінностей та формування професійної свідомості педагога (Г. Балл, А. Духнович, В. Кан-Калік, Я. Коменський, Є. Шиянов та ін.), толерантність як професійну якість педагога (В. Бондар, А. Молчанова, С. Бричок, А. Максимова та ін.), місце толерантності в процесі набуття особистісної цілісності (О. Асмолов, Є. Казаков), толерантність як категорію відносин (О. Клепцов, В. Маралов), питання толерантності, терпимості та взаємоповаги педагогів (Л. Завіруха, О. Степанов, О. Швачко та ін.), толерантність як особистісну рису (Д. Колесов), ставлення до толерантності як суспільно значущої цінності (І. Бех, Т. Болотін, О. Грива, О. Клепцов, П. Степанов та ін.), розвиток толерантності в контексті

педагогічної взаємодії (Ю. Тодоровцев, М. Ковальчук та ін.), толерантність як головну умову ефективної взаємодії між людьми (В. Бойко, В. Гришук, О. Лутошкін, А. Мудрик, О. Санніков та ін.), чинники, які впливають на формування толерантності (Н. Губа, Ж. Гладких) тощо.

Сьогодні поняття «толерантність», «толерантна освіта» є одними з найуживаніших у світі, все частіше з'являється на устах тих, хто причетний до процесу демократичних перетворень, у тому числі й тих, хто впроваджує принцип партнерства в заклади освіти. Як зазначає В. С. Бондар, «освіта, реалізована на основі педагогіки толерантності, передусім спрямована на розуміння інших людей, які відрізняються національністю, поглядами та релігійними переконаннями, ...створення таких умов для навчання, які б забезпечували свободу та захищеність особистості, сприяли досягненню порозуміння різних прошарків населення...» [1, с. 181]. Тобто дітям потрібно допомогти навчитися розуміти та прихильно приймати поведінку, переконання й погляди інших людей, які відрізняються від власних, знаходити шляхи взаємодопомоги і взаємодії навіть у тому випадку, коли ці переконання чи погляди не поділяються і не схвалюються [1; 5]. А це можливо, коли у педагога, крім теоретичних знань та професійних вмінь, буде сформована серед його професійно-значущих компонентів така складова як толерантність, що визначає спрямованість і принципи взаємодії з учнями, зумовлює їхній розвиток як суб'єктів освітнього процесу [1; 2, с. 43].

За Концепцією НУШ, школа, з одного боку, повинна розвивати дитину як активного лідера-індивіда, а з іншого – формувати людину, яка вміє і бажає співіснувати з іншими людьми, виховувати в ній гуманні цінності. І серед таких цінностей важливе місце належить толерантності як соціальної й одночасно індивідуальної значущої цінності. А це можливо тоді, коли сам педагог буде толерантним: здатним сприймати без агресії будь-які особливості суб'єктів освітнього і соціокультурного простору, враховувати під час взаємодії індивідуальні особливості кожного шляхом встановлення з ними відносин

довіри, поваги, співпраці, ненасильства, емпатії [1; 9]. На думку Т. С. П'ятакової, етичними принципами, на яких має бути побудована педагогіка толерантності, є: 1) принцип ненасилля; 2) принцип позитивності; 3) принцип «Я-повідомлень»; 4) принцип дзеркала або «З точки зору іншого»; 5) принцип зворотного зв'язку; 6) принцип незрівнянності; 7) принцип таємниці; 8) принцип відповідальності; 9) принцип особистого прикладу [9, с. 448].

На нашу думку, сучасні діти повинні зрозуміти, що всі люди різні та неповторні. Засвоюючи знання та вміння в школі, вони розвиваються як особистості, у них виникає необхідність висловлювати і відстоювати власну точку зору, вступати в суперечки та дискусії з однолітками, дорослими, навіть якщо вони мають інший соціальний статус та рівень розвитку й уникати конфліктів. Це свідчить про формування в учнів вміння йти на контакт, слухати думку інших, знаходити взаєморозуміння, враховувати інтереси оточуючих, – вчителі правильно обрали стратегію й тактику щодо засвоєння учнями таких необхідних для життя в суспільстві соціальних навичок взаємодії.

Толерантність – це риса активної позиції особистості, а не пасивно-терпиме ставлення до навколишніх подій. «Основа толерантності – відкритість думки та спілкування, особиста свобода індивіда й визнання прав і свобод іншої людини» [3, с. 99]. Педагогічна толерантність – це мистецтво співіснувати з учасниками освітнього процесу, з їхніми думками, позиціями; це спосіб взаємодії, який сприяє саморозвитку, самопізнанню, не порушуючи прав і свобод інших; «...це володіння вміннями й навиками толерантної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу... й проявляється в установці на прийняття іншої людини, на емпатійне розуміння, на відкрите й довірливе спілкування» [2, с. 44]. «Педагогіка толерантності повинна все більше входити в класи і аудиторії наших навчальних закладів, де толерантний вчитель поведе своїх учнів до вершин їхнього особистісного розвитку сходами Толерантності» [9, с. 451]. Тобто сам учитель повинен стати прикладом толерантності, який визнає цінним кожного учня, уміє об'єктивно оцінювати

свої вчинки та поведінку інших, спокійно і врівноважено реагувати на них, слухає і сприймає позицію дитини, не вступає в конфлікт з нею, веде діалог, виявляє повагу та емпатійність, інтерес до її почуттів і особистого життя, формує культуру спілкування. Толерантний вчитель завжди поважає і турбується про дитину, приймає такою, якою вона є, максимально враховує інтереси дітей, залишаючи їм право вільного вибору, знаходить підтримку від батьків та залучає їх до освітнього процесу, – тоді можна досягнути високих результатів у навчанні і вихованні дітей (О. Грива, М. Касьяненко, В. Ситаров, В. Маралов) [1; 9].

Отже, школа повинна бути тим соціальним інститутом, в рамках якого шляхом належної організації освітнього процесу, використання ефективних різноманітних форм і методів навчання, власним прикладом педагог повинен формувати толерантну свідомість і поведінку в учнів, їхнє ставлення до толерантності як до цінності. Адже, здобуваючи практичні навички толерантної взаємодії під чітким керівництвом учителя, учні водночас засвоюють і закріплюють суспільні норми та правила, що сприяє гуманізації суспільства в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар В. С. Толерантність як професійна якість майбутнього психолога. *Соціально-психологічні аспекти формування особистості*. С. 181–183. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpkhist_2017_14_44.pdf (дата звернення: 26.10.2020).
2. Бричок С. Б. Педагогічна толерантність як складова професіограми учителя (актуалізація ідей В. О. Сухомлинського). *Педагогічні науки*. Вип. 1.47 (114). С. 43–47. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmdup_2014_1.47_11.pdf (дата звернення: 27.10.2020).
3. Губа Н., Гладких Ж. Теоретичний аналіз психологічних чинників, які впливають на формування толерантності. *Психологічні перспективи*. 2018. Вип. 32. С. 97–108. URL: <https://psychoprospects.eenu.edu.ua/index.php/psychoprospects/article/view/346/302> (дата звернення: 28.10.2020).
4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 29.10.2020).

5. Кравченко І. А. Значення толерантності в особистісно-професійному розвитку майбутнього психолога. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2011_3_54.pdf (дата звернення: 30.10.2020).
6. Максимова О. О. Позиція толерантності вчителя НУШ. *Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: монографія* / за заг. редакцією В. Є. Литньова та ін. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. С. 38–54. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/30263/contents> (дата звернення: 26.10.2020).
7. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник / А. О. Молчанова. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284141.pdf> (дата звернення: 27.10.2020).
8. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya / *під заг. ред. Бібік Н. М. К.*: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 16 с.. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).
9. П'ятакова Т. С. Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки толерантності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2010. № 26. С. 447–452. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Sitimn_2010_26_89.pdf (дата звернення: 29.10.2020).

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ

УДК 371

Брик Юлія Ростиславівна,
викладач-методист, викладач біології
ДПТНЗ «Тернопільське вище професійне
училище сфери послуг та туризму»,
м.Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРУКАРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ОСНОВ САНІТАРІЇ ТА ГІГІЄНИ

Здоров'я людини та її повноцінний розвиток є запорукою міцності й розвитку держави. На сьогоднішній день проблема формування і забезпечення здоров'я всіх верств населення, і особливо учнів, є однією з найбільш важливих і актуальних. Особливості сучасних умов життя, екологічні та соціальні проблеми, зростання обсягів інформації, стрімкий розвиток технічного прогресу, перевага шкідливих звичок над здоровим способом життя, недостатня кількість рухової активності тощо – все це негативно впливає на стан здоров'я дітей.

В умовах реформування української освіти, переходу на багаторівневу підготовку професійних кадрів, конкурентоспроможності фахівців на ринку праці особливу актуальність набуває проблема компетентнісного підходу.

Підготовка кваліфікованих робітників за професією перукар (перукар-модельєр) ґрунтується на компетентнісному підході та структурується за модульним принципом. Стандарт професійної (професійно-технічної) освіти з цієї професії визначає три групи компетентностей: загальнопрофесійні, ключові та професійні. Компетентність/компетентності – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, уміння, морально-етичні цінності та інші особистісні якості [6].

Під поняттям «компетентність» вчені пропонують розуміти здатність професійно й ефективно розв'язувати ті чи інші проблеми, які виникають у процесі будь-якої діяльності людини. Вона розвиває уміння і навички вирішувати різноманітні життєві проблеми, отримувати й аналізувати інформацію, приймати рішення, оцінювати наслідки діяльності, працювати в команді, організовувати свою роботу, використовувати нові інформаційні технології, проявляти стійкість перед труднощами, знаходити нові рішення.

Однією зі складових ключових компетентностей науковці виділяють компетентність здоров'язбереження. Вона розглядається як основа буття людини, де основним є усвідомлення важливості здоров'я, здорового способу життя для всієї життєдіяльності особистості [4].

Проблему здоров'язбережувальної компетентності, характеристику її складових розглядали Н. Бібік, І. Зимня, Д. Воронін, О. Дзятковська, Ю. Лукашин, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Овчарук, В. Оржеховська, О. Руденко, О. Савченко, В. Сергієнко, В. Сидоренко, О. Шатрова, О. Югова та інші.

Здоров'язбережувальна компетентність за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти – це здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Ця компетентність включає в себе:

- уявлення і поняття про здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку;
- усвідомлення здоров'я як вищої життєвої цінності;
- взаємозв'язок організму людини з природнім і соціальним оточенням;
- удосконалення фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я;
- дбайливе ставлення до свого здоров'я [3].

Т. Бойченко вважає, що здоров'язбережувальна компетентність сучасного учня має передбачати наступне:

- знання сутності, складових, основних ознак здоров'я, умов його збереження та зміцнення, шляхів і методів досягнення достатнього його рівня;
- вміння використовувати набуті знання;
- бути впевненим щодо необхідності позитивного ставлення до свого здоров'я та інших, ставитися до здоров'я як до однієї з основоположних життєвих цінностей [2, с. 133].

О. Югова окреслює здоров'язбережувальну компетентність як комплекс систематичних знань і уявлень про позитивні і негативні зміни у стані власного здоров'я і здоров'я оточуючих; уміння складати програму збереження свого здоров'я; володіння способами організації діяльності з профілактики здоров'я і здоров'язбереження [7].

Під здоров'язбережувальною компетентністю І. Сичова [5] розуміє інтеграційну властивість особистості, яка охоплює знання, уміння, професійний і життєвий досвід, засновані на сформованому мотиваційно-ціннісному ставленні до здоров'я, що виражається в здатності і готовності вирішувати професійні завдання, пов'язані з реалізацією здоров'язбереження у процесі професійної діяльності.

Здоров'язбережувальна компетентність формується на міжпредметному рівні шляхом оволодіння предметними компетенціями з урахуванням специфіки предметів та пізнавальних можливостей учнів училища.

В особистісно-професійному становленні майбутніх перукарів значну роль відіграє навчальний предмет «Основи санітарії та гігієни». Ця дисципліна розроблена відповідно до вимог Стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з професії «Перукар (перукар-модельєр)». Метою курсу є оволодіння основами санітарії та гігієни:

- **знання** анатомії та фізіології шкіри і волосся та способів дотримання їх гігієнічного догляду; значення та завдання мікробіології, поняття про мікроби, їх класифікацію, фізіологію, життєдіяльність, способи вивчення; завдання епідеміології, поняття про інфекції та хвороботворні мікроби,

інфекційний процес, види інфекцій та їх джерела; характеристику епідемічного процесу, шляхи і методи передачі інфекції; ознаки хвороб шкіри, джерела розповсюдження; правила та види дезінфекції у салонах краси; вимоги гігієни до облаштування та обладнання перукарень; загальні питання гігієни праці в перукарні, санітарні вимоги до роботи майстра, правила особистої гігієни перукаря; значення дотримання санітарних норм і правил при виконанні перукарських послуг;

– **уміння** визначати види захворювань шкіри голови, їх ознаки та методи (засоби) попередження; дотримуватися правил гігієни та санітарії на робочому місці та при обслуговуванні клієнтів.

При проведенні уроків використовую різні методи і прийоми інтерактивного навчання, що базуються на принципі активної участі самих учнів: моделювання, програвання та обговорення різних життєвих ситуацій, робота у парах і групах, виконання вправ, рольові ігри, спільне виготовлення наочності (в т. ч. презентації, виготовлення плакатів тощо) та ін.

Щоб забезпечити мотивацію учіння, пропоную різного виду завдання – проблемного і творчого характеру, завдання різного рівня складності, практичні вправи. У роботі використовую сучасну техніку і наочність – малюнки, ілюстрації, фотографії, слайди, комп'ютерні презентації, відео тощо.

Важливим моментом уроків є використання різних методів навчання (практичних, ігрових, пізнавальних, ситуаційних, змагальних, тренінгів тощо); враховую зацікавлення учнів та емоційні стани у конкретний момент спілкування, створюю позитивний мікроклімат під час проведення занять.

Підсумовуючи все вищезазначене, під «здоров'язбережувальною компетентністю» майбутніх перукарів будемо розуміти інтегральну властивість особистості, яка проявляється у її загальній здатності та готовності до здоров'язбережувальної діяльності, що ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення.

Здоров'язбереження, з одного боку, є частиною освітнього процесу, а з іншого – умовою, що забезпечує реалізацію освітніх програм на основі збереження здоров'я учасників освітнього процесу та самореалізації учнів. І завдання педагогів – не тільки навчити професії, дати освіту, а й зберегти здоров'я, мотивувати до того, щоб учні стежили за собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О. Є., Поліщук Н. М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 248 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21748/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9F%D0%BE%D0%BV%D1%96%D1%89%D1%83%D0%BA%202016.pdf> (дата звернення: 19.10.2020).
2. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність: підходи до вивчення, основні ознаки. *Моніторинг здоров'я школярів: міжсекторальна взаємодія лікарів, педагогів, психологів*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. уч. Харків: ДУ «ІОЗДП АМНУ», 2009. С. 132–136.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Кабінетом Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.10.2020).
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
5. Сычева И. Н. Структура здоровьесберегающей компетенции будущих педагогов по физической культуре. URL: http://sociosphera.ucoz.ru/publ/konferencii_2011/podgotovka_konkurentosposobnogo_specialista_kak_cel_sovremennogo_obrazovanija/struktura_zdorovesberegajushhej_kompetencii_budushhikh_pedagogov_po_fizicheskoj_kulture/56-1-0-1075 (дата звернення: 23.10.2020).
6. Стандарт професійної (професійно-технічної) освіти СП(ПТ)О 5141.S.96.02 – 2017, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 27 грудня 2017 р. № 1691. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2017/08.02%20-1/perukar-perukar-modeler.doc> (дата звернення: 20.10.2020).
7. Югова Е. А. Анализ структуры и содержания здоровьесберегающей компетенции студентов педагогического вуза. URL: http://www.rsvpu.ru/filedirectory/3468/yugova_analiz_struktur.pdf (дата звернення: 20.10.2020).

УДК 37.013

Вітенко Ігор Михайлович,
заступник директора з науково-методичної роботи та міжнародного співробітництва Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ «ЕКО-ШКОЛА»

Учасниками інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа» стали 19 освітніх закладів Тернопільської області.

Метою проведення інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «ЕКО-школа» є:

- розроблення та перевірка ефективності моделі формування навичок експериментальної роботи та науково-дослідної діяльності;
- вирішення проблем інноваційного розвитку закладу освіти з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесу, спрямованого на особистісний розвиток учнів, шляхом збереження екології;
- створення педагогічних умов для впровадження дослідницького методу навчання.

Об'єктом дослідження є новостворений еколого-здоров'язбережувальний освітній простір у закладах освіти Тернопільської області.

Предмет дослідження – технології, методи та психолого-педагогічні умови процесу формування еколого-здоров'язбережувального освітнього простору, форми наукової діяльності тощо.

Відповідно до затвердженої програми інноваційний освітній експеримент регіонального рівня на тему «ЕКО-школа» триватиме з 2019 по 2023 роки і включає у себе чотири етапи:

- I. Організаційно-підготовчий етап (вересень 2019 р. – травень 2020 р.).
- II. Концептуально-діагностичний етап (червень 2020 р. – грудень 2020 р.).
- III. Формувальний етап (січень 2021 р. – серпень 2022 р.).
- IV. Узагальнюючий етап (вересень 2022 р. – червень 2023 р.).

Впродовж реалізації організаційно-підготовчого етапу програми Експерименту (вересень 2019 р. – травень 2020 р.) було проведено:

1. *Аналіз нормативно-правових актів з питань функціонування і розвитку освіти в Україні.*

2. *Вивчено та проаналізовано науково-методичну літературу та педагогічний досвід теми експерименту в зарубіжних країнах.*

Зокрема, 06 квітня 2019 року на базі гімназії «Гармонія» було проведено семінар-тренінг «Формування екологічно свідомої моделі поведінки в учасників освітнього процесу через призму дослідницької роботи у Новій українській школі», у якому взяли участь Дебора та Федеріка Мушік, студентки, волонтери, HNE Eberswalde, випускники вальдорфської школи та майбутні еко-менеджери. Вони провели ряд вправ, які використовуються у вальдорфській школі і які були адаптовані згодом методистами лабораторії до наших освітніх потреб. Крім того, 31 жовтня 2019 року був проведений обласний семінар-практикум «Науково-дослідна діяльність учнів у позакласній роботі з природничих дисциплін як засіб розвитку критичного мислення», одними зі спікерів яких стали Іван Бойко, директор ТОЗ «Жива Земля Потутори», та Христина Лібергер, заступник директора. Христина Лібергер у минулому працювала 15 років учителем в одній з вальдорфських шкіл Німеччини. Також учасники семінару-практикуму були ознайомлені з особливостями біодинамічного господарювання, що тільки починає розвиватися в Україні. Знання, отримані учасниками освітнього процесу, сприятимуть у виборі професії майбутніх школярів, а також дають практичну спрямованість у вивченні предметів природничої галузі і не тільки. Також це хороший мотиватор у виборі майбутньої професії і розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Із Христиною та паном Іваном було досягнуто домовленості про співпрацю і проведення на базі ТОЗ «Жива Земля Потутори» методичних заходів для педагогічних працівників.

3. *Підбір компетентного кадрового потенціалу, нормативно-правового забезпечення експериментальної роботи «ЕКО-школа» у закладах освіти Тернопільської області за участю Тернопільського обласного комунального*

інституту післядипломної педагогічної освіти у 2019–2023 роках (нормативно-правових документів на рівні закладу освіти, зокрема, положення про експериментальну групу, творчу лабораторію тощо.

На допомогу педагогічним працівникам освітніх закладів, учасників інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «ЕКО-школа», було створено обласну творчу лабораторію

Керівником обласної творчої лабораторії інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа» у закладах освіти Тернопільської області обрано колегіальним рішенням Дякова Василя Григоровича – вчителя основ здоров'я, громадянської освіти, історії Заліщицької державної гімназії м. Заліщики Тернопільської області. Створення обласної творчої лабораторії передбачає і створення творчих лабораторій в освітніх закладах, задіяних в експерименті регіонального рівня. Обласна творча лабораторія має визначені мету і завдання роботи, за якими і спрямована її робота. Василем Дяковом була створена віртуальна спільнота творчої лабораторії у Фейсбучі «ЕКО-школа Тернопільської області», у якій відбувається комунікація учасників. На першій очній зустрічі творчої лабораторії було сформовано структуру дорожньої картки реалізації та впровадження експерименту в освітніх закладах. Сьогодні учасники творчої лабораторії працюють над розробкою методичного забезпечення педагогічних працівників освітніх закладів, що мають статус експериментальних закладів регіонального рівня «ЕКО-школа».

Одночасно працівниками лабораторії – в. о. завідувача Діаною Яценко та методистом Людмилою Кучер – було розроблено авторський та автентичний логотип і банер інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «ЕКО-школа».

4. *Організовано навчання персоналу для реалізації експерименту у закладах освіти: педагогів, психологів, використовуючи науково-методичну та матеріальну базу ТОКІППО.*

- 26.09.2019 р. – обласний семінар-практикум «Застосування дослідницьких прийомів і методів у роботі вчителів природничих дисциплін та трудового навчання для зацікавленості та інтересу учнів до пізнавальної і творчої діяльності» на базі комунального закладу Байковецька ЗОШ І–ІІ ст. Байковецької ОТГ Тернопільського району Тернопільської області.

- 29.10.2019 р. – тренінг-навчання «ЕКО-школа – креативно і практично» на базі НВК «Мишковицька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів – ДНЗ».

- 31.10.2019 р – семінар-практикум «Науково-дослідна діяльність учнів у позакласній роботі з природничих дисциплін як засіб розвитку критичного мислення» на базі Тернопільського кооперативного торговельно-економічного коледжу.

- 20.11.2019 р. – тренінг-навчання «Інноваційна освітня діяльність – основа модернізації сучасних закладів освіти в процесі становлення НУШ» на базі відділу освіти виконавчого комітету Великогаївської сільської ради.

- 11.12.2019 р. – тренінг-навчання «Формування здоров'язберігаючої компетентності в учасників освітнього процесу шляхом упровадження проєктів «Вчимося жити разом» та «Здоров'язбережувальна технологія «Навчання в русі в рамках інноваційного експерименту «ЕКО-школа»» на базі Козівської гімназії ім. В. Герети.

- 06.03.2020 р. – обласний семінар-практикум учасників інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «ЕКО-школа» «Інноваційна дослідно-експериментальна освітня діяльність – ЕКО-школа: креативно і практично», ТОКІШПО.

5. Проведено науково-методичні консультації з проблеми інноваційного освітнього експерименту «ЕКО-школа».

Одним із видів цього супроводу став проєкт «Вікові дерева Тернопільщини» в рамках інноваційного експерименту «ЕКО-школа», за співпрацею з управлінням екології і природних ресурсів Тернопільської ОДА. Проєкт продовжується, але вже є результати – це дослідження учасниками

освітнього процесу і проведення експертизи працівниками Управління екології і природних ресурсів Тернопільської ОДА щодо надання природоохоронного статусу байковецьким липам Ірени і Хелени. Сьогодні ці документи на завершальному погоджені в обласній раді Тернопільської ОДА, після чого деревам нададуть статус пам'ятки природи місцевого значення. До цього проєкту долучилися ще чотири освітні заклади Тернопільської області, що є учасниками експерименту. За інформаційно-технічною підтримкою О. Олексюк, доцента, кандидата педагогічних наук, було створено інтерактивну карту вікових дерев Тернопільської області, яка є динамічною і постійно поповнюється.

6. Проведено діагностику готовності педагогічних колективів закладів освіти Тернопільської області щодо участі в інноваційній діяльності.

Методистами лабораторії було розроблено діагностичну карту готовності до інноваційної роботи педагогічних працівників, учасників освітнього експерименту «ЕКО-школа», та 22–23 квітня 2020 року на Google –платформі було проведено онлайн опитування. Підготовлені діагностичні карти для батьків та учнів закладів освіти, учасників експерименту і у травні проведено онлайн опитування на Google – платформі.

7. Здійснено інформаційне забезпечення експериментальної роботи за темою «ЕКО-школа» у закладах освіти Тернопільської області.

Інформаційне забезпечення діяльності Експерименту здійснюється через віртуальний кабінет лабораторії на сайті ТОКІППО, через Фейсбук та ін.

Також створено:

1. Електронну база «Шкіл сприяння здоров'ю».
2. Електронний каталог рослин філії Лабораторії в с. Гадинківці.
3. Електронну база учасників науково-методичних заходів Лабораторії.
4. Електронну база учасників інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «ЕКО-школа».

Такі практичні заходи дали змогу реалізувати виконання Програми організаційно-підготовчого етапу (вересень 2019 р. – травень 2020 р.) інноваційного освітнього експерименту «Еко-школа».

УДК 371.13:004(043.3)

Горда Галина Анатоліївна,
методист центру інформатики,
інформаційно-комунікаційних технологій
і дистанційної освіти Тернопільського
обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Сьогодні, з боку суспільства, зростають вимоги до організації та якості освітнього процесу, з'являються нові можливості для всебічного розвитку учня XXI століття.

Інформаційні технології все більше захоплюють наше життя. Замовлення їжі, таксі, побутових товарів та навіть питної води міцно осіли в наших смартфонах. Завдяки інформаційним технологіям зараз працюють цілі заводи, літають гелікоптери та проєктуються будинки.

Не оминула інформатизація й освіту. Використання мультимедійних дошок, планшетів, комп'ютерних класів, безперечно, вплинули на освітній процес.

Разом із поступом вперед ми маємо і деякі проблеми.

Перша – застарівання парку. Технології розвиваються дуже швидко, і вже за рік-два начебто нещодавно оновлений комп'ютерний клас вже можна вважати застарілим і це постійний процес... [4].

Друга – не у всіх дітей наявні відповідні пристрої та Інтернет-з'єднання вдома.

Третя – сьогоднішньому поколінню Z вже не достатньо просто отримувати знання, учням потрібно пояснити, навіщо вони їм, як їх можна застосувати і чим можуть бути корисні у майбутньому [4].

Використання в освітній практиці технологій, пов'язаних з Інтернетом, дозволяє реалізувати принцип безперервної освіти – «навчання впродовж усього життя», перейти від догматичного заучування до діяльнісного та компетентнісного підходу – підготовки фахівців, здатних в умовах сучасного виробництва вирішувати наявні проблеми в нетривіальних умовах. Інформаційно-комунікаційні технології мають великі можливості для особистісного розвитку людини, розкриття її потенціалу, тому на сучасному етапі значну роль відіграють дистанційні форми та технології навчання й виховання. Сьогодні без широкого застосування дистанційного навчання навчальні заклади не можуть перемагати в конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг [5].

Досить швидкими темпами розвиваються нові інформаційно-комунікаційні технології, зокрема хмарно-орієнтовані навчальні середовища.

Хмарно-орієнтоване навчальне середовище забезпечує навчальну мобільність учасників освітнього процесу, а також їхню співпрацю незалежно від місця перебування, створює умови для ефективного досягнення дидактичної мети. Завдяки цій технології учні вдома можуть опановувати матеріали, розміщені учителем у «хмарі», тобто це віртуальний індивідуальний клас, де є навчальні матеріали з домашніми завданнями, де учень не просто спостерігає, а й досліджує, обговорює, створює презентації, відео [1, с. 3].

Сервіси, зібрані у «хмарі», – це в першу чергу інструмент для керівника ЗЗСО, його заступників та вчителів. Вони мають додаткові можливості, а саме:

- використання поштового сервісу зі створенням домену закладу освіти – де кожен учасник освітнього процесу має особисту адресу;

- проведення дистанційних онлайн-конференцій;
- система планування, використання можливостей онлайн-календаря для планування роботи колективу ЗЗСО, що має сервіс автоматичного нагадування про подію для всіх її учасників;
- організація спільної роботи з документами, проектами;
- можливості впровадження дистанційних форм навчання на період карантину та в разі відсутності учня за станом здоров'я;
- індивідуальна робота з обдарованими учнями під час підготовки до учнівських олімпіад, конкурсів, турнірів тощо [1, с. 4].

У своїй професійній діяльності вчитель може використати наступні сервіси:

1) **Поштовий сервіс Gmail – миттєва комунікація.** Тобто можна моментально обмінюватися повідомленнями з учнями в умовах дистанційного навчання.

2) **Google Форми – власні опитувальники.** Ця платформа надає можливість створювати опитувальники, вікторини та навіть анкетування для учнів.

3) **Google Презентації – супровідник до кожного уроку.** Можливості сервісу не поступаються відомим презентаціям PowerPoint. Окрім того, вся інформація миттєво зберігається у хмарному сховищі.

4) **Доповнення Flubaroo – оцінки без проблем.** Результати оцінювання тестів (створених за допомогою Google Форми) можна перевести в Google Таблицю, а згодом застосувати це доповнення та миттєво виставити оцінки кожному учню.

5) **Власний сайт Blogger – реалізація вашого потенціалу.**

6) **Додаток Symbaloo – втілення вашої креативності.** Symbaloo – сервіс-сховище посилань із мережі у вигляді міксів, які можна додати до сайту, або просто запропонувати учням для ознайомлення та роботи.

7) **Loupe Collage, Tagul, ImageChef** – «хмари слів». Пропоновані ресурси підійдуть як для візуального викладу матеріалу з метою його кращого запам'ятовування учнями, так і для створення цікавих вправ.

8) **LearningApps** – **інтерактивні вправи**. Програма допоможе швидко створити яскраві вправи для учнів [3].

Одним із напрямів з використання комп'ютера у навчанні є самостійна робота учня з пошуку, усвідомлення та засвоєння нових знань. У даному випадку вчитель виступає в ролі організатора процесу, керівника творчих робіт учнів [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти : збірник наукових праць / за заг. ред. С. Г. Литвинової. Київ: Компринт, 2016. 310 с.
2. Замаскіна П. І., Чабанна Н. В. Використання сучасних комп'ютерних та інформаційних технологій у навчально-виховному процесі гімназії. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. № 4. С. 17–19.
3. 15 новітніх технологій, якими незабаром буде користуватися кожен. URL: <https://cikavo-znaty.com/592-15-novtnh-tehnology-yakimi-nezabarom-bude-koristuvatisya-kozhen-html/> (дата звернення: 29.10.2020).
4. Сервіси Google – помічники в організації дистанційного навчання. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3560-servisy-google-pomichnyky-v-orhanizatsii-dystantsiinoho-navchannia> (дата звернення: 26.10.2020).
5. Старенький І. Як ефективно використовувати сучасні технології в освіті? URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/04/22/236630/> (дата звернення: 27.10.2020).
6. Хомишин І. Ю. Сучасні інформаційні технології в освіті. URL: <http://aphd.ua/publication-157/> (дата звернення: 28.10.2020).

УДК 378.011

Городецька Оксана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту
методології освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТИ

Ми живемо в світі, де інформація стає все більш важливим ресурсом. Засоби масової інформації відіграють вирішальну роль у створенні та поширенні цієї інформації. Цифрові медіа впливають на розвиток людини, тому важливо розуміти їх безпосередній та потужний вплив на формування особистості. Важливо розвивати навички сприймання та створення медіаконтенту упродовж усього періоду навчання дитини. Сьогодні «старі медіа» (газети, книги, фото, радіо, кіно, телебачення та ін.) доповнюють «нові медіа» (англ. New media) – інтерактивні електронні видання, цифрові, мережеві технології, що задіюють мультимедійний принцип цифрового представлення інформації» [3].

Цифрові медіа дозволяють спілкуватися з використанням більш різноманітних форм, ніж будь-коли раніше. Тому формування медіаграмотності з використанням цифрових інструментів є нагальною потребою для становлення підростаючого покоління з перших днів опанування складовими сучасної грамотності, в якій цифрова та медіаграмотність мають формуватись одночасно з навичками читання та письма [3].

Актуальність та важливість формування цифрової та медіаграмотності пояснюється необхідністю детального вивчення здобувачами освіти складових сучасних медіа, формування вміння їх сприймати, створювати власні медіаповідомлення, створювати їх спільно й усвідомлювати, що кожен уже є реальним творцем медіатекстів [3].

Цифрова грамотність і досі залишається модним поняттям, але складно зрозуміти, що насправді мається на увазі. Тому важливо усвідомлювати, якою є цифрова грамотність в освіті. Цифрові технології активно використовуються як інструмент в освіті. Тому володіти високим рівнем цифрової грамотності означає використовувати цифрові інструменти з користю для себе, наприклад, для підвищення ефективності освітнього процесу. І хоч потреба у цифровій грамотності очевидна, викладання і використання технологій в освітніх установах все ще залишається проблемою. Здобувачі освіти користуються

широким спектром цифрових інструментів, але це не означає, що вони знають, як використовувати їх в освітніх цілях. Дітям слід надати можливість використовувати технології для вирішення проблем, розвитку та прояву творчого підходу [4].

Основні аспекти цифрової грамотності в освітній сфері:

1. Важливість критичного мислення.

Більшість інформації сьогодні ми споживаємо з онлайн-джерел. Деякі з них заслуговують на більшу довіру, ніж інші. Звичайно, той факт, що так багато інформації доступно кожному, є, безумовно, позитивним моментом. Але це також означає, що здобувачі освіти піддаються впливу підсвідомих повідомлень, дезінформації та фальшивих новин. Навчання цифрової грамотності допомагає вибірково підходити до споживання інформації, ставити питання, а потім знаходити відповіді, перевіряючи їхню об'єктивність [4].

2. Використання соціальних мереж для навчання і співпраці.

Зазвичай здобувачі освіти є досить досвідченими у використанні соціальних мереж. Тому увага має бути зосереджена на демонстрації того, як можна використовувати соціальні мережі в освітньому контексті [4].

3. Застереження від плагіату.

Здобувачі освіти можуть із легкістю піддаватися ризику плагіату, навіть не замислюючись про це, не розуміючи сутності плагіату. Тому молоді потрібно більше інформації про те, що це таке і як його уникнути. Наприклад, часто «запозичують» ідеї або використовують фрази, які знаходять в Інтернеті, без належного цитування оригіналу. Отже, ще один важливий аспект становлення цифрової грамотності – це навчитися уникати плагіату, роблячи замітки, використовуючи цитати і належним чином підтримуючи обговорення за посиланнями [4].

4. Керування власною онлайн-ідентичністю.

Незалежно від того, чи свідомо це відбувається чи ні, людина залишає цифровий відбиток і має онлайн-ідентифікацію. Люди, які виростили в епоху

соціальних мереж, з більшою ймовірністю будуть вважати нормою, що їхні дані зберігаються в Інтернеті. Як наслідок, діти та молодь можуть не приділяти достатньої уваги захисту приватності, наприклад, налаштуванням конфіденційності, політиці конфіденційності й інтерактивним взаємодіям. Тому вивчення того, як захистити конфіденційність в Інтернеті, ділитися потрібною інформацією і контентом, є важливим аспектом всебічного навчання цифрової грамотності [4].

5. Управління цифровим відволіканням.

Дослідження показують, що більшість людей бореться з цифровим відволіканням, яке змушує почувати себе виснаженим і навіть зменшує задоволення від отриманого досвіду. Здатність керувати факторами, які відволікають, під час використання цифрових інструментів для навчання і в професійних цілях є ще однією навичкою цифрової грамотності, яку не слід забувати. Для управління відволіканням уваги варто робити технологічні перерви протягом дня, вимикати звук повідомлень під час навчання, одночасно використовувати одне медіаджерело та інше [4].

Необхідність вийти із зони комфорту

Якщо ми хочемо стати новаторськими і всебічними користувачами технологій, важливо вийти зі своєї зони комфорту. Звичайно, для кожного це означає щось своє. Наприклад, дехто може мати досвід спілкування короткими і лаконічними абзацами і хештегами у Twitter або Instagram. Тому їхній вихід із зони комфорту означатиме обмін думками у більш поширеному повідомленні у блозі. Або ж можна вже мати досвід роботи з блогами. Тоді можна спробувати щось більш оригінальне, наприклад відеожурнали або подкасти. У будь-якому разі заохочення до використання технологій по-новому і є одним з кращих способів розвивати цифрову грамотність [4].

Цифрова грамотність – неодмінна вимога сьогодення. Національна освітня платформа з цифрової грамотності «Дія: Цифрова освіта» запроваджена з 21 січня 2020 року.

Уряд запроваджує Національну програму цифрової грамотності. Команда Міністерства цифрової трансформації представила підсумки першого в історії нашої держави соціологічного дослідження цифрових навичок українців і концепцію проєкту «Дія: Цифрова освіта». «Ми робимо ще один важливий крок – крок до подолання цифрової нерівності в Україні. Необхідні цифрові навички мають бути доступні всім. Для цього 21 січня стартує Національна програма з цифрової грамотності. Я скажу, що це найкращий, найефективніший курс у світі», – зазначив очільник уряду [1].

Таким чином, необхідність оволодіння цифровою грамотністю може бути пов'язана з неминучістю трансформації освітнього процесу в інформаційному суспільстві. Найважливішим вмінням у цифровій грамотності є критичне мислення або можливість уникати хибних суджень про те, що ми читаємо, чуємо та бачимо в медіапросторі. Особлива увага в сучасній освіті приділяється цифровій компетентності, яка полягає у готовності людини не тільки самостійно освоювати нові інформаційні технології, оцінювати їх можливості і ризики, але і бути готовою до сприйняття технологічних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дія. Цифрова освіта. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/>
2. Кудлай В. О. Цифрова грамотність особистості в контексті розвитку інформаційного суспільства. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Філософія, культурологія, соціологія.* 2015. Вип. 10. С. 97–104. URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/Vmdu_fks_2015_10_14.pdf
3. Цифрова та медіа грамотність: програма інтегрованого курсу за вибором /факультативу/ укл. Саржинська Н. А., Якуба С. Ю., 2012. 32 с.
4. Шмегіровська М. Цифрова грамотність і технології для освіти: принципи та інструменти. URL: <https://sukhari.com.ua/tsifrova-gramotnist-i-tehnologiyi-dlya-osviti-printsipi-ta-instrumenti.html>

Іванюк Тетяна Георгіївна,
методист відділу методики навчальних
предметів та професійного розвитку
педагогів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

МИСЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

***Анотація:** Розглянуто математичну грамотність як показник готовності суспільства до прогресивних інноваційних змін. Висвітлено головні завдання, які стоять перед сучасною шкільною математичною освітою, окреслено можливі шляхи їх розв'язання. Охарактеризовано підходи до навчання математики, спрямовані на розвиток математичної грамотності, усвідомлення важливості мисленнєвої діяльності для ґрунтовного вивчення математики та формування математичного світогляду. Розглянуто інструменти мислення для розв'язування математичних задач. Наведено приклади застосування когнітивної активації у навчанні математики в рамках нових підходів до її викладання, з орієнтацією на інновації, творчість та реалізацію особистісного потенціалу. Акцентовано увагу на процесах реформування шкільної математичної освіти.*

Постановка проблеми. Результати моніторингового дослідження PISA-2018 засвідчили, що українські школярі здебільшого не мають належних сформованих умінь застосовувати математику в різноманітних життєвих ситуаціях, не усвідомлюють важливості математичних знань, що дало підстави констатувати недостатній рівень їх математичної грамотності. Результати моніторингового дослідження PISA в країнах світу використовують для прийняття обґрунтованих політичних рішень у галузі національної освіти. З метою розв'язання вищезазначеної проблеми 2020–2021 навчальний рік в Україні оголошено Роком математичної освіти та заплановано ряд першочергових заходів, спрямованих на покращення її якості. Серед пріоритетних завдань – логічне мислення школярів, спонукання учнів до

мисленнєвої діяльності, тобто до глибокого розуміння математичних фактів, що є важливим кроком у їх розвитку та змінює відношення до світосприйняття і визначає способи цілісного пізнання. Однак, на даному етапі у педагогічному досвіді, у цілях та змісті не повною мірою акцентується увага на важливості мисленнєвої діяльності учнів у процесі навчання. Аналіз теорії та педагогічної практики демонструє, що розвиток мисленнєвих процесів, зокрема уміння формулювати, застосовувати, оцінювати інформацію ще не стало об'єктом теоретико-методологічного усвідомлення і практичної реалізації. Причина полягає в тому, що парадигма активного мислення не знайшла власної змістової ніші в особистих професійних пріоритетах більшості учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У Концепції Нової української школи визначені пріоритетні завдання сучасної освіти: комплексне формування динамічної комбінації системи знань, способів мислення, цінностей, громадянських переконань шляхом реалізації компетентнісного підходу. Посилюється орієнтація навчання на результат у формі ключових освітніх і життєвих компетентностей учнів, розвинутих на основі мобільної сукупності знань, поглядів, ціннісних орієнтирів, успішної самореалізації в професії і житті. Одне з головних завдань шкільної освіти полягає у формуванні математичної грамотності здобувачів, що дозволяє їм усвідомити значення математичних знань, забезпечує їх практичне застосування у життєвих ситуаціях, прийнятті рішень, умінні обґрунтовано робити вибір, генерувати продуктивні ідеї, розв'язувати нестандартні завдання. Математична грамотність включає математичні міркування й застосування математичних понять, процедур, фактів та інструментів для опису, пояснення й прогнозування явищ. Міркування – обов'язкова умова математичної грамотності. Математику важливо надати аргументи, які переконують інших, бездоганно вибудують ланцюжок міркувань від однієї ідеї до іншої за допомогою логічних зв'язків.

Концепція математичної грамотності слугує підґрунтям для розвитку в здобувачів освіти глибокого розуміння суто математичних понять, а також надає їм переваги в пізнанні абстрактного світу математики. Математична грамотність не має вікових обмежень та не є властивістю, яку людина може мати або не мати. Це певна якість, яку безперервно набувають, завдяки чому хтось стає більш математично грамотнішим ніж інші. Зауважимо, що потенціал для розвитку завжди існує.

Застосування математики передбачає математичні міркування та застосування математичних понять, процедур, фактів та інструментів для отримання розв'язку конкретного завдання. Мисленнєва діяльність у процесі навчання математики полягає в навичках учнів використовувати для розв'язування математичних задач таких стратегій, як узагальнення, аналіз, формування та перевірка гіпотез, їх критична оцінка. Уміння повною мірою застосовувати розумові операції забезпечує учням глибші міркування, здійснюючи розв'язування задачі, та зосередження уваги на методі, який вони використовують для отримання відповіді, а не лише на самій відповіді. Такий підхід стимулює учнів проаналізувати нову інформацію у порівнянні з тією, яку вони отримали раніше, застосувати свої вміння в новому контексті, розв'язати складні математичні задачі, які потребують глибоких міркувань та які можуть мати або декілька розв'язків, або декілька правильних відповідей залежно від певних параметрів.

Мислення необхідно та потрібно розвивати за умови, що педагог розуміє природу мисленнєвих процесів та утруднення, з якими він може стикнутися. Розуміння важливості математичного мислення та концепції і стратегій зміни мислення учнів полягає в більш досконалому підході учителів до власного навчання та відношення до предмету.

Людина з народження отримує здатність до мислення, так як здатність до мисленнєвої діяльності є однією з ознак людини. Але здатність передбачає важливість прогресивного еволюційного поступу у її подальшому розвитку.

Аналіз сучасного стану навчання математики свідчить, що існує протиріччя між декларуванням спрямованості на розвиток мислення всіх учнів і реальністю. Спосіб життя в сучасному інформаційному суспільстві розглядає розвиток критичного мислення як актуальну освітню проблему. Для критичного мислення знання є відправна точка для міркувань та дій.

Критичне мислення – це здатність особистості аналізувати ту чи іншу проблему із різних точок зору, користуватися інформацією з різних джерел, відрізняючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, вміння розв'язувати неординарні проблеми, здійснювати пошук глибинних структур, робити логічні умовиводи. Це вміння людини адекватно визначати причини й передумови наявних в її житті проблем, готовність докладати зусиль для їх практичного подолання.

З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- бачити проблеми, ставити запитання;
- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його.

Розвиток критичного мислення тісно пов'язаний з побудовою контрприкладів. За В. О. Далінгером, вміння знаходити контрприклади є однією з важливих якостей критичного мислення.

Поняття контрприкладу широко використовується у наукових дослідженнях, математичних припущеннях, визначенні коректності означення та істинності твердження, доведенні теорем. Уміння знаходити приклади, які ілюструють поняття чи доводять твердження, або контрприклади, які заперечують припущення, є важливими якостями критичного мислення. Справедливість математичної теореми/твердження встановлюється шляхом логічних міркувань, тобто доведенням. Доведенням теореми називають

мисленнєве виведення її висновку з уже відомих фактів, тобто з фактів, які перед тим були доведені або їх взяли з досвіду як безсумнівні істини. Навчання потребує від учнів володіння логікою висловлювань (здатністю формувати логічні послідовності та створювати з них відповідний ланцюжок) й абстрактними поняттями. Слід пам'ятати, що вік 12–13 років відповідає початку інтенсивного формуванню в учнів абстрактного і логічного видів мислення. Видатний математик Погорєлов О. В. зазначав: «Головне завдання геометрії в школі – навчити учня логічно міркувати, аргументувати свої твердження, доводити. Дуже небагато з тих, хто закінчить школу, стане математиками, а тим більше геометрами. Будуть і такі, які в своїй практичній діяльності жодного разу не скористаються теоремою Піфагора. Проте навряд чи знайдеться хоча б один, кому б не довелося міркувати, аналізувати, доводити».

Цілеспрямоване навчання доведень починається з перших уроків систематичного курсу планіметрії, коли вводяться поняття «теорема», «доведення теореми». Вже на цьому етапі учні повинні вчитися виконувати аналіз формулювання теореми, тобто відокремлювати умову від висновку. Уміння учнів самостійно здійснювати пошук доведення значною мірою залежить від володіння основними компонентами, що входять до складу уміння доводити, і методами доведень. Щодо навчання учнів самостійного методу доведень, то найважливішим є аналітичний метод, який доцільно застосовувати в ході евристичної бесіди. Учні краще засвоюють, усвідомлюють та запам'ятовують структуру доведення, якщо записують у символічній формі короткий виклад доведення. Символічна мова повинна відігравати підпорядковану роль. Найповніше цій вимозі відповідає запис словами з використанням перевіреної часом традиційної загальноживаної символіки. Запис словами розвиває і мову, і мислення учнів, а отже наближає той момент, коли вони самі починають міркувати, аналізувати, доводити та оцінювати.

Результати наукових досліджень свідчать, що різниця між учнями, які демонструють високі результати з математики, та учнями, які не володіють

математичними знаннями, обумовлена не складністю навчального матеріалу, а насамперед типом їх мислення. Допитливість, яка притаманна дітям початкової ланки навчання, з часом зникає і дає перевагу переконанню в тому, що суть математики зводиться до чітких інструкцій і правил. Дітям потрібно сприймати математику як концептуальну та розвивальну дисципліну. Коли учні сприймають математику як світ невідомого з певними взаємозв'язками, вони розуміють, що навчальна ціль – міркувати, осмислювати те, що відбувається і досягати результату.

У системі початкової освіти більшості європейських країн арифметика розглядається як галузь знань про числа та операції в числових множинах. Останнє не лише формує у школярів уявлення про виникнення та розвиток поняття числа, як кількісного аналогу реальним речам навколишнього світу, а й навчає їх прийомам та засобам практичних операцій над об'єктами різноманітної природи, забезпечуючи таким чином основу операційної культури. Формування операційної культури учнів закладів освіти країн Євросоюзу розглядається як домінантна складова їхньої математичної грамотності. Метою дослідження знань та умінь учнів за Міжнародною програмою PISA є одержання відомостей щодо результатів навчання учнів 15-річного віку в різних країнах світу, що порівнюються на міжнародному рівні. Варто зауважити, що у більшості країн світу учні в 15-річному віці завершують обов'язковий рівень шкільної освіти. Оскільки програми навчання в різних країнах мають багато спільного, то моніторинг дозволяє визначити рівень математичної грамотності, тобто здатність учнів використовувати математичні знання в різноманітних ситуаціях, максимально наближених до реальних у житті. У завданнях PISA для учнів, в першу чергу, пропонується самостійно зрозуміти суть проблеми, вибрати ефективний математичний засіб для її розв'язання, оцінити одержаний результат та надати відповідь. Розрахунки, що необхідні для розв'язання завдань, не є складними, але перш ніж їх виконати, потрібно проаналізувати надану практичну ситуацію та виокремити в умові

задачі потрібну для розв'язання інформацію.

Одним із шляхів досягнення якісних результатів у формуванні високого рівня математичної грамотності здобувачів освіти є використання відповідних методик навчання, які базуються на математичних знаннях, сформованості умінь учнів самостійно здобувати нову інформацію та опановувати нові види діяльності. До таких методів навчання насамперед варто віднести метод проєктів, дослідницько-пошуковий, проблемний, діяльнісний. Основним засобом досягнення очікуваних результатів може слугувати укладання та використання на практиці тестових завдань з математики, навчального і розвивального змісту та складених у форматі міжнародних досліджень TIMSS та PISA. Використання у процесі навчання практико-зорієнтованих та компетентнісних завдань, розроблених із врахуванням особливостей вимог програми PISA з формування функціональної математичної грамотності учнів сприяє не тільки моніторингу сформованості компетентностей у школярів, але й як засіб їх формування:

- розв'язування проблеми більш якісного засвоєння знань з математики і здатності їх застосування на практиці;
- розвитку в учнів уміння розпізнати проблему, яка виникла в навколишньому світі та яку можна розв'язати засобами математики;
- розвитку навичок застосування методу математичного моделювання для розв'язування широкого спектру життєвих задач;
- усвідомлення цінності математичних знань, умінь та навичок у розвитку функціональної математичної грамотності;
- реалізації принципу зв'язку навчання з життям;
- виховання в учнів впевненості у власних математичних силах;
- розвитку комунікативних математичних вмінь;
- навчання учнів мистецтву міркувань;

- успішній самореалізації особистості в подальшому професійному становленні.

Проаналізуємо, наскільки результати міжнародних досліджень щодо оцінювання математичної грамотності важливі для суспільства і чи потрібно змінювати методичні підходи до організації навчання математики.

Чинники, що впливають на формування математичної грамотності:

- відповідальність (за свої вчинки, поведінку, за вибір траєкторії в навчанні, за опанування цінностями демократичного суспільства тощо) особистості, здатної до самовизначення і самореалізації, до рефлексивного аналізу власної діяльності і самостійного прийняття рішень з їх логічним завершенням;

- переорієнтація традиційних стратегій навчання математики на самостійну когнітивну діяльність школярів;

- моніторинг якості навчальних досягнень учнів.

Доцільною є більш активна участь України у міжнародних моніторингових дослідженнях для усвідомлення реального стану математичної грамотності українських школярів у порівнянні з результатами учнів країн Євросоюзу, адже це надасть можливість формувати індивідуальні освітні траєкторії з урахуванням рівня формування математичної грамотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вірченко Н. О. Вибрані питання методики математики. К. 2003. 282 с.
2. Іванюк Т. Г. Уміння системно мислити – вимога та ціль навчання математики. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, Україна, 09–10 квітня 2020 року). Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. 450 с.
3. Лакатос И. Доказательства и опровержения. Как доказываются теоремы. М. : Наука, 1967. 152 с.
4. Менчинская Н. А. Проблемы учения и умственного развития школьника. [избр. труды]. М.: Педагогика, 1989. 224 с.
5. Нічуговська Л. І. Математична грамотність у європейському вимірі. *Постметодика*. 2009. № 5/6. С. 57–63. Бібліограф.
6. PISA: математична грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, В. П. Горох, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко; перекл. К. Є.Шумова. К.: УЦОЯО, 2018. 60 с.

7. Семиченко В. А. Моделирование структуры педагогической деятельности. Ялта: НМЦ «Надія», 2000. 76 с.
8. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. К.: Вища школа, 2005. 239 с
9. Тарасенкова Н. А. Теоретико-методичні основи використання знаково-символьних засобів у навчанні математики учнів основної школи: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Черкаси, 2003. 630 с.
10. Халперн Д. Психология критического мышления. 4-е международное изд. СПб.: Питер, 2000. 512 с. – (Мастера психологии).

УДК 372.854, 376.1

Колісниченко Юлія Володимирівна,
магістрантка кафедри хімії та методики її
навчання Криворізького державного
педагогічного університету, м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ ПРО РОЗЧИНИ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

***Анотація.** Робота присвячена проблемі формування понять про розчини в учнів з особливими освітніми потребами. Розглянуто необхідність та стан впровадження інклюзивної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах.*

В епоху гуманізації суспільства права абсолютно всіх людей визнаються рівними. Змінюється сучасна освітня парадигма, яка стає зорієнтована на повноцінну інтеграцію осіб з особливими освітніми потребами (ООП) у якісне освітнє середовище, яке здатне підлаштовуватися під їхні індивідуальні потреби.

Стан здоров'я дітей з кожним роком погіршується. Це свідчить про те, що кількість учнів з ООП невпинно зростає. Статистика говорить, що ця цифра сягає 12,2% від загальної кількості всіх учнів України [1, с. 21].

Тому особливо гостро постає питання освіти учнів з ООП. Хто ж як не ми – вчителі – можемо допомогти учням з ООП стати повноцінними членами суспільства, адаптуватися до його складних умов, навчити долати перешкоди та бачити не свої недоліки, а свої переваги та можливості. Саме тому вчителю необхідно озброїтися неабияким багажем знань з приводу особливостей

навчання учнів з кожним окремим типом порушень психофізичного розвитку, щоб робити акцент на їхні сильні сторони та знати, які дії можуть призвести до повного розкриття потенціалу учня, а які можуть пригнічувати його й змушувати сумніватися у своїх силах.

Проблему навчання учнів з ООП досліджували: Т. Бут, Л. Вавінова, Т. Власова, В. Засенко, Н. Заєркова, А. Колупаєва, Д. Лупарт, Л. Мардахаєв, Ю. Найда, О. Нагорна, О. Онопрієнко, В. Сєднєва, Н. Софій, А. Трейтяк, М. Швед, З. Шевців. У їхніх роботах описано становлення та розвиток нового напрямку в освіті – інклюзивного навчання, зазначено проблеми в галузі інклюзивного навчання та можливі шляхи їх розв'язання; особливості виховання та навчання учнів з ООП, висвітлено власний досвід роботи інклюзивних та спеціальних закладах освіти, надано методичні рекомендації. У проаналізованих джерелах простежується думка про недостатній рівень підготовленості як освітнього середовища, вчителів, учнів та суспільства загалом до розуміння та прийняття учнів з ООП у своє оточення. Акцентується увага на необхідності надання якісної допомоги учням з ООП в адаптації до суспільства, навчанні, вихованні та самореалізації.

Визначають такі основні принципи інклюзивної школи:

- За можливості всі діти, попри труднощі та відмінності, мають навчатися разом.
- За допомогою регулювання темпів та видів навчання школи визнають та враховують різні потреби своїх учнів.
- Забезпечення якісної освіти шляхом розробки індивідуальних навчальних планів, розробка стратегії викладання.
- Надання додаткової допомоги дітям з особливими освітніми потребами для забезпечення їх успішності [1, с. 10].

Для визначення рівня підготовленості вчителів та освітнього середовища для роботи з учнями з ООП було проведено дослідження методом анкетування.

Респондентами виступили 70 вчителів різних загальноосвітніх закладів міста Кривого Рогу, Дніпропетровської області. Вони відповідали на такі запитання:

1. Чи доводилося Вам у своїй професійній діяльності стикатися з учнями з особливими освітніми потребами?

2. Чи підготовлена Ваша школа для навчання учнів з особливими освітніми потребами?

3. Чи маєте Ви додаткову освіту (проходили курси), спрямовану на корекційну роботу з учнями, що мають порушення психофізичного розвитку?

4. Як Ви можете оцінити власний рівень підготовки до роботи з учнями, що мають ООП?

Результати висвітлені у таблиці (*Таблиця 1. Результати опитування*), де зазначається кількість відповідей на запитання у кількісному еквіваленті та у відсотках.

Таблиця 1. Результати опитування

№	Запитання	Варіанти відповіді	Кількість	Кількість, у %
1	Чи доводилося Вам у своїй професійній діяльності стикатися з учнями з особливими освітніми потребами?	Так	60	85,7
		Ні	10	14,3
2	Чи підготовлена Ваша школа для навчання учнів з особливими освітніми потребами?	Так	47	67,1
		Ні	23	32,9
3	Чи маєте Ви додаткову освіту (проходили курси), спрямовану на корекційну роботу з учнями, що мають	Маю додаткову освіту	6	8,6

	порушення психофізичного розвитку?	Проходили курси	22	31,4
		Не маю	44	62,9
4	Як Ви можете оцінити власний рівень підготовки до роботи з учнями, що мають ООП?	Низький	15	21,4
		Середній	50	71,4
		Високий	5	7,1

Відповідно до результатів опитування, з інклюзивним навчанням вчителі зустрічаються досить часто, але здебільшого самі педагоги та заклад, у якому вони працюють, не мають достатнього рівня підготовленості. Тому просто необхідно продовжувати досліджувати та обговорювати проблему впровадження інклюзивного навчання, підготовки якісного освітнього середовища та постійного підвищення рівня обізнаності суспільства у цьому питанні. Педагогам необхідно пам'ятати про те, що рівень і якість освіти, яку отримують учні з ООП в школі, значною мірою визначають можливість продовження навчання та їхнє майбутнє життя.

Хімія є складною наукою через високий ступінь абстрактності навчального матеріалу, але вона є необхідною, оскільки надає учням уявлення про наукову картину світу, вчить аналізувати явища, будувати причинно-наслідкові зв'язки, вміння порівнювати, узагальнювати та формує необхідні навички роботи з різними речовинами, що можуть зустрічатися у побуті. Саме тому учні з особливими освітніми потребами не можуть бути позбавлені можливості вивчати хімію у доступному для них форматі.

Вивчаючи тему «Розчини» у 9 класі, в учнів мають сформуватися поняття про розчин, процес розчинення; класифікацію розчинів; про воду як універсальний розчинник; електроліти та неелектроліти; вони мають ознайомитися зі способами вираження складу розчину та знати поняття «масова

частка розчиненої речовини». Важливість вивчення цієї теми полягає у тому, що з розчинами учні постійно стикаються у повсякденному житті: морська, водопровідна та дощова вода, чай та кава, молоко, оцет, препарати з аптечки (перекис водню, зеленка, йод, нашатирний спирт), мийні засоби та наша власна кров є тому підтвердженням.

Оскільки під час роботи з учнями, що мають ООП, для кращої ефективності треба залучити якомога більше органів чуття, то при вивченні теми «Розчини» ще більше уваги варто приділяти цікавим та ефектним дослідам. Наприклад: дати завдання учням принести на наступний урок різні розчини: чай, каву, кисіль, молоко, сік, солодкі газовані напої та перевірити, за допомогою лазерної указки, який це розчин – істинний чи колоїдний. Запропонувати виростити вдома кристали з мідного купоросу, а потім влаштувати виставку робіт та обговорення процесу, що відбувся під час вирощування кристалів. Ще однією яскравою демонстрацією є дослід з опусканням електрода, підключеного в електричне коло, у різні розчини й визначенням наявності йонів у ньому на підставі світіння лампочки.

Для набуття учнями навичок розв'язання задач потрібно використовувати графічні методи, при яких відбувається максимальна візуалізація складу розчину, а сам зміст задачі має нести практичне значення й бути корисним у повсякденному житті. Наприклад: для ін'єкцій використовують 5%-й розчин глюкози. Скільки глюкози та води треба взяти для приготування 100 г такого розчину. Після розв'язання запропонувати учню самостійно виготовити такий розчин.

Для учнів, що мають проблеми з комунікативними навичками, більш комфортним буде навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому випадку варто розробити чітко структурований навчальний матеріал, що містить як теоретичні аспекти, відеофрагменти дослідів, інтерактивні вправи для перевірки знань та залучення віртуальних хімічних лабораторій для проведення дослідів.

Вчитель має бути готовим до роботи з дітьми, що мають ООП. З його боку необхідно мати вміння бачити відхилення у розвитку дитини, спрогнозувати шляхи ефективного розвитку дитини, визначити завдання колекційної роботи та підібрати відповідні форми та методи роботи для їх реалізації, мотивувати учня та створювати для нього комфортні умови [2, с. 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
2. Седнева В. О. Основи корекційної роботи з учнями, які мають особливості психофізичного розвитку: методичні рекомендації. Миколаїв: ОІППО, 2011. 36 с.

УДК [373.5::372.862]:37.032(043)

Колодійчук Олег Ярославович,
кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри змісту та методик навчальних
предметів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗЗСО У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИГОТОВЛЕННЯ ВИРОБІВ З ДЕРЕВИНИ ТА ДЕРЕВИННИХ МАТЕРІАЛІВ

У навчальній програмі з трудового навчання для закладів загальної середньої освіти (5–9 класи) з-посеред запропонованих для використання учнями є технології обробки деревини та деревинних матеріалів [1].

Звичайно, у майбутньому будуть виконувати багато робіт щодо деревообробки. Однак поки що робототехніку неможливо і недоцільно використовувати для ремонтних й опоряджувальних робіт у домашньому господарстві, на будівництві, а також вона не здатна повноцінно замінити майстра декоративно-ужиткового мистецтва. Саме тому сьогодні проблема

формування та розвитку в учнів ЗЗСО проєктно-технологічних компетентностей з обробки деревини та деревинних матеріалів є актуальною.

Сучасна людина, ураховуючи стрімкий розвиток діджиталізації, для успішної та ефективної життєдіяльності не може обійтися без інформаційно-комунікаційних компетентностей. Отож формування та розвиток їх мають бути наскрізними під час вивчення усіх навчальних предметів в освітніх закладах України, у тому числі предмета «Трудове навчання».

Виконуючи навчальні проєкти, у яких, відповідно до програми предмета «Трудове навчання», об'єктами діяльності є вироби з деревини та деревинних матеріалів, учні можуть використовувати комп'ютерну техніку і ресурси мережі Інтернет для:

- пошуку, накопичення та систематизування інформації щодо виробів-аналогів обраного об'єкта праці (з урахуванням історичних відомостей); відомостей про технології (у т. ч. проєктування) та матеріали для виготовлення, опорядження й оздоблення виробів; зразків оздоби (візерунків, орнаментів, прикрас); екологічних та економічних відомостей (міні-маркетингове дослідження) тощо;

- розрахунку необхідної кількості матеріалів для виконання проєкту;

- створення за допомогою текстових і графічних редакторів (у тому числі 3-Д моделювання) документів технічної документації: технологічних карт; таблиць; схем; графічних зображень, необхідних при конструюванні виробу: креслеників, ескізів, малюнків та ін.;

- наповнення портфоліо та підготовки презентації за результатами проєкту, його захисту;

- виготовлення, збереження, передачі текстових, фото-, відео- та звукових файлів;

- використання тренажерів-симуляторів для конструювання та створення дизайну виробів, а також програмних засобів комп'ютерної графіки для створення орнаментальних композицій тощо;

- сканування, копіювання, друкування матеріалів під час реалізації проекту;

- співпраці та комунікації з однокласниками та учителями;

- самоосвіти та самоконтролю;

- для змішаного та дистанційного навчання.

Звичайно, широко застосовуючи цифрові пристрої та технології під час трудового навчання, учні постійно мають дотримуватися міжкультурних, правових та етичних принципів використання цифрових технологій, у тому числі онлайн-безпеки.

Інтегративне використання проєктно-технологічних та інформаційно-комунікаційних технологій на уроках трудового навчання під час виготовлення виробів з деревини та деревинних матеріалів підвищить якість навчання учнів, що сприятиме:

- оволодінню інформаційними технологіями, набуттю здатності орієнтуватися в інформаційному просторі, усвідомленню можливостей використання інформаційних технологій для власних потреб та навколишнього світу;

- розвитку технічної творчості учнів;

- підвищенню мотивації навчальної діяльності учнів через реалізацію здібностей, інтересів, духовних запитів школярів; розуміння перспективи використання здобутих знань;

- формуванню умінь і навичок партнерської взаємодії, системного та критичного мислення, вирішення проблем, синтезу й екстраполювання отриманих знань, експериментування;

- активізації пізнавальної діяльності;

- професійному самовизначенню тощо.

Отже, розвиток інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів ЗЗСО у процесі трудового навчання під час виготовлення виробів з деревини та деревинних матеріалів є одним із основних компонентів цілісної системи

розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Навчальна програма з трудового навчання для закладів загальної середньої освіти 5–9 класи. URL: <https://drive.google.com/file/d/0Vxa9J40n6gsUbmt6U2FYWVВхМкЕ/view> (дата звернення: 22.10.2020).

УДК 378.147:[304.2+613.86:373.2]

Корнієнко Софія Марківна,

кандидат пед. наук, доцент, методист
відділу менеджменту, координації та
комунікації методичних служб

Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Актуальність.** Важливим завданням на сучасному етапі є формування в дітей ставлення до власного здоров'я як до найвищої людської цінності. Концептуальні положення щодо збереження і зміцнення здоров'я дітей визначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, державних документах («Діти України», «Концепція неперервної валеологічної освіти», «Концепція інтегративної українознавчої валеологічної освіти в Україні», «Базовий компонент дошкільної освіти»), Законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» тощо.*

***Ключові слова:** культура, здоров'я, культура здоров'я, діти дошкільного віку, методика, заклад дошкільної освіти.*

Аналіз основних досліджень. Проблему формування здоров'я в дітей дошкільного віку досліджено в різних аспектах, а саме: надання дітям знань про основи здоров'я (Л. Лохвицька, С. Юрочкіна та ін.), формування ціннісного ставлення до власного здоров'я (Т. Андрущенко, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, М. Машовець та ін.), особливості виховання фізичного здоров'я (О. Богініч, Е. Вільчковський, Л. Волков, Н. Денисенко, О. Дубогай,

М. Єфіменко, Н. Лісневська, С. Петренко, О. Потужний, Л. Сварковська, Ю. Шевченко та ін.), забезпечення основ здорового способу життя (Н. Андрєєва, Т. Баб'юк, Н. Бикова, Л. Касьянова, Т. Овчиннікова, А. Ошкіна, О. Перевертайло та ін.), професійну підготовку майбутніх вихователів до освітньо-оздоровчої роботи з дітьми дошкільного віку (Н. Денисенко, Л. Зданевич, Н. Кот, Н. Маковецька та ін.). Водночас актуальним є дослідження культури здоров'я дітей дошкільного віку, що підтверджено сучасною соціальною ситуацією, недостатнім розробленням зазначеної проблеми та практичною потребою в її реалізації.

Мета статті. Обґрунтування особливостей культури здоров'я дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Культура здоров'я особистості є складником загальної культури поведінки людини, характеризує її емоційно-ціннісне ставлення до свого здоров'я та практичне втілення потреби вести здоровий спосіб життя, піклуватися про власне здоров'я і здоров'я оточуючих. Поняття «культура здоров'я» розуміємо як інтегроване особистісне утворення, що відображає усвідомлене ціннісне здоров'язбережувальне ставлення людини до власного здоров'я, засноване на валеологічних знаннях, уміннях і навичках дотримання здорового способу життя і виражене в повноцінному гармонійному розвитку особистості.

Поняття «культура здоров'я» розглядається як частина загальної культури особистості, що пов'язана з її ставленням до свого здоров'я та здоров'я інших людей, веденням здорового способу життя і включає в себе численні компоненти. Так, І. Поташнюк розглядає культуру здоров'я як сукупність знань філософського, педагогічного, психологічного, медичного спрямувань, що збагачує духовне, психічне, фізичне життя індивіда, формує його особистісний складник [8]. Г. Кравцова зазначає, що культура здоров'я учнів – це діяльнісно освоєний шар знань, зорієнтований на здоров'ябудування,

здоров'язбереження і прищеплення навичок здорового способу життя [9]. За Т. Андрющенко, культура здоров'я може виступати інтегративною характеристикою особистості та її діяльності, що відображає синтетичну природу культури, яка об'єднує створення людиною матеріальних і духовних цінностей як результат системи її ставлення до природи, суспільства, самої себе і свого здоров'я, зв'язку людини зі світом і прояву в ньому через створювані нею цінності [1].

У Державному стандарті дошкільної освіти передбачено формування у дітей якостей, умінь і навичок, які забезпечать їм можливість підтримувати та зберігати власне здоров'я і здоров'я людей, які їх оточують. Зауважимо, що заявлене стосується переважно виховання фізичного здоров'я особистості дошкільника і зовсім відсутнє виховання психічного, духовно-морального і соціального здоров'я особистості. Кінцевий результат виховання культури здоров'я презентовано в освітній лінії «Особистість дитини», яка передбачає формування у дошкільників позитивного образу «Я», створення бази особистісної культури дитини, її активної життєдіяльності; виховання в дитини позитивного ставлення до своєї зовнішності, формування основних фізичних якостей, рухових умінь, культурно-гігієнічних, оздоровчих навичок та навичок безпечної життєдіяльності [2].

Зміст дослідження вимагає з'ясувати суть феномена «культура здоров'я дітей дошкільного віку» за чинними програмами. Звернімося насамперед до чинних програм виховання дітей дошкільного віку щодо їхньої культури здоров'я. На сьогодні відсутні тематичні (парціальні) програми з виховання культури здоров'я дітей. Оскільки в дослідженні задіяні діти старшого дошкільного віку, розглянемо зміст роботи з виховання культури здоров'я у дітей цього віку за такими чинними програмами: «Українське дошкілля», «Світ дитинства», «Дитина», «Я у світі».

Аналіз означених програм свідчить, що вони пов'язують вимоги щодо охорони життя і зміцнення здоров'я дітей з процесом фізкультурно-оздоровчої

роботи. Окремо визначено виховання культурно-гігієнічних навичок, правил поведінки в процесі прийняття їжі, особистої гігієни. Наголошується на необхідності стежити за чистотою рук, обличчя, тіла, одягу. Значна увага приділяється зміцненню здоров'я дітей дошкільного віку засобами фізичних вправ, активних рухових ігор, що визначаються відповідно до віку дітей.

Однак багаторічний досвід роботи дошкільних навчальних закладів свідчить, що визначений у цих програмах обсяг знань, уявлень і вмінь дітей не дозволяє сформувати у них цілісне усвідомлене, дбайливе ставлення до свого здоров'я. Програми передбачають ознайомлення дітей з широким колом дій, об'єктів і явищ природи, громадського життя, натомість у них відсутні такі форми і методи роботи, які призводять до переконання цінності здоров'я і потреби стежити за ним. За текстами програм з'ясувалося, що поданий у них зміст щодо виховання культури здоров'я обмежений здебільшого фізичними вправами і формуванням у дошкільників санітарно-гігієнічних навичок.

Спроба конкретизувати зміст, форми і методи виховання культури здоров'я у дітей дошкільного віку відображена в окремих тематичних програмах, які сьогодні використовуються у дошкільних навчальних закладах. Одна з таких програм – це парціальна програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати» (авт. Л. Лохвицька), поглиблено висвітлює змістові компоненти «Про здоров'я» і «Безпека життєдіяльності» освітньої лінії інваріативної складової «Особистість дитини» за Базовим компонентом дошкільної освіти [6].

Зазначимо, що різні аспекти виховання культури здоров'я та формування здоров'язбережувальних компетенцій і здорового способу життя дітей дошкільного віку досліджувалися сучасними вченими в різних напрямках:

- валеологічне виховання дітей (О. Тихомірова, С. Юрочкіна);
- виховання здорового способу життя у дітей дошкільного віку (О. Іванашко, Л. Касьянова, А. Ошкіна);
- розвиток здоров'язбережувальної компетентності у дошкільників

(Т. Андрющенко, Л. Кузнецова) та ін.;

- розвиток культури здоров'я дітей дошкільного віку (Т. Каменська, М. Мелічева).

Культура здоров'я є компонентом загальної культури особистості дошкільника та умовою подальшої успішної життєдіяльності; формування культури здоров'я в період дошкільного дитинства визначається психофізіологічними особливостями цього вікового етапу; ефективність формування культури здоров'я дошкільників залежить від найближчого соціального оточення дитини, яке включає батьків і педагогів закладу дошкільної освіти. Стан здоров'я дитини визначається його активністю як суб'єкта життєдіяльності, а також наявністю знань про здоров'я і правила ведення здорового способу життя; духовно-моральний компонент здоров'я зумовлює формування ціннісних настанов на збереження власного здоров'я та здоров'я близьких людей [3, с. 195].

Формування основ здорового способу життя у старших дошкільників можливо в силу їхніх психофізіологічних особливостей: розвиваються образні форми пізнання навколишнього світу, що свідчить про готовність дітей опанувати різноманітними відомостями про елементи здорового способу життя (від конкретних понять до їх зв'язків); готовність оперувати уявленнями значно розширює межі пізнання елементів здорового способу життя (дотримання режиму, гігієнічних процедур, рухова активність); діяльність дітей спрямовується із підпорядкуванням мотивів (з віком відбувається інтенсивне засвоєння мотивів, характерних для діяльності дорослих); змінюється емоційна сфера (від ситуативності і нестійкості до регуляції) тощо. Психофізіологічні особливості дітей служать психологічним фундаментом для розуміння основ здорового способу життя у старших дошкільників та обґрунтування процесу їх формування [7, с. 82–83].

Заслужовує уваги той факт, що усвідомлення дошкільниками здорового способу життя розглядається в єдності кількох структурних компонентів:

- когнітивного, що включає розуміння вимог здорового способу життя через аргументоване представлення його основних елементів; наявність понять, які вказують на особистісні якості та елементи міжособистісної взаємодії людини у здоровому способі життя і самостійну побудову образу результату дотримання принципів здорового способу життя;

- емоційного, що виявляє перевагу позитивної емоційної настанови на здоровий спосіб життя через переживання почуття відповідальності в дотриманні здорового способу життя, яка формується у взаємодії з однолітками та дорослими; узагальнені емоційні переживання передбачення результатів дотримання здорового способу життя дитиною і значущими іншими;

- оцінно-вольового, що включає функціонування вольової поведінки, яка проявляється в довільності, та критичність суджень, що характеризує здатність дитини до реалізації сформованої позиції щодо здорового способу життя [5, с. 12–13]. Реалізація комплексу діагностичних процедур дозволила з'ясувати особливості усвідомлення здорового способу життя дошкільниками та виділити рівні усвідомлення здорового способу життя, властиві дитині в цьому віці.

Формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку буде ефективним, якщо здійснюватиметься в межах цілісної побудови навчально-виховного процесу дошкільного закладу відповідно до моделі формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку і визначених педагогічних умов: наявність позитивної мотивації дітей на здоровий спосіб життя; насичення здоров'язбережувальним змістом різних видів діяльності дітей з урахуванням вікових особливостей; забезпечення в навчальному закладі розвивального здоров'язбережувального середовища [3].

Аналіз наукових досліджень умов діяльності, спрямованої на формування культури здоров'я та основ здорового способу життя засвідчив, що науковці здебільшого акцентують увагу на змісті підготовленої для дітей інформації, створенні відповідного середовища та здійсненні співпраці педагогів і батьків. Вважаємо, що визначальним чинником для виховання культури здоров'я дітей

дошкільного віку є створення вихователем умов для розвитку самосвідомості вихованців, які будуть спрямовані на ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Висновки. Отже, феномен «культура здоров'я дітей дошкільного віку» визначаємо як сукупність набутих дитиною валеологічних знань, умінь і навичок щодо власного здоров'я та здоров'я інших; усвідомлення цінності і необхідності їх дотримання в процесі здоров'язбережувальної життєдіяльності, що віддзеркалюється в гармонійному розвитку дитини. Виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку розглядаємо як процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя і вихованців, у процесі якого вихователь створює умови для повноцінного та гармонійного розвитку дітей і формування у них усвідомленого ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробленні методики виховання культури здоров'я дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрищенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку: монографія. Умань: Жовтий О. О., 2014. 384 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богуш; авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та ін. Спецвип. журн. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. К., 2012. 30 с.
3. Бедрань Р. В. Методика виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах. *Наука і освіта*. 2016. № 10/СХХХХХІ. С. 194–199.
4. Денисенко Н. Ф. Формування у молодших дошкільників свідомого ставлення до власного здоров'я: навч.-метод. посіб. К.: Наш час; Х.: Ранок, 2010. 95 с.
5. Лісневська Н. В. Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. пед. Наук. Київ, 2016. 24 с.
6. Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати» / Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 120 с.
7. Овчинникова Т. С. Организация здоровьесберегающей деятельности в дошкольных образовательных учреждениях. СПб.: Каро, 2006. 176 с.
8. Оздоровча робота в дошкільному навчальному закладі: навч. посіб. / уклад. Г. І. Григоренко, Н. Ф. Денисенко, Ю. О. Коваленко, Н. В. Маковецька. Запоріжжя: ЗНУ,

2006. 99 с.

9. Організація оздоровчої роботи в ДНЗ / упоряд. Л. А. Швайка. Х.: Основа, 2011. 319 с.

УДК 911.3

Кравцова Ірина Віталіївна,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її
навчання Уманського державного
педагогічного університету імені
Павла Тичини, м. Умань, Черкаська обл.

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САДОВО-ПАРКОВИХ ЛАНДШАФТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Географічні особливості території, натуральних та антропогенних географічних об'єктів, що формують просторовий образ цієї території, визначаються географічним положенням та природними умовами регіону. Географічні особливості – це ознаки, які формують сучасний образ садово-паркових ландшафтів. Географічне положення, природні умови та ресурси, історія господарського освоєння – все це визначає фізіономічність садово-паркових ландшафтів Тернопільської області.

Мета: визначити географічні особливості садово-паркових ландшафтів Тернопільської області.

Тернопільська область – це адміністративно-територіальна одиниця України, яка розташована на Подільській височині, південна межа області проходить до річки Дністер, а східна – по річці Збруч. Займає східну частину Галичини та частину південної Волині. На півночі область межує з Рівненською, на півдні – з Чернівецькою, на південному заході – з Івано-Франківською, на заході – з Львівською, а на сході – з Хмельницькою областями України. Ця територія розташована поблизу державного кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою. Є внутрішнім

адміністративним територіальним утворенням. Площа Тернопільської області становить 13,8 тис. км². За конфігурацією території область нагадує трикутник з основою на сході та вершиною – на заході. Протяжність з півночі на південь становить 195 км, а з заходу на схід – 129 км [6].

Садово-паркові ландшафти – це особлива група антропогенних ландшафтів, в яких природні компоненти у поєднанні із компонентами, утвореними в результаті господарської діяльності людини, а саме мистецької діяльності, утворюють багатофакторну взаємопов'язану та взаємообумовлену єдність.

Ландшафтна структура Тернопільської області зумовлена географічним положенням території. Відповідно до схеми фізико-географічного районування України територія дослідження знаходиться в межах Західно-Українського краю зони широколистих лісів Східно-Європейської рівнинної ландшафтної країни [4]. Натуральні ландшафти представлені класом рівнинних Східноєвропейських, широколистолисовим типом ландшафтів. Це височини і низовини з антропогеновим покривом на палеозойських, крейдових та неогенових відкладах. Види натуральних ландшафтів: лесові височини, розленовані, з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, з грабовими дібровами; структурно-денудаційні височини, сильно розленовані, з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, з грабовими і буковими дібровами; ерозійно-денудаційні височини з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, з грабовими і буковими дібровами; акумулятивно-денудаційні височини, закарстовані, з сірими та темно-сірими опідзоленими ґрунтами та чорноземами опідзоленими, з острівними буковими лісами; денудаційні підвищені рівнини, слабохвилясті, на крейдових мергелях, з дерново-карбонатними суглинистими, дерново-підзолистими супіщаними ґрунтами та чорноземами опідзоленими і сірими опідзоленими ґрунтами лесових терас, в комплексі з долинними лучно-болотними ґрунтами, з островами соснових, дубово-соснових та грабово-дубових лісів; товтрові височини, пасмово-

горбисті, закарстовані, складені рифовими вапняками, з сірими опідзоленими ґрунтами та чорноземами карбонатними, з грабовими дібровами; лесові височини денудаційні, хвилясті, з чорноземами типовими малогумусними та чорноземами опідзоленими, з дібровами; лесові височини, хвилясті та плоскі, з широкими пологосхилувими річковими долинами, розчленовані ярами, балками, врізаними до крейдових відкладів, з потужними малогумусними і опідзоленими чорноземами, з острівцями грудових лісів; лесові височини, останцево-горбисті, глибоко розчленовані річковими долинами, балками та ярами, врізаними до крейдових відкладів, з потужними малогумусними і опідзоленими чорноземами, під дібровами; високі дністровські тераси з чорноземами опідзоленими та темно-сірими опідзоленими ґрунтами, острівними дібровами; високі дністровські тераси, розчленовані долинами, врізаними в палеозойські породи, з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, чорноземами глибокими, грабовими дібровами [5].

Садово-паркові ландшафти території дослідження представлені такими об'єктами: Бережанківський парк (с. Бережанці, Лановецький район, Тернопільська обл.), Більче-Золотецький парк (с. Більче-Золоте, Борщівський район, Тернопільська обл.), Вишнівецький парк (сmt. Вишнівець, Збаразький район, Тернопільська обл.), Гримайлівський парк (сmt. Гримайлів, Гусятинський район, Тернопільська обл.), Заліщицький парк (Нижній парк, Панський парк) (м. Заліщики, Тернопільська обл.), Заліщицький Верхній парк (м. Заліщики, Тернопільська обл.), Плотницький парк (с. Плотичі, Тернопільська обл.), Раївський парк (с. Рай Бережанської міської ради Тернопільської області), Скала-Подільський парк (сmt. Скала-Подільська, Борщівський район, Тернопільська обл.), сквер імені Шевченка (м. Тернопіль), сквер Кобзаря (м. Тернопіль), сквер по вулиці В. Чорновола (м. Тернопіль), Старий парк (м. Тернопіль), Хоростківський державний дендрологічний парк (м. Хоростків, Гусятинський район, Тернопільська обл.) [1, 3].

Аналіз ландшафтної структури об'єктів дослідження показав, що садово-паркові ландшафти Тернопільської області мають рівну слабкохвилясту поверхню, складену лесоподібними суглинками (урочища вододільного типу місцевостей) або піщаними і супіщаними відкладами (урочища заплавного і надзаплатно-терасового типів місцевостей). У ландшафтній структурі заплавного, надзаплатно-терасового та вододільного типів місцевостей представлені урочища рівних слабкохвилястих лесових або піщаних і супіщаних поверхонь, які зайняті садово-парковою малоповерховою забудовою, парковими насадженнями, перемежованими урочищами дорожніх ландшафтів. Садово-паркові ландшафти Тернопільської області мають невеликі розміри, їхня конфігурація різна (багатокутна, квадратна, прямокутна, трикутна), вони витягнуті у різних напрямках, простягаються паралельно до русел річок. Загальний образ садово-паркових ландшафтів території дослідження зумовлений геоморфологічною будовою території дослідження, географічним розміщенням на надзаплатній терасі р. Дністер (Заліщицький парк), в долині р. Серет (Плотицький парк) [7].

Варто зазначити, 69,2% садово-паркових ландшафтів Тернопільської області були закладені у XVIII–XIX століттях, що пов'язано з діяльністю польських вельмож, воєвод. Ці садово-паркові ландшафти організовані у ландшафтному стилі, мають у своїй структурі урочища ставків, палацово-паркових комплексів, малих архітектурних форм тощо. Варто зауважити, що ці садово-паркові ландшафти були закладені як резиденції польських магнатів і виконували й продовжують виконувати досить складну систему покладених на них функцій. 30,8% садово-паркових ландшафтів були організовані у XX столітті. Це території короткотривалого відпочинку (сквер імені Шевченка, сквер Кобзаря, сквер по вул. В. Чорновола), максимальної концентрації деревно-чагарникової рослинності (Хоросківський дендропарк) тощо. Садово-паркові ландшафти, які були організовані у XVIII–XIX століттях, є прикладом впливу західноєвропейської культури на організацію антропогенних

ландшафтів території дослідження. Наприклад, садово-парковий ландшафт Вишневецького парку був організований у 1731 році князем Міхалом Сервацієм Вишневецьким за французьким проєктом, а потім був перепланований у ландшафтний парк за проєктом ландшафтного архітектора Діонісія Міклера [3]. Загалом площа, яку займають садово-паркові ландшафти в ландшафтній структурі Тернопільської області, становить 132,82 га (1,3282 км²), що складає 0,01% від загальної площі території дослідження.

Таким чином, географічні особливості садово-паркових ландшафтів Тернопільської області полягають в тому, що вони організовані на відповідних видах та групах класу натуральних східноєвропейських ландшафтів, мають рівну слабкохвилясту поверхню, невеликі за розмірами, різні за конфігурацією; переважна більшість садово-паркових ландшафтів була організована у XVIII–XIX століттях польським магнатами як відповідні родинні резиденції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойцун Л. Тернопіль у плині літ. Історико-краєзнавчі замальовки. Тернопіль: Джура, 2003. 392 с.
2. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 336 с.
3. Категорія: парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Тернопільської області. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:парки-пам'ятки_паркового_мистецтва_Тернопільської_області. (дата звернення: 02.10.2020).
4. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України: навчальний посібник. К.: КОО, 2003. 479 с.
5. Національний атлас України. URL: <http://wdc.org.ua/atlas/>. (дата звернення 01.10.2020).
6. Тернопільська область. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тернопільськ_область_. (дата звернення: 30.09.2020).
7. Google Планета Земля. URL: <https://www.google.com.ua/intl/ru/earth/>. (дата звернення: 10.10.2020).

Лопатка Ганна Федорівна,

кандидат біологічних наук, доцент
кафедри змісту і методик навчальних
предметів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти;

Смук Наталія Ришардівна,

зав. навчального відділу підвищення
кваліфікації керівних та педагогічних
кадрів області Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ЗДОРОВ'Я – ЯВИЩЕ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ, ЙОГО НЕОБХІДНА Й ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація. У тезах акцентовано увагу на здоров'ї, яке є найвищою людською цінністю, структурними складовими якого є: фізичне здоров'я, що розглядається як поточний стан органів і систем організму; психічне – стан психічної сфери людини; соціальне – система цінностей, настанов і методів поведінки в соціальному середовищі.

Життя на нашій планеті є великою цінністю. Будь-яка жива істота є частиною взаємопов'язаного та взаємозалежного світу, що називається біосферою, й заслуговує на повагу. Однак людина, звісно ж, вважає своє власне життя найціннішим із усіх можливих варіантів життя.

Мабуть, це справедливо, тому що тільки людству притаманна духовність, моральні принципи, здатність змінювати планету, використовуючи власний розум.

Однією з найголовніших цінностей людського життя є здоров'я. Поняття «здоров'я» відображає одну з найважливіших характеристик людського існування, форму життя.

Академік М. М. Амосов писав: «Щоб бути здоровим, потрібні власні зусилля, постійні й значущі. Їх нічим не можна замінити». А це означає, що кожна людина сама відповідає за своє здоров'я й благополуччя [1].

Здоров'я не можна сприймати просто як відсутність хвороб або звільнення від негативних хворобливих відчуттів. Здоров'я людини потрібно розуміти як сукупність її можливостей. Завдаючи шкоди своєму здоров'ю, ми відмовляємося від певних життєвих перспектив.

За своєю ціннісною сутністю здоров'я є благом, тобто тим, що має позитивне значення й відповідає нашим потребам та інтересам. Водночас здоров'я є умовою існування ще більш значущої цінності – життя.

Разом зі ставленням людини до здоров'я вибудовується загальна система цінностей, без якої людське існування втрачає сенс. Тому про здоров'я можна говорити як про універсальну людську цінність.

Носіями здоров'я можуть бути окремі особистості, соціальні групи й суспільство в цілому. У зв'язку з цим розрізняють індивідуальне здоров'я, здоров'я суспільства й загальнолюдське здоров'я. Поняття «здоров'я» є універсальною цінністю, оскільки відображає одну з фундаментальних характеристик людського існування.

Суть цієї цінності полягає в тому, що саме здоров'я дозволяє людині, суспільству, людству в цілому реалізувати свій людський потенціал, бути гідним своєї планети.

Німецький філософ, лікар, лауреат Нобелівської премії Альберт Швейцер наголошував: «Людина, котра відтепер стала мислячою, відчуває потребу ставитися до будь-якої волі до життя з тим самим благоговінням, що й до своєї власної. Вона відчуває інше життя як частину свого. Благом вона вважає зберігати життя, допомагати йому, піднімати до вищого рівня життя, здатне до розвитку; злом – знищувати життя, шкодити йому, пригнічувати життя, здатне до розвитку. Це і є головний абсолютний принцип етики» [7].

Здоров'я не випадково посідає найвищу позицію в ієрархії людських потреб та цінностей. Повністю реалізувати себе, свої інтелектуальні, моральні й фізичні можливості здатна тільки здорова людина. Кожен має бути здоровим, сильним, упевненим у собі, зберігати якомога довше життєву енергію та активність. Здоров'я забезпечується певною культурою, що дозволяє його зберігати.

Культура здоров'я включає в себе досягнення людства в різних сферах життя – в освіті, вихованні, побуті, науці, мистецтві, літературі. Вона є складником загальної системи культури. Як і будь-яку іншу культуру, культуру здоров'я треба формувати.

Здоров'я дозволяє людині успішно здійснювати біологічні й соціальні функції, воно формується в процесі фізіологічного, психологічного, соціального й духовного розвитку людини. Інакше кажучи, у людини є можливість бути здоровою, але реалізація цієї можливості вимагає певних знань та зусиль з її боку [3].

Здоров'я визначається спадковими чинниками, але їх реалізація залежить від конкретних біологічних та соціальних чинників, під впливом яких буде жити й розвиватися людина. У цьому сенсі здоров'я можна розглядати як процес. Це процес збереження й розвитку психічних, фізичних, моральних якостей, оптимальної працездатності й соціальної активності.

Головним чинником здоров'я, що впливає на всі його складові, є здоровий спосіб життя. Учені встановили, що здоров'я людини на 50% залежить від способу життя, на 20% – від спадковості, на 20% – від стану навколишнього середовища, на 10% – від рівня розвитку медичного обслуговування. Таким чином, статистика свідчить, що здоров'я людини найбільше залежить від її способу життя.

Здоровий спосіб життя – це форми й способи життєдіяльності, які зміцнюють й вдосконалюють здоров'я людини. В основі здорового способу життя лежать принципи й правила поведінки, за якими живе людина [2].

Розрізняють біологічні й соціальні принципи. Біологічні принципи полягають у тому, що спосіб життя відповідає віку людини, є забезпеченим енергетично, зміцнювальним, ритмічним, помірним.

Соціальні принципи полягають у тому, що спосіб життя має бути естетичним, моральним, самоконтрольованим, що потребує певних вольових зусиль.

Життя є величезною цінністю. Життєві цінності – це те, що люди вважають важливим для свого життя, що визначає мету й мотиви їхньої діяльності, це те, про що вони мріють і до чого прагнуть. Життєві цінності формуються в рамках певної культури. Однією з найважливіших життєвих цінностей є здоров'я. Головне не просто сказати, що здоров'я є для вас важливою цінністю, але й діяти згідно з цими словами.

Життєві цінності людей формуються у сфері культури, саме культура формує й спрямовує нашу діяльність, мислення й почуття, наші інтереси, оцінки й моральні норми. Будь-яка людина має індивідуальну культуру.

Життєві цінності теж є індивідуальними й можуть у чомусь збігатися в різних людей, а в чомусь відрізнятися. Людям не властиво щодня говорити про життєві цінності, предметом обговорення частіше є інтереси, які пов'язані з життєвими цінностями.

Про життєві цінності людей можна судити за їхніми вчинками та поведінкою в цілому. Розуміти себе, розуміти інших людей – це означає розуміти ті цінності, якими керуєтеся ви самі й інші люди.

Дуже важливим є момент формування власної шкали цінностей. Однією з важливих життєвих цінностей є здоров'я. До життєвих цінностей психологи відносять цікаву роботу, благополуччя в родині, упевненість в собі, самостійність, наявність вірних друзів, творчість, красу природи й мистецтва, свободу, життєву мудрість, суспільне визнання. Яке ж місце посідає в цьому переліку здоров'я? Звісно ж – перше.

Не у всіх людей здоров'я посідає належне місце в системі життєвих цінностей. Для когось найважливішою життєвою цінністю, яку він ставить на перше місце, є свобода, для когось – матеріальне благополуччя, для когось – творча й цікава робота [4].

Соціальні дослідження показали, що родина, батьки, друзі посідають перші три позиції в ієрархії цінностей підлітків. Потім ідуть освіта, життя, свобода, незалежність, матеріальне благополуччя, здоров'я, робота. У рейтингу важливих життєвих цінностей здоров'я посідає 10-те місце, причому здоров'я близьких (батьків, родичів) є для підлітка більш значущим, аніж власне здоров'я.

Це свідчить про те, що підліток ще не має достатніх знань про себе як здорового або хворого, але він знає, що таке здоров'я й хвороба близьких. Оскільки сфера стосунків із батьками й близькими людьми для підлітка є значущою, то природним є бажання, щоб вони були здоровими.

Тим часом цінність свого здоров'я для підлітка полягає в тому, що його наявність робить його впевненим у собі, сприяє самореалізації, надає можливість ризикувати, допомагає в розв'язанні проблем [5].

На жаль, більшість людей цінність здоров'я усвідомлюють тільки тоді, коли виникає серйозна загроза для здоров'я або коли воно вже значною мірою втрачене. Тоді хочеться його повернути. Тим часом здорова людина зазвичай рідко замислюється про своє здоров'я. Однак здорова людина може орієнтуватися у своєму способі життя на позитивний досвід старшого покоління й на негативний досвід хворих людей.

Впродовж життя людина поступово починає розуміти, що зміцнення здоров'я є водночас і її потребою, і її обов'язком. У зв'язку з цим людина починає вести свідому й цілеспрямовану роботу щодо відновлення й розвитку своїх життєвих ресурсів, щодо взяття на себе відповідальності за власне здоров'я [6].

Тоді здоровий спосіб життя стає для неї потребою, а здоров'я переміщується в ієрархії життєвих цінностей цієї людини на більш високе місце. Здоров'я в цьому випадку виступає не тільки як стан організму, а й як стратегія життя людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосов М. М. Роздуми про здоров'я. Київ: Здоров'я, 1992. 168 с.
2. Богданов Г. М. Школьникам здоровый образ жизни. Москва: Физкультура и спорт, 1989. 192 с.
3. Киколов А. И. Обучение и здоровье. Москва, 1985.
4. Лозинский В. С. Учитесь быть здоровыми. Киев, 1993. 155 с.
5. Нагорна А. М. Здоров'я молоді України: проблеми та перспективи. Київ: Школяр, 1998. 368 с.
6. Пархотник И. И. Как сохранить здоровье. Киев, 1981.
7. Презентація до уроку з основ здоров'я для учнів 9 класу «Життя як феномен».
URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-uroku-z-osnov-zdorov-ya-dlya-uchniv-9-klasu-zhittya-yak-fenomen-196242.html>

УДК 004.946+371

Олексюк Олеся Романівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри змісту і методик навчальних
предметів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

***Анотація.** Доповнена реальність (AR) – це інноваційна технологія, у якій об'єкти реального світу доповнюються цифровими даними, прив'язаними до певних місць або діяльності. За останні кілька років додатки AR стали широко доступними на мобільних пристроях. AR стає помітним у наших аудіовізуальних засобах масової інформації (наприклад: новини, розваги, спорт) і починає інтегруватися в інші аспекти нашого життя (наприклад: електронна комерція, подорожі, маркетинг). Сприяючи повсюдному навчанню, технології доповненої реальності мають значний дидактичний потенціал, тому в статті розглядаються приклади застосунків, використання яких доцільне в закладі освіти.*

Ключові слова: доповнена реальність, освітні технології, імерсивне навчання, мобільне навчання.

У суспільстві, що швидко змінюється, де наявний доступ до великої кількості даних, прийняття та застосування цієї інформації в потрібний час та в потрібному місці необхідні для забезпечення ефективної діяльності. Доповнена реальність (augmented reality (AR)) – це одна з технологій, що має значний, ще не достатньо вивчений, потенціал для наповнення навчального середовища контекстним, динамічним, візуальним контентом. Такі сучасні цифрові інструменти допомагають розвивати навчальні середовища, що полегшують пізнання, надають можливості отримувати більше інформації про навколишнє середовище. Перевага AR полягає не лише у збільшенні доступної інформації, а й у створенні привабливого уявлення про світ. З цієї причини AR використовується у багатьох галузях: маркетингу, дизайні, медицині, туризмі, освіті тощо.

Сьогодні наукова спільнота інтенсивно досліджує вплив інформаційних технологій на методику, методи, засоби, зміст навчання. Вивчається зокрема і дидактичний потенціал імерсивних технологій (С. Смеріковим, М. Кисловою, А. Стрюком, Н. Рашевською, Ю. Єчкало, К. Словацьким), які можуть позитивно вплинути на розвиток просторової уяви, формування абстрактних понять, передачу знань, набуття цифрових навичок та досвіду. Аналіз статей (Н. Гончарової, Н. Балик, Г. Шмигер, Ю. Матвієнка) показує, що AR застосовується у вивченні різних дисциплін початкової та середньої школи. Сьогодні технологія AR надає здобувачам освіти можливість відпрацювати свої знання та вміння шляхом поєднання цифрової інформації з реальним середовищем. AR-додатки корисні не лише для вивчення окремих, а й можуть бути застосовані до розробки нових підходів у навчанні, зокрема концепції STEM (Д. Мацокіна, І. Пахомової). Це означає важливість дослідження потенційних переваг передових технологій для мультимедійного навчання.

Мета дослідження полягає в тому, щоб узагальнити накопичений досвід вивчення можливостей використання AR-технологій в освітньому процесі.

За останні кілька років було докладено значних зусиль у використанні технологій для підтримки та підвищення ефективності навчання [2]. Навчальне середовище інтегрувало: використання комп'ютерів, мультимедійних матеріалів, Інтернету, інструментів веб 2.0, симуляцій, ігор та мобільних телефонів та таких захоплюючих технологій, як 3D віртуальні світи та доповнена реальність [3]. Доповнену реальність можна визначити як спектр технологій, які дозволяють проектувати різні типи комп'ютерних даних: 3D-моделі, текст, зображення, відеоматеріали (звук та анімація) у сприйнятті користувачами об'єктів реального світу. Серед переваг AR відзначають здатність підвищувати мотивацію, емоційне сприйняття навчального змісту учнів [1]. Найвищим рівнем застосування цих технологій є залучення учнів до створення власних віртуальних світів. Водночас учителі також повинні бути зацікавлені у впровадженні таких нововведень.

Серед мобільних додатків із доповненої реальності є такі, які можна використовувати при вивченні різних предметів, а не тільки інформатики.

Більшість додатків запрограмована на використання карток із маркерами, що можна відсканувати та побачити віртуальні об'єкти у доповненій реальності, що можуть бути як статичними (нерухомими) картинками і моделями, так і динамічними й інтерактивними. Найчастіше виробники пропонують деякий набір маркерів безкоштовно. Наприклад, застосунки Chromville, Quiver, Animal 4D+, Dinosaur 4D+, AR-3D Science, Animal AR 3d Safari, CleverBooks Geography тощо призначені для використання дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку, однак можуть використовуватися й учнями середньої школи. Вчитель може застосовувати такі програми, щоб зробити навчальне середовище захоплюючим, привабливим, стимулюючим для учнів.

З учнями старших класів на уроках фізики корисними для формування практичних навичок визначати ціну поділки аналогових вимірювальних приладів у доповненій реальності стане у нагоді мобільний додаток Electricity AR. Atom Visualizer допоможе продемонструвати просторову будову атомів, а застосунок Electric Circuit AR дозволить вивчати електричні схеми. На уроках астрономії Amazing Space Journey допоможе зрозуміти учням масштаби сонячної системи, а додаток Spacescraft 3D демонструє принципи роботи складних космічних кораблів, що використовуються для дослідження у космосі. На уроках хімії мобільний додаток LiCo.STEM рекомендують застосовувати для візуалізації лепбуку «Вода», з яким цікавіше досліджувати світ, а доповнення LiCo.Organic до навчального посібника «Органічні сполуки. АТЛАС-ДОВІДНИК» надасть можливість краще зрозуміти просторову будову молекул органічних речовин, а отже, їх властивості. Теми з анатомії можна вивчати з додатком AR Анатомія 4D, а на уроках з географії дослідження рельєфу з LandscapAR перетвориться у справжню пригоду. На уроках математики додаток CleverBooks Geometry допоможе розвинути просторову уяву учнів та зрозуміти абстрактні об'єкти, що застосовуються у геометрії.

Для розроблення інтегрованих занять або при проектуванні STEM-проекту доцільно звернути увагу на застосунки Skyscrapers AR, Bridges AR, Da Vinci Machines AR тощо [4].

Використання додатків із доповненою реальністю нині можливе не тільки на уроках природничо-математичного циклу. Зокрема, мультимедіа у дослідженнях описують як середовище, що дозволяє учням отримати доступ до інформації у всіх видах форматів, включаючи текст, зображення, відео, анімацію та аудіо-презентації. При вивченні іноземних мов додаток Mondly AR використовує доповнену реальність, щоб полегшити запам'ятовування слів і розвивати комунікативні навички. Окрім того, варто зазначити, що просто представлення візуальної інформації є недостатнім для вивчення іноземної мови. Реалізований у середовищі віртуальний помічник із вивчення мов розуміє

та відповідає на все, що ви говорите, даючи миттєву оцінку вимові. Ще з асистентом можна потренувати типові ситуації: покупку товарів у магазині, розповідь про себе тощо. Додаток розпізнає вимову і підкаже, якщо в чомусь помилилися. Таке навчальне середовище здатне відображати відповідні матеріали у різноманітних мультимедійних форматах і допомагати учням в опрацюванні навчальних матеріалів шляхом інтеграції та упорядкування їх з відповідними попередніми знаннями у цілісну когнітивну структуру.

А розробка від каналу BBC Civilisations AR стане цікавим доповненням на уроках історії. Артефакти різних цивілізацій: грецької, єгипетської, Європи епохи Відродження і так далі. Можна детально розглянути на екрані смартфона. Програма дозволяє зазирнути всередину саркофага фараона, розфарбувати шолом коринфського воїна або римську статую.

WallaMe – це платформа, яку можна впровадити для інтеграції технології безмаркерної доповненої реальності в навчальний процес. Дана програма має низку опцій для розвитку просторової компетентності. WallaMe дозволяє вчителю сфотографувати на смартфон нерухомий об'єкт і розмістити повідомлення у доповненій реальності (текст або зображення). Створений таким чином об'єкт пов'язаний із зображенням та географічними координатами. Учень повинен знайти за картою повідомлення і прочитати його, спрямувавши камеру на такий закодований предмет. Учитель може використовувати додаток для створення інтегрованих, інтерактивних, динамічних завдань, таких як квести.

Отож, вивчення можливостей сучасних інформаційних технологій та проблеми впровадження їх в освіті є актуальним як через постійне створення нових технологій, програм, сервісів, застосунків, навчального процесу, так і через необхідність постійного підвищення кваліфікації учителів. Існує багато способів, як учителі можуть застосовувати ці нові освітні інструменти разом зі своїми знаннями навчальної програми для створення інноваційних та

привабливих навчальних можливостей. Ключ до розроблення значущих напрямів використання цих програм – це творчість і нестандартне мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Kiv A. E., Shyshkina M. P., Semerikov S. O., Striuk A. M., & Yechkalo Y. V. (2020). AREdu 2019–How augmented reality transforms to augmented learning. In *Augmented Reality in Education. Proceedings of the 2nd International Workshop (AREdu 2019)*, Kryvyi Rih, Ukraine, March 22, 2019 (No. 2547, pp. 1-12). CEUR Workshop Proceedings.

2. Олексюк О. Р. Аналіз використання електронних ресурсів у науково-дослідній роботі майбутніх вчителів інформатики: Наукові записки. Сер.: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти / наук. ред. В. Радул; редкол.: С. Величко, В. Вовкотруб, В. Кушнір [та ін.]. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 5. Ч. 2. С. 43–49.

3. Олексюк О. Р. Інформаційно-освітнє середовище закладу післядипломної педагогічної освіти як засіб підвищення кваліфікації професійних кадрів. *Розвиток професійної майстерності педагога*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 27–27 квітня 2018 р. Тернопіль / укл.: В. Є Кавецький, А. В. Вихрущ та ін., Тернопіль: Тайп, 2018. С. 233–235.

4. Сучасні технології в освіті. URL: <https://educationpakhomova.blogspot.com>.

УДК [337.5.091.33:0049]:54

Похлєстова Олеся Юрійвна,
студентка КДПУ,
м. Кривий Ріг

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПЛАТФОРМИ GOOGLE CLASSROOM У НАВЧАННІ ХІМІЇ

Google Classroom – безкоштовний веб-сервіс, створений Google для навчальних закладів з метою спрощення, створення, поширення і класифікації завдань безпаперовим шляхом. Основна мета сервісу – прискорити процес поширення файлів та полегшення комунікації між викладачами і студентами. Може використовуватися вчителями та учнями у школах [2].

Сервіс, котрий представила компанія Google, розроблений на базі Google Apps – система управління навчанням (СУН) Google Classroom. Найбільш відомим прикладом системи подібного призначення можна назвати Moodle, але робота з нею для більшості користувачів досить складна, вимагає окремої підготовки і не завжди зручна у практичній діяльності [3].

Moodle пропонує набагато більше можливостей, ніж Google Classroom, у тому числі й через те, що Google Classroom офіційно не є системою управління

вмістом. Moodle трохи складний для розуміння через його інтерфейс, але його можна вдосконалити, використовуючи широкий вибір безкоштовних або платних тем Moodle та форматів курсів на ваш вибір. Moodle має хороші результати, коли йдеться про аналітику та звітність електронного навчання [5].

Порівнюючи дві системи для дистанційного та/або змішаного навчання, на нашу думку, у Google Classroom зручніше працювати як вчителю, так і учню, оскільки служба забезпечує користувачів універсальним робочим апаратом, має зручний інтерфейс і можливості, необхідні учасникам освітнього процесу [1].

Основні переваги сервісу Google Classroom полягають у тому, що його використання не зводиться лише до заміни паперових носіїв інформації електронними. Сервіс надає можливість поєднувати процеси вивчення, закріплення та засвоєння навчального матеріалу, які під час традиційного навчання відокремлені один від одного [8].

Дана платформа була протестована у 2019–2020 навчальному році на базі ЗОШ № 21 м. Кривого Рогу. Google Classroom використовувався як у період очного навчання, так і під час роботи у дистанційному режимі. Вперше Google Classroom було використано при вивченні теми «Хімічний зв'язок і будова речовини» у 8 класі. Ця тема є доволі складною та різноманітною. Навчальний матеріал дуже важливий, у тому числі для розуміння багатьох подальших тем курсу хімії, у той же час містить досить багато даних, які не доступні для безпосереднього сприйняття учнями: електрони, атоми, атомні ядра, кристалічна ґратка, молекули, йони тощо. Сприйняття цих понять потребує розвиненої уяви та певних розумових зусиль. У таких випадках на допомогу вчителю мають прийти засоби наочності. Сучасні діти, що звикли до яскравих та деталізованих відеороликів, не завжди ефективно працюють з підручником або статичними засобами наочності. Більш ефективним є застосування мультимедійних презентацій, відео, комп'ютерних симуляцій, смарт дошки тощо. У багатьох випадках засобів для демонстрації такої наочності у кабінеті хімії немає, відсутні мультимедійні пристрої, або не має локальної мережі, але

смартфонами учні забезпечені, як правило, у повному складі. Курс у Google Classroom надає можливість отримати доступ до структурованого набору наочних та навчальних матеріалів, презентацій, а також різноманітних завдань та тестів через звичайний смартфон, що надає можливість навчати дітей використовувати свої гаджети для самовдосконалення, розвитку та з певною користю.

Також ми пропонуємо використовувати можливості віртуального класу для виконання тестів на уроках або у вигляді домашнього завдання. За відсутності можливості проводити онлайн-уроки, можна записувати відео з лекціями, поясненнями до певних завдань тощо – учень може переглянути створене відео кілька разів та ознайомитись з матеріалом [4].

Використання Google Classroom надає вчителю такі можливості:

- кожен клас, зареєстрований в Google Classroom, створює окрему папку у відповідній службі Google, де кожен учень може бути ідентифікований учителем. Доступна можливість оповіщення учнів через e-mail та сповіщень у середині курсу. Існує можливість планування завдань та встановлення термінів їх виконання з подальшою перевіркою викладачем та виставленням оцінок одразу у середовищі, що замінює роботу із звичайним паперовим журналом.

- вчитель може додавати в курс різноманітні матеріали, зокрема посилання на web-сторінки та документи, фото, відео-лекції з Youtube, тестові завдання.

- Google було розроблено як додаток під операційні системи IOs та Android, що забезпечує можливість використання Google Classroom на мобільних пристроях і в будь-який час.

Якщо порівнювати Google Classroom із LCMS Moodle, то варто звернути увагу на таке:

- Для встановлення LCMS Moodle необхідні спеціальні знання по встановленню Apache (HTTP-сервер), MySQL, PHP.

- Необхідна підтримка хостингу. Не кожен провайдер задовольняє вимоги до системи Moodle. [6].

Зважаючи на ці факти, можна дійти висновку, що для школи використання Google Classroom є більш доцільним з технічної точки зору.

До обмежень можна віднести вузький інструментарій завдань різних типів і відсутність можливості опрацювання статистичних даних «на льоту». Крім того, з Google Classroom можна працювати тільки в тих освітніх установах, де розгорнуто G Suite for Education – це адміністративна консоль, яка надає можливість більш широко використовувати можливості різних додатків та сервісів Google. Якщо ви володієте лише акаунтом на тому домені, де він зареєстрований, але не маєте змоги підтвердити право власності на домен, то можливість створення адміністративної консолі для вас буде відсутня. Але робота з Google класом для вас буде доступна [7].

Використання Google Classroom у навчанні хімії має ряд недоліків:

- Створення контенту для вчителів досить просте і зручне: Google Docs, Sheets and Slides та інші інструменти – прекрасне рішення для тих, хто вміє цим користуватися. Але для учнів все не так просто: їм потрібна допомога, щоб розібратися у системі, немає інтерфейсу як такого – увесь контент представлений у вигляді презентацій, документів, гіперпосилань тощо. Ще один важливий момент – обов'язкова наявність електронної пошти (існують вікові обмеження для створення облікового запису Google – до 14 років);

- Якщо завдання створювати досить просто і зручно, то з тестами виникають проблеми: вони реалізовані виключно за допомогою Google Forms, що не призначались для перевірки знань. Тому існує обмежена кількість типів запитань, недосконалим є їх оформлення, не для всіх питань є автоматична перевірка (є можливість «додати ключ до питання») та можливість автоматизованого виставлення оцінки. Багато вчителів використовують для створення інтерактивних тестів зовнішні ресурси, на кшталт Learningapps, Onlinetestpad тощо [9].

Також ми вважаємо, що засоби віртуального класу Google Classroom доречно використовувати у якості допоміжних засобів під час проведення уроків у школі або у якості повноцінного засобу для самопідготовки та самоперевірки рівня знань учнями, які з певних причин не можуть відвідати заняття у школі або прагнуть постійного розвитку та самовдосконалення.

Простота інтерфейсу і мінімалізм у інструментарії – це можливість досить легко навчити тих, хто має низький рівень комп'ютерної грамотності (учні молодших класів, вчителі старшого віку), працювати у даному середовищі. Клас не вимагає багато часу на налаштування та оформлення, надається безкоштовно та не вимагає встановлення на локальний комп'ютер або на сайт. Google Classroom може використовуватись не лише у дистанційному навчанні, а й як простий і зручний інструмент організації роботи з класом протягом звичайного навчального року. Ці переваги частково перекривають відсутність привабливого інтерфейсу, гнучкості у організації роботи (обмежена кількість типів завдань, засобів зворотного зв'язку, засобів адміністрування курсу та ведення документації тощо).

Google Classroom – хороший засіб для швидкої та ефективної організації дистанційного навчання та підтримки очного навчання хімії, особливо за відсутності можливості використання спеціалізованих систем управління навчанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Assisments [Electronic resource] / Worcester Polytechnic Institute. Worcester, Massachusetts. Access mode: <https://new.assistments.org>
2. Bookwidgets [Electronic resource] / Kidimedia. Leuvensesteenweg, Kortenberg, Belgium. Access mode: <https://www.bookwidgets.com>
3. Brainpop [Electronic resource]. Access mode: www.brainpop.com
4. Classroom Help [Electronic resource] / Google. Access mode: goo.gl/8nmsa5
5. Kahn J. Google Classroom now available to all Apps for Education users, adds collaboration features [Electronic resource] /Jordan Kahn. Aug. 12th 2014. Access mode: <https://9to5google.com/2014/08/12/google-classroom-now-available-to-all-apps-for-education-users-adds-collaboration-features/>

6. Lapowsky I. Google Wants to Save Our Schools—And Hook a New Generation of Users [Electronic resource] / Issie Lapowsky. 13.08.2014. Access mode: www.wired.com/2014/08/google-classrooms/

7. Writable [Electronic resource]. Access mode: <https://www.writable.com/>

8. Наливайко А. Ю. Путівник по Google Classroom: як організувати навчальний процес у віртуальному просторі. URL: <https://vseosvita.ua/news/putivnyk-po-google-classroom-iak-orhanizuvaty-navchalnyi-protses-u-virtualnomu-prostori-4570.html>

9. Тулина Елена. Краткий обзор особенностей и функций LMS-системы от цифрового гиганта Google. URL: <https://newtonew.com/news/vvedenie-v-google-classroom>

УДК 373.3/.5.091+02

Сіньковська Інна Михайлівна,
завідувач науково-педагогічної бібліотеки
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Бібліотека сучасного навчального закладу повинна докорінно змінити всю філософію своєї діяльності, її формат, її зміст. Тільки тоді вона перетвориться в інформаційно-просвітницький центр, котрий поєднує в собі інформаційні й освітні функції, володіє достатніми ресурсами для задоволення інформаційних потреб і розвитку духовно-моральних, естетичних якостей своїх користувачів. Кожен сучасний користувач хоче отримувати якісний сервіс: швидко і без зайвих витрат часу знайти необхідну інформацію, мати змогу вивчати джерела у світлих комфортних приміщеннях бібліотеки, які оснащені за останнім словом техніки, а останнім часом отримують всю потрібну інформацію через Інтернет. Для формування сприятливого образу бібліотеки, повноцінного її функціонування необхідними є чотири основні елементи: користувач, фахівець бібліотеки, фонд та матеріально-технічна база. Саме матеріально-технічна база бібліотеки, наявність сучасної техніки, впровадження новітніх технологій у діяльність відіграють важливу роль у

формуванні та збереженні фонду, оперативності та комфортності обслуговування користувачів. Однією з головних складових іміджу книгозбірні, основою ідеальної бібліотеки є відкритість фондів, впровадження системи самообслуговування на засадах електронного обслуговування.

Інформаційні матеріали в електронних формах у наш час набули підвищеного попиту з боку користувачів. Особливо активно створенням електронних інформаційних ресурсів займаються працівники бібліотек, оскільки саме в них накопичено величезний досвід роботи з виданнями, документами, рукописами, саме вони найбільш професійно вміють оперувати інформацією.

За допомогою зібрань електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів можуть бути вирішені наступні завдання:

- забезпечення більш широкої доступності документів, надання яких читачам утруднено або обмежено;
- організація фондів документів, що існують виключно в електронній формі, їхня каталогізація та надання доступу;
- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних даних.

Серед основних функцій фонду електронних бібліотечних ресурсів можуть бути названі:

- інформаційна, спрямована на задоволення потреби в інформації різних категорій користувачів;
- просвітницька, за рахунок популяризації книг та інших документів, зокрема тих, що відносяться до вітчизняної історії та культури;
- науково-дослідна, орієнтована на сприяння глибокого вивчення теми;
- освітня;
- довідкова, що дозволяє отримувати певні відомості, що відображені в документах.

У процесі формування фонду електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів необхідно брати до уваги його читацьке призначення, тому що основним завданням електронного зібрання є задоволення інформаційних потреб користувачів. Інструментом опису та ідентифікації виступають метадані, в тому числі бібліографічні записи, оскільки основну частину фонду електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів складають електронні аналоги традиційних документів.

Комплектування електронних ресурсів може здійснюватися кількома способами:

- оцифрування документів;
- отримання електронних версій документа від автора або видавця;
- запозичення документів, наявних у вільному доступі в Інтернеті;
- організація обміну з іншими електронними бібліотеками;
- закупівля законно розповсюджуваних електронних видань на носіях, що переносяться;
- організація доступу до віддалених документів.

Зібрання електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів здійснюють обслуговування на основі матеріалів у цифровій формі, доступ до яких надається великій кількості користувачів через мережеві сервіси.

Інформаційне забезпечення є важливою ланкою навчального процесу будь-якого навчального закладу. Цю роль традиційно виконує бібліотека. Саме від чіткої структури інформаційного простору бібліотеки залежить створення необхідних для книгозбірні набору інструментів, використання яких дозволить забезпечити кожному користувачу оперативний доступ до матеріалів та документів бібліотечного фонду, а бібліотекарям реалізувати нові форми роботи з користувачами. Надійність процесу обслуговування в бібліотеці визначається не кількістю послуг, що надаються, а тим, наскільки повно і якісно вони задовольняють інформаційні потреби.

Підвищення соціальної та інформаційної ролі бібліотек у сучасній освітній діяльності диктує необхідність формування нових методів організації інформаційного простору бібліотеки, який реалізується на базі комп'ютерних технологій.

Сьогодні бібліотекарі повинні акцентувати увагу на використанні нових форм обслуговування, а не традиційних, таких, як видача книжок. Послуги на основі інформаційних технологій мають бути обов'язковим компонентом їхньої роботи.

Автоматизація та впровадження нових інформаційних технологій дозволять бібліотеці розширити сферу послуг. Разом із традиційними бібліотечними послугами, бібліотека буде мати можливість надавати сервісні послуги: відправлення або приймання повідомлень електронною поштою; користування послугами Інтернет; пошук інформації у всевітній електронній мережі на замовлення; запис інформації на диск; друк на принтері; комп'ютерний переклад тексту; сканування; копіювання.

Загалом, використання сучасних технологій в обслуговуванні користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки і полегшує шлях користувача до інформації, але й надає престиж бібліотеці.

Автоматизація бібліотечних процесів вимагає змін не тільки в технології, але й у змістовних аспектах бібліотечної роботи. Змінюються позиція бібліотеки та її активність у взаєминах з читачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, індивідуальних форм інформаційного забезпечення і, як наслідок, показників якості професійної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації: матеріали: Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 23 квіт. 2015 р.) / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка, Каф. книгознавства і бібліотекознавства. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2015. 237 с.
2. Гайдай Л. М. Партнерство бібліотекаря та вчителів у вихованні компетентного користувача. *Шкільний бібліотекар*. 2019. № 2. С. 2-6.

3. Григор'єва О. О. Інформаційно-комунікаційні технології: можливості для шкільної бібліотеки. *Шкільний бібліотекар*. 2018. № 11. С. 6–7.
4. Зубкова Н. Розвиток шкільної бібліотеки як засіб формування освітньо-виховного простору навчального закладу. *Шкільний бібліотекар*. 2017. № 6. С. 4–8.
5. Зубрицька І. Є. Інноваційні ідеї та проблеми сучасної шкільної бібліотеки. *Шкільний бібліотекар*. 2017. № 7. С. 6–9.
6. Кударенко Т. Л. Інформаційне обслуговування педагогічних працівників у шкільній бібліотеці. *Шкільний бібліотекар*. 2018. № 3. С. 2–5.
7. Кульчицька Т. Використання інноваційних технологій у роботі шкільної бібліотеки: Методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2015. 58 с.
8. Медведєва В. Інноваційні технології - майбутнє бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 8. С. 28–32.
9. Ніколаєнко Н. Ефективне управління сучасною бібліотекою в умовах структурно-функціональних змін. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 12. С. 20-23.
10. Олійник О. «Мандрівна» бібліотека Емпатія – для освітян: [Що пропонує бібліотека, як стати її читачем, та правила читання]. *Практика управління закладом освіти*. 2018. № 9. С. 45-47.
11. Світашова В. В. Бібліотечно-інформаційний центр начального закладу – територія якісної та корисної інформації. *Шкільний бібліотекар*. 2017. № 7. С. 10–13.
12. Сучасні тенденції розвитку бібліотеки в структурі інформаційного забезпечення навчального процесу і наукової діяльності ВНЗ: матеріали науково-практичної конференції / уклад.: Н. В. Мороз, Г. В. Макаренко. Чернігів : наукова бібліотека ЧНТУ, 2014. 80 с.
13. <http://ippo.edu.te.ua/>
14. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/834>
15. <http://personal.in.ua/article.php?ida=77>

УДК 5(072)

Чередник Діана Степанівна,
завідувач лабораторії кафедри
природничих наук та методик їхнього
навчання Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Модернізація вищої освіти України в умовах реалізації сучасної компетентнісної парадигми розвитку освіти передбачає розв'язання нових завдань з підготовки майбутніх вчителів природничих наук, здатних набувати

досвід розв'язання проблем інтегрованої освітньої галузі. Досягти таких результатів у навчанні студентів природничих дисциплін з погляду компетентнісного підходу передбачає цілеспрямоване формування *інтегральної компетентності*, що визначається їхньою *здатністю розв'язувати складні задачі та практичні проблеми в галузі природничої освіти*, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної інформації та суперечливих вимог, передбачає проведення досліджень та здійснення інноваційної діяльності в освіті, характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов та вимог до організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти [2]. Інтегральна компетентність є динамічною комбінацією загальних та предметних (спеціальних фахових) компетентностей, кожна з яких визначається освітньою програмою (ОП) підготовки фахівців у закладі вищої освіти (ЗВО) та передбачає досягнути чітко визначених програмних результатів навчання, що забезпечуються системою освітніх компонентів з блоку нормативних дисциплін відповідної ОП, яка реалізується ЗВО в межах ліцензованої спеціальності 014 «Середня освіта (Природничі науки)» на відповідному рівні вищої освіти. Ресурсне забезпечення реалізації освітньої діяльності спирається на кадровий – науково-педагогічний потенціал ОП, а також враховує технологічні складники – матеріально-технічне, інформаційне та методичне забезпечення ОП, які віддзеркалюють функціональні особливості організації та управління процесом практико-орієнтованої освітньої діяльності студентів, спрямованої на формування й розвиток інтегральної компетентності майбутнього фахівця. Виявлення методичних особливостей організації і проведення такого типу діяльності на практичних заняттях з природничих дисциплін є одним із завдань нашого дослідження.

Пріоритетне місце з-поміж форм організації практико-орієнтованої освітньої діяльності студентів на основі компетентнісного підходу залишається за практичними заняттями, оскільки головним їхнім призначенням є

закріплення, розширення, поглиблення, систематизація наукових знань, отриманих студентами на лекціях і в процесі самостійної роботи та спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, формування основних вмінь і навичок для їх практичного застосування. Під час організації роботи студентів приділяється увага аналізу окремих теоретичних положень навчальної дисципліни з формування вмінь, навичок та здатностей до практичного застосування теоретичного матеріалу через групове та/або індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань. До *таких завдань нами* віднесено: оволодіння сучасними методичними підходами, опанування навичками розроблення методичного забезпечення навчальної дисципліни, упровадження в освітній процес методик змішаного навчання з застосуваннями інформаційних технологій тощо.

З метою організації *практичних занять із природничих дисциплін, у контексті формування та розвитку інтегральної компетентності студентів*, до основних завдань нами віднесено такі:

- 1) поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і під час самостійної роботи;
- 2) формування інтелектуальних навичок і вмінь щодо планування, аналізу й узагальнень навчального матеріалу навичок організації педагогічної діяльності;
- 3) розвиток умінь спостерігати та пояснювати явища, що вивчаються;
- 4) розвиток самостійності;
- 5) накопичення первинного досвіду з організації просторово-орієнтованої освітньої діяльності може використовуватись у позакласній професійній діяльності в школі.

Структура практичного заняття передбачає виконання декількох етапів: попередній контроль знань, навичок і вмінь студентів; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв'язування завдань та їхнє

обговорення; розв'язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання [1, с. 10].

Етап I. Попередня перевірка знань студентів щодо їхньої готовності до практичного заняття за відповідною темою. На даному етапі для перевірки знань можна використати як усне, так і тестове опитування за заздалегідь визначеним переліком запитань. На початку заняття рекомендується провести опитування-розминку протягом 5–10 хвилин. Студентам пропонують відповісти на прості тестові питання за темою відповідного заняття з метою перевірки засвоєння заздалегідь вивченого теоретичного матеріалу. Питання в тестах відповідають репродуктивному рівню засвоєння навчального матеріалу.

Етап II. Формулювання теми і мети практичного заняття. Мета заняття повинна бути сформульована доступною, зрозумілою мовою, і не бути багатослівною. Також викладач повідомляє план практичного заняття, створює умови, що сприятимуть мотивації до навчання.

Етап III. Актуалізація опорних знань. Це інформаційна частина (теорія) 20–30 хвилин, на якому узагальнюється навчальний матеріал, прослуханий студентами на лекційних заняттях або опанований самостійно. Форма організації обирається на розсуд викладача – це розповідь, пошук, бесіда та інші. До одного з прийомів, що застосовуються при вивченні нового матеріалу, відносимо роздільний (коли спочатку вивчають всю теорію з цього питання, а потім виконують завдання) і компактний (коли вивчають частину теорії і виконують завдання, потім слідує ще частина теорії з завданнями і т. п.). При вивченні матеріалу його можна скомпонувати за такою схемою: одне природне явище вивчається на одному занятті, починаючи від наукових фактів і закінчуючи прикладним застосуванням. Виклад унаочнювати у вигляді таблиць, структурних схем, опорних конспектів. Бажано, щоб структурна схема не давалася студентам у готовому вигляді, а будувалася в динаміці у процесі розгортання теорії. Як показує практика, подання матеріалу у вигляді структурної схеми, таблиці, опорного конспекту забезпечує розуміння

структури наукового знання. Роздільний прийом, на нашу думку, не є ефективним у ЗВО, оскільки матеріал вже прочитаний на лекціях.

Етап IV. Формування практичних умінь і навичок із розв'язування практико-орієнтованих завдань за новою темою, в контексті компетентнісного підходу до навчання студентів природничих дисциплін, виявляється в таких характеристиках: суб'єкті, предметі, засобах, структурі, продуктах і результатах навчання. На цьому етапі важливо спрогнозувати новоутворення у психіці суб'єкта пізнавальної практико-орієнтованої діяльності студента в контексті особливостей вивчення природничих дисциплін: потребу в спілкуванні, інтелектуалізацію емоційно-вольових та пізнавальних процесів, творче та критичне мислення. Ураховувати, що ці новоутворення формуються і розвиваються в спільній практико-орієнтованій діяльності у групових формах роботи та індивідуальній. Предметом практичної пізнавальної діяльності студента в навчанні природничих дисциплін є його суб'єктний досвід (знання, способи діяльності, уміння, навички), який він використовує на шляху досягнення практико-орієнтованої мети. Нами з'ясовано, що засобами практично-орієнтованої діяльності студентів природничих дисциплін є складники соціального досвіду діяльності (фізичні, хімічні, біологічні та методологічні знання, досвід реалізації відомих способів пізнання, зокрема дослідницької діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до практико-орієнтованої діяльності та її засобів).

Практико-орієнтовану діяльність студентів у навчанні природничих дисциплін визначаємо як заздалегідь сплановану за темою практичного заняття систему практико-орієнтованих задач. Під *практико-орієнтованою задачею ми розуміємо* навчально-пізнавальну задачу, яка за своїм змістом максимально наближена до природної життєдіяльності людини або її технічного прикладного застосування. Містить практико-орієнтовану проблему (прикладну професійну, технічну, побутову), розв'язання якої потребує опанування студентом нових знань, способів дій, умінь, навичок, або використання уже

відомих. Розв'язуючи практико-орієнтовані задачі, студенти опановують узагальнені способи діяльності (методи пізнання), на їх основі самостійно здобувають знання й застосовують їх для розв'язання практико-орієнтованих проблем. Зміст практико-орієнтованої задачі має забезпечити цілісність процесу організації практико-орієнтованої діяльності студента, який починається з постановки задачі й закінчується її розв'язанням. Для цього вона має сприяти створенню проблемних ситуацій, переважно двох видів. Перший вид проблемної ситуації сприяє усвідомленню студентом, що в його суб'єктному досвіді відсутній потрібний спосіб діяльності для розв'язання проблеми. Тобто в процесі розв'язання задачі в нього виникає діяльнісна проблема. Другий вид проблемної ситуації сприяє усвідомленню студентом того, що в його суб'єктному досвіді не вистачає знань для розв'язання практико-орієнтованої проблеми.

Існують декілька способів навчання студентів умінню розв'язувати такі задачі. Перший спосіб полягає в тому, що викладач демонструє студентам способи розв'язання типових завдань, а студенти, наслідуючи викладача, розв'язують за вказаними зразками. Типові задачі студенти розв'язують біля дошки або самостійно.

Етап V. Перевірка засвоєного матеріалу за новою темою. За 15–20 хвилин до завершення заняття проводиться усне опитування з теоретичного матеріалу або самостійна робота з розв'язку задач для перевірки набутих практичних умінь і навичок.

Етап VI. Наприкінці практичного заняття студентам оголошується план виконання домашнього завдання (або це можна зробити на початку, або під час заняття відповідно до логіки організації освітнього процесу). Домашнє завдання може бути різного спрямування. Так, наприклад, домашнє завдання може містити тільки практичні завдання із закріпленого матеріалу, або бути спрямоване на самостійне вивчення нового теоретичного матеріалу, або включати в себе як практичні завдання з вивченого матеріалу, так і новий

теоретичний матеріал. Самостійне вивчення теоретичного матеріалу може бути спрямовано на опрацювання завдань з готовими розв'язками або на розв'язок задач за новою темою. Варто зазначити, що організація домашнього завдання залежить від ступеня складності матеріалу. Оцінки за окремі практичні заняття враховують, виставляючи підсумкову оцінку з навчальної дисципліни.

Отже, у процесі практичних занять узагальнюються, систематизуються, поглиблюються й конкретизуються теоретичні знання, виробляється готовність і здатність використовувати теоретичні знання на практиці, розвиваються інтелектуальні вміння в контексті співвіднесення цільового та результативного компонентів освітньої програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриценко І. С., Огарь С. В., Кутепова В. М., Светочева І. І. Організація та проведення лабораторних, практичних та семінарських занять: метод. рек. для викладачів. Х.: НФаУ, 2014. 28 с.

2. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Природничі науки)» Рівень вищої освіти: другий (магістерський). [Електронний ресурс]. *Освітньо-професійна програма (магістр); Природничо-географічний факультет ЦДПУ ім. В. Винниченка.* URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/kaphedra_pryrodnichykh_nauk/%D0%9E%D0%9F%D0%9F/%D0%9E%D0%9F%D0%9F_%D0%9F%D0%9D_2019%D0%9C.pdf (дата звернення: 29.10.2020)

УДК 94 (477)

Черняк Володимир Максимович,
професор, доктор біологічних наук,
виконуючий обов'язки завідувача
кафедри змісту і методик навчальних
предметів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль;
Вітович Леся Михайлівна,
вчитель біології і хімії Медведівської
загальноосвітньої школи І–ІІ ступенів;
Вітович Тетяна Богданівна,
студентка Тернопільського національного
педагогічного університету

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА «НЕОЦІНЕННІ ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ І ПРИРОДИ БУЧАЧЧИНИ»

Землі Бучаччини в південній і західній частині покряяні глибокими жолобками річок, потічків, із скелястими берегами, приховують кілька невеликих, але дуже оригінальних печер, які є справжнім дивом природи. Виникли вони переважно в результаті співпраці людини з природою. На північному заході від Бучача знаходиться неймовірно гарне село Рукомиш на 400 жителів, що простягається вздовж річки Стрипи. Перша писемна згадка про село датується 1379 роком. Те, заради чого в Рукомиш приїздять туристи, знаходиться відразу під знаком з назвою села. Це дивовижний печерний комплекс, церква з XVIII ст., сучасна хресна дорога, цілюще джерело, столітній костел. Щоб потрапити туди, необхідно перед Бучачем виїхати на об'їзну дорогу. Тоді можна побачити янгола, який вказує напрям подальшого руху.

Сюди приїжджають туристи з усієї України. Також учні Медведівської школи неодноразово обирають туристичний маршрут екологічною стежкою «Неоціненні пам'ятки культури і природи Бучаччини». Мета екскурсії: детально ознайомитися зі своєю історією та віковичними духовними і релігійними традиціями, що відобразились у неоціненних пам'ятках культури – стародавніх храмах, торкнутися до живої історії християнства; розширити знання учнів про різноманітний рослинний світ; розвинути спостережливість, уміння вивчати природу; виховувати любов і повагу до живої природи.

Завдання:

- проведення практичних і теоретичних занять з учнями школи;
- формування наукового світогляду, екологічної культури;
- ознайомлення з об'єктами живої та неживої природи;
- збір інформації про лікарські рослини.

Керівник проєкту: Вітович Л.М.

Паспорт на екологічну стежку.

Розташування: село Рукомиш.

Землекористувач: Заривинецька сільська рада.

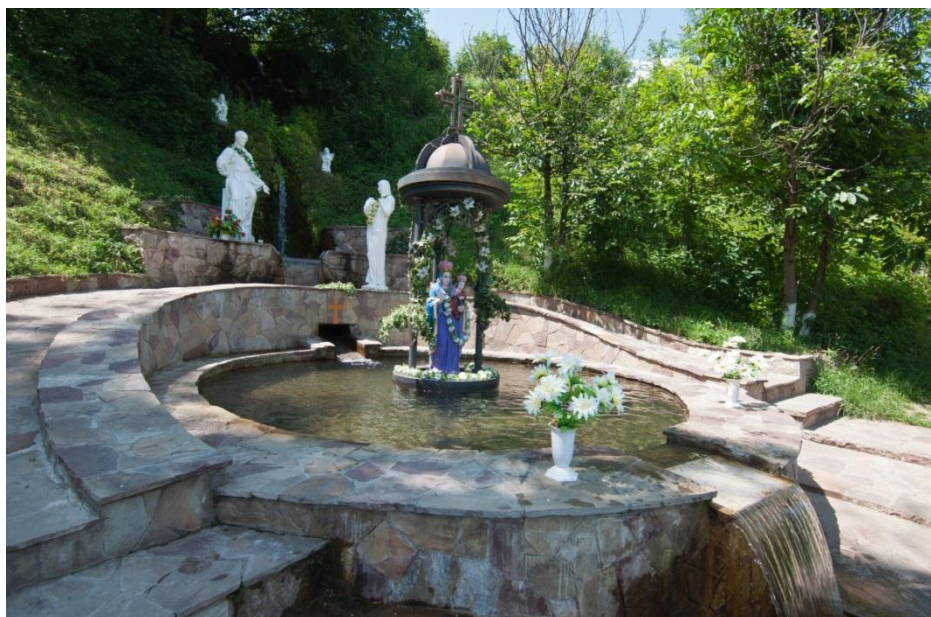
Протяжність всієї стежки 10 км. Маршрут пішохідний, зручний. Розташована в південно-західній частині району на правому березі річки Стрипи. Містить 10 зупинок, із яких можна дізнатися про духовні і релігійні традиції, ботанічну пам'ятку природи, рослинний світ.

Зупинка № 1. Хресна дорога.

Рукомиш зустрічає красивими краєвидами зі скельних гір. Тут відразу впадають в очі каплички, що символізують стації Хресної дороги Ісуса Христа. Внизу простягається долина річки Стрипи. Схил пагорбу, що спускається до річки, вкритий численними капличками – це хресна дорога. Найближче до дороги – новозбудована капличка із фрескою, де Ісус падає під хрестом. З-під неї витікає джерело, що вважається цілющим. Над аркою вибита дата, яка викликає повагу – 1896 рік. Від каплиці з джерелом вздовж стоять каплички, що символізують стації. У середині кожної є картина, яка зображає певний етап сходження Ісуса на Голгофу. Кількість стацій тут не 12, а на одну більше. Тринадцята стація – це алегорія на складний історичний шлях українського народу.

Зупинка 2. Чудотворне джерело.

Неповторності додає цій місцевості джерело з цілющою водою. Стежка приводить до невеликого, викладеного каменем, басейну. Згори у нього впадає справжній водоспад, який бере початок від чудотворного джерела. Віруючим здається, що місцева вода цілюща. Водойму прикрашає скульптурна група «Зустріч Христа з самаритянкою» та фігури двох ангелів. Далі – капличка із розмальованою фігуркою святого Миколая. Позаду росте величезний явір [3].

Зупинка 3. Ботанічна пам'ятка.

Рукомиський клен-явір – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення. Зростає неподалік від церкви Святого Онуфрія, біля травертинових скель. Клен-явір перебуває під охороною. Вік дерева – 375 років, діаметр – 176 см. Має науково-пізнавальну, історичну та естетичну цінність. Пам'ятка природи перебуває у віданні місцевого селянського господарства. Площа – 0,03 га. Висота дерева: 14–16 м. Довжина обхвату стовбура – 5,5 м. Довжина стовбура – 3,5 м. Стовбур має три розгалуження. На висоті 3,5 м – перше розгалуження, на висоті 3,7 м є ще два розгалуження. Ширина крони із заходу на схід – 6 м. Оголошений об'єктом природно-заповідного фонду рішенням виконкому Тернопільської обласної ради № 131 від 14 березня 1977 р. [2].

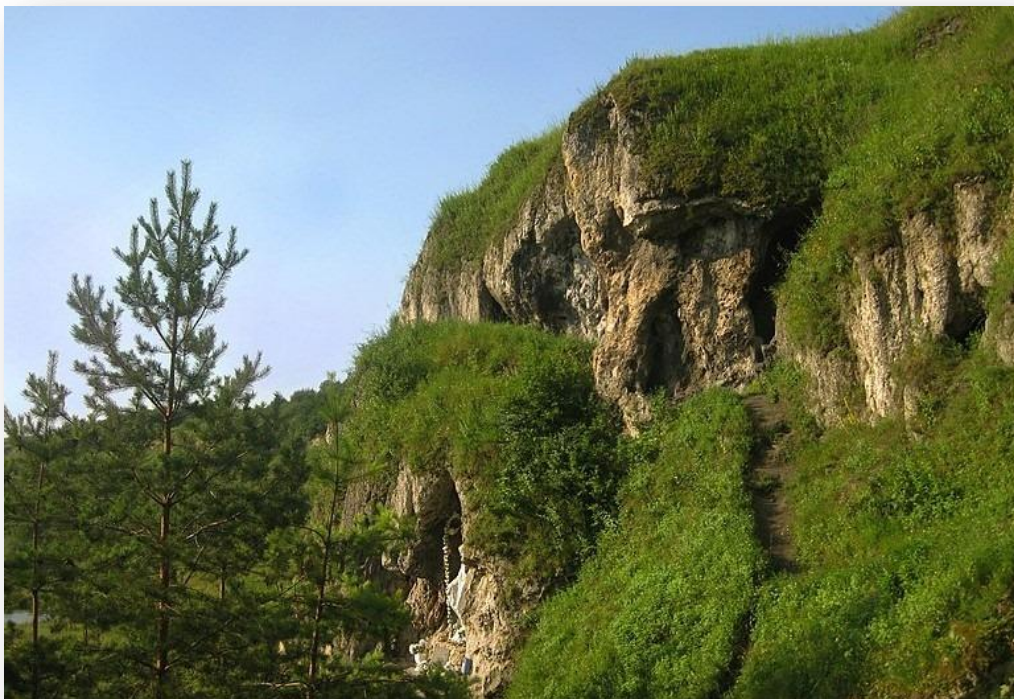
Зупинка 4. Печерний храм.

У підніжжі гори є стара церква Святого Онуфрія. Це – культова споруда у травертиновій скелі. Щоб піднятися туди, доведеться йти крутими сходами, що ведуть до статуї Богородиці. Далі вздовж вузької стежки розташована скульптурна група «Жінки-мироносиці», де їх зустрічає ангел. У печері є невеликий вівтар і копія скульптури святого Онуфрія. До скельної церкви підведено освітлення, тут заклоєно вікно, є ікони. За переказами старожилів, печерний храм і монастир облаштували два монахи Києво-Печерської Лаври, які тут зупинилися, рятуючись від татаро-монголів, коли Батий зруйнував Київ. Згодом їх силоміць переселили у новозбудований монастир о. Василіан у м. Бучач. Тоді власник Рукомишу, майор Тадей Венгерський, перетворює монастирську церкву на парафіяльну, а згодом у 1768 р. зводить мурований храм. Головною оздобою стала скульптура святого Онуфрія. Скельний храм залишився, в ньому моляться й досі. Нині він уособлює Божий гріб, тут лежить фігура Ісуса Христа в Страсну п'ятницю. Цей храм – частина культового

комплексу, до якого належить хресна дорога, церква святого Онуфрія, басейн для освячення води. Печерний комплекс вже досліджували археологи та біоенергетики. Вони виявили тут потужний потік позитивної енергетики, який б'є із травертинових надр.

Зупинка 5. Травертинові скелі.

Ліворуч від церкви починаються травертинові скелі. Травертин – це вапняковий туф, полікристалічна тонкозерниста порода. Про скелі знали давно, але лише у 1975 році працівники тресту «Київгеологія» довели, що це саме травертин. Травертин легко піддається обробці, тому ченці викопали кілька печер. Рукомиські скелі – геологічна пам'ятка природи місцевого значення. Оголошені об'єктом природно-заповідного фонду рішенням виконкому Тернопільської обласної ради № 131 від 14.03.1977. Перебувають у віданні місцевого селянського господарства. Площа – 1 га. Ці скелі стали свідками багатьох важливих історичних подій і чудес, пояснення яким до цих пір не знайдено. Вони знаходяться під охороною. У карстових порожнинах знайдено кістки багатьох видів дрібних тварин. Вражають також відбитки різних звірів на скелях. На самій горі можна побачити відбиток малого слоника, орла, голову великого змія, очі рисі [2].

Зупинка 6. Нерукотворний образ.

Найголовніше чудотворне місце – нерукотворний образ Ісуса Христа посеред кам'яної скелі. Цей образ з'явився у період Другої світової війни. Люди масово втікали з села і ховалися у скелях, не розуміючи, під яку охорону кладуть себе. Отець Михайло Суканець, настоятель церкви, розповідає, що нерукотворний образ з'явився після того, як у скелю влучила авіабомба. Вона мала завалити її і вбити втікачів, але люди вийшли з печер неушкодженими і здоровими. Чудотворний образ – це духовна візитівка Святооунуфріївської церкви [5].

Зупинка 7. Наскельна рослинність.

Багатство видового складу рослинного світу зумовлено географічним положенням даної місцевості. Територія знаходиться у лісостеповій зоні і вкрита різноманітною рослинністю. Найчисельнішими тут є лісові і степові види. Природна рослинність тут подана деревами, кущами і травами.

Тут ростуть: ялина канадська, форма конічна – *Picea glauca* Voss., туя західна – *Thuja occidentalis* L., ялівець звичайний – *Juniperus communis* L., ялина колюча, форма голуба – *Picea pungens* Engelm., сосна звичайна – *Pinus sylvestris* L., яблуня лісова – *Malus sylvestris* Mill.; алича, слива розлога – *Prunus cerasifera* Ehrh.; груша звичайна – *Pyrus communis* L.; черешня звичайна – *Prunus avium* L.; черемха звичайна – *Prunus padus* L.; горіх волоський – *Juglans regia* L.; ясень звичайний – *Fraxinus excelsior* L.; граб звичайний – *Carpinus betulus* L.; клен польовий – *Acer campestre* L.; клен несправжньооплата клен-явір – *Acer pseudoplatanus* L.; бирючина китайська – *Ligustrum sinense*; шипшина звичайна – *Rosa canina* L.; калина звичайна – *Viburnum opulus* L.; бузина трав'яниста – *Sambucus ebulus* L.; дівочий виноград п'ятилисточковий – *Parthenocissus quinquefolia* L.; гібіскус сирійський – *Hibiscus syriacus* L.; люцерна серпу вата – люцерна серпувата – *Medicago falcata* L.; різак звичайний – *Falcaria vulgaris*; пастернак посівний – *Pastinaca sativa* L.; дивина густоквіткова – *Verbascum thapsiforme* Schrad.; пирій повзучий – *Elymus repens* L.; тонконіг лучний – *Poa pratensis* L.; грястиця збірна – *Dactylis glomerata* L.; жовтий осот польовий – *Sonchus arvensis* L.; енотера дворічна – *Oenothera biennis* L. [4].

Зупинка № 8. Лікарські рослини.

Лікарські рослини представлені такими видами: звіробій звичайний – *Hypericum perforatum* L., перстач гусячий, гусяча лапка – *Potentilla anserina* L., цикорій дикий – *Cichorium intybus* L., мак дикий – *Papaver rhoeas* L., деревій майже звичайний – *Achillea millefolium* L., королиця звичайна – *Leucanthemum vulgare* Lam., ромашка продірявлена – *Matricaria perforata* L., пижмо звичайне – *Manacetum vulgare* L., полин гіркий – *Artemisia absinthium* L., підбіл звичайний, мати-й-мачуха – *Tussilago farfara* L., подорожник великий – *Plantago major* L., кульбаба лікарська – *Taraxacum officinale* L., лобода біла – *Chenopodium album* L., чистотіл звичайний – *Chelidonium majus* L., грицики звичайні – *Capsella bursa-pastoris* L., талабан польовий – *Thlaspi arvense* L., собача

кропива п'ятилопатева – *Leonurus quinquelobatus* Gilib., кропива дводомна – *Urtica dioica* L. Серед чагарникових формацій зустрічається терен колючий – *Prunus spinose* L., бузина чорна – *Sambucus nigra* L. [1].

Зупинка 9. Квітково-декоративні рослини.

Церкву святого Онуфрія прикрашають квітково-декоративні рослини. Закладені клумби, на яких ростуть такі види: бегонія вічноквіткова (білий, рожевий, червоний кольори) – *Begonia semperflorens*; гортензія крупнолиста – *Hydrangea macrophylla* Ser.; хрестовик попелястий – *Jacobaea maritima*; хоста зелена – *Hosta plantaginea* Lam.; хоста хвиляста – *Hosta undulata* Lam.; чорнобривці оксамитець – *Tagetes paluta* L.; флокс волотистий – *Rhlox paniculata* L.; агератум Хоустона – *Ageratum houstonianum*; троянди (різні сорти) – *Rosa* L.

Зупинка № 10. Жива вода (річка Стрипа).

Річка Стрипа є лівою притокою Дністра. Починається біля м. Зборів від злиття декількох потічків. Довжина її – 147 км, ширина – від 15 до 20 м. На

Стрипі розташовані міста – районні центри – Бучач і Зборів. Це третя за протяжністю серед лівих приток Дністра. Зважаючи на бурхливу течію в деяких місцях, ймовірно, що назва походить від слова «стрипихата». Тут зустрічаються рослини вологих місцезростань: ряска мала – *Lemna minor* L., очерет звичайний – *Phragmites australis* L., айр звичайний – *Acorus calamus* L., жовтець їдкий – *Ranunculus acris* L., м'ята водяна – *Mentha aquatica* L., плодоріжка болотна – *Anacamptis palustris* Jacq., осока чорна – *Carex nigra* L., вербозілля звичайне – *Lysimachia vulgaris* L., верба ламка – *Salix fragilis* L., вільха чорна – *Alnus glutinosa* L., тополя біла – *Populus alba* L. [6, 7].

Під час створення екологічної стежки проведено глибоке дослідження своєї історії, духовних і релігійних традицій. Встановлено, що на території села є ботанічна і геологічна пам'ятки природи місцевого значення. Вивчено різноманітний рослинний світ, розвинуто уміння вивчати природу. І взагалі, чудові краєвиди, вся навколишня природа, як цілюща вода, омиває душі тих, хто сюди приходить, щоб отримати душевний спокій. Адже це унікальне місце і справді наділене Божою благодаттю. Усе це варто побачити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Волік О., Свинко Й., Сліпченко І. Тернопільський енциклопедичний словник: у 3 т. Тернопіль, 2008. URL: <https://www.zhnyborody.te.ua>
2. Гамуля Ю. Г. Рослини України / за ред. канд. біол. наук О. М. Утевської. Х.: Фактор, 2012. С. 116–150.
3. Легка Л. І. Історична довідка про село. URL: <https://panoramakiev.narod.ru/Rucomish.htm>
4. Миколів І. П., Царик Л. П. Географія Тернопільської області: навч. посіб. для 8–9 кл. Тернопіль: Астон, 2002. С. 10–18.
5. Рукомиш. URL: <https://castles.com.Ua/rukomysh.html>
6. Черняк В. М., Синиця Г. Б. Рідкісні та зникаючі рослини Тернопільщини з Червоної книги України. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. С. 128.
7. Черняк В. М., Синиця Г. Б., П'ятківський І. О. Унікальні перлини Тернопільщини. Тернопіль, 2014. С. 10.

Черняк Володимир Максимович, професор, доктор біологічних наук, виконуючий обов'язки завідувача кафедри змісту і методик навчальних предметів Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль;

Кучер Людмила Андріївна, методист лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

РОЛЬ БІОСТАЦІОНАРУ ТОКІППО В ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність докорінної зміни освітньої парадигми в реаліях сьогодення шляхом упровадження в освітній процес інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи на основі використання освітнього потенціалу, науково-дослідного ресурсу та матеріальної бази біостаціонару лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти.

На тлі сучасних перетворень освіта України перебуває в стані організаційного реформування та переосмислення усталених психолого-педагогічних цінностей у зв'язку з необхідністю докорінної зміни освітньої парадигми. Суспільна і педагогічна значущість викликів у галузі освіти зумовили пошук ефективних шляхів їх розв'язання. Насамперед – це реалізація інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи, а також апробація вітчизняних та зарубіжних педагогічних технологій, альтернативних традиційним, створення авторських шкіл та програм, розробка нових ефективних навчальних і виховних методик та їх активне, проте обдумане й

виважене, впровадження в освітній процес з урахуванням національних, культурних і ментальних аспектів.

З огляду на вищевказане стає зрозумілим, що стрімкий розвиток суспільства у галузі знань та технологій вимагає синтезу науки і практики, який можна здійснити за допомогою створення комплексних закладів освіти як осередків науково-технологічних досліджень. У зв'язку з цим Тернопільським обласним комунальним інститутом післядипломної педагогічної освіти було створено лабораторію науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування з біостаціонаром у с. Гадинківці Копичинецької міської ради Тернопільської області.

На сьогоднішній день біостаціонар є найближчим флористичним об'єктом інституту і виступає своєрідною «живою зеленою лабораторією» для ряду навчальних видів діяльності. Закладений він з метою створення колекцій декоративних рослин, проведення практичних занять з дисциплін еколого-природничого спрямування та трудового навчання, організації науково-дослідної й експериментальної роботи тощо.

На території біостаціонару розташовані науково-дослідна земельна ділянка, розарій, жоржинарій, садовий центр, аптекарський та український городи, магнолієвий сад, розсадник. Видовий склад рослин постійно поповнюється за рахунок співпраці з рядом наукових установ, садових центрів, селекціонерів та місцевих жителів. До прикладу, Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка Національної Академії Наук України, Інститут садівництва Національної Академії Аграрних Наук України, Білоцерківський національний аграрний університет, Садовий центр «СонцеСад» та селекціонери: кандидат сільськогосподарських наук, Н. М. Алексеєва, кандидат сільськогосподарських наук, Л. О. Шевель, кандидат біологічних наук, Г. О. Горай, сприяють видовому збагаченню колекцій айстр, жоржин, канн, троянд, хризантем, чорнобривців та інших як декоративних, так і лікарських рослин.

На особливу увагу заслуговує колекція жоржин біостаціонару лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування ТОКІППО. На сьогоднішній день вона налічує 57 визначених сортів жоржини культурної (*Dahlia* × *cultorum* Thorsr. Et Reis.) [3 с. 79], країнами походження яких є: Австралія, Англія, Бельгія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Південно-Африканська Республіка, Сполучені Штати Америки, Японія [2]. В залежності від будови суцвіть і форми пелюсток згідно традиційної класифікації, розробленої Королівським Садівничим Товариством (RHS) у Великобританії та узгодженої з голландським і американським товариствами, жоржини поділяють на 12 груп [5], з яких у колекції біостаціонару представлено 9. Серед них:

- жоржина анемоноподібна, сорт Пурпинка (*Anemonendahlien Purpinka*);
- жоржини декоративні (*Dahlien dekorative*), сорти: Адлерштайн (*Adlerstein*), Айтара Бронвін (*Aitara Bronwyn*), Айтара Діадем (*Aitara Diadem*), Американ Сан (*American Sun*), Анатол (*Anatol*), Артур Гемблі (*Arthur Hambley*), Барбаросса (*Barbarossa*), Біла досконалість (*White Perfection*), Блакитне бажання (*Blue Wish*), Божевільне кохання (*Crazy Love*), Брістоль Флек (*Bristol Fleck*), Вавилонська троянда (*Babylon Rose*), Весела (*Happy GoLucky*), Вінкі Колонел (*Winkie Colonel*), Галерея Арт-деко (*Galeri Art Deco*), Галерея Арт Файр (*Galeri Art Fair*), Галерея Пабло (*Galeri Pablo*), Галерея Рембрандта (*Gallery Rembrandt*), Гран Прі (*Grand Prix*), Дана (*Dana*), Дует (*Duet*), Елен Х'юстон (*Ellen Huston*), Золотий сонячний спалах (*Golden Sunburst*), Зухвала (*Bodacious*), Кава з молоком (*Café au Lait*), Карма Аманда (*Karma Amanda*), Карма Просперо (*Karma Prospero*), Леді Дарлін (*Lady Darlene*), Лілак Тайм (*Lilac Tame*), Нагано (*Nagano*), Проціон (*Procyon*), Тайхейо плямистий (*Taiheiyo Speckled*), Яблуневий цвіт (*Nem Genetics*), Ямайка (*Jamaica*);
- жоржини кактусові (*Kaktusdahlien*), сорти: Жовта зоря (*Yellow Star*), Зіркова леді (*Stars Lady*), Карма Бон Біні (*Karma Bon Bini*), Новий вимір (*New Dimension*);

- жоржина комірцева, сорт Ла Сьєрва (Halskrausendahlien La Cierva);
- жоржини кулясті (Balldahlien), сорти: Пітер (Peter), Сильвія (Sylvia);
- жоржини напівкактусові (Semi-Kaktusdahlien), сорти: Кеннемерленд (Kennemerland), Мінгус Грегорі (Mingus Gregori), Моя любов (My Love), Мрія поета (Dichtertraum), Сніжинка (Snow Cap), Справжня (Veritable), Червоне порося (Red Pigmy);
- жоржини перехідні, або змішані, сорти: Золота зірка (Sterndahlien Golden Star), Кастель (Seerosendahlien Le Castel), Ненеказі (Hirschgeweih Dahlien Nenekazi), Полярне світіння (Diverse Dahlien Polar Glow), Сакура Фубуки (Hirschgeweih Dahlien Sakura Fubuki), Чесність (Seerosendahlien Onesta);
- жоржина півонієподібна, сорт Єпископ Лестерський (Päoniendahlien Bishop of Leicester);
- жоржина помпонна, сорт Літній спогад (Pompon Dahlien Souvenir d'Ete) (додаток 1) [2, 5].

Враховуючи розмір куща, за міжнародною класифікацією, прийнятою у Брюсселі в 1962 році, жоржини поділяють на 4 типи відповідно до міжнародної класифікації [3], і всі вони представлені серед сортів біостаціонару, зокрема:

- карликові (висотою не більше 60 см): жоржина анемоноподібна, сорт Пурпинка (Anemonendahlien Purpinka); жоржини декоративні (Dekorative Dahlien), сорти Галерея Арт-деко (Galeri Art Deco), Галерея Арт Файр (Galleri Art Fair), Галерея Пабло (Galleri Pablo), Галерея Рембрандта (Gallery Rembrandt), Елен Х'юстон (Ellen Huston); жоржина кактусова, сорт Зіркова леді (Kaktusdahlien Stars Lady), жоржина напівкактусова, сорт Червоне порося (Semi-Kaktusdahlien Red Pigmy); жоржина перехідна, або змішана, сорт Полярне світіння (Diverse Dahlien Polar Glow);
- низькорослі (висотою не більше 80 см): жоржина декоративна, сорт Карма Аманда (Dekorative Dahlien Karma Amanda), жоржина кактусова, сорт Новий вимір (Kaktusdahlien New Dimension), жоржина комірцева, сорт Ла Сьєрва (Halskrausendahlien La Cierva);

• середньорослі (висотою до 120 см): жоржини декоративні (Dekorative Dahlien), сорти Адлерштайн (Adlerstein); Айтара Бронвін (Aitara Bronwyn), Айтара Діадем (Aitara Diadem), Американ Сан (American Sin), Анатол (Anatol), Артур Гемблі (Arthur Hambley), Барбаросса (Barbarossa), Біла досконалість (White Perfection), Блакитне бажання (Blue Wish), Божевільне кохання (Crazy Love), Вавилонська троянда (Babylon Rose), Весела (Happy Go Lucky), Вінкі Колонел (Winkie Colonel), Гран Прі (Grand Prix), Дана (Dana), Дует (Duet), Золотий сонячний спалах (Golden Sunburst), Кава з молоком (Café au Lait), Карма Просперо (Karma Prospero), Леді Дарлін (Lady Darlene), Лілак Тайм (Lilac Tame), Нагано (Nagano), Проціон (Procyon), Тайхейо плямистий (Taiheiyo Speckled), Яблуневий цвіт (Hem Genetics), Ямайка (Jamaica); жоржини кактусові (Kaktusdahlien), сорти: Жовта зоря (Yellow Star), Карма Бон Біні (Karma Von Bini); жоржини кулясті (Balldahlien), сорти: Пітер (Peter), Сильвія (Sylvia); жоржини напівкактусові (Semi-Kaktusdahlien), сорти: Кеннемерленд (Kennemerland), Мінгус Грегорі (Mingus Gregori), Моя любов (My Love), Мрія поета (Dichtertraum), Сніжинка (Snow Cap), Справжня (Veritable); жоржини перехідні, або змішані, сорти: Золота зірка (Sterndahlien Golden Star), Кастель (Seerosendahlien Le Castel), Ненеказі (Hirschgeweih Dahlien Nenekazi), Сакура Фубукі (Hirschgeweih Dahlien Sakura Fubuki), Чесність (Seerosendahlien Onesta); жоржина півонієподібна, сорт Єпископ Лестерський (Päoniendahlien Bishop of Leicester), жоржина помпонна, сорт Літній спогад (Pompon Dahlien Souvenir d'Ete);

• високорослі (висотою до 150 см): жоржини декоративні (Dekorative Dahlien), сорти Брістоль Флек (Bristol Fleck), Зухвала (Bodacious) (додаток 1) [2, 3].

У колекції жоржин біостаціонару кількістю 520 рослин наявні також невстановлені сорти, тому науково-дослідна робота в цьому напрямку продовжується до повного визначення сортового складу жоржинарію.

На сьогоднішній день діяльністю Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти доведено, що живі ботанічні колекції біостаціонару відіграють не тільки пізнавальну роль в освітньому процесі, а й значно розширюють світогляд, сприяють формуванню у здобувачів освіти широкого уявлення про різноманітність і багатство форм рослинного світу рідного краю та доповнюють екскурсії в природу. Окрім цього, освітній потенціал біостаціонару лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування ТОКІППО полягає у тому, що він може стати науковою базою для інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи щодо вивчення біологічних особливостей рослин, їх вегетативного й генеративного розмноження, встановлення закономірностей міжвидової взаємодії, акліматизації, репатріації та інтродукції рідкісних і зникаючих видів, використання декоративних рослин для озеленення та ландшафтного дизайну тощо.

Широке використання матеріальної бази біостаціонару та його науково-дослідного ресурсу в освітньому процесі, зокрема для дисциплін еколого-природничого спрямування, дасть можливість запровадити низку інноваційних підходів, які передбачає у своєму змісті Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, та сформувати ключові компетентності у здобувачів освіти, серед яких:

- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування наукового світогляду; здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності;

- інноваційність, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів;

- екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства [1].

Таким чином, докорінна зміна освітньої парадигми можлива лише у тому разі, коли освіта України, уже володіючи значними багатомістовими надбаннями, визнаними в усьому світі, зможе збагатити себе інноваційними формами роботи на основі дослідно-експериментальної діяльності, що неможливо без кропіткої праці багатотисячної плеяди вчителів-новаторів, які разом з іншими відповідальними учасниками освітнього процесу реалізують сучасну освітню реформу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти». 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. (дата публікації : 30.09.2020; дата звернення: 19.10.2020).
2. Dahlia Catalog.2018. URL: <http://www.dahlie.net/dyn/index.php?lang=en> (дата публікації : 2018; дата звернення: 19.10.2020).
3. Жоржина. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%BE%D1%80%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D0%B0> (дата останньої правки: 24.08.2020; дата звернення: 26.10.2020).
4. Квітникарство / Л. П. Ішук, О. Г. Олешко, В. М. Черняк, Л. А. Козак / за ред. канд. біол. наук Л. П. Ішук. Біла Церква, 2014. 292 с.
5. Класифікація жоржин СанцеСад. Київ: URL: <https://soncesad.com/statti/kv%D1%96tnik/zhorzhini/klasif%D1%96kacz%D1%96ya-zhorzhin.html> (дата публікації : 18.03.2020; дата звернення: 26.10.2020).

ДОДАТКИ

Додаток 1.

<i>№ з/п</i>	<i>Назва сорту (ботанічна назва)</i>	<i>Фото</i>	<i>Примітки</i>
1.	Жоржина декоративна Адлерштайн <i>(Dekorative Dahlien Adlerstein)</i>		Країна походження: Німеччина, 1988 р.
2.	Жоржина декоративна Айтара Бронвін <i>(Dekorative Dahlien Aitara Bronwyn)</i>		Країна походження: Австралія, 1997 р.
3.	Жоржина декоративна Айтара Діадем <i>(Dekorative Dahlien Aitara Diadem)</i>		Країна походження: Австралія, 2002 р.
4.	Жоржина декоративна Американ Сан <i>(Dekorative Dahlien American Sun)</i>		Країна походження: Нідерланди, 2006 р.

5. Жоржина декоративна
Анатол
(*Dekorative Dahlien
Anatol*)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
2005 р.
6. Жоржина декоративна
Артур Гемблі
(*Dekorative Dahlien
Arthur Hambley*)
-
- Країна походження:
Нідерланди.
7. Жоржина декоративна
Барбаросса
(*Dekorative Dahlien
Barbarossa*)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1940 р.
8. Жоржина декоративна
Біла досконалість
(*Dekorative Dahlien
White Perfection*)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1967 р.
9. Жоржина декоративна
Блакитне бажання
(*Dekorative Dahlien
Blue Wish*)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
2004 р.

10. Жоржина декоративна
Божевільне кохання
(*Dekorative Dahlien
Crazy Love*)

Країна походження:
Нідерланди,
1995 р.

11. Жоржина декоративна
Бристоль Флек
(*Dekorative Dahlien
Bristol Fleck*)

Країна походження:
США, 2000 р.

12. Жоржина декоративна
Вавилонська троянда
(*Dekorative Dahlien
Babylon Rose*)

Країна походження:
Нідерланди,
1994 р.

13. Жоржина декоративна
Весела
(*Dekorative Dahlien
Happy GoLucky*)

Країна походження:
Нідерланди,
2009 р.

14. Жоржина декоративна
Вінкі Колонел
(*Dekorative Dahlien
Winkie Colonel*)

Країна походження:
Австралія,
1996 р.

15. Жоржина декоративна
Галерея Арт-деко
(*Dekorative Dahlien
Galeri Art Deco*)

Країна походження:
Нідерланди,
1994 р.

16. Жоржина декоративна
Галерея Арт Файр
(*Dekorative Dahlien
Galleri Art Fair*)

Країна походження:
Нідерланди,
1995 р.

17. Жоржина декоративна
Галерея Пабло
(*Dekorative Dahlien
Galleri Pablo*)

Країна походження:
Нідерланди,
1994 р.

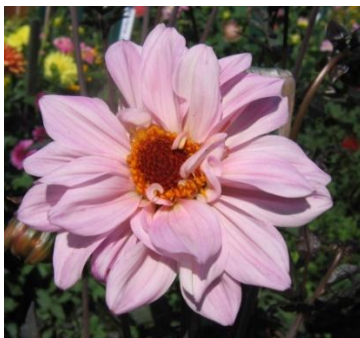
18. Жоржина декоративна
Галерея Рембрандта
(*Dekorative Dahlien
Gallery Rembrandt*)

Країна походження:
Нідерланди,
1994 р.

19. Жоржина декоративна
Гран Прі
(*Dekorative Dahlien
Grand Prix*)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1965 р.
20. Жоржина декоративна
Дана
(*Dekorative Dahlien
Dana*)
-
- Країна походження:
Німеччина,
2003 р.
21. Жоржина декоративна Дует
(*Dekorative Dahlien
Duet*)
-
- Країна походження:
США,
1955 р.
22. Жоржина декоративна
Елен Х'юстон
(*Dekorative Dahlien
Ellen Huston*)
-
- Країна походження:
Канада,
1975 р.

23. Жоржина півонієподібна
Єпископ Лестерський
(*Päoniendahlien*
Bishop of Leicester)

Країна походження:
Нідерланди,
2002 р.

24. Жоржина кактусова
Жовта зоря
(*Kaktusdahlien*
Yellow Star)

Країна походження:
Нідерланди,
1952 р.

25. Жоржина кактусова
Зіркова леді
(*Kaktusdahlien*
Stars Lady)

Країна походження:
Нідерланди,
1987 р.

26. Жоржина
перехідна, або змішана,
Золота зірка
(*Sterndahlien*
Golden Star)

Країна походження:
США,
1981 р.

27. Жоржина декоративна
Золотий сонячний спалах
(*Dekorative Dahlien
Golden Sunburst*)
-
- Країна походження:
Німеччина,
2003 р.
28. Жоржина декоративна
Зухвала
(*Dekorative Dahlien
Bodacious*)
-
- Країна походження:
США,
2002 р.
29. Жоржина декоративна
Кава з молоком
(*Dekorative Dahlien
Café au Lait*)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1967 р.
30. Жоржина декоративна
Карма Аманда
(*Dekorative Dahlien
Karma Amanda*)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1995 р.

31. Жоржина кактусова
Карма Бон Біні
(*Kaktusdahlien*
Karma Bon Bini)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
2000 р.
32. Жоржина декоративна
Карма Просперо
(*Dekorative Dahlien*
Karma Prospero)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
2004 р.
33. Жоржина перехідна, або
змішана, лілійна
Кастель
(*Seerosendahlien*
Le Castel)
-
- Країна походження:
Нідерланди.
34. Жоржина напівкактусова
Кеннемерленд
(*Semi-Kaktusdahlien*
Kennemerland)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1973 р.

35. Жоржина комірцева
Ла Сьєрва
(*Halskrausendahlien*
La Cierva)
-
- Країна походження:
Німеччина,
1939 р.
36. Жоржина декоративна
Леді Дарлін
(*Dekorative Dahlien*
Lady Darlene)
-
- Країна походження:
США,
1984 р.
37. Жоржина декоративна
Лілак Тайм
(*Dekorative Dahlien*
Lilac Tame)
-
- Країна походження:
Англія,
1939 р.
38. Жоржина помпонна
Літній спогад
(*Balldahlien*
Souvenir d'Ete)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1986 р.

39. Жоржина напівкактусова
Мінгус Ґрегорі
(*Semi-Kaktusdahlien*
Mingus Gregori)
-
- Країна походження:
США,
1997 р.
40. Жоржина напівкактусова
Моя любов
(*Semi-Kaktusdahlien*
My Love)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
1969 р.
41. Жоржина напівкактусова
Мрія поета
(*Semi-Kaktusdahlien*
Dichtertraum)
-
- Країна походження:
Німеччина,
1924 р.
42. Жоржина декоративна
Наґано
(*Dekorative Dahlien*
Nagano)
-
- Країна походження:
Нідерланди,
2001 р.

43.	<p>Жоржина
перехідна, або змішана,
Ненеказі
(<i>Hirschgeweih Dahlien</i>
<i>Nenekazi</i>)</p>		<p>Країна походження:
ПАР,
1997 р.</p>
44.	<p>Жоржина кактусова
Новий вимір
(<i>Kaktusdahlien</i>
<i>New Dimension</i>)</p>		<p>Країна походження:
Нідерланди,
1998 р.</p>
45.	<p>Жоржина куляста
Пітер
(<i>Balldahlien</i>
<i>Peter</i>)</p>		<p>Країна походження:
Бельгія,
1967 р.</p>
46.	<p>Жоржина перехідна, або
змішана,
Полярне світіння
(<i>Diverse Dahlien</i>
<i>Polar Glow</i>)</p>		<p>Країна походження:
Нідерланди,
2002 р.</p>

47. Жоржина декоративна
Проціон
(*Dekorative Dahlien
Procyon*)

Країна походження:
Нідерланди,
1963 р.

48. Жоржина анемоноподібна
Пурпинка
(*Anemonendahlien
Purpinka*)

Країна походження:
Нідерланди,
1990 р.

49. Жоржина перехідна, або
змішана, фімбріата
Сакура Фубукі
(*Hirschgeweih Dahlien
Sakura Fubuki*)

Країна походження:
Японія,
1992 р.

50. Жоржина куляста
Сильвія
(*Balldahlien
Sylvia*)

Країна походження:
Нідерланди,
2001 р.

<p>51. Жоржина напівкактусова
Сніжинка
(<i>Semi-Kaktusdahlien</i>
<i>Snow Cap</i>)</p>		<p>Країна походження:
Нідерланди,
1979 р.</p>
<p>52. Жоржина напівкактусова
Справжня
(<i>Semi-Kaktusdahlien</i>
<i>Veritable</i>)</p>		<p>Країна походження:
Нідерланди,
1965 р.</p>
<p>53. Жоржина декоративна
Тайхейо плямистий
(<i>Dekorative Dahlien</i>
<i>Taiheiyo Speckled</i>)</p>		<p>Країна походження:
Нідерланди,
1996 р.</p>
<p>54. Жоржина напівкактусова
Червоне порося
(<i>Semi-Kaktusdahlien</i>
<i>Red Pigmy</i>)</p>		<p>Країна походження:
Нідерланди,
1973 р.</p>
<p>55. Жоржина перехідна, або
змішана, лілійна
Чесність
(<i>Seerosendahlien</i>
<i>Onesta</i>)</p>		<p>Країна походження:
Нідерланди,
1988 р.</p>

56. Жоржина декоративна
Яблуневий цвіт
(*Dekorative Dahlien*
Hem Genetics)

Країна походження:
Нідерланди.

57. Жоржина декоративна
Ямайка
(*Dekorative Dahlien*
Jamaica)

Країна походження:
Нідерланди,
2001 р.

УДК 94 (477)

Яценко Діана Степанівна,
методист, в. о. завідувачки лабораторії
науково-дослідного та навчально-
методичного забезпечення дисциплін
еколого-природничого спрямування
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ІННОВАЦІЙНА ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ У ЗЗСО

Анотація. У даній статті розкривається суть понять «інновація», «педагогічна інновація», «інноваційна педагогічна діяльність», «технологія». Також сформовано методичні вимоги до педагогічних технологій, виділено інноваційні технології навчання. Систематизовано формування наскрізної освітньої змістової лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» з курсу «Географія». Виділено напрями експериментально-дослідницької роботи у закладах освіти, запропоновано педагогічним працівникам механізм

використання інноваційних технологій для реалізації змістової лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» у навчальній діяльності, а також створення інноваційного освітнього простору для формування здорової, екологічно-толерантної особистості.

***Ключові слова:** інновація, освітня інновація, інноваційна технологія, наскрізна змістова освітня лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток», інноваційна педагогічна діяльність, науково-дослідницька робота, інноваційний освітній простір.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Найбільші суперечності розвитку сучасної системи освіти – невідповідність старих методів навчання та розвитку школярів новим умовам життя; друга – суперечність між високою інформаційністю світу, швидким доступом до нових відомостей і рамками навчального процесу; третя – суперечність старих догм формування особистості та здобуття освіти і новими формами, техніками та методологіями, які диктуються вимогою часу та запитам батьків і здобувачів освіти (мається на увазі становлення альтернативної освіти та нових типів навчальних закладів). Саме такі суперечності є причиною пошуку педагогічними працівниками нових форм та технологій, що генеруються ними в альтернативні методики та підходи здійснення освітньої діяльності. Нововведення (інновації) не виникають самі собою, а є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення як передового, так і власного педагогічного досвіду і мають назву Інновацій освітнього простору.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Історія педагогіки повниться постійними пошуками найоптимальніших форм і методів роботи з дітьми, які б давали найкращі результати не тільки у здобутті освіти школярів, а й розвивали особисті якості вихованця, а також здійснювали підготовку громадянина своєї держави. До таких новаторів можна віднести Рудольфа Штайнера – австрійського вченого, філософа, художника, засновника вальдорфської школи. Новаторською педагогічною ідеєю Рудольфа Штайнера стала ідея розвитку і виховання дітей, що базується на їхніх вікових потребах і базувалася на так званій антропософії. До інноваційного педагогічного досвіду також відносимо

авторські ідеї навчання та виховання: Ш. О. Амонашвілі (гуманна педагогіка), І. П. Волкова (уроки творчості), І. П. Іванова (педагогіка співробітництва), Є. М. Ільїна (уроки відкритої етики), С. М. Лисенкова (виховання успіхом), В. Ф. Шаталова (пізнання істини в радості) та ін. Дослідженню новаторства в педагогіці також присвячені праці І. Я. Зязюна, В. О. Кан-Калика, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєвої, І. В. Соколової. Учені (О. Н. Боровикова, Н. С. Дєтнікова, Є. Н. Ришар) також аналізують основні тенденції сучасної західної педагогіки, які значною мірою відрізняються історичними передумовами, змістом, формами, методами навчально-виховного процесу, пріоритетами в його здійсненні тощо. Заслугове на увагу досвід таких зарубіжних педагогів-новаторів, як Д. Ниль, Д. Беттельгейм, Б. Шор, М. Карне, С. Ліннемайер, Ц. Дентон-Айд, Д. Елкайнд та ін. [1].

Найкращі гуманістичні ідеї та традиції у педагогіці були продовжені В. Сухомлинським, педагогічна творчість якого пронизана орієнтацією на цілісне виховання дитини. Своє призначення і виховний ідеал школи педагог вбачав у вихованні всебічно і гармонійно розвиненої особистості [4].

Виклад основного матеріалу. Інноваційна освітня діяльність регламентується Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2017 р. № 40-IV, зокрема і тлумачення поняття «інновація», під яким розуміється – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [2]. Цей же закон і тлумачить поняття «інноваційної діяльності», під якою розуміють діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Інноваційна діяльність реалізовується через певні методології та технології. Саме поняття «технологія» походить від грецького *techne* – «мистецтво, ремесло», *logos* – «поняття, наука, навчання» (тлумачний словник). Отож

виділимо «педагогічну технологію». Під цим терміном розуміють комплексний, інтегративний процес, що охоплює людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем і планування, забезпечення, оцінювання і керування розв'язанням проблем, що стосуються всіх аспектів засвоєння знань (В. Беспалько).

Будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності):

1. Концептуальність.
2. Системність.
3. Можливість управління.
4. Ефективність.
5. Відтворюваність.
6. Візуалізація (характерна для окремих технологій) [3].

Наскрізнi лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів; їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища та реалізовувати через інноваційний підхід. Зокрема освітньої наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» педагогічним працівникам необхідно урізноманітнювати форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії в різних режимах (традиційний, інтерактивний і самостійна робота) та використовувати традиційні й нетрадиційні види уроку географії, практичної й дослідницької, творчої роботи з географії та позакласного й профільного географічного навчання, що сприятиме формуванню не лише предметних (географічних), а й ключових компетентностей. Така організація освітнього процесу передбачає зв'язок навчання з життям, підвищення мотивації учнів до навчання, реалізацію системно-діяльнісного підходу до навчання, розвиток самостійності й активності учнів, розвиток уміння адаптуватися до дійсності, уміння спілкуватися, співпрацювати з людьми в різних видах діяльності. Використання системи інноваційних освітніх технологій дає підстави

формувати інноваційне освітнє середовище. Прикладом є Інноваційний освітній експеримент регіонального рівня «ЕКО-школа» на 2019–2023 рр., за участю Тернопільського ОКІППО. Його метою є розробка та перевірка ефективності моделі формування навичок експериментальної роботи та науково-дослідної діяльності, вирішення проблем інноваційного розвитку закладу освіти з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесу, спрямованого на особистісний розвиток учнів, шляхом збереження екології, а також створення педагогічних умов для впровадження дослідницького методу навчання.

Висновки. Отже, згідно з результатами наукових досліджень та узагальнень сучасних наукових розробок інноваційна освіта передбачає апробування нових авторських форм і методів навчання, що забезпечать відповідність освітнього процесу на запити батьків і потреби здобувачів, формування в учасників освітнього процесу навичок, які допоможуть їм вирішувати життєві проблеми, дозволять реалізуватись як особистість та бути завжди конкурентоспроможним на ринку праці. Досягти такої мети можна лише з використанням інноваційних технологій у навчанні, а також на основі інтегрованого вивчення наук через експериментально-дослідницьке освітнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2007 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 26.10.2020).
2. Захарчишина Ю. М. Використання новаторських підходів у процесі професійної підготовки фахівців. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2267/1/4.pdf> (дата звернення: 27.10.2020).
3. Навчальні матеріали онлайн. URL: <https://pidru4niki.com/> (дата звернення: 28.10.2020).
4. Наскрізні змістові лінії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi> (дата звернення: 29.10.2020).
5. Черній А. В. Сухомлинський та Р. Штайнер: порівняльний аналіз педагогічних ідей. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2019_3_9 (дата звернення: 30.10.2020).

ДЛЯ НОТАТОК

Видавець – ТОКІШПО

Адреса для кореспонденції: 46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1

Електронна пошта: admin@ippo.edu.te.ua

Веб-сторінка: <http://ippo.edu.te.ua/>

Тел.: (0352) 43-57-83

Підписано до друку 29.12.2020 р. Здано до друку 30.12.2020 р.

Формат 60 на 84\16. Папір офсетний. Тираж 100 примірників.

46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1.